

INTERTEXT

**Scientific journal
Nr. 3/4 (27/28),
7th year**

**Revista științifică
Nr. 3/4 (27/28),
anul 7**

Comitetul de redacție/Editorial Committee

Director publicație/Editor publisher	Ana GUȚU
Redactor-șef /Redactor-in-cheif	Elena PRUS
Redactor-șef adjunct /Deputy redactor-in-cheif	Victor UNTILĂ
Colegiul de redacție /Editorial board	Ion MANOLI, Dragoș VICOL, Liudmila HOMETKOVSKI, Alexei CHIRDEACHIN, Inga STOIANOVA, Zinaida CAMENEV, Zinaida RADU, Ana MIHALACHI
Secretar de redacție/Editorial secretary	Aliona MELENTIEVA
Coperta /Cover design	Cezar SECRIERU

Consiliul științific/Scientific Council

Marius SALA (Academia Română, București/The Roumanian Academy, Bucharest)
Solomon MARCUS (Academia Română, București/The Roumanian Academy, Bucharest)
Mihai CIMPOI (Academia de Știinte a Moldovei/Academy of Sciences of Moldova)
Valeriu MATEI (Academia Română, București/The Roumanian Academy, Bucharest)
Nicolae DABIJA (Academia de Științe a Moldovei/ Academy of Sciences of Moldova)
François RASTIER (Centrul Național de Cercetări Științifice, Paris/National Center for Scientific Research, Paris)
Jean-Claude GÉMAR (Universitatea Montréal/The University of Montreal)
Ion GUȚU (Universitatea de Stat din Moldova/Moldova State University)
Theo D'HAEN (Universitatea Catolică, Leuven/The Chatolic University, Louvain)
Najib REDOUANE (Universitatea din California, Long Beach/California State University Long Beach)
Efstratia OKTAPODA (Universitatea Paris Sorbonne - Paris IV/Paris Sorbonne University)
Mircea MARTIN (Universitatea din București/The University of Bucharest)
Sanda-Maria ARDELEANU (Universitatea „Ștefan cel Mare”, Suceava/The “Ștefan cel Mare” University of Suceava)
Stelian DUMISTRĂCEL (Universitatea „Al. I. Cuza”, Iași/The “Al. I. Cuza” University of Iași)
Emilia BONDREA (Universitatea „Spiru Haret”, București/The “Spiru Haret” University, Bucharest)
Corin BRAGA (Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj/The “Babeș-Bolyai” University, Cluj)
Marina CAP-BUN (Universitatea „Ovidius”, Constanța/The “Ovidius” University, Constanța)

Volumul a fost recomandat spre publicare de Senatul ULIM (Proces verbal nr.8 din 26 iunie 2013)

Articolele științifice sunt recenzate/The scientific articles are reviewed

The volume was recommended for publishing by the Senate of Free International University of Moldova (verbal process nr. 8 from 26 june 2013)

ULIM, Intertext 3/4 2013, 27/28, anul 7, Tiraj 100 ex./Edition 100 copies

CONTENTS/CUPRINS

SPECIAL GUESTS SALONUL INVITAȚILOR

Solomon MARCUS. <i>Limba română între infern și paradis.</i>	
<i>O relație foarte personală.....</i>	7
Catherine DOUILLET. <i>Eastern European Men and Women Read Virginia Woolf's "A Room of One's Own": Cross-Cultural Considerations of Gendered Spaces.....</i>	21
Грета ИОНКИС. Заложник вечности, или Гёте у наковальни времени.....	27
Irmina MATONYTE. <i>Roles of Women Politicians in Democratization and Europeanization (Highlights from the Experience of Lithuania).....</i>	45
Cornelia Margareta GĂŞPĂREL. <i>Libertatea ca manifestare etică a memoriei: apel la conceptul de etică epistemologică.....</i>	52

LITERATURE AND INTERCULTURALITY LITERATURĂ ȘI INTERCULTURALITATE

Dragoș VICOL. <i>Principiul dualității în unitate și al unității contrariilor în opera lui Mihail Sadoveanu.....</i>	69
Tatiana SPĂTARU. <i>Cercetarea-inovarea-dezvoltarea din perspectiva noii viz уни.....</i>	77
Cezar SECRIERU, Elena PRUS. <i>Aspecte generale ale picturii românești în perioada anilor 1960-1980.....</i>	82
Igor URSENCU. <i>Postmodernismul: între insuficiență (id)entitate și carnavalul existențial.....</i>	90
Olesea GÂRLEA. <i>Simbolistica "fântânii" după romanul "Iosif și frații săi" de Thomas Mann.....</i>	95
Жозефина КУШНИР. Билингвальная коммуникация как встреча двух миров в прозе С. Довлатова: аспекты гуманизации мифа.....	101
Amalia VOICU. <i>George Magheru – un scriitor balcanic român sau orientul dez-orientat.....</i>	112

LINGUISTICS AND DIDACTICS LINGVISTICĂ ȘI DIDACTICĂ

Anatol POPESCU, Zinaida CAMENEV. <i>Rules of Production in the Process of Machine Translation.....</i>	119
Alexei CHIRDEACHIN. <i>Unele particularități generale și funcționale ale unităților monofonematische compuse în contextul lingvistic și în cel glotodidactic (în baza materialului limbilor engleză și germană).....</i>	125
Irina SHULGA. <i>Communicative Needs and Competences of a Foreign Student Non-Philologist.....</i>	135
Ala SAINENCO. <i>Locuțiunile – etape în nominare.....</i>	143

Liudmila CLIUCINICOVA. <i>Les plus grandes plaidoiries de la France : entre la rhétorique et la justice</i>	148
Lyudmila DEMCENCO, Liudmila RUDNIOVA. <i>Воспитание толерантности на занятиях по русскому языку</i>	157
Narantsetseg RAVJAA. <i>Some Issues of Students Assignments in Business English</i>	167
Sofia SULAC. <i>Phonetische Erscheinungen in der vergleichenden Typologie der gesprochenen Fremdsprache und der Muttersprache</i>	171

COMMUNICATION AND MASS-MEDIA COMUNICARE ȘI MASS-MEDIA

Ludmila LAZĂR. <i>Mass-media ca mediator al comunicării interculturale în epoca globalizării</i>	185
Irina BREAHNĂ. <i>Iconotextul în blogul jurnalistic</i>	190
Lucia GROSU. <i>Politică, democrație și Relații Publice</i>	198

PROFIL INSTITUȚIONAL Institutul de Limbi Moderne Apollonia (ILMA) Universitatea Apollonia, Iași

Calina GOGĂLNICEANU. <i>Institutul de limbi moderne Apollonia – ILMA</i>	207
Adrian BRUNELLO, Florina-Elena BORŞAN. <i>The language of Advertising</i>	211
Marius Narcis MANOLIU. <i>Reasons and Principles for Teaching Reading</i>	217
Cristina-Georgiana VOICU. <i>The Fractal Identity in Jean Rhys's "Voyage in the Dark, after Leaving mr. Mackenzie" and "Good Morning, Midnight"</i>	222
Nicoleta DABIJA. <i>Karl Jaspers – conștiința în proces cu istoria</i>	229

EVENTS AND REVIEWS EVENIMENTE ȘI RECENZII

Ion GUTU. <i>Dimensiunea modernistă în abordarea sonetului ca poezie (Paul Miclău)</i>	239
Ana MIHALACHI, Dragoș VICOL. <i>Lexicul moștenit - sursă de îmbogățire internă și mixtă a vocabularului românesc (Cristian Moroianu)</i>	243
Dragoș VICOL. <i>Avatarurile Romanului Balcanic: fațetele insolite ale postmodernismului latent</i>	246
Anatol LENTA. <i>Un dicționar cu multe deschideri teoretice și practice</i>	248
Diana UNGUREANU. <i>Victoria Fonari – aventuri poetice pe aleile de corali</i>	251

**SPECIAL GUESTS
SALONUL INVITAȚILOR**

LIMBA ROMÂNĂ, ÎNTRE INFERN ȘI PARADIS

Solomon MARCUS
Academia Română, București

O relație foarte personală

Relația mea cu limba română poartă o amprentă foarte personală, la fel de personală ca relația cu părinții mei, cu frații și cu sora mea. Dar cred că ea se încadrează perfect în tema propusă de această întâlnire¹ : „Limba română, limbă a integrării europene” și, mai mult, după cum veți vedea, este o parte a unei probleme mai generale, „Limba română în condițiile globalizării de toate felurile: economice, financiare, politice, comunicătionale, informaționale, computaționale, cognitive și culturale.” Îmi vine în ajutor Profesoara Sanda Golopenția, de la *Brown University* (Providence, USA), care în anul 2009 a publicat la Fundația Culturală “Secolul 21” cartea *Româna globală*. Cred că pot identifica modul în care relația mea cu limba română a fost influențată profund de procesele de integrare europeană și de globalizare.

Româna mea e inconfundabilă cu a ta

Fiecare om are o relație proprie cu limba pe care o vorbește. Simt o nevoie organică de a mi-o cunoaște, de a o înțelege, de a fi conștient în ce măsură este ea pentru mine o construcție personală și în ce măsură este o preluare a unor formulări preexistente. A mă putea exprima, a reduce la minim decalajul dintre ceea ce vreau să spun și ceea ce reușesc să spun sunt pentru mine nevoi vitale. Înțelegem mai mult decât putem spune, dar spunem uneori altceva decât ceea ce am intenționat; în orice caz, dacă aceste decalaje sunt inevitabile, îmi dau seama că ele sunt, pentru mine, mai mici în limba română decât în engleză sau în franceză, singurele limbi străine pe care le practic în scriere, citire și vorbire. De aceea, limba română este casa mea. Limba română există în atâtea variante căci vorbitori ai ei există. Numitorul comun al acestor variante este suficient de puternic pentru a asigura posibilitatea comunicării măcar parțiale dacă nu integrale. Posibile diferențe mari de nivel cultural pot uneori diminua sensibil înțelegerea reciprocă a doi vorbitori cu aceeași limbă maternă.

Primele mele rostiri în limba română

Cele mai vechi amintiri pe care le am ca vorbitor de limba română identifică două exclamări : „Mâța geam !” (la vederea unei pisici la o fereastră) și „cade calu” în timp ce mă aflam într-o trăsură cu cal care, în percepția mea, galopa prea repede și risca să se răstoarne. Aveam probabil vreo patru-cinci ani. Este posibil,

---

¹ Lecție publică din cadrul programului de manifestări naționale prilejuite de ziua ”Limba noastră cea română” cu genericul „*Limba română, limbă a integrării europene*”, ținută la ULIM la 02/09/2013 de către Academicianul Solomon Marcus.

chiar foarte probabil, să fi fost și altele, anterioare celor de mai sus, dar pe care părinții sau frații mei ar fi trebuit să le noteze și să mi le semnaleze.

Alții să vorbească prin gura mea?

Ceea ce mi se pare semnificativ este faptul că cele două exclamări care au țâșnit spontan din mine sunt expresia unei stări de mirare, de încântare în primul caz, de îngrijorare în al doilea. Cred că fenomenul este comun tuturor copiilor de această vîrstă, ei nu cunosc rutina, totul este proaspăt, senzațiile sunt vii, tresările în fața noului care-i asaltează nu conținesc. Vorbirea mea exprimă trăirile mele. Folosirea limbajului reflectă tocmai această situație. În ce măsură suntem capabili să menținem sau să recuperăm în perioadele următoare ale vieții capacitatea de a ne mira, de a ne întreba, de a ne nedumeri, de a nu ne lăsa atrași în găurile negre ale folosirii necontrolate a limbajului, ale situației în care alții vorbesc prin gura noastră? Iată marea problemă.

În paradisul lui Coșbuc.

Copilul rău e urmărit din trei direcții: Animalul sălbatic: *A venit un lup din crâng/ și-a alerga prin sat să fure/ și să ducă în pădure/ pe copiii care plâng./ și-a venit la noi la poartă/ și-am ieșit eu cu-o nuia:/ "lup flămând cu trei cojoace,/ hai la maica să te joace" -/ eu chemam pe lup încoaace,/ el fugă-ncotro vedea./ Plânsul a funcționat tradițional ca semn al copilului rău, neobservându-se că e cronologic prima formă de manifestare a spiritului critic al ființei umane.*

Omul sărac, cu humor și cu o undă de simpatie: Ieri pe drum un om sărac/ întreba pe la vecine:/ „Poartă-se copiii bine? / dacă nu, să-i vâr în sac!” / *Și-a venit la noi la poartă/ și-am ieșit eu și i-am spus:/ „Puiul meu e bun și tace/ nu și-l dau și du-te-n pace!/ ești sărac, dar n-am ce-ți face!/ Du-te, du-te” și s-a dus./ Iată aici o altă tradiție neplăcută: tacerea, ca semn al copilului cuminte. La 5 mai 2013 văzusem pe Prima TV filmul *Legenda lui Zorro*, în care era lăudat copilul care nu vorbește neîntrebă. Omul bogat, fără scrupule: *Și-a venit un negustor/ plin de bani, cu vâlvă mare,/ cumpăra copiii pe care/ nu-i iubește mama lor./ Și-a venit la noi la poartă/ și-am ieșit și l-am certat:/ - „N-ai nici tu, nici împăratul/ bani să-mi cumpere băiatul!/ pleacă-n sat, că-i mare satul,/ pleacă, pleacă!”/ și-a plecat.**

La peste 80 de ani de atunci

Mă aflam în urmă cu două săptămâni într-o tabără de copii selectați prin famoasele teste Canguru. Îl invit pe un elev de gimnaziu, care învăța la o școală ce purta chiar numele lui Coșbuc, să-mi spună ceva despre acest poet. Nimic. Exercițiul a fost repetat și cu alți elevi. Eșec total. De ce oare, la peste 80 de ani de atunci, sunt în stare în orice moment să restitu o bună parte din acele versuri? Desigur, s-ar putea discuta despre oportunitatea spaimei pe care o poate crea unui copil posibilitatea de a fi dus în pădure de un lup și. a. m. d. Și valoarea sa poetică poate fi discutată, este de altfel de mult în discuție posibilitatea literaturii la o vîrstă la care nu operează încă discernământul *realitate-ficțiune*. Fapt este că acest *Cântec coșbucian* a avut asupra copilului de 5 ani care eram un efect extraordinar, care nu m-a părăsit niciun moment: viața, ființa umană sunt valori supreme, ele nu se pot echivala în bani, în bunuri materiale, respectându-le ne definim ca oameni, la

orice vîrstă, și din fragedă pruncie avem datoria de a inocula tinerelor văstare acest sentiment. Mai este nevoie să subliniez actualitatea acestei povestioare în condițiile în care zilnic aflăm despre copii vânduți pe bani și despre agresiuni sălbatice ale unor copii asupra altor copii?

Un infern: înjurăturile birjarilor

Petreceam o bună parte a zilei în stradă, acolo mă jucam cu alții copii, nu aveam o curte și eram expus tot timpul evenimentelor străzii. Automobilul era încă o raritate, transportul public se făcea în mare parte cu trăsuri, cu căruțe sau cu sănii, după anotimp. Unul dintre cele mai degradante spectacole era cel al înjurăturilor care însăreau diferite conflicte, deseori pornite din pricini dintre cele mai anodine, dar în care se investea o energie demnă de o cauză mai bună. Azi, ne-am obișnuit cu înjurăturile șoferilor, pe atunci erau predecesorii șoferilor, birjarii. Circula chiar vorba: “Înjură ca un birjar”. Dar nu erau numai ei și poate nu în primul rând ei.

Tipologia înjurăturilor

În aceste înjurături, se dezvoltă o imagine prodigioasă se manifestă o întreagă tipologie a lor, de la cele benigne, nelipsite de humor și de o ușoară undă de simpatie (în special pe stadioane), până la acelea în care trivialul, ura, pornirea sălbatică la adresa celui înjurat atingeau cote cutremurătoare. Am în vedere spectacolul fioros al înjurăturilor pe care mi l-a oferit ultița copilăriei mele, strada Iernii, cu împrejurimile ei, din Bacău, în anii deceniuului al patrulea al secolului trecut.

Limba română, pusă la grea încercare

În aceste înjurături, în centrul atenției se află mama celui înjurat, căreia i se asociau frecvent divinitatea, crucea, într-o combinație cu sexualitatea și cu terfelirea în noroi a întregii familii și a oricăror altor simboluri ce puteau fi asociate celui incriminat. Era acel tip de violență verbală pe care unii oameni o practică în momente de cădere într-un comportament instinctual, de pierdere totală a oricărui control rațional. O violență care nu și-a pierdut nici azi din intensitate, iar limba română și-a dezvăluit resurse bogate de expresie, numai că acestea pot fi dintre cele mai triviale și inculte sau dintre cele mai rafinate și mai culte.

Demonul eminescian și blestemul arghezian

Cât de departe eram de ceea ce aveam să descopăr mai târziu, sub forma categoriei antropologice a răului, perspectiva sa mitologică și cultural-artistică. Mai aveam încă mult până la anii adolescenței, în care descopeream demonul eminescian, blestemul arghezian, lectura argheziană a *Florilor răului*, la Baudelaire : „Prostia” ‘înșelăciunea, păcatul, osteneala/ Muncesc făptura noastră din veac, fără răgaz/ Iar noi hrănim în tihna acest blajin obraz/ Ca niște ciungi păduchii deprinși cu căpușeala”, urmând ca apoi să-l savurez pe Baudelaire în limba sa.

Cum m-a modelat Eminescu

La vîrsta adolescenței, primele mele atitudini în fața naturii, a boltei cerești, sentimentul infinitului, reprezentarea cunoașterii, a trecerii timpului, primul meu fior în prezență făpturii feminine mi-au fost modelate de poeziile lui Eminescu. Oricât ar fi de adevărat faptul că o limbă, deci în particular și limba română sunt o creație colectivă și în mare parte anonimă, există totuși coautori cu o contribuție atât de puternică, încât nu avem voie să-i omitem. Eminescu este, pentru mine, un coautor de primă mărime al limbii române și are merite speciale în configurarea părții de paradis a acestei limbi. Coautori ai paradisului limbii române, pe care i-am descoperit în literatură încă în perioada adolescenței și a liceului mai sunt Ion Creangă, Arghezi și Ion Barbu. Mult după aceea, în a doua jumătate a secolului trecut, am trăit îmbogățirea limbii române cu noi posibilități, prin Nichita Stănescu. Despre aceștia am scris de mai multe ori, exact sub aspectul creativității lor lingvistice.

Paradisul nu e numai la scriitori

Se comite frecvent greșeala de a se considera că literatura are un monopol asupra limbii române ca paradis. Cred că în orice domeniu de creație, de activitate profesională și la orice nivel de accesibilitate pot fi identificate comori de limbă română. Ar trebui publicate antologii de limbă română în ipostaza ei de excelență. Voi da două exemple din domeniul matematicii, cărora le-am acordat o deosebită atenție în scrierile mele, dar oricând pot adăuga altele. Mă refer mai întâi la Gheorghe Lazăr, primul autor de manuale școlare în limba română în Tara Românească. *Trigonometria* sa, elaborată în urmă cu aproape 200 de ani și publicată în urmă cu o sută de ani de Traian Lalescu este un monument de limbă română de o semnificație istorică și culturală imensă.

Gh. Lazăr: româna nu-i doar pentru ciobani

Într-adevăr, până la Lazăr (și o situație similară este, cred, aceea a lui Gh. Asachi în Moldova) domina impresia că limba română este atât de primitivă, de rudimentară, încât va rămâne exclusiv ca mijloc de comunicare între ciobani. Unii boieri se amuzau ironic la gândul că într-un astfel de idiom să se exprime subtilități lingvistice sau matematice. Lazăr și Asachi au înlăturat această îndoială, demonstrând că noțiunile și raționamentele care apar în manualele școlare din Occident pot fi echivalente într-o limbă românească foarte exactă și expresivă, uneori chiar fermecătoare. Căutarea în tablele de logaritmi și călătoria funcției sinus în cele patru cadrane trigonometrice devin adevărate aventuri, urmărite cu o curiozitate crescândă.

Creangă citit de Sadoveanu

S-a întâmplat într-o zi din anii '50, când am trăit un moment de dublă sărbătoare a limbii române, în sala de festivități a Casei Universitarilor din București: „Nu știu alții cum sunt...”, adică *Amintiri din copilarie* de Ion Creangă, în lectura lui Mihail Sadoveanu. Ca și cum aceasta nu ar fi fost deajuns, tot atunci

Sadoveanu a interpretat *Sara pe deal* de Eminescu. Dar nu este obligatoriu ca un mare scriitor să exceleze și ca recitator, ca interpret. Un contra exemplu este Tudor Arghezi, pe care l-am ascultat interpretând șters, nesemnificativ, al sau zguduitor *Testament*. Dacă n-aș fi știut cine este, l-aș fi putut compătimi pe autorul *Florilor de mucigai* pentru faptul de a fi căzut victimă unui astfel de interpret care părea străin de profundele înțelesuri argheziene.

Un tezaur de limbă română: Barbilian

Opera de creație matematică a lui Dan Barbilian este în mare măsură publicată în limba română și se constituie de multe ori într-un monument de limbă în care „dicțiunea ideilor” (pentru a ne prevalea de o sintagmă introdusă de Mircea Martin într-o carte cu acest titlu) se află într-una din manifestările ei majore. Inventivitatea lingvistică a matematicianului generează jerbe metaforice care nu numai că nu altereză sensurile științifice și rigoarea raționamentului, dar le potențiază pe acestea, le aprofundeză (a se vedea studiul nostru « Scriitorul Dan Barbilian » în volumul colectiv coordonat de Basarab Nicolescu *Ion Barbu, în timp și dincolo de timp* la Editura Curtea Veche, 2013). Mă bucură că la acest efort de a descoperi în textele matematice ale lui Barbilian calitatea lor de monument de limbă română s-au asociat și colegii mei profesorii Sergiu Rudeanu, Dragoș Vaida, Vlad Boskoff și Bogdan Suceava. Dar acțiunea de a conecta pe Barbilian la Ion Barbu este mai veche, ea a fost vizibilă încă în cartea *Cosmologia jocului secund* a lui Basarab Nicolescu (1968) și, mult mai târziu, în articolul lui G Bantaș și D. Brânzei, „Dan Barbilian, o fereastră de înțelegere a lui Ion Barbu”, *Educația matematică* vol.1, nr.1, 2005, 19-33. O impresionantă dicțiune a ideilor mi-a fost dezvăluită de discursul matematic al unor personalități ascultate sau/și citite, ca Gh. Șincai, George Barițiu, Spiru Haret, Dimitrie Pompeiu, Gh. Țițeica, Traian Lalescu, Alexandru Myller, Octav Mayer, Simion Stoilow, Octav Onicescu, Victor Válkovici, Alexandru Froda, Miron Nicolescu, Gr. C. Moisil, Rudolf Woinaroski, C.T. Ionescu Tulcea, Aristide Halanay.

Manualele școlare: undeva între...

Da, undeva între infern și paradis, dar de prea multe ori mai aproape de primul decât de al doilea. Am discutat de nenumărate ori această problemă, a se vedea acum ciclul meu de cărți *Răni deschise* (la Ed. Spandugino). Iată, pentru a mă referi la manualele de matematică: limba română este aproape eliminată din ele, apar din când în când vocabule ca *fie*, *dacă*, *deci*, *se dă*, *și*, *ca*, *pe*, *în*; în rest numai simboluri, formule, calcule, asta la aritmetică și algebră ; la geometrie, figuri, reprezentări grafice, litere care desemnează anumite puncte sau laturi. Prințipiu atât de sănătos al echilibrului dintre cuvinte și simboluri, ca simptom al unui text matematic normal este ignorat. De ce nu apar cuvintele, de ce nu apare limba română? Deoarece sunt omise lucrurile cu cea mai mare pondere educativă: explicațiile și raționamentele.

Româna școlară, sub așteptări

Ce fel de limbă română întâlnim în manualele de fizică, chimie, biologie, istorie, geografie etc.? Cum arată limba română care se scurge de la catedră spre bănci? Una care valorifică prea puțin întrebarea, îndoiala, ipoteza, spiritul critic, invenția, imaginația, accentuând în schimb modalitatea imperativă, certitudinea, logica lui da sau nu, informația, sintaxa în dauna semanticii. Dar, înainte de toate, comunicarea dintre catedră și bănci în mod frecvent eșuează, deoarece nu îndeplinește o clauză contractuală esențială între cele două părți: eu sunt atent la ce-mi spui tu, tu ești atent la ce-ți spun eu. De ce nu se câștigă atenția? Deoarece se uită că pentru a o câștiga, este necesar să livrezi un discurs nu numai inteligibil, dar și interesant pentru destinatar. Manualele de limba și literatura română includ multe exemplare paradisiace, dar modul în care se standardizează controlul și evaluarea asimilării lor, așa cum se manifestă acestea la admiterea în liceu și la bacalaureat, este descurajator. Ce cote de profunzime poate atinge limba română în condițiile în care ea se limitează să exprime reguli, procedee, formule, să specifice evenimente, date, informații?

Dar româna vorbită acasă?

Cu rare excepții, comunicarea dintre părinți și copii se reduce la schimburi de sintagme, silabe, interjecții, fraze trunchiate; puține case mai au o bibliotecă în care copilul să găsească măcar câteva zeci de paradisuri de limbă română. Câtă dintre copii îi văd pe părinții sau pe bunicii lor, măcar în unele momente privilegiate, să fie aplecați pe o carte scrisă într-o limbă română de zile mari și să fie ispitii să transmită copiilor și nepoților această plăcere?

Și-atunci, de ce să ne mirăm?

Să ne mirăm de modul bolovănos în care sună de multe ori limba vorbită de cei invitați la talk-show-uri de televiziune, de cei care vorbesc de la tribuna Parlamentului, de lipsa lor de dicțiune, articularea defectuoasă a cuvintelor, tonul răstit, săracia vocabularului? Mihai Zamfir crede că „tinerimea română se înțelege foarte bine cu ajutorul jargonului ei de trei sute de cuvinte, iar interjecțiile și gesturile o ajută perfect să suplinească pauperitatea verbală”, în consecință „cei mai mulți vorbitori de mâine se vor exprima pe apucate, la limita de jos a comunicării” (Mihai Zamfir, *Pornind de la cărți*, Ed. Spandugino, București, 2013, pp. 279-280). Da, dacă educația nu se va trezi, așa va fi, cum spune profesorul Zamfir. Pe de altă parte, previziunile pe termen lung ale unor lingviști se referă la trei limbi – engleză, chineză și spaniola – care, peste vreo trei sute de ani, vor avea statut de limbi de circulație internațională, celelalte devenind idiomuri locale. Cum îmi spunea un francez : « Oui, pour les jours de la semaine c'est l'anglais ; le français c'est pour la fête »

Alunecarea în argou

Mă aflam invitat, în urmă cu vreo doi ani, la Colegiul Național Spiru Haret, elevii clasei a zecea I. Se făcuse acolo un experiment interesant, sub îndrumarea profesoarei de psihologie Codruța Missbach iar rezultatul căpătase o formă de carte

: *Într-o pauză-universul* (Editura Biblioteca Bucureștiului, 2010). Găsim aici ceea ce de obicei se ascunde: cum comunică între ei elevii, modul în care copiii se consideră neînțeleși de către adulți, fie ei părinți sau educatori, iar nevoie de a se apăra de această lume străină, uneori considerată chiar ostilă, îi împinge spre construirea unui idiom alternativ, pe care îl găsim și în diverse zone ale internetului. Argoul este aici la el acasă, el arată foarte diferit de limba română propovăduită oficial, deoarece exprimă de multe ori tocmai neputința de a-i convinge pe copii că școala, în forma ei actuală, le folosește și la altceva decât obținerea unor note de trecere.

O poveste din Istoria Romei

Am privilegiul de a mă întâlni cu copii pentru care limba română este o sărbătoare. Ei nu doar se folosesc de ea ca instrument, ei trăiesc în ea și au nevoie de ea pentru a se manifesta și exprima ca ființe umane autentice. La Focșani, unde m-am dus în mai 2012 și în mai 2013 la Concursul „Plus sau Minus Poezie”, le-am propus, în 2013, să identifice, în universul lor de viață, situații similare celeia din „Povestea lui Menenius Agrippa” (relatată de Titus Livius în *Istoria Romei*), în care măruntaiile corpului uman se revoltă contra stomacului, pe care-l suspectează de trăndăvie; însă încercarea de a „pedepsi” stomacul se întoarce împotriva inițiatorilor pedepsei. Întregul scenariu trimite la Republica Romei, stomacul este o metaforă a Senatului roman, parabola imaginată de Agrippa semnifică alcătuirea Republicii Române aidoma corpului uman, în care fiecare parte are nevoie de toate celelalte părți ale corpului.

Limba română la clasa a V-a

Iată ce a răspuns, la provocarea de mai sus, eleva Alberta-Gabriela G. Milicu, din clasa a V-a a Colegiului Național I.L. Caragiale din Ploiești:

„O floare nu poate trăi singură, fără tulipină, fără rădăcină, fără sevă.”

„Trebuie ca literele să se unească, să se privească, pentru a se obține un cuvânt.”

„Trebuie ca ochii să strălucească aparte, lacrimile să se scurgă din ei și să umezească obrajii, pentru ca un plâns de fericire să prindă viață.”

„Lumea este precum corpul nostru. Dacă sângele nu vrea să circule, dacă inima nu vrea să iubească, dacă brațele nu vor să îmbrățișeze iar tălpile nu simt nisipul umed de pe malul mării, atunci tot farmecul dispare.”

Și iată ce poate fi.

Limba română la clasa a XI-a

O aduc acum în atenție pe eleva Deniza Cristian, de la Colegiul Național Al. I. Cuza din Focșani. Ne propune o *Redefinire*:

„Dezbracă-te de carne și de sânge,/ Respiră-mi gândurile și expiră-mi fericire;/ Lasă-mi sufletul de-o nuditate decentă,/ Atât cât soarele să-l încâlzească,/ Iar aura-i, să strălucească.../Reinventează-mă, din Răsărit,/ Renaște-mă din mare, la Apus,/ Plantează-mi sufletul cu semințe de magnolie,/ Într-un suflet cu ochii decupați din cer,/ Să înflorescă unu-ntr-altul”.

Și câte exemple v-aș mai da de limbă română în sărbătoare, iată am primit de curând nr. 10/ 2012-2013 al revistei *Galleria* a Liceului teoretic „Vasile Alecsandri” din Iași, din care ar merita să citez o mare parte. Dar alte probleme ne așteaptă.

De la limbă la logică și reciproc

Logica și limbajul merg mână în mână, chiar dacă diferă în aspecte esențiale. Nu întâmplător chiar terminologia se asemănă. Predicat logic – predicat grammatical; propoziție logică – propoziție grammaticală; conjuncție logică – conjuncția și din limba română; disjuncție logică a două propoziții logice – conjuncția disjunctivă sau din limba română și.a.m.d. Multe ambiguități, nonsensuri, anacoluturi, greșeli gramaticale sau de ortografie sunt rezultatul unei gândiri confuze, a unor greșeli de logică. Urmăriți cu atenție formularele pe care le completați în diverse instituții și veți observa că de multe ori organizarea întrebărilor care vi se adresează este incoerentă, locul rezervat pentru răspunsuri cu totul nepotrivit, prea mic în unele locuri, prea mare în altele. De exemplu, pe un bilet de călătorie cu trenul, în partea de cupon statistic, este rezervat pentru numele și prenumele călătorului un spațiu în care nu încap mai mult de șapte litere capitale, condiție rar îndeplinită. Printre formalitățile pe care le-am parcurs în vederea participării mele la această Conferință, a fost și completarea unui formular în care mi se ceea ce să aleg numai una din mai multe variante, dar prin aceasta eram obligat să mint; adevarul este că chestionarul era formulat într-un mod ambiguu, erau mai multe interpretări posibile. Mass media oferă zilnic spectacolul unor greșeli de logică în perfectă solidaritate cu greșeli de limba română.

Prea subtilă pentru vorbitorii ei ?

S-a creat un decalaj care tot crește între subtilitățile limbii române și o mare parte a vorbitorilor ei. Ca monument de cultură, limba română, încărcată cu o istorie eroică și aflată într-o dinamică tot mai accelerată, se îmbogățește, se nuanțează mereu, metabolismul ei cu alte idiomuri, cu lumea în care trăim, este tot mai accentuat. În această ipostază, limba română devine tot mai elitară, o adevărată aristocrație a spiritului. Cine urmărește cronicile Rodică Zafiu (odonoioară în *România literară*, acum în *Dilema veche*) sub titlul atât de inspirat (deopotrivă adecvat și ironic) *Păcatele limbii*, are o idee despre complexitatea, gradul de nuanțare și rafinamentul la care a ajuns limba română în lunga ei evoluție.

De la imperativ la explicativ

Forurile academice încearcă să monitorizeze și să reducă aceste contraste. Însă modul actual în care limba română este învățată în școală nu prea favorizează acest proces. Astfel, sintaxa și semantica prezintă un grad de abstractizare care abia la liceu s-ar putea asimila, dar deocamdată ele se învăță numai la gimnaziu. Gramatica ar trebui învățată în primul rând pe texte ale comunicării cotidiene, nu pe opere literare, cum se întâmplă frecvent chiar la examene importante, de tipul admiterii la liceu. Prea puțină atenție se acordă vorbirii libere, exercițiilor de retorică și argumentare, construirii spontane a unui discurs argumentativ și a unui

discurs în replică. Logica și limbajul trebuie să meargă în bună măsura împreună, lipsa de educație în această privință conduce la spectacolul trist pe care-l oferă *mass media*, clasa politică, al înlocuirii argumentului la obiect cu atacul la persoană.

Prea multe lucruri în materie de ortografie și gramatică sunt de natură preponderent prescriptivă, imperativă și nu explicativă.

Certitudine sau îndoială?

Actuala sciziune a culturii românești în ceea ce privește pe *sunt* și chestiunile conexe nu cumva necesită o atitudine mai flexibilă, de ieșire din logica lui *da* sau *nu* și de explicare a faptului că anumite puncte de vedere conduc la o atitudine, alte puncte de vedere conduc la altă atitudine. Să nu uităm că sciziunea a existat chiar în interiorul breslei lingviștilor și filologilor români. Academia Română a avut de ales una dintre variante și cred că s-a descurcat bine. În practica vieții cotidiene aplicăm de multe ori o logică binară, dar este necesar ca tinerii să înțeleagă încă din școală că, în tot mai multe probleme, știință, cultura în genere, adoptă logici mai nuanțate, cu mai multe valori; să nu ascundem faptul că multe dintre cunoștințele noastre, inclusiv cele privind limba română, au un caracter ipotetic și trebuie discutate în termeni de plauzibilitate mai degrabă decât în logica lui *da* sau *nu*, a certitudinii. Îndoiala cartesiană nu trebuie să ne părăsească. Mă gândesc, de exemplu, la problemele de etimologie.

Un semnal de zile mari

S-a întâmplat în anul 1967. Societatea Americană de Matematică publică lucrarea *Romanian-English Dictionary and Grammar for the Mathematical Sciences*. Autori: Sydney Henry Gould și Phillip E. Obreanu. Voi reproduce din *Cuvântul introductiv*, traducând în românește: “Lucrarea conține o informație de bază pentru cititorul care dorește să înțeleagă matematica scrisă în limba română. Scopul este de a da vorbitorilor de limba engleză posibilitatea, de exemplu, de a scrie o recenzie a unui articol sau a unei cărți în limba română, de matematică.” S-ar putea crede că o atare lucrare, necesară în ani '60, nu și-ar mai fi avut rostul ulterior; dar surpriză: au urmat ediții repetate ale acestei lucrări, culminând cu aceea din anul 1995 (paperback), la Waterstones.

Chinuita limbă a anilor '50

Mă refer la experimentele de tristă amintire ale perioadei staliniste, când sub sloganul luptei împotriva cosmopolitismului au fost epurate publicațiile cu titluri în limba latină (în timp ce în țări nelatine, ca Polonia, Ungaria și Cehoslovacia, titlurile latinești ale unor publicații au rămas neatinse) și s-au înființat reviste care aveau să dispară repede, de tipul *Comunicările Academiei...* sau *Buletin Științific....* Noroc de rezumatele în engleză care erau reproduse în revistele internaționale de referate, gen *Mathematical Reviews* și *Zentralblat für Mathematik...* Prin intermediul acestor rezumate am reușit uneori să intru în atenția lumii științifice și mă gândesc la câteva articole ale mele în limba română, cum ar

fi ciclul de la începutul anilor '50, privind limita, continuitatea și derivata calitativă, noțiuni care-mi poartă numele.

A ieși în lume cu limba română

O altă aventură a fost publicarea cărții *Lingvistica matematică* (1963), acceptată cu îndoieri la Ed. Didactica, dar pe care prin eforturi personale am expediat-o la vreo 20 de adrese la care scontam pe un anumit interes față de o astfel de întreprindere. Terminologia internațională (cine nu înțelegea titlul cărții mele, alcătuit din două cuvinte care aproape se regăsesc în engleză, franceză, germană, spaniolă și italiană?) și prezența unui rezumat substanțial în engleză îmi dădeau speranța comunicării cu lumea. Dar mai era și faptul că mă făcusem cunoscut în prealabil, în publicații internaționale, cu unele articole care acum devineau componente ale cărții. Am verificat atunci personal că succesul la București al unei cărți în limba română trece uneori și este chiar condiționat de succesul ei aiurea. După ce fusese cerută la traducere la New York, Paris, Praga și Moscova (traduceri care s-au și realizat), a doua ediție a *Lingvisticei matematice* (1966) a beneficiat de condiții incomparabil mai bune iar creditul meu crescuse considerabil. O nouă carte în limba română, *Gramatici și automate finite* (1964) fusese și ea cerută la traducere la Academic Press (New York), care-mi publicase în 1967 o primă carte, dar Editura Academiei neglijase să-mi aducă la cunoștință solicitarea americană.

Relativa deschidere a anilor târzii '60

În a doua parte a anilor '60, s-a produs prima pătrundere masivă de carte științifică românească pe piața editorială occidentală. Am în vedere în primul rând domeniile matematicii, mecanicii, fizicii, chimiei, informaticii și ingineriilor de diverse tipuri. Unele cărți erau direct publicate în engleză, altele apăreau ca traduceri din limba română. În particular, Ed. Academiei Române, în ciuda complicațiilor burocratice, a realizat coeditări cu edituri occidentale și am fost unul dintre beneficiarii acestor coeditări. Pe de altă parte, publicarea în limba română a cercetărilor științifice devinea tot mai dificilă și mai dezavantajoasă, deoarece echivalarea în limba română a terminologiei științifice din ce în ce mai complexe ridică probleme dificile. Voi da două exemple : cuvintele *fuzzy* și *rough*. Fiecare dintre ele a devenit eticheta câte unei teorii care avea să facă istorie. În anii '60, L. Zadeh lansează ale sale *fuzzy sets* iar în anii '70 Z. Pawlak propune ale sale *rough sets*. Palide încercări de traducere în limba română au produs expresii ca *mulțimi slabе, vagi, nuanțate* pentru primele, *mulțimi zgrunțuroase, aspre* pentru cele din urmă.

Echivalarea terminologiei : dificilă

Dar dacă cineva caută în dicționar variante românești ale lui *fuzzy*, mai găsește *scămos*, *pufos*, *zbârcit* etc., iar pentru *rough* mai găsește *inegal*, *accidentat*, *agitat*, *aproximativ* etc. Cum nu ne aflăm în domeniul poetic, unde o variantă sau alta se poate schimba de la un context la altul și nu avem libertatea de a înlocui pe *tinde la infinit* prin *aspiră la eternitate* (cum s-a întâmplat în anii '50 cu traducerea rusescului *stremitsia ka beskonecinoi*, întâlnit sistematic într-un manual de analiză

matematică al lui N. Luzin), rămâne să ne fixăm asupra uneia dintre variante. Dar cum o alegem? Dacă de exemplu alegem pentru *fuzzy* varianta *scămos*, dorind, firesc, să afli de la ce termen englezesc provine, voi găsi în, *Dicționarul român-nglezez*, *fibrous*, nu *fuzzy*, iar dacă aleg pentru *rough* varianta *accidentat*, voi găsi în *Dicționarul român-nglezez* termenul *accidental* și mulți alți termeni, numai pe *rough* nu-l voi găsi. Este clar că echivalarea în limba română a termenilor din engleză riscă să mă rupă de terminologia inițială a teoriei avute în vedere, făcând imposibilă situarea contribuției românești în ansamblul literaturii domeniului.

Ieri latina, azi engleza

Știința a avut totdeauna nevoie de un limbaj universal, de exemplu, multă vreme a fost latina, dar acum limba engleză îndeplinește acest rol, cel puțin pentru domeniul științelor exacte, pentru cele ale naturii, ale informației și pentru alte câteva domenii, pe care nu mai încercăm să le specificăm aici. Desigur, ambiguitățile evocate mai sus ar putea fi evitate dacă la fiecare primă utilizare a unui termen românesc am specifica în paranteză termenul englezesc avut în vedere. Dar această practică ar deveni destul de obosită și imediat ar conduce la alternativa naturală, de a adopta termenul de *fuzzy*, respectiv *rough* drept cuvinte românești; sau varianta de a scrie direct întregul text în limba engleză. Nu numai pentru limba română se pune această problemă și ea nu privește numai terminologia. Francezii, al căror simț puternic de trăire a limbii lor ca o instituție națională, au recurs la soluția publicării bilingve a revistei *Comptes Rendus de l'Académie des Sciences*, autorii având de ales între a-și scrie articolul în limba franceză, dar cu un amplu rezumat în engleză, fie să-l scrie în engleză, dar cu un amplu rezumat în franceză. La întâlniri internaționale îi vezi frecvent pe francezi venind cu PowerPoint în engleză, dar vorbind în franceză sau invers, dacă nu cumva, mai cu seamă la informaticieni, scrisul și vorbitul sunt amândouă în engleză.

Relația mea specială cu franceza

După română, franceza a fost limba mea de suflet, în compania literaturii franceze. Dar s-a întâmplat că și după ce am devenit dependent de matematică, tot franceza să-mi fie aproape. Domeniul funcțiilor reale, al topologiei și al teoriei mulțimilor era, în anii '50, bazat în mare măsura pe opera unor francezi ca Borel, Lebesgue, Baire, Fréchet și Denjoy, care au fost urmași cu fidelitate de polonezi din școala lui Sierpiński. Principala revistă a acestora din urmă era revista *Fundamenta Mathematicae*, aproape în întregime scrisă în limba franceză (mă refer la perioada anilor '30 ai secolului trecut). Aveam probleme cu unii autori francezi și mă gândesc în primul rând la Arnaud Denjoy, care introducease o terminologie foarte personală, cu care însă nu a avut prea mare succes. Mai conta și faptul că profesorii mei se orientaseră cu precădere spre Franța, își făcuseră doctoratul la Universitatea Sorbonne, Paris; în mod special, profesorul meu, Miron Nicolescu, era puternic impregnat de spiritul matematicii franceze. Să mai adaug la toate acestea faptul că în acei ani de mijloc de secol 20 Franța păstra încă aureola de centru cultural-științific al lumii iar emergența grupului lui Nicolas Bourbaki aducea un aer proaspăt de cultură franceză care se articula armonios cu interesele mele socio-umane.

Între francofonie și globalizare

Francofonia explicabilă a românilor s-a extins la un anumit moment dincolo de hotarele ei firești. Am intrat și eu în entuziasmul francofon și am continuat să public în limba franceză și atunci când nu era cazul. Dar greșeala nu a fost numai a mea. Voi da un exemplu semnificativ: Ne-am trezit în anii '90 cu reviste academice românești de matematică, fizică, chimie etc., purtând nume în limba franceză și abia când biblioteci americane le-au respins la schimb, având impresia că aceste reviste includ preponderent articole în limba franceză, am trecut la dublarea în limba engleză a numelor acestor reviste. Am sesizat cu întârziere cerințele globalizării. Dar atașamentul față de cultura franceză nu poate fi confundat cu nevoia de a te face înțeles de un public cât mai numeros de specialiști. Ele sunt lucruri diferite.

Româna, între cercetare și comunicare

Am în față Scrisoarea nr. 50 (iulie-august 2013) lansată de *OEP = Observatoire Européen du Plurilinguisme*, sub sloganul „Diversificarea Învățământului Limbilor, de la Grădiniță până la Universitate” (infos@observatoireplurilinguisme.eu). Se discută tendința care se manifestă în unele locuri, de exemplu la Politehnica din Milano (unde această tendință a fost stopată) și în învățământul superior din Germania. Citim apoi: „Putem înțelege legitimitatea publicării în limba engleză, pentru a ne mări numărul de cititori. Dar cercetarea făcută în limba ta maternă, atâtă vreme cât această limbă este capabilă de a exprima realitatea științifică, este o condiție a creativității științifice.”

Oare așa să fie? Mai întâi, este aici o condiție foarte delicată, pe care am discutat-o într-o secțiune anterioară, dar care ar merita o discuție mai amplă: „atâtă vreme cât această limbă este capabilă de a exprima realitatea științifică”. Pe vremea lui Gh. Lazăr, îndoiala era cu privire la capacitatea limbii române de a povesti călătoria funcției sinus în cele patru cadrane ale cercului trigonometric. O chestiune exclusiv de ordin semantic. Acum, îndoiei de acest fel nu mai există, dar apar altele, de ordin comunicațional. Ne aflăm aici în unul dintre punctele cele mai explozive și mai controversate, dar de o importanță decisivă, ale actualei politici privind întrebarea crucială: Până unde româna și de unde mai departe engleza?

Numai comunicarea se globalizează?

S-ar putea ca răspunsul să nu fie același pentru toate domeniile de cercetare. Dar, în principiu, întregul proces de cercetare, de creație și de invenție se desfășoară în interacțiune cu lumea. Pot exista situații particulare în care creația este locală, chiar individuală iar livrarea produsului acestei creații se face la diferite niveluri de globalizare. Dar în general avem nevoie de interacțiune cu lumea pe tot parcursul procesului de investigare, elaborare și ducere la capăt a unei cercetări. În trecut, acest caracter global al cercetării era mai puțin vizibil decât acum, când ne prevalăm de internet în mod esențial, de la fazele cele mai crude până la cele mai elaborate. Un simptom clar al acestei intensificări a interacțiunii globale îl constituie creșterea vertiginosă a lucrărilor efectuate în colaborare de doi sau mai

mulți autori, în timp ce până spre mijlocul secolului trecut acest fenomen era o raritate.

Să fim bine înțeleși. Nu intru în probleme delicate de psihologie, de exemplu în ce măsură gândim în limba maternă chiar atunci când elaborăm și redactăm în limba engleză? Este vorba de faptul că spiritul cooperativ se impune pe tot parcursul unei cercetări.

Cum trece ștafeta de la engleză la română?

Iată ce s-a întâmplat la Olimpiada Internațională de Matematică, desfășurată în Columbia, în vara anului 2013. Problemele au fost elaborate și redactate în limba engleză de o Comisie centrală, în care erau delegați din toate țările participante. Apoi, motivându-se că trebuie respectată limba fiecărui participant, fiecărui candidat i s-a livrat enunțul, în limba sa națională, al problemelor de rezolvat. Printre ele era și o problemă în care figura fraza: *No region contains points of both colors*. Dar în varianta în limba română această frază a obținut forma: *Nici-o regiune nu conține puncte de aceeași culoare*. Numai că traducerea corectă nu era aceasta, ci: *Nici-o regiune nu conține puncte de ambele culori*. Rezultatul? Candidații români au tratat o altă problemă decât aceea propusă și au obținut pentru ea nota minimă. Care-i morala acestei triste întâmplări? Dincolo de neglijența care a condus la neverificarea corectitudinii traducerii, trebuie constatată greșita înțelegere a relației dintre limba națională și limba internațională. Era obligatoriu ca fiecare candidat să primească enunțul problemelor atât în engleză cât și în limba sa națională. Să nu izolăm naționalul de internațional, ci să le punem alături, astfel încât fiecare candidat să poată controla corectitudinea operației de traducere.

Tot mai puțini vorbitori de limba română ?

Să admitem că sunt în lume 30 de milioane de vorbitori ai limbii române, dintre care o treime în afara hotarelor României. Sanda Golopenția a radiografiat situația limbii române la cei zece milioane din afara României. Dar predicțiile demografice sunt sumbre. Dacă natalitatea va continua să scadă în ritmul actual, atunci în anul 2.100 populația României va coborî la 8 milioane de locuitori. Iată o perspectivă sumbră, pe care nu o putem discuta aici. Dar putem aduce o anumită clarificare în ceea ce privește rolul limbii române în stimularea comunicării cu lumea, comunicare ce include integrarea europeană și globalizarea de toate felurile.

Să comunicăm mai intens cu românii din afară

Adică exact problema enunțată în titlul manifestării de față: Limba *română, limbă a integrării europene*. Un pas esențial în această direcție mi se pare a fi interacțiunea cât mai intensă cu românii din afara României, în primul rând cu acei români care s-au realizat profesional și uman în condițiile societății globale și care, chiar prin acest fapt, îi pot ajuta pe cei din România să facă și ei acest pas către europenizare, către globalizare. Am acumulat o bogată experiență personală în această direcție, comunic cu sute, poate mii de români din diverse părți ale lumii, cu mulți foști studenți ai mei, cu cititori ai mei. La rândul meu, mă constituie un catalizator al legăturii dintre românii din afara României și cei din interior. În acest

fel, cei neieșiti până acum în lume evită șocul unui contact prea brusc cu necunoscutul.

A fi sau a nu fi în DEX

Persoana care face corecțile mele *Răni deschise* îmi atrage mereu atenția că „acest cuvânt nu apare în DEX”, de exemplu, eu scriam „proces de biologizare a matematicii”, eu îi replicam că, chiar dacă nu figurează, totă lumea încelege. Dar cum ar putea DEX să prindă o realitate în continuă mișcare cum este limba română ? Apar tot felul de încercări de reducere a decalajului dintre DEX și realitatea vorbirii curente, cum ar fi *Dicționar de cuvinte recente*, ediția a treia (coordonator Florica Dimitrescu) Ed. Logos, București, 2013. Dar cum să faci față unei realități dinamice, în care creativitatea spontană a vorbitorilor nu are limite. Iată, chiar ieri trecusem prin față unei sucursale BRD, în care un mare afiș în vitrină ne îndemna: „Cumperi și economisești. CUMPĂRĂMISEȘTI ! Cumperi și economisești în același timp”. Are vreo sansă acest cuvânt valiză, cumpărămiseră, să pătrundă în DEX ? Nu prea. Dar ca acesta, cu duiumul.

Internetul, infern și paradis deopotrivă

Cea mai mare provocare la adresa limbii române o reprezintă azi internetul. Găsești aici mai toate splendorile limbii române, dar trebuie să știi să te duci în întâmpinarea lor, nu vin ele de la sine către tine. Dar găsești și toate mizeriile limbii, de obicei ascunse după anonimat, în comentarii veninoase. Internetul este ca o mare metropolă, în care conviețuiesc culmi ale artei și științei alături de derapajele cele mai respingătoare ale ființei umane. Infern și paradis. E necesar să cunoaștem această realitate lingvistică, ea nu e decât oglinda unei realități umane, sociale, pe care nu o putem ignora.

Limba română în sărbătoare

Vocabularul limbii române se schimbă de la un moment la altul și de la un vorbitor la altul. Mierea și otrava sunt mereu prezente în preajma noastră, modul nostru de a ne exprima, de a comunica trebuie mereu să se orienteze între aceste tentații și capcane. Dar dincolo de această fluctuație, simțim mereu nevoia să ne întoarcem la atâtea și atâtea comori stabile, hrana pentru minte și pentru suflet. Un francez îmi spunea : « Da, trebuie să acceptăm engleză pentru comunicarea în zilele de lucru. Le français c'est pour la fête ». Oricât ne-am încadra în regula de azi a comunicării internaționale – și trebuie să-o facem – limba română ne rămâne pentru momentele de sărbătoare.

**EASTERN EUROPEAN STUDENTS READ
VIRGINIA WOOLF'S *A ROOM'S OF ONE OWN*:
CROSS-CULTURAL CONSIDERATIONS OF GENDERED SPACES**

Catherine DOUILLET

University of Dubuque, USA

This paper investigates the significance of Virginia Woolf's *A Room of One's Own* in contemporary Moldovan society. The paper highlights the influential arguments and contributions that *A Room of One's Own* has made in the field of Women's Studies. Then, based on the discussions that the author of the paper has had with several advanced students at the Free International University of Moldova and Moldova State University, the paper asks the questions: How do contemporary Moldovan students respond to a book published by the important British author in 1929? How do they relate to Woolf's argument that patriarchal society restricts women's access to money and personal space?

Key words: *A Room of One's Own, women's studies, contemporary Moldovan society, patriarchal society.*

Cet article examine l'importance de l'œuvre de Virginie Woolf *A Room of One's Own* pour la société moldave contemporaine. L'auteur met en lumière les arguments et les contributions que *A Room of One's Own* a réalisé dans le domaine d'études des femmes influentes. Puis, sur la base des discussions que l'auteur de l'article a eu avec plusieurs étudiants avancés à l'Université Libre Internationale de Moldova et à l'Université d'État de Moldova, l'article pose les questions suivantes: comment les étudiants moldaves contemporains répondent à un livre publié par l'importante écrivaine anglaise en 1929. Comment ont-ils apprécié l'argument de Virginie Woolf sur ce que la société patriarcale restreint l'accès des femmes à l'argent, à l'œuvre et à l'espace personnel?

Mots-clés : *A Room of One's Own, études des femmes, la société moldave contemporaine, société patriarcale.*

In *A Room of One's Own* (1929), Virginia Woolf addresses the issues of women's place in literature and society, questioning the various complex reasons why so few women had a literary career until well into the nineteenth century. In this crucial masterpiece, Woolf advances the thesis that "a woman must have money and a room of her own if she is to write fiction". She argues that women have historically been denied access to education and money. Such a denial has had various consequences on women's lives, self-esteem, psychologies and abilities to have an intellectual and literary life. As she investigates women's place in literature, she reflects upon women's place in society in general, highlighting the various norms, beliefs, ideologies and legal conventions that limited women's lives at home. In her quest to understand the nature of patriarchal society and women's position in society, Woolf also publishes, nine years later *Three Guineas* where she continues to address the relationships between women, money, and patriarchal society, adding the issue of war into the equation. Although the disciplines of sociology, psychology and history were not established and were in their early infancy, both *A Room of One's Own* and *Three Guineas* initiate a sociological and historical investigation of women's place in society and its consequences on women's psychological well-being. As such, Woolf's work constitutes a significant stepping stone in the establishment of Women's and Gender Studies as an

academic and multidisciplinary field and in the affirmation of a women's intellectual tradition. *A Room of One's Own* remains an iconic touchstone in the development of feminist theories.

Of course, Woolf is not the first author to critically address the place of women in society. Christine de Pizan had written in the early fifteenth century, an era where most women were denied basic education and literacy skills, *The Book of the City of Ladies* in which she writes, against the misogynistic norms of the era, about the importance of women's past contributions to society, arguing for an education that would teach women of all estates to cultivate useful qualities in order to counteract the growth of misogyny. To cite another important piece of literature that was key to a scholarly discussion of women's place in society in the Western world, in 1895, Charlotte Perkins Gillman published *The Yellow Wallpaper*, a tremendously important short story, where the author uncovers, using the semi-autobiographical and fiction forms, how the late nineteenth century social precepts for marriage which strictly limited women to the domestic world constituted a confinement for women akin to imprisonment in a mental institution. Yet, despite the importance of these works, *A Room of One's Own* is a major step-stone because of the sociological and historical nature of the book's central question—what are the sociological and historical contexts of women's limited roles in the public and intellectual spheres? As such, it is a monumental springboard in the Western intellectual quest for an understanding of the complex relationships between women, culture and society. As Woolf argues in *A Room of One's Own*, books and authors have the unique quality of influencing one another, sometimes generations and cultures apart from each other. It could be argued that Simone de Beauvoir would not have been able to write *The Second Sex* in 1949, a book which itself had a tremendous influence on feminist scholarship both in Europe and in the United States, if Virginia Woolf had not paved the way for a scholarly discussion and critique of women's place in Western cultures. Since the 1960s, the exploration of gender as a social system has slowly but surely carved its place as an acceptable scholarly discipline, with the emergence over the past few decades of a plethora of female and, more recently, male scholars working on now many different issues of gender in the various fields of the social sciences and humanities. The number of contemporary North American novelists, from Margaret Wood to Ursula Le Guin, who have contemplated for the past couple of decades issues of gender as produced by socio-cultural forces is also unprecedented.

In this paper, I will highlight the main arguments made by Virginia Woolf in *A Room of One's Own* and discuss the ways in which my Moldovan students have related to the book in the context of a graduate course entitled "Feminist Theories: Local and Global Perspectives" taught for students in the Master's program of Psychology at the Free International University of Moldova (ULIM) in Chisinau, Moldova in the spring of 2013: How do the students at ULIM relate to Woolf's argument that patriarchal society restricts women's access to money and personal space? How do they apply Woolf's arguments to their own society?

A Room of One's Own is a complex, luminous fictional narration with many sophisticated literary and historical allusions. The essay is constructed as a partly-fictionalized narrative of the steps that led the narrator to adopt her thesis about the ways in which a patriarchal tradition shapes women's experience in fiction as well as in real life. While the narrative is not clearly autobiographical, its fictional

narrator's inquiries about patriarchal society parallel the nature of Woof's personal struggles that female intellectuals experienced in late nineteenth and early twentieth century England. Woolf was born in England in 1882 into a literary and intellectual family. Her father, Leslie Stephen, was an imminent man of letters. Interestingly, while Woolf's mother believed that women's role in society was to serve others and not to have an education, it is her father who urged Virginia to read and gave her full access to his library. Woolf was therefore given something that was still unique for most women at the time—an intellectual education with access to a library. As Dorothy Gies McGuigan argues, to be a scholar has historically always been for women a complicated quest, fraught with tensions and struggles. In addition to a very low life expectancy related in large part to the high mortality of women during child birth, women have been faced throughout modern history with many challenges: first, the acquisition of basic literacy skills was a gendered affair that made it extremely difficult for women to become literate. As the author argues:

Although studies of literacy in earlier centuries are still very incomplete and comparative data on men's and women's literacy are meager, it appears from one such study that before 1650 a bare 10% of women in the city of London could sign their names. What is most striking about this particular study is that men are divided by occupation — with clergy and the professions at the top (100% literate) and male laborers at the bottom of scale (about 15% literate); women as a group fell below even the unskilled male laborers in their literacy rate. By about 1700 half the women in London could sign their own names; in the provinces woman's literacy remained much. For girls of poor families the chance of learning the bare minimum of reading and writing was small. Even such endowed charity schools as Christ's Hospital in London were attended mostly by boys; poor girls in charity schools were apt to have their literacy skills slighted in favor of catechism,**) needlework, knitting, and lace making in preparation for a life of domestic service.

As Miller argues, women had to wait another 200 years to be admitted for degrees at American universities, and another 250 years to be admitted for degrees at Cambridge and Oxford. Initially, only male students were enrolled into the university. As they were not "admitted to the Degree of Bachelor of Arts" women were excluded from the governing of the university. Since students must belong to a college, and since established colleges remained closed to women, women found admissions restricted to colleges established only for women.

In Virginia Woolf's case, despite the intellectual inclinations of her family and her father in particular, she was still denied, because of her gender, full access to formal university education. Whereas her brothers were sent to Cambridge University, Virginia Woolf received limited university education in a women's college, for her family chose to favor her brothers' education and university education was still mostly unavailable to British women in the late nineteenth century.

By the 1920s, Cambridge University has improved its accessibility to women and Woolf, thanks to her work as a journalist and writer, has managed to become financially independent, which was, because of a long legal history that had denied married women to own property, still a rare situation for women. Furthermore,

Woolf has also become a well-accomplished, internationally recognized writer, also a rare situation for female writers at the time. Woolf was invited to give a lecture on the topic of Women and Fiction at Cambridge University, the very college that she had been denied access to when she was younger because she was a female. The lecture was to become, in a much revised version, *A Room of One's Own*. Yet, despite changes towards a greater integration of women in the scholarly world, by the time Woolf offers the lecture at Cambridge, the university space is far from free of a historically gendered emotional baggage, fostering various feelings of insecurities and anger among women. The few records that we have of Woolf's lecture indicate that Woolf is ill at ease and uncomfortable with her audience, a group of female students destined to become teachers. In the diary entry that Woolf writes about her lectures, she mentions: "Nobody respected me", a peculiar comment when one keeps in mind how tremendously achieved Woolf already was at the time; such a comment is a clear symptom of the ways in which the historically strongly gendered circumstances and family decisions that had denied Woolf's access to the university had deep emotional consequences which made Woolf's entry into the scholarly world an endeavor fraught with tensions despite her actual success.

The consequences of the strict gendering of physical and symbolic spaces on women's relationships to the written word constitute a clear underlying theme of *A Room of One's Own*. The narrator explores different sites and streets of England, musing over their gendered nature, experiencing some of the strives that Woolf or any female intellectual would have experienced at the time. The opening pages start with Woolf's fictional narrator sitting on the bank of the river overlooking the Wren library of the Trinity College at Cambridge, reflecting upon women and fiction. As the character walks back towards the campus, she is told by the warden to keep off the grass as only men are allowed the turf. She then tries to get into the library where she is told that women cannot access the library without a special permission from a male fellow.

The narrator then continues her walk and reflects on the different educational experiences available to men and women as well as on the clear financial and material differences in their lives. She compares and contrasts the sumptuous dinner she has at the male college and the meager meal she has at the female college, questioning the vast material differences between the two colleges. The male college has very long tradition of a rich endowment; in contrast, the female college is very recent, the fruit of a few women with limited means organizing together to scrap together some funds to open a female college, the long history of legal restrictions on women's ownership having some obvious consequences on women's wealth, or lack thereof, and their educational experience.

Woolf's highlights how the manifest absence of options for women with talent is generated by a patriarchal system which denies women's access to money, education and the arts, confining them either to the domestic sphere or to an uneasy life of anxiety, social rejection, and struggles. In one of the most famous chapters of the book, the figure of Judith Shakespeare, the fictional sister of William Shakespeare becomes an example of the tragic fate a highly intelligent woman would have met in the 16th and 17th centuries. As equally brilliant as her brother, she would have been denied the right to work at a theater, her attempt would have been ridiculed in the same way that a woman's attempt to write, compose music, or access any professional position continued to be ridiculed well into the twentieth

---

century. The theater manager would “have taken pity of her” and gotten her pregnant. Ostracized, shameful, and penniless, Shakespeare’s sister would have committed suicide.

Students in the Feminist Theories graduate course that I offered at ULIM were generally very receptive of the feminist scholarship we read and discussed and to the fate of Shakespeare’s fictional sister. Because most of the scholarship we discussed was Western European and American, one of the concerns I had as an instructor was to give students as much interpretative freedom as possible, giving them the space to agree and disagree with the readings and asking them to highlight in their own terms the extent to which they felt the arguments made in *A Room of One's Own* applied or did not apply to their own lives. Below is a list of the comments that three of the (female) students made in a written questionnaire where they had to reflect on how *A Room of One's Own* applied to Moldovan society. The students often highlighted the importance of financial independence for a healthy self-esteem:

I totally agree with Virginia Woolf about women having private space and enough money in order to write and not just fiction writing. If she would have enough space and money and will not depend on men or society, she can invest more in herself; she can develop her creative and critical thinking skills and get a higher self-esteem. If women would be free of any pressures, they would get just the same achievements as men in any area.

One of the students commented on the lack of an equal family organization and its consequences of women’s lives:

Nowadays, women of Moldova have not obtained the space and money for personal development. They have to work double shifts at work and then at home. They have to be seen by society as good wives and caring mothers, not as a career maker. The husbands will not support them and women should be subordinated to men. And also women have this belief which was transferred to them that they are not as capable as men and their duty is being just a wife and mother, to please men and society. But it’s also true that many women in Moldova still face huge problems concerning equality and opportunity and, as a result, they don’t have money and, as a result, they accept situations, including marriages, that are not suitable for their personal and professional growth.

Another student, mentioned the importance of financial freedom to choose a better marriage situation and how a lack of financial means can result in fewer choices:

I personally achieved personal and financial independence. Still, one of the huge problems for our young people is that fact that it’s very expensive to rent a place to live, so the women very often can’t afford to move from their parents’ house. And this I think affects their freedom and make them accept a marriage just for the sake of moving out.

Overall, students noticed much improvement in Moldovan society in terms of women’s access to education and the professions but they also highlighted many

socio-cultural mechanisms that perpetuated clear gendered inequalities. As Virginia Woolf argued in the opening of a speech entitled “Women and the Professions” that she gave years after the publication of *A Room of One’s Own*: “the room is your own but it is still bare.” It should be noted that comments the students made do not reflect the beliefs of the general Moldovan population since students who choose to take an optional “Feminist Theories” course have an interest in feminist studies that not all Moldovans would share with them. In fact, despite many societal changes towards a more equal family organization and a greater access of women in the professional and political spheres, Moldovan society remains very patriarchal in its structure and worldviews. Yet, my students’ comments reflect an interesting commentary on how they view Moldovan society through the critical lens of Woolf’s arguments on the consequences of a patriarchal society on women’s lives. As such, Woolf provided them with a critical framework with which to consider their society. Overall, Moldovan students noticed many parallels between Woolf’s analysis of British society and their own. In this sense, *A Room of One’s Own* offers a unique protean quality, offering a critical perspective that retains great pertinence as it crosses generational and national boundaries.

Bibliographical references

- Gies McGuigan, Dorothy. *To be a Woman and a Scholar*.
- Gilman, Charlotte Perkins. *The Yellow Wall-Paper*. Dover Publications, 1997 (first published 1892).
- Kurti Miller, Beth. *Women in Hispanic Literature: Icons and Fallen Idols*. Berkeley: University of California Press, 1983.
- Pizan, Christine de. *The Book of the City of Ladies*, 1405.
- Woolf, Virginia. *A Room of Own’s Own*. Orlando: Harcourt, 2005 (first published, 1929).
- . *Three Guineas*. New York: Harvest Books, 1963 (first published, 1938).
- . “Women and the Professions”, *Norton Anthology of Literature by Women*. Sandra M. Gilbert and Susan Gubar, eds., New York: W.W. Norton, 1996.

ЗАЛОЖНИК ВЕЧНОСТИ ИЛИ ГЕТЕ У НАКОВАЛЬНИ ВРЕМЕНИ

Грета ИОНКИС
Ассоциация межкультурных связей, Кёльн

This essay is about the amazing diversity of Goethe's heritage and no less striking relevance of his ideas about Man and Society. The author retells about the impact of poetry and philosophy of the Olympian on his contemporaries and successors, on the immortality of the German genius, who became property of mankind.

Key words: *Spirit, knowledge, education, life, people, evolution, freedom, eternity.*

L'essai constitue un débat sur la grandeur étonnante de l'héritage de Goethe et de l'actualité évidente de ses pensées sur l'homme et la société. Dans l'essai il s'agit de l'influence de la poésie et de la conception de l'Olympien qui a dépassé son temps, les contemporains et les descendants, de l'immortalité du génie allemand, devenu la fortune de l'Humanité.

Mots-clés : *esprit, connaissance, éducation, vie, Humanité, évolution, liberté, éternité.*

Я живу в тысячелетиях
/И.-В. Гёте/

Ушёл XX век и увёл второе тысячелетие. Миновала череда юбилеев, рассеялся фимиам, смолкли фанфары. 250-летие Гёте широко отмечалось на его родине и во всём мире: конференции, чтения, литературные вечера, спектакли, новые издания сочинений, монографии, статьи, телепередачи, фильмы. Предложены новые прочтения, намечены нестандартные подходы, предприняты попытки соскоблить «хрестоматийный глянец», но до понимания истинных масштабов этой уникальной фигуры ещё далеко. Сто раз прав Ницше, утверждавший, что Гёте в своем зрелом художественном творчестве настолько опередил современников, что влияние этого гения ещё и сейчас полностью не раскрылось и что время его ещё впереди.

В XIX веке Ницше был, пожалуй, единственным, кто увидел и оказался способным оценить масштабы личности Гёте, меру - безмерность! - его гениальности. Даже Генриху Гейне это оказалось не под силу, хотя в «Романтической школе» (1833) он уподобил Гёте божеству. Большое видится на расстоянии. Видимо, для объективной оценки гения необходима временная дистанция, а Гейне был современником Олимпийца, хоть и младшим, к тому же романтиком. Тем не менее Гейне всегда защищал «короля нашей литературы» (его определение) от язвительной хулы и резких нападок современников, один из которых, Вольфганг Менцель, автор двухтомного сочинения «Немецкая литература» (1828), внушал читателям, что «Гёте талант, но не гений», а другой, Людвиг Бёрне, обвинял великого писателя в аполитичности и называл Олимпийца дилетантом и «рифмованным холопом» («холопом нерифмованным» атtestовал неистовый „младогерманец“ Гегеля).

Нападки на Гёте в Германии начались ещё до рождения Гейне. Уже Кlopшток, поэт XVIII века, чьё имя стало синонимом скучного и пустого морализаторства, читал ему нравоучения, а Гердер - немецкий просветитель, теоретик и историк культуры, имевший влияние на молодого Гёте, как-то даже сравнил его с Приапом (фаллический бог плодородия, не путать с Приамом, царём Трои!). Кисло-благопристойным немцам Гёте всегда казался неприличным. У Пушкина – «Гавриилиада», а у Гёте – «Гора Венеры». Молодой Гёте написал её по мотивам легенды о средневековом миннезингере Тангейзере, которому молва приписывала множество грехов. Согласно легенде он жил в гроте Венеры и был её возлюбленным. Раскаявшись, он совершил паломничество в Рим, но папа проклял грешника, сказав: «Как этот посох в моей руке не зацветёт, так не видать тебе прощения». Тангейзер вернулся в Венерин грот, но - о, чудо! - посох расцвёл ... Уже более века эта история, оскорблявшая ханжей, живет в музыке Вагнера, но Гёте в своё время был безоговорочно осуждён.

Он оскорбил не только христианскую мораль, но и национально-патриотические чувства соотечественников венецианской эпиграммой (1790):

*Был я всегда терпелив ко многим вещам неприятным,
Тяготы твёрдо сносил, верный завету богов.
Только четыре предмета мне гаже змеи ядовитой:
Дым табачный, клопы, запах чесночный и +.*

Что такое одна эпиграмма в многотомном наследии Гёте? Всё равно, что иголка в стоге сена. Но, видимо, её укол был столь болезненным, что его не могли позабыть и простить. «Крест» глубоко запал в душу немцев. Сто лет спустя Ницше, говоря о своём родстве с Гёте, замечает: «Мы сходимся также и насчёт „креста“». Большинство же с ним разошлось.

Но ведь не всё было так однозначно и с крестом. В 1784-85 гг. Гёте работал над рождественско-пасхальной поэмой «Тайны», герой которой, странник, брат Марк, оказывается в монастыре, над воротами которого видит крест, увитый розами - символ эзотерического (мистического) христианства, символ розенкрайцеров (теософско-мистическое тайное общество, символом которого была роза, распятая на кресте). Поэма осталась незавершённой, сохранился лишь фрагмент. Довольно долго он оставался без внимания, пока им не заинтересовался известный антропософ Рудольф Штайннер. «Тайны» Гёте, как, впрочем, и «Фауст», послужили основой для статей и лекций Штайнера об эзотерическом мировоззрении Гёте, о его «духовидении», первая из которых была прочитана в 1901 году.

На заре XX века русские символисты (Мережковский, Вяч. Иванов, А. Белый, Э.Метнер, Эллис) тоже писали о «теософских безднах „Фауста“», видели в Гёте величайшего мистического поэта и «далнего отца символизма». Идеи Штайнера стали для них катализатором. В 1914 году Метнер опубликовал книгу «Размышления о Гёте. Разбор взглядов Штайнера в связи с вопросами критицизма, символизма и оккультизма». Белый в ответ Метнеру выпустил свой том: «Рудольф Штайннер и Гёте в мировоззрении современников» (1917).

Штайнер выстроил под Базелем в Дорнахе храм Духа, огромное двухкупольное здание, которому дал имя Гётеанум, что символично. «Гётеанум» и по сей день «Мекка» антропософов. Но мы сейчас не о них ведём речь, а о многогиности Гёте, о неисчерпаемости его наследия, в котором может открыть для себя бездну духовного смысла каждый ищущий, независимо от его религиозных и политических убеждений.

Более всего раздражал немецких тяжеловесов-тугодумов вольный дух (не фривольный и тем более не революционный, а именно вольный, раскованный дух) поэзии Гёте. Они прозвали его «великим язычником», что не совсем верно. Романтики и Вагнер с их «почвенничеством» были куда большими язычниками, чем Гёте. Пантеизм Гёте, восходящий к Спинозе, - на свой долг этому еврею-еретику он не уставал указывать до самой смерти - был отличен от язычества. Природа, по Гёте, и есть Бог, его воплощение.

Гёте был Спинозой поэзии, пишет Гейне. Учение Спинозы вылетело из математической куколки и порхает вокруг нас в виде гётевской песни. Отсюда ярость наших ортодоксов и пietистов против песен Гёте. Своими благочестивыми медвежьими лапами они неуклюже ловят этого мотылька, который неизменно ускользает от них ... Песни Гёте полны дразнящего изящества, совершенно невыразимого. Слово обнимает тебя, в то время как мысль тебя целует. Тем не менее, стихи Виланда немцы ценили выше.

Они не любят меня, - заметил Гёте в 1808 году, видимо, не без тайной горечи. - И я тоже не дорожу ими. Что бы я ни сделал, они недовольны. И то, правду сказать, кто же будет доволен, прочитав о себе в «Ксениях» двустишие-эпиграмму вроде этой:

Нацией стать - понапрасну надеетесь, глупые немцы.

Начали вы не с того - станьте сначала людьми.

(Пер. В.Топорова)

Гёте доставалось с двух сторон, и справа, и слева, от ортодоксов и радикалов: «В то время как чёрный поп колотил его распятием, неистовый санкюлот лез на него с пикой».

«Поэт, не дорожи любовию народной!» Всем памятны эти строки. Кое-кто воспринимает их с негодованием, но ведь Пушкин! И Гёте примерно тогда же, в 1828 году, в разговоре с Эккерманом признался: **«Мои произведения не могут сделаться популярными;** тот, кто думает иначе или стремится их популяризировать, пребывает в заблуждении. **Они написаны не для масс,** а разве что для немногих людей, которые ищут приблизительно того же, что ищу я, и делают со мною мои стремления».

Встречались ли Гёте такие люди? Да, был Шиллер, было, несмотря на несходство натур, образа жизни и судьбы, плодотворное творческое содружество, десятилетие «веймарского классицизма» (1794-1805). Уступая настойчивым побуждениям Шиллера, Гёте вернулся к работе над первой частью «Фауста» и опубликовал её после смерти друга. Но даже Шиллер не смог оценить «Фауста». В письме к Гёте он указывает на несоответствие этого произведения теории веймарского классицизма, замечает, что фабула переходит «в нечто ослепительно яркое и бесформенное», настаивает на том, что реализация идеи требует целостности, и одновременно признаётся, что не видит «поэтического обруча», который связал бы массу поэтического

материала. Гёте в ответном письме поблагодарил Шиллера, но сознался, что не в силах следовать его советам. «Я облегчаю себе работу над этой варварской композицией, и намерен скорее приблизиться к самым высоким требованиям, нежели выполнить их». Гёте были тесны рамки любой эстетической теории. Он был шире всех мыслимых границ. Поклонение классической Греции не исключало «варварства». А потому понятен его глубокий интерес к Шекспиру, этому «великому варвару», которого он почитал как «звезды далекой высоты».

Двадцатидвухлетний Гёте в критическом этюде о Шекспире одной фразой охарактеризовал суть его новаторства как драматурга: «Шекспировский театр - этот чудесный ящик редкостей, здесь мировая история, как бы по невидимой нити времени шествует перед нашими глазами». За этим пониманием не стоят годы кропотливого исследовательского труда. Он недавно открыл для себя Шекспира. За этим пониманием - родственность душ, близость гениев. «Шекспир, друг мой, если бы ты был среди нас, я мог бы жить только вблизи тебя!» Вот в каком друге нуждался Гёте! Он готов был играть при нём второстепенную роль Пилада. В союзе с Шиллером он был, конечно, Орестом.

После смерти Шиллера Гёте всё чаще обращается мыслями к Шекспиру, и в статье «Шекспир, и несть ему конца!» он подчеркивает как достоинство укоренённость Шекспира в английской действительности, в жизни своей эпохи: «Шекспировские пьесы - огромная оживлённая ярмарка...» Уж он не стал бы советовать ему найти «поэтический обруч» для достижения единства и целостности. Гёте понятно, что многообразие и изменчивость мира Шекспиру дороже его единства, и он с ним согласен ...

Гёте и Шиллер, Пушкин и Лермонтов ... Это пресловутое «и» вязнет в зубах, как рекламируемый *Twix* - сладкая парочка. В центре Веймара поставлен памятник поэтической паре. В начале века Шиллером восторгались больше, чем Гёте. Споры о том, кто из них выше, не утихали. «Глупые немцы, им бы радоваться, что у них есть два таких парня!» - такова была реакция Гёте. А вот Генриху Гейне было ясно, кому вручить яблоко раздора, он считал глупостью недооценивать Гёте в пользу Шиллера: «Оба - первоклассные поэты, оба - велики, превосходны, необыкновенны, и если мы отдаём некоторое предпочтение Гёте, то лишь благодаря тому незначительному обстоятельству (ну и язва этот Гейне! - Г.И.), что Гёте, по нашему мнению, ежели бы ему в своих творениях потребовалось подробно изобразить такого поэта, со всеми относящимися сюда стихами, был бы способен сочинить всего Фридриха Шиллера, со всеми его Разбойниками, Пикколомини, Луизами, Мариями и Девами».

Известная писательница Жермена де Сталь, эта, по определению Белинского, повивальная бабка французского романтизма, в своём трактате «О Германии» (1810) посвятила Гёте немало проникновенных слов, но и она, умница, эрудитка, женщина с мужской хваткой, после встречи с Гёте в 1803 году разочарованно заметила: «В Гёте нет больше того зажигательного пламени, из которого родился „Вертер“». Видимо, даже знатоки и ценители литературы ждали от него ещё одного «Вертера». Они не понимали, что для него это - вчерашний день.

Эта небольшая книга, созданная желторотым, но уже гениальным птенцом в 1774 году всего за четыре недели, оказалась не только

непревзойдённым романом о трагической неразделённой любви, но отразила тот поворот в судьбах юности, который знаком каждому человеку фаустовской культуры. Роман стал предвестием романтизма. Своей исповедальной искренностью, психологизмом, страстью («сплошные вспышки пламени») Гёте проложил дорогу романтикам. Они расчитывали, что признанный лидер «Бури и натиска» если не возглавит, то благословит их движение. В своих ожиданиях они ошиблись. Но это другая история.

«Вертер» Гёте стал знамением грядущего. Не случайно Наполеон не расставался с томиком во время египетского похода. Этот человек действия, антипод рефлексирующего Вертера, учゅял дух этой книги, страшный и мятежный дух, как бы предвещающий исторические бури и потрясения, к которым он, Наполеон, будет причастен, во время которых высоко взойдёт его звезда. Видимо, нужно было быть гением, чтобы встать вровень с Гёте и понять его.

Император Наполеон будет добиваться встречи с Гёте. Легенда гласит, что Понтий Пилат, прокуратор Иудеи, после беседы с Назареянином воскликнул: „*Ecce Homo!*“ (се Человек!). Наполеон же после встречи с Гёте не мог сдержать восхищенного удивления: „*Voilà un homme!*“ (вот это **муж**!).

В основе германского духа лежит мужественность. Но уже в эпоху Бисмарка-Вагнера её стали понимать как брутальность, бестиальность, как мощь Зигфрида и только. Синонимом немецкого духа стало героическое германство. «Мир принадлежит герою, а не торговцу» - эта формула была найдена в 1906 году пропагандистом «нового прусского стиля» Мёллером ван дер Бруком. В наш войнолюбивый век это представление укрепилось. Немало поработали в его пользу сторонники идеи „Deutschland, Deutschland über alles“, идеологи третьего рейха. Поэтому понятно, почему после поражения нацизма главное место в немецкой литературе занял человек «с тихим голосом», антипод *übergemensch*, «белокурой бестии» (точно так же как после первой мировой войны, которую Германия тоже проиграла, права гражданства в немецком искусстве обрёл «маленький человек»).

Мужественность, которую ощущал Наполеон в Гёте, этом воплощении немецкого духа, - иного рода. О ней можно прочитать у Ницше в книге «По ту сторону добра и зла». Ницше заслужил, чтобы его, наконец, прочли. Ведь долгое время в Германии и ещё более долгое в России его знали по вырванным из контекста и усечённым цитатам, т.е. не знали. Он пишет о скепсисе отважной мужественности, родственном военному и завоевательному гению и впервые ярко проявившемся в Германии в образе Фридриха Великого. Это немецкая форма скепсиса: этот скепсис презирает и тем не менее прибирает к своим рукам; он подрывает и овладевает; он не верит, но при этом не теряется; он даёт уму опасную свободу, но держит в строгости сердце. Это ключ к пониманию Гёте.

Гёте - в высшей степени *self-made man*. Он начал ваять свой дух рано. Самовоспитание - очень немецкая черта, отличающая немецких филологов и философов XVIII века. Гёте принадлежал этому веку, рациональному и сентиментальному одновременно, и носил в себе его сильнейшие инстинкты. Он был человеком страстей, и это проявилось в его «Гёце» и «Вертере», но он заставил себя их обуздать. «Бурный гений», «штурмер» сознательно превращается в человека строгой самодисциплины. Он преодолел и осудил преувеличенную чувствительность, бесплодные титанические порывы,

устремление к идеальному, революционному. Восходя (восходя, не возвращаясь!) к естественности Ренессанса, Гёте опирался на историю и естествознание, на Спинозу и античность. Он стал сам себе Пигмалионом.

Гёте создал сильного, высокообразованного, во всех отношениях физически ловкого, держащего самого себя в узде, уважающего самого себя человека, который может отважиться разрешить себе всю полноту и всё богатство естественности, который достаточно силён для этой свободы; человека, обладающего терпимостью не вследствие слабости, а вследствие силы, так как даже то, от чего погибла бы средняя натура, он умеет использовать к своей выгоде; человека, для которого нет более ничего запрещённого, разве что *слабость*, всё равно, называется она пороком или добродетелью... Такой, ставший свободным дух пребывает с радостным и доверчивым фатализмом среди Вселенной, веря, что лишь единичное является негодным, что в целом всё искупается и утверждается, - он не отрицает более. Таким виделся Гёте автору «Сумерков богов» в августовские дни 1888 года, когда призрак безумия стал уже навещать его. Молодой Гёте жаждал иметь в друзьях Шекспира, а молодой Ницше, едва завершивший своё первое культуркритическое эссе «Рождение трагедии из духа музыки» (1869-71), ставшее евангелием русских символистов, завидует Эккерману и сожалеет, что не ему суждено было стать собеседником старого Гёте. Когда он слышал суждения, что Гёте в свои 82 года, дескать, несовременен, пережил себя, кровь его вскипала: «А я всё-таки охотно променял бы целые возы свежих высокосовременных жизней на несколько лет „пережившего себя“ Гёте».

И это говорит страстный апологет дионисийства, стихийной, экстатической, оргийной Греции, которой Гёте, поклонник аполлонического, светлого, гармонического начала, явно сторонился. Конечно, Гёте знал о существовании древнейшей хтонической Греции, Греции сторуких чудищ, горгон, Медузы, Тифона. Он знал, что мировая гармония, установленная богами-олимпийцами, была завоёвана в страшной борьбе со стихийными силами. Её сцены, запечатлённые в античных барельефах и горельефах, откроются каждому, кто переступит сегодня порог берлинского музея «Пергамон». Гёте не хотел будить заснувших бурь, он знал: «под ними хаос шевелится» (Тютчев). После «Вертера» он очень редко станет прикасаться к Дионисовой стихии, к стихии восторга и самозабвения. Во второй части «Фауста» у него достанет сил погрузиться в неё. Даже будучи его оппонентом, Ницше склонялся перед духом Гёте.

В своей характеристике Ницше подчеркнул фаустовское начало в Гёте и отсёк мефистофельское: **«Он не отрицает более»**. Однако Гёте наделил Мефистофеля силой отрицания, заложенной в идеи саморазвития бытия. Ницше предпочёл не вникать в диалектику образа, он шёл от текста. Мефистофель же при первом знакомстве представляется так:

*Я дух, всегда привыкший отрицать.
И с основанием: ничего не надо.
Нет в мире вещи, стоящей пощады.
Творенье не годится никуда.*

(Пер. Б. Пастернака)

Негативизм, нигилизм чистой воды! Прежде чем появились нигилисты (родина современного нигилизма - Россия второй половины XIX века; по уверению Уайльда, нигилиста - этого странного мученика без веры - придумал Тургенев), русская дворянско-разночинная интеллигенция (молодые Бакунин, Белинский, Герцен) некоторое время сворачивала мозги, то теряя, то обретая душевное равновесие, над диалектическими посылками ещё одного великого немца - Гегеля: «Всё действительное - разумно. Всё разумное – действительно».

Гёте был знаком с трудами философа, принимал его у себя в Веймаре осенью 1827 года и благосклонно выслушал признание автора «Феноменологии духа»: «Когда я всматриваюсь в то, как протекал мой духовный рост, я вижу Вас всюду в него вплетённым, и мне хочется назвать себя Вашим сыном». Однако „великое примирение Гёте с действительностью“ произошло не на почве штудий философских трудов, а посредством изучения природы, в которую Гёте входил и как в храм, и как в мастерскую. «Мы диалектику учили не по Гегелю». Он мог бы подписатьсь под этой известной строкой. Гёте не любил абстрактной философии, его влекли естественнонаучные горизонты. Он избрал естествознание как зону познания, и здесь опередив своё время: ведь революция в естествознании произойдёт значительно позднее. Весь корпус гётеевских научноестественных сочинений составляет четырнадцать томов в Большом Веймарском издании. И не знаешь, чему больше дивиться - объёму ли работы или гениальности его грандиозных идей, открытий, гипотез и догадок. Но что ещё больше изумляет, так это полное отсутствие в его сочинениях формул, законов, следов каузального. Поражают гётеевская универсальность, способность видеть первофеномены, сущностное в самых незначительных деталях вещей и явлений, его могучая витальность.

Природа, по мнению Гёте, средство к успокоению современной души, вечный животворящий родник. «Природа немедленно отвергает как несостоятельного всякого, кто изучает и наблюдает её недостаточно чисто и честно. К тому же, я убеждён, что она в состоянии даровать исцеление больным диалектикой», - таков был ответ Гёте поклонникам умственных вывертов. Разумеется, Гёте не противник диалектики, он враг умозрительности, которая у современных философов, по его мнению, приобрела угрожающие формы и масштабы.

Образцом гётеевской диалектики могут служить стихи, в которых запечатлелось прачувство живого бытия:

*Когда в бескрайности природы,
Где, повторяясь, всё течёт,
Растут бесчисленные своды
И каждый свод врастает в свод,
Тогда звезда и червь убогий
Равны пред мощью бытия,
И мнится нам покоем в Боге
Вся мировая толчея.*

(Пер. А.Ревича)

Гёте завещал потомкам не только своё мировоззрение, но и сообразный этому мировоззрению метод познания. Метод по-гречески есть путь. Метод Гёте - это путь его жизни, это способ, стиль его мышления. Образ мыслей и метод мыслей в совокупности составляют дух Гёте, который позволяет погружаться во что угодно, даже в патологическое, не теряя трезвости и не заражаясь патологией, и, значит, выносить, скажем, ураганы ван-говской эйфории, **не отрезая себе уха**, или разводить по-бодлеровски „цветы зла“, не **впадая в идиотизм**, или, наконец, философствовать молотом (как Ницше - Г.И.), **не сходя с ума**. (К.А. Свасьян)

Оказалось, быть гётеанцем дьявольски трудно. Ницше, у которого Гёте присутствует почти во всех произведениях, смог стать им лишь наполовину: разделяя мировоззрение Олимпийца, он пренебрёг его тактикой. Методу Гёте он предпочёл рефлексию и позитивистские конструкции, союз с релятивизмом и вульгарным материализмом.

И Освальд Шпенглер, о котором студенты благовейно говорили: «Вот идёт Закат Европы!», тоже оказался неспособен держаться Гёте до конца, хотя в предисловии к книге объявил: «Философией этой книги я всемело обязан Гёте». Освоив метод Гёте с его креном в сторону естественнонаучного познания, Шпенглер механически перенёс органику Гёте на историю. Мир как история был им рассмотрен сквозь призму «Метаморфоза растений» Гёте.

Книга Шпенглера, гётеанца и ницшеанца одновременно, прогремела в России в начале 1920-х годов. На ней откликнулись русские философы Бердяев, Степун, Франк, Букшпан. Их книга «Освальд Шпенглер и Закат Европы» вышла в 1922 году, вызвала гнев Ленина, после чего и отвалил от петроградской пристани в сентябре того же года корабль, вывозя неугодную новому режиму профессуру в Германию. Вот какими кружными, поистине неисповедимыми путями - через Ницше и Шпенглера - вмешался Гёте в судьбу российских интеллигентов спустя почти век после своей кончины.

Гёте был в высшей степени устремлён в будущее. Прошлое его влекло и интересовало не само по себе, не как история, а как ступенька в будущее. «Нет никакого прошлого, по которому следовало бы томиться, есть только вечно-настоящее, образующееся из расширенных элементов прошлого, и подлинное томление должно всегда быть продуктивным, чтобы созидать нечто новое и лучшее». Его любимое понятие - развитие (*Entwicklung*). Один из основателей теории биологического эволюционизма, Гёте не мог мыслить иначе как категорией развития, эволюции. Это не позволяло ему быть революционером. Он не стал другом Французской революции. Для сподвижников его молодости, приветствовавших падение Бастилии, его позиция оказалась загадкой и большим разочарованием. Как прикажете понимать?! Гёте, чей прославленный Гёц умирал со словами «Свобода! Свобода!» на устах, этот Гёте теперь заявляет: «Свободой и равенством мы тешимся в пылу безумия». Таков его ответ якобинцам. Жан-Поль Рихтер, поначалу апологетически настроенный к революции, признался в 1804 году: «Гёте был дальновиднее, чем весь мир, ибо начало революции он презирал уже так, как мы презираем её конец».

«Свобода, Равенство, Братство» - под этими лозунгами французские просветители готовили революцию, с этими словами на устах парижский люд шёл на Версаль. Вскоре эти слова набухнут и станут сочиться кровью.

Наступит время большого террора. «Бритва революции», гильотина, станет работать бесперебойно: покончив с Бурбонами и монархистами, она примется за вождей Жиронды, а потом дойдет очередь до пламенных революционеров, последним из которых взойдёт на эшафот Робеспьер. Гёте это предвидел. Позже он скажет: «Ни одна революция не обходится без крайностей. При революции политической обычно хотят только одного - разделаться со всевозможными злоупотреблениями; но не успеешь оглянуться, и благие намерения уже тонут в крови и ужасе». Время доказало правоту Гёте.

Нам, кому довелось жить в стране, прошедшей через огонь, кровь и ужасы нескольких войн и революций, полезно, осмыслия наш жизненный и исторический опыт на пороге нового тысячелетия, познакомиться с мыслями Гёте о революции, свободе, об отношениях между народом и властью, с его требованиями к государственному деятелю. Мы ведь люди политизированные. Нас волнуют эти проблемы. Высказывания Гёте интересны уже тем, что это не умозрительные рассуждения великого долгожителя, а мысли человека, посетившего мир «в его минуты роковые»: он был живым свидетелем Семилетней войны в Германии, войны США за независимость, Французской революции и, наконец, всей наполеоновской эпопеи.

Гёте был человеком консервативных политических взглядов. Для большинства из нас консерватизм - это нечто со знаком минус. Это последствия советского образования. Консервативность - не синоним реакционности. Тем не менее, на Гёте часто нападали за консерватизм. Он обижался и категорически возражал против титула «Друг существующего порядка». Он говорил, что согласен быть его другом лишь при условии, что этот порядок разумен и справедлив. Гёте говорил, что он никогда не сочувствовал произволу власти имущих и убеждён, что ответственность за революции падает не на народ, а на правительство: «Революции невозможны, если правительства всегда справедливы, всегда бдительны, если они своевременными реформами предупреждают недовольство, а не противятся до тех пор, пока таковые не будут насильственно вырваны народом». Но где взять такие правительства?!

«Если бы я был владетельным князем, - заявил он Эккерману, - я никогда бы не делал первыми людьми в государстве тех, что выдвинулись мало-помалу, благодаря своему рождению и старым заслугам, и спокойно шагают по проторенному пути, от чего большого толку, конечно, не бывает. Будь я государем - я бы окружил себя молодыми людьми, но, разумеется, одарёнными проницательным умом, энергией, к тому же доброй волей и по самой своей природе благородными». «Таланту - широкая дорога!» - девиз Наполеона, который обладал исключительным чутьём в выборе людей». Как жаль, что современные демагоги (первоначальный смысл этого греческого слова - водители народа) не читают ни Гёте, ни Наполеона, а не мешало бы.

Гёте считал обязательным для владетельного князя или будущего государственного деятеля самое разностороннее образование, ибо «разносторонность - неотъемлемая составная часть его ремесла». Обратите внимание! Гёте, которого то и дело упрекали в аристократизме, как, кстати говоря, и Пушкина, говорит не о божественном праве монарха, а о ремесле! И повторяет это неоднократно: «Самое разумное, чтобы каждый занимался

своим ремеслом, тем, для чего он рожден, чему он учился, и не мешал бы другим делать то, что им надлежит. Пусть сапожник сидит за своей колодкой, крестьянин ходит за плугом, а правитель умело правит народом. Это ведь тоже ремесло, которому надо учиться и за которое нельзя браться тому, кто этого делать не умеет». Но в стране, где было обещано каждую кухарку научить управлять государством (и управляют до сих пор, несмотря на катастрофические последствия), разносторонность - непозволительная роскошь. Впрочем, и вожди третьего рейха выше среднего образования не поднимались: тоталитарному режиму большого не требуется. Кстати, Гёте они не жаловали. Но об этом ниже.

Гёте прожил долгую жизнь. Естественно, что его представления менялись. Вот как зрелый Гёте понимает личную свободу: «Странная эта штука со свободой, - её не трудно достигнуть тому, кто знает себя и умеет себя ограничивать.... Пускай человек имеет столько свободы, чтобы вести здоровый образ жизни и заниматься своим ремеслом, и этого достаточно, а такой свободы может каждый добиться».

Всем, кому с младенчества вдалбливали: каждый должен трудиться для общего счастья, ибо такова необходимая предпосылка счастья личного, не лишне познакомиться с соображениями Гёте по этому поводу: «Я всегда считал, что каждому следует начать с себя и прежде всего устроить своё счастье, а это уж, несомненно, приведет к счастью общему. Вообще же учение Сен-Симона представляется мне абсолютно нежизенным и несостоятельным. Оно идёт вразрез с природой, с человеческим опытом, со всем ходом вещей на протяжении тысячелетий. Если каждый будет выполнять свой долг, усердно и добросовестно трудясь в сфере своей непосредственной деятельности, то и всеобщее благо будет достигнуто». Вспомните студенческую юность, свой конспект ленинской статьи «Три источника и три составные части марксизма»! Социалист-утопист Сен-Симон проходит по ведомству третьего источника. Маркс не внял предостережениям Гёте, а мы за его самонадеянность заплатили с лихвой. Так пусть наши дети и внуки помнят завет Гёте, ведь он «сработает» и в новом тысячелетии.

Высокий дух предполагает широту души и взглядов. Нигде эта широта так не проявилась как в мыслях Гёте о национальном и общечеловеческом. У Гёте, как известно, сложились далеко не простые отношения с немцами. Гёте не был равнодушен к судьбам Германии, хотя его попрекали именно равнодушием. Широта его взорений, его эллинство, его всемирная отзывчивость, его интерес к культуре не только немцев, но и других народов, его способность, «страдая Германией», ощущать себя гражданином мира - вот что являлось почвой для непонимания и упрёков. Его современникам не хватало широты мышления, чтобы встать вровень с Олимпийцем. Только он в своё время мог сказать: «Теперь важно, что весит человек на весах человечества: всё остальное суeta сует». Разве такое прощают ультрапатриоты всех мастей, всех времён?!

Но ведь и это не всё. Известно, что он разошелся со своей нацией во время наполеоновских войн. «У Гёте взошло сердце при появлении Наполеона, - оно *зашло* у него во время „войн за свободу“» (Ницше). Когда в ответ на завоевание Наполеоном многих немецких княжеств, после его блестательных побед при Прейсиш-Эйлау, под Аустерлицем, в Германии

началось антинаполеоновское патриотическое движение, Гёте не поверил в его освободительный характер. Гейне также уверяет, что немцы самым спокойным образом снесли бы Наполеона. Но побеждённые немецкие государи, пресмыкавшиеся у ног Наполеона, заговорили о германском народном духе, об общем германском отечестве, об объединении христианско-германских племён, о единстве Германии. Кое-кто из романтиков стал трубадуром этих идей, а романтизм в Германии был шире, чем направление в искусстве, это был образ мышления. «Нам был предписан патриотизм, и мы стали патриотами», - свидетельствует Гейне. Немецкий народ, как известно, очень привержен своим государям. Удрученный их позорным положением, народ зашевелился. Гёте это встревожило. Он считал объединение преждевременным, сомневался в возможности оздоровления немецкого общества при сохранении в нём феодальных порядков. Гёте утверждал, что у немецкого народа, «столь достойного в частностях и столь жалкого в целом», будущее еще впереди. Консерватизм Гёте был прочен, он не верил, что народ и вправду пробудился. Его обвинили в антипатриотизме.

«Это Гёте-то - не немецкий патриот?! - бросился в контратаку Фарнхаген фон Энзе, видный берлинский публицист, переводчик и литературный критик (кстати, это он первым в Германии перевёл Пушкина и указал на его мировое значение). - В его душе давно сосредоточилась вся свобода Германии и стала там, к нашему общему благу, образцом, примером, основой нашего развития. В тени этого древа мы всё. Ничьи корни не входили в нашу отечественную почву прочнее и глубже, ничьи сосуды не пили её соков истовей и упорней». Фон Энзе призывал своих соотечественников опомниться и подумать, на кого они поднимают руку.

Если ты написал «Гёца», «Фауста», «Германа и Доротею», то тебе позволено сколько угодно космополитизма, ты всё равно будешь излучением немецкой идеи, национальным поэтом. И Гёте им был. Монументально-немецкое он выражает в эстетически благословленной форме, образуя связь между Германией и миром, обходясь при этом без знаменитого принципа «весёлой патриотичности» - „*Deutschland, Deutschland über alles*“.

Когда после падения Наполеона народно-германско-христианско-романтическая школа праздновала победу, Гёте нанес удар по симбиозу рыцарства и клерикализма, опубликовав статью «О христианско-патриотическом новонемецком искусстве». Современники не поняли своего патриарха. Кое-кому его полемика с романтиками показалась брюзжанием старца, ревнувшего Музу к «племени младому, незнакомому». Это даже не точка, это кочка зрения. Огонь его сердца не отпыпал. Достаточно вспомнить восторг старого Гёте перед юным Байроном, этим «властителем дум» нового поколения. Во второй части «Фауста» он вывел английского барда в образе прекрасного Эвфориона, сына Фауста и Елены. В лице Эвфориона, в смертельном полёте уподобившегося падучей звезде, Гёте оплакал раннюю гибель Байрона и одновременно восславил его подвиг: «Ты не сгинешь одиноким...»

К отечественным романтикам его отношение было иным. Он не захотел благословить ни Гёльдерлина, ни Клейста, ни Гейне. Братья Шлегели, идеологи романтиков «первого призыва», теоретики «йенской школы», воскуряли фимиам Гёте. И хотя он признавал за ними немалые заслуги, это не помешало ему резко выступить против романтического почвенничества,

против апологетики древнегерманского мифа, германского средневековья, против их культа народности, против преклонения перед прусской военщиной, против игры в патриотизм и католицизм. Можно лишь дивиться прозорливости Гёте, который заявил в «Максимах»: «Классическое - это здоровое, романтическое – больное». Гёте никого не предостерегал. Даже ему не дано было предвидеть масштабов и степени варварства недостойных потомков Фридриха Барбароссы и знать, как «аукнутся» в середине XX века невинные увлечения и игры романтиков. Между тем идеологи нацизма активно использовали идеи немецких романтиков, перекроив, перетолковав на свой лад их наследие. Гёте не «вписался» в их идеологию. Держа его за классика, они не смогли его приспособить к своим нуждам.

Хотелось бы сразу оговориться. Немецкий романтизм - прекрасная страница мировой культуры. Романтики XIX века неповинны в ужасах Освенцима и Дахау, но показательно, как Гёте чуял опасность, предвидя, что эти идеи могут принести вред непросвещённому сознанию масс, особенно если ими начнут манипулировать личности преступные.

Его опасения оправдались: пробуждение национального сознания быстро стало оборачиваться национализмом. Грань здесь очень тонкая. Гёте же по отношению к национализму всегда проявлял холодность и презрение. Он уверял, что «национальная ненависть всего сильнее, всего яростнее на низших ступенях культуры». Он звал подняться на более высокие ступени. Лишь просвещение и духовное совершенствование человечества могло, по его мнению, изменить социальные отношения. Как истинный сын века Просвещения он в это верил. Приоритет общечеловеческого перед национальным - вот, что завещал немцам Гёте. Готовы ли они были выполнить его завещание - это иной вопрос.

Размышляя о путях развития литературы, Гёте приходит к заключению: «Национальная литература сейчас мало что значит, на очаровании эпохи всемирной литературы». Он предвосхищает те интеграционные процессы, которые мы ныне переживаем, которые ведут к созданию не только всемирной литературы, но и единого европейского дома с общей валютой Евро, единого мирового информационного пространства с помощью Интернета, Международного валютного банка и т.д. Разумеется, Гёте был далёк от подобной конкретики, далеко не все прозреваемые им новации были ему по душе, но он провидел тенденцию развития, в котором общечеловеческое возьмёт верх над национальным.

В романе «Годы странствий Вильгельма Мейстера» Гёте попытался представить пути социально-экономического развития Европы. Он разглядел будущую индустриализацию стран с аграрными традициями, технику жизни, господство машины, классовые конфликты, демократизацию, социализм и даже американский, наступающий на Европу. На склоне лет Гёте очень занимали новейшие технические достижения. Узнав от Александра Гумбольдта о проекте Панамского канала, он живо им заинтересовался. Вот бы увидеть появление трёх каналов - Панамского, Суэцкого и Рейнского! Был такой проект - соединить Рейн с Дунаем. «Ради этих великих сооружений стоит прожить ещё каких-нибудь пятьдесят лет!» - восклицает восьмидесятилетний автор «Фауста». А сам Фауст, как вы помните, под конец жизни осушает болота и воздвигает мегаполис.

Однако отношение Гёте к преобразовательной деятельности его героя неоднозначно. Не случайно в его благие начинания то и дело вмешивается и, следовательно, их извращает Мефистофель. Задумав строительство каналов и маяка,Faуст поставлен перед необходимостью снести домик дружной супружеской пары, чьи имена сохранила седая древность, Филемона и Бавкиды. Старикам предлагаю другое жилище, но здесь прошла их жизнь, они приросли к своему очагу, они противятся. Картина, знакомая всем, кто пережил процессы реконструкции Москвы и других городов и весей, а кому не довелось, читайте «Прощаний с Матёрой» Распутина! Старики гибнут вместе со своей хижиной. Глубокая ирония заключена в том, что герои античной мифологии, пережившие всемирный потоп, гибнут из-за преобразовательной деятельности Faуста, «канализатора» Faуста, как назвал его А.Белый. Гёте первым ставит вопрос о дорогой цене технического прогресса, о разрушительности техницизма.

Уже завершая «Fausta», Гёте всё еще не может решить, что ждёт его героя - победа или поражение. Он создаёт сцену, которую можно прочитать как траги-комический фарс в силу её жестокой парадоксальности. Ослепший Faust вслушивается в звуки кипящей proximity работы. Он полагает, что идёт к концу строительство вала, который отгородил отвоёванную у моря землю и обезопасил жителей. Между тем, это стук заступов гробокопателей. А Faust в это время произносит вдохновенную речь, прославляя свободный труд свободно собравшихся людей. Все мы помним слова из этого монолога, их часто предлагали школьникам в качестве темы сочинения: «Лишь тот достоин жизни и свободы, кто каждый день идёт за них на бой». Faust произносит монолог в кричащем одиночестве. Ведь это работают не люди, а лемуры, существа, то ли сотворённые, то ли призванные Мефистофелем. Этот «народ понурый» напоминает морлоков из фантастического романа Уэллса.

Лемуры роют могилу Faustу, но он о том не подозревает. Слова его, на первый взгляд, гротескно-трагически разошлись с делом. Можно сказать, что он умирает, обманувшись. И, если принять эту версию, то следует признать, что Гёте показал извечную «иронию истории», трагизм человеческих устремлений, их тщету. Но версия эта противоречит целому, т.е. общему замыслу «Fausta», самой природе этого героя и самой жизни Гёте. Faust был задуман как борец, и он им остаётся до конца. Он верит, что дело его будет завершено. Ему не суждено видеть свой план осуществлённым. Лишившись зрения, он не увидит воочию прекрасного мгновенья, когда оно наступит, он прозревает его своим внутренним оком. Так стоит ли дожидаться? И Faust решается произнести слова, за которыми последует смерть:

*И это торжество предвосхищая,
Я высший миг сейчас переживаю.*

Согласно всем юридическим законам Faust проиграл спор Мефистофелю. Согласно законам внутренним, законам поэзии он этот спор выиграл.

В заключительной сцене Fausta после смерти встречает душа любящей Гретхен. Сама Богоматерь велит ей быть провожатой Fausta. Их сопровождает хор, славящий Вечную Женственность: «Здесь -

заповеданность истины всей». Вечная Женственность, по Гёте, это Любовь, а Любовь есть начало Жизни. К Истине можно приблизиться через Вечную Женственность, отдавшись во власть Любви-Жизни.

Наши представления о Вечной Женственности связаны с идеями русского философа конца XIX века Сергея Соловьёва, с поэзией символистов и прежде всего Александра Блока и Андрея Белого. Они провозгласили Вечную Женственность категорией мистической. Не берусь утверждать, что их представления вырастают из Гёте, но он свой гимн во славу Вечной Женственности сложил раньше них. Впрочем, если быть последовательными, то следует вспомнить предшественника Гёте Якоба Бёме, мистическое знание которого немало поражало автора «Фауста». Гимн этот одушевляет и драму «Пер Гюнт» Ибсена. Избранный в жизни Великую Кривую, успевший побывать «и тем, и сем», Пер Гюнт ищет спасения подле Сольвейг. И на мучительный вопрос, где ж он был настоящим, каким его Господь задумал, она отвечает однозначно: «В надежде, вере и любви моей!» Вот так и куются звенья всемирной литературы, время которой возвестил Гёте.

Гёте работал над «Фаустом» шестьдесят лет. С течением времени правомерность прекрасного остановленного мгновения, «стремления, мыслимого в покое», становится для него всё более проблематичной. В философском стихотворении «Одно и всё» (1821) он славит вечное движение и заканчивает его так:

*Пусть делятся древние боренья!
Возникновенья, измененья -
Лишь нам порой не уследить.
Повсюду вечность шевелится,
И всё к небытию стремится,
Чтоб бытию причастным быть.*

(Пер. Н. Вильмонта)

Сливаясь со Вселенной, человек и после смерти активно живёт в ней, участвуя в осуществлении Божественного плана мироздания. Руководители Берлинского общества естествознания начертали золотыми буквами на стене зала заседаний последние две строки стихотворения. Узнав об «этой глупости», Гёте пишет свой «Завет» (1829), который построен как бы на обратном тезисе:

*Кто жил, в ничто не обратится!
Повсюду вечность шевелится.
Причастный бытию блажен!*

(Пер. Н. Вильмонта)

На самом деле «Завет» продолжает и развивает диалектическую мысль предыдущего стихотворения. Вечность бытия и твёрдость законов не исключают их совершенствования, они таят «залоги дивных перемен». Человеческий разум и «взыскательная совесть» - вот два ключа к познанию истин бытия и плодотворной деятельности на всечеловеческое благо. Там, где человек располагает ими:

В ничто прошедшее не канет,

---

*Грядущее досрочно манит,
И вечностью заполнен миг.*

Немецкому гению вторит и откликается через время-столетие и пространство Борис Пастернак, один из переводчиков «Фауста» на русский язык:

*Не спи, не спи, художник,
Не предавайся сну!
Ты вечности заложник
У времени в плену.*

Так и куётся цепь времён...

В битве за Германию, которую повели немецкие интеллектуалы-гуманистарии в XX веке, Гёте принял самое активное участие. Настала пора назвать великого гётеанца (и ницшеанца !) нашего столетия - Томаса Манна. В 1932 году в условиях надвигающегося нацизма отмечалось 100-летие со дня смерти Гёте. Томас Манн подготовил к юбилею два доклада – «Гёте как представитель бургерской эпохи» и «Путь Гёте как писателя». Ситуация была тревожной, националистические страсти в Германии накалялись. Томас Манн напомнил немцам, каким нападкам подвергался Гёте более ста лет назад, в 1813 году, когда он прослыл человеком без отечества, лишенным патриотизма, чуть ли не врагом Германии.

В спорах об истинном и ложном патриотизме, которые еще велись в 1932 году, Гёте, как видите, принимал непосредственное участие. Томас Манн пытался достучаться до своих соотечественников и объяснить им, что истинная любовь к отечеству состоит не в восхвалении его в противовес другим странам, не в превознесении до небес всего национального (вся эта лексика третьего рейха «германцы-арийцы», «кровь», «почва», «народ», «раса» уже была в ходу и ему претила), не в трескучих лозунгах, а в осознании достоинств и слабостей своей страны, в действиях, направленных на её совершенствование, не в смертельной ненависти к соседям, а в уважении к иностранному.

В 1939 году Томас Манн, находившийся в эмиграции в США, публикует роман «Лотта в Веймаре». Почему вдруг Гёте в такое время? Можно, конечно, ответить: для противопоставления фашизму лучших, высших традиций немецкой культуры, для противопоставления нищете духа величия духа. Это будет верно, но слишком общо. Гёте понадобился Томасу Манну как единомышленник, как своего рода медиум, как рупор его собственных, выстраданных мыслей. Именно Гёте, переживший разлад с собственной нацией, подходил для этой роли более всего. В романе писатель широко использует высказывания Гёте, но параллельно вводит слова, мысли, которые **могли бы** принадлежать Гёте, если следовать логике этой личности, логике его опыта, логике художественной правды. Вот образчик этой прозы: «Они меня терпеть не могут - ну что ж, я их тоже терпеть не могу, так что мы квиты. (Вы узнали слова Гёте, ранее цитированные? - Г.И.) У меня своё немецкое естество - черт побери их вместе с их злобным филистерством, которое они так именуют. Они думают, что Германия - это они, но Германия - это я, и если бы даже она вовсе погибла, она продолжалась бы во мне...»

Уже во время войны отдельные экземпляры романа «Лотта в Веймаре», тайком вывезенные из Швейцарии, ходили в Германии по рукам, и враги гитлеровского режима, выбрав из седьмой главы романа, из длинного монолога Гёте, отдельные довольно-таки жёсткие, взыскательные суждения о немецком характере, размножили их и стали распространять среди населения в виде листовок под маскировочным названием «Из разговоров Гёте с Римером». Перевод этой своеобразной подделки оказался в распоряжении британского обвинителя на Нюрнбергском процессе, и он, не подозревая подвоха и соблазнившись разительной злободневностью этих сентенций, широко оперировал ими в своей обвинительной речи. Такая ошибка не прошла даром. В литературном приложении к лондонской «Таймс» появилась статья, где утверждалось, что обвинитель цитировал не Гёте, а роман Томаса Манна. Британский посол в Вашингтоне обратился к автору с просьбой дать необходимую справку. Писатель признал, что мистификация имела место. Но одновременно Томас Манн поручился за то, что в каком-то высшем смысле Гёте был «процитирован» всё-таки верно.

В 1949 году в Германии отмечали 200-летие Гёте. Торжества проходили как во Франкфурте-на-Майне, на родине Гёте, так и в Веймаре, т.е. на территории, находившейся тогда под управлением советской военной администрации. Томас Манн после 16-летней разлуки с родиной приехал в Германию ради Гёте и выступил с речью и во Франкфурте, и в Веймаре. К этому времени он закончил свой знаменитый итоговый роман «Доктор Фаустус. Жизнь немецкого композитора Адриана Леверкюна, рассказанная его другом», роман, в котором гётеевское начало не лежит на поверхности, хотя на связь указывает название, но упрятано очень глубоко. В этом романе музыкант Адриан Леверкюн, отдавшийся всепожирающей страсти творчества, ради искусства решается на сделку с чёртом и в конце терпит поражение, погибает. Очень многие увидели сходство ситуации с романом Достоевского «Братья Карамазовы», тем более, что Томас Манн очень высоко ставил талант Достоевского, писал о нём. Но связь этой книги с гётеевским «Фаустом» бесконечно глубже и важнее. Фауст, как известно, заключил союз с Мефистофелем. Сделка с чёртом - искушение глубоко старонемецкое, Гёте позаимствовал этот мотив из средневековой легенды. Он истолковал её в духе Возрождения. Томас Манн дал истолкование в духе XX века. В свете нового страшного опыта, в свете тех страданий, которые принёс в мир немецкий нацизм, причём принёс не только народам Европы, Советского Союза, евреям, уничтоженным и пережившим Холокост, но и самим же немцам, темой немецкого романа неизбежно должна была стать сделка, сговор с дьяволом. Трагическая судьба художника Леверкюна содержала в себе намёк на судьбу общества, которое, пытаясь выйти из тупика, бросается в «объятья чёрта», использует дьявольские саморазрушительные средства. Этот роман, подлинная эпопея модернизма, в которой явлены вершины и бездны на пути художника, по признанию автора, «выходит за рамки искусства и является подлинной действительностью». Речь идет о Германии, которая, переживая жуткий кризис в десятилетие после проигранной Первой мировой войны, вверила себя Гитлеру в надежде спастись, не задумываясь над дьявольскими средствами «спасения», над тем, чем оно может обернуться.

В мае 1945 года Томас Манн сделал в Америке доклад «Германия и немцы», где говорил, что нет двух Германий - хорошей и плохой, доброй и злой. «Злая Германия - это и есть добрая, пошедшая по ложному пути, попавшая в беду, погрязшая в преступлениях и стоящая теперь перед катастрофой. Вот почему для человека, родившегося немцем, невозможно начисто отречься от злой Германии, отягощённой исторической виной, и заявить: „Я - добрая, благородная, справедливая Германия. Смотрите - на мне белоснежное платье. А злую я отдаю вам на растерзание“». Томас Манн счёл пошлым делать из Гёте представителя «доброй» Германии. Слишком он был неоднозначен и велик, чтобы быть только добрым, а в немецком величии всегда есть что-то от «злой» Германии. «Сумрачный германский гений» - это сказано Блоком не для рифмы.

Падшая Германия нуждалась в Гёте. Неслучайно Гюнтер Грасс, ударивший в «Жестяной барабан» (1959), сокрушая традиционные авторитеты во имя расчёта с преступным прошлым, ввёл в свой гротескный роман Олимпийца. Пусть он фигурирует в нём лишь как символ (в конце концов сам Гёте признал: «Всё преходящее - лишь символ»). Он - носитель здорового начала. Его присутствие в этой книге, горькой и издевательской одновременно, подаёт немцам надежду на выздоровление. От него исходит здоровая энергетика, в которой нуждается больное время.

Герман Гессе, ещё один великий гётеанец XX века, убедительно писал о невероятной актуальности Гёте. Лучше, чем сказано им в статье «Благодарность Гёте» (1932), написанной по просьбе Ромена Роллана для журнала «Эроп», мне не сказать, а выражены там мои заветные мысли, поэтому - слово Гессе:

По многим признакам я могу заключить, что немецкая молодёжь сегодня едва ли знает Гёте. Видимо, её учителям всё же удалось вну什ить к нему отвращение. Если бы я руководил средней или высшей школой, я бы вообще запретил чтение Гёте и разрешил знакомство с ним лишь в качестве высшей награды самым лучшим, самым зрелым, самым достойным. И тогда бы они с удивлением открыли, с какой непосредственностью он ставит перед сегодняшним читателем главный сегодняшний вопрос: вопрос о судьбе Европы.

Хотя Гессе на рубеже 60-70-х годов на короткое время оказался кумиром «бунтующей молодёжи», ему не довелось стать ни директором школы, ни ректором университета, ни тем более министром образования и культуры. Всё осталось на своих местах. Гёте всё ещё ждёт, когда молодёжь в своих духовных поисках выберет его своим спутником, товарищем и вождём.

Последнее эссе Томаса Манна «Три гиганта» (1949) посвящено трём немецким гениям - Лютеру, Гёте и Бисмарку. Благодарные немцы изображали отца нации, «железного канцлера» Бисмарка, у наковальни, в фартуке кузнеца, кующего мощь империи. Впечатляющий символ. Грохот его молота был слышен всем даже в начале XX века. Но большие поэты способны уловить тонкий звон самой маленькой наковальни. Конечно, нужно обладать слухом Мандельштама, чтобы «на каменных отрогах Пиэрии»,

когда «бежит весна топтать луга Эллады», услышать за хороводами Муз незамысловатую песенку, что «молоточками куют цикады»... Однако перед лицом Вечности стрекотанье цикад и гром победы - это лишь звуки, оглушительные или едва различимые - но только звуки. Гёте ощущал бесконечное и божественное в любом проявлении жизни. Обоготовление жизни и есть его главная мудрость. Олимпиец-Гёте ковал сокровища духа для немцев и человечества, которому он принадлежит, но при этом он ковал ту цепь времён, которая одна и способна соединить нас с Вечностью.

**ROLES OF WOMEN POLITICIANS
IN DEMOCRATIZATION AND EUROPEANIZATION.
HIGHLIGHTS FROM THE EXPERIENCE OF LITUANIA**

Irmina MATONYTE

ISM University of Management and Economics (Vilnius)

The article overviews the Lithuanian situation concerning women's political representation. It highlights that women are eligible and elected to practically any important decision making position in the political sphere. Three major blocks of obstacles (political, socioeconomic and cultural) met by women aspiring to power in any society are described and commented. The emphasis is placed on removing political obstacles from the path leading to greater gender equality. In particular, the meaning and usefulness of the instrument of gender quotas is discussed. Based on empirical observation, academic research and recommendations of the international expert community, it is argued that the gender quotas are the most relevant and adequate tool to rapidly redress imbalances of gender representation in the European democratic politics.

Key words: *women politicians, democratization, Europeanization, quota, electoral system, the Seimas (Lithuanian parliament).*

L'article analyse la situation lituanienne concernant la représentation politique des femmes. Les femmes sont élues à pratiquement n'importe quelle position importante dans la sphère politique lituanienne. Trois grands blocs d'obstacles (politiques, socio-économiques et culturels) rencontrés par les femmes qui aspirent au pouvoir dans toute société sont décrits et commentés. L'accent est mis sur l'élimination des obstacles politiques pour une plus grande égalité entre les sexes. En particulier, le sens et l'utilité des quotas par sexe sont discutés. Basée sur l'observation empirique, la recherche universitaire et les recommandations de la communauté internationale d'experts, on croit que les quotas de genre sont l'outil le plus pertinent et suffisant pour redresser rapidement les déséquilibres de la représentation des femmes dans la politique européenne.

Mots-clés : *femmes politiques, démocratisation, européisation, quotas, le système électoral, le Seimas (Parlement lituanien).*

With a woman president (Dalia Grybauskaite, elected in 2009 in direct nation-wide elections), at least one woman in the Board of the *Seimas* (Irena Degutiene, the first Speaker of the Lithuanian Parliament, appointed in 2009), two-three women ministers (in the cabinet, consisting of 14-15 members), approximately 20 percent of parliamentary seats and 25 percent of municipal counselors' seats occupied by women Lithuania, in the beginning of XXI century, finally enters a sustainable track of politically sound women's representation. Generally speaking, the Lithuanian experience shows that the processes of democratization and Europeanization seem to yield the expected results in the sphere of gender equality.

1. Obstacles and Barriers of Women's Political Representation

Democratization requires including women in politics in respect to fundamental human rights. Women's involvement in political life also contributes

to the credibility (legitimacy) of the political agenda and enhances quality of decision making. The paradigm of the state feminism underlines that the democratic state has the duty and instruments to redress historically and culturally rooted biases unfavorable to female political and social advancement.

Europeanization dwells on the impressive commitment of the European Union to gender equality, which provokes the feeling of ‘EU envy’ among feminists worldwide. The EU promotes interaction of its equality policies with the welfare state. The EU provides new instruments to further promote quality of democracy, i.e. being an influential supra-national actor the EU might efficiently employ leverages from ‘beyond the state’ and empower a novel task force (the ‘velvet triangle’), composed by academic experts, activists (politicians) and bureaucrats. In this respect, it is important to underline that the EU advocacy of gender equality is based on scientific knowledge and empirical research, free of empty political propaganda claims.

However, it would be a great exaggeration to claim that democratization and Europeanization have removed all the obstacles and the gender equality can prosper in Lithuanian (and elsewhere) politics and society without any further challenges. It should be acknowledged that at least three types of obstacles, causing political under-representation of women, are continuously met even in the most advanced gender regimes (in Scandinavian countries, Canada, New Zealand, Australia, etc.).

First of all, the ‘masculine model’ of political life is deeply historically and culturally entrenched. The role-models of national female leaders are missing in numerous countries. Lithuania on this account is in a good position: the post-communist state-building (1990-1991) was marked by the Amber-lady Kazimira Prunskiene, the first Prime Minister of the newly independent country. Kazimira Prunskiene became an important reference point for numerous aspiring politicians (across the entire political spectrum) in Lithuania and beyond. Second, the electoral systems are not gender-blind. It is scientifically proven, that women fare better under proportional compared to majority electoral formulae. The Lithuanian electoral system is mixed and its cumulative experience confirms the rule that proportional system is more beneficial for women candidates. Finally, lack of peer party support, deficiencies of the intra-party democracy, discriminatory candidate list ranking (coupled or not with the quota principle) can produce negative results in terms of women’s promotion in politics. That is why political party cooperation with NGOs is very important: usually women, aspiring to politics, are active in NGOs (more active than their peer men). Again, the Lithuanian experience illustrates that the women MPs are more involved in civil society and community networks than men MPs, who happen to indicate their ‘party work’ as participation in civil society activities. Participation in civil society activities is vital in order to turn some incidental initiatives, born out of top-down gender friendly engineering, into full-fledged and lively gender equality practices, supported by society at large (meeting and responding to the bottom-up initiatives).

Socio-economic obstacles also hinder socio-political realization of the principles of gender equality. Classical feminist research reveals that there is a strong correlation between N of women MPs and proportion of employed and educated women in a society. In that respect, post-communist countries (Lithuania included) might be considered to have a ‘comparative advantage’ inherited from the Soviet era, when women’s education and employment outside the household

---

were turned into real social practices. The gender pay-gap and its negative repercussions on social, economic and political developments of countries now come in the lime-light of the academic research, centered on democratization and Europeanization. Lithuania, with a gender pay-gap standing at around 18 percent in 2011, still has to carry out many reforms, aimed at reducing women's dual-burden (household and public employment), educating and promoting women to the top positions in the 'cutting-edge' sectors of economy (IT, engineering, finance, etc.).

Public opinion and psychological challenges are the deepest ones and the most difficult to eradicate. The modern and post-modern values co-exist in the Lithuanian (and other European) societies. Women's ambitions of individual self-realization are frequently met by (silent) conservative resistance, cherishing traditional family norms, (catholic) church teachings, lower levels of self-confidence among young women, etc. Therefore, promotions of female role models, couching and mentoring as well as fostering gender equality sensitive mass-media are crucial.

2. Initiatives of Gender Quotas in Lithuania

After the collapse of communism, the Lithuanian state became free to display its sovereignty in designing its politics, public policies and values. When Lithuania joined the European Union, the discussion and implementation of some political principles got a new impetus. One of such reinvigorated areas of public discourse and action is gender equality policy – "a fundamental right, a common value of the EU, and a necessary condition for the achievement of the EU objectives of growth, employment and social cohesion" (*A Road Map*, 2006). Well before its official admission to the EU, Lithuania adopted the law on equal opportunities for women and men, the office of the Ombudsman on gender issues has been created and the national program for women's and men's equal opportunities launched. From the very beginning of the democratic life, the Lithuanian political parties started carving their identities in respect to gender issues: practically, all of them tried to appeal to women voters, some created women divisions within their organizational structure, and social democrats practice gender quotas in their party structures (Matonyte and Krupavicius, 2003). However, when Vesaite, a social democrat MP, proposed a bill to amend the law on the local election and to establish a requirement of the gender quotas on the party lists in 2002, the bill did not generate enough support among the MPs and was declined. Similarly, the feminists' attempts to fully institutionalize the "zipping principle" in the elections to the European parliament in 2004 failed in the Seimas. Burbiene, another woman social democrat MP, commented that such a resistance against the establishment of the gender correctives might only mean our fellow men's fear of an increasing competition. Meanwhile, men MPs reacted in a defensive way: liberal MP Lydeka raised the question if gender quotas measures do not contradict the (liberal) Lithuanian constitution; another liberal MP, Vazbys, referred to the illiberal nature of any quotas, be they on gender, or any other prescriptive factor (race, ethnicity, language, social origin and status, religion and creeds, etc.).

Table 1. Women MPs in the Lithuanian Seimas

YEAR	WOMEN	
	N	%
1990	12*	9,0
1992	10	7,1
1996	23	16,8
2000	15	10,6
2004	31	22,0
2008	26	18,4
2012	33	23,7

* – total N of MPs in the Lithuanian *Seimas* is 141. Here, the data of the first sitting of the newly elected *Seimas* are presented (on November 16, 2012 N =139).

In a liberal manner, Dalia Grybauskaite, in June 2009 was elected first female president of the country, in summer 2010 publicly criticized the recurring idea of promotion of women's political representation through institutionalization of the gender quotas. In particular, the President underlined that gender quotas might diminish political value of general qualifications and professional competences of women. The President underlined, that she would not like being a part of women quotas. (However, in 2004, at that time, the minister of finance, Dalia Grybauskaite became a Lithuanian representative in the European Commission, which composition is based on the principle of a "country-quota" and in reaction to strong encouragements from the EC to the new EU member states to delegate female politicians as European commissioners).

In 2011 autumn, a new initiative of social-democrat MP Vesaite to introduce the gender quotas in all public decision-making bodies was aborted in the Seimas. The recurrent political attempts and on-going controversies indicate contradictions, pertinent to the gender equality issues and their political interpretation. One can distinguish the binary oppositions such as the EU vs. national State, formal principles vs. social practices, and also woman vs. men. In the Western scholarship it is accepted, that all organizations have inequality regimes. The Lithuanian *Seimas*, the most important institution of the political representation in the country, is not an exception. Contrariwise, it reverberates broad public dispositions as well as (trans)forms them.

3. International Scholarship in Favor of Gender Quotas

Gender quotas might operate as an efficient means redressing the gender imbalance in politics and societies. In Scandinavian electoral politics the gender quotas originated in 1970s and 1980s and these countries achieved the highest rates of female representation in politics worldwide. As Ballington reports, women representation in the Scandinavian politics was incremental: it took 60 years to achieve 30 and more percent of women parliamentarians. That is why Dahlerup warns: „the Scandinavian experience cannot be considered a model today, because it took 80 years to get that far” (2003: 3). In contrast, some African countries have achieved high rates of women representation in extremely short time (as a

consequence of gender quotas and electoral women's mobilization (Ballington 128). Dahlerup notes, that the introduction of electoral quotas express women's political impatience, on the one hand, and are a rather efficient tool to increase female representation, on another. The most recent upsurge of gender quotas embraced countries with various levels of economic development, diverse political culture, and varying standards of socio-cultural life. According to the *Global Database of Quotas for Women* (GDQW), over the last 20 years 103 countries have considered, adopted or revoked quota measures of various kinds (reserved seats, political party quotas, and targets). In this group Lithuania falls among such diverse countries as Belgium, France, Portugal, Tunisia, Rwanda, South Korea, Indonesia, Bosnia-Herzegovina, Poland, Armenia, Mexico and Argentina, etc.

In terms of political traditions and legacies, the issue of gender quotas in the Soviet politics (then, the Supreme Soviets) and their impact on the post-communist developments usually has been ignored or discussed in negative terms. It was acknowledged that the Soviet gender quotas aimed to institutionally produce gender equality in the political realm. However, the Soviet gender quotas were highly hypocritical in the national-Communist patriarchy, because women were still expected to be obedient and submissive, continuing to exert power only through men. Hence, despite some intellectual attempts through the communist practices to show that the post-communist countries have some "comparative advantage" in terms of gender equality oriented political culture tradition, it is more adequate to assert that the Soviet women's representation was a mere phenomenon of the declarative and decorative political ideology (Matonyte). However, despite perversities of the official Soviet propaganda, which advocated gender equality and avoided gender stereotypes, it did make it politically incorrect to speak out in gender stereotypes. In retrospective, women's parliamentary representation in the Soviet period might be perceived as an obligation, imposed from the patriarchal top to symbolize achievements of gender equality, which indeed disguised an increasingly ever-better articulated political grip over any *bona fide* social-political expression (Sloat and Galligan 8).

After the collapse of the Soviet Union, once democratization in post-communist Europe started, the new (democratically elected) parliaments became paradoxically even more exclusively male institutions than they had been before, because "as the parliaments acquired a measure of real power, so women moved out" (Watson 375). Matland and Montgomery note, that in the post-communist parliaments politicians "lobbying for quotas were quick to point out they were not discussing establishing Soviet style quotas, but instead social democratic style quotas *a la* Swedish or Norwegian Labor Parties" (15). However, other authors (e.g. Sloat and Galligan) reported virulent political resistance against establishment of quotas or any other formula reminding of the Soviet practices in the post-communist electoral politics.

Yet, in varying scope and depth, gender quotas were established in all (except Bulgaria) post-Soviet countries. Bosnia and Herzegovina introduced requirements for gender quotas on all levels (constitutional, national law and political parties); Serbia, Slovenia, Romania have national laws which regulate women's representation on the party lists; the Czech Republic, Croatia, Hungary, Poland, Slovakia, Lithuania have gender quotas in some parties, the gender quota exists in Dagestan region of Russia (Golosov 65). Armenia has established the national law on regulation of gender quotas on parties' electoral lists and some

parties have introduced gender quotas; Uzbekistan has a national law, but no gender quotas on the individual party level; gender quotas are applied in the Women's Democratic Party in Kyrgyzstan. Hence, the claim about the overall post-communist resistance to gender quotas as some sort of the backfiring Soviet heritage (Sloat and Galligan) was and is relevant only partially (and temporarily). One reason, of such a vanishing quota condemnation effect, might be the generational factor: the younger are the politicians, the less stigmatizing actual (negative) Soviet experience and interpretations they have.

From another analytical angle, there is a statistical evidence from the worldwide historical and electoral data that “use of quotas correlates strongly with the years since women were enfranchised ($r=0, 41$)” (Studlar and McAllister 247). As Lithuanian women were enfranchised in the beginning of the 20th century (in 1918) and, since then, women's political participation has been extensively promoted, we should expect that gender quotas should be widely accepted in Lithuania. However, the fact is that gender quotas historically (before the Soviet occupation) operated in only one Lithuanian party (the social democrats, who have never been in power in the inter-war period). In the post-communist period gender quotas were reestablished in the social democratic party and applied in a Women's party (1995-2000, later it turned into a centrist New Democracy party, later to merge with the Peasant People party).

Meanwhile, the European research shows that the relation between longevity of women's political participation and the establishment of gender quotas in national elections is not that obvious. For example, in France and Belgium women were enfranchised as late as in 1944 and 1948, but currently gender quotas operate in Belgium and *parity* system exists in France. In contrast, women in Germany and in the UK were enfranchised as early as in 1919 and 1928; however these countries have gender quotas only on the level of several individual parties. It is difficult to demonstrate that the longevity of women's participation in national political life predetermines the establishment of special measures aimed to redress the gender imbalance among political elites. However, the thesis that a long(er) tradition of women's political involvement contributes to positive and recognizable signs of gender quotas acceptance in current political discourses and practices (Dahlerup) is valid, and even more so as popular attitudes everywhere in the actual world are becoming more egalitarian.

Bibliographical references

- A Roadmap for equality between women and men 2006-2010*, {SEC(2006) 275} Brussels, 01.3.2006 COM(2006) 92 final, 25 November 2012,
http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/en/com/2006/com2006_0092en01.pdf
- Ballington, Julie. "The Implementation of Quotas: African Experiences", *Quota Report Series*, 25 November 2012, http://www.idea.int/publications/quotas_africa/index.cfm
- Dahlerup, Drude. *Women, Quotas and Politics*, London/New York: Routledge, 2006.
- GDQW *Global Database of Quotas for Women*, 25 November 2012, <http://www.quotaproject.org>
- Golosov, Grigorii V. "Political parties, electoral systems and women's representation in the regional legislative assemblies of Russia", 1995–1998. *Party Politics*, 2001, No.7(1), p. 45

-
- Matland Richard E., Montgomery, Kathleen. A. (eds.). *Women's Access to Political Power in Post-Communist Europe*. Oxford University Press, 2003
- Matonytė, Irmīna and Algis, Krupavičius. "Women in Lithuanian Politics: From Nomenklatura Selection to Representation", R.E. Matland, K.A. Montgomery, eds. *Women's Access to Political Power in Post-Communist Europe*. Oxford: Oxford University press, 2003, p. 81-104.
- Matonytė, Irmīna. "Women MPs in the Lithuanian Seimas 2006: still hostages of the masculine parliamentary tradition and organizational culture?" *Studia polityczne*, Warsaw, 2007 No 9, p. 25-52.
- Sloat, Amanda and Yvonne, Galligan. "Understanding women's political engagement in the new democracies of Central and Eastern Europe. Workshop", *Gender and Transition in Europe*, PSA, Leicester, 2003 (unpublished manuscript).
- Studlar, Donley T. and Ian McAllister. "Does a critical mass exist? A Comparative analysis of women's legislative representation since 1950." *European Journal for Political Research*, 2002 No 41, p. 233-253.
- Watson, Peggy. "Politics, policy and identity: EU Eastern enlargement and East/West differences." *Journal of European Public Policy*, 2007, No 3, p. 369-384.

LIBERTATEA CA MANIFESTARE ETICĂ A MEMORIEI¹: APEL LA CONCEPTUL DE ETICĂ EPISTEMOLOGICĂ

Cornelia Margareta GĂŞPĂREL
Academia Română, Bucureşti

The phenomenon of communism, that of experience of political prisons in Romania, should be analyzed and researched in terms of *toto genere* anthropological sciences and especially from the point of view of ethics in terms of "epistemological ethics". Innovative conceptual approach to the issue of ethics deepens anthropic approach issues. In this view ethics is a science in the best position to capitalize on the material of this knowledge and understanding. Having the scientific and therefore social value this approach creates conditions for explanation of the Romanian specific in terms of manifestation of *memory* and *freedom*. Under the aspect of ethical values and manifestation forms, the phenomenon and theory of epistemological ethics may find extension to the plurality and complexity of the anthropic issues of human societies.

Key words: *ethics, "epistemological ethics", freedom, memory, experience, communism, political detension.*

Le phénomène du communisme, de l'expérience des prisons politiques de Roumanie, s'imposent à être analysés et étudiés dans une perspective des sciences anthropologiques *toto genere* et surtout dans la perspective éthique, voire de « l'éthique épistémologique ». La démarche d'innovation conceptuelle au niveau de l'éthique approfondit la problématique de l'approche anthropique. L'éthique, de ce point de vue, est la science la plus capable de valoriser le matériel de cette connaissance et compréhension. Ayant une valeur scientifique et implicitement sociale cette démarche crée des conditions pour l'explication du spécifique roumain sous une manifestation de la *mémoire* et de la *liberté*. Marqué par les valeurs éthiques et de ses formes de manifestation, le phénomène et la théorie « d'éthique épistémologique » trouvent des extensions vers la pluralité des problèmes anthropiques dans les sociétés actuelles.

Mots-clés : *éthique, « éthique épistémologique », liberté, mémoire, expérience, communisme, détention politique.*

Introducere

Între toate drepturile omului ce se pot manifesta cu putință, în orice condiții, ceea ce ni se dezvăluie este aceea că între toate drepturile naturale, firești ale ființei umane unele dintre ele nu pot dispărea indiferent de forma de guvernare – fie că vorbim de state monarhice, republicane sau despotice. Și această înzestrare a omului care se manifestă ca un drept natural este – *libertatea*.

Libertatea în înțeles religios – de *liber arbitru*, libertatea interioară ca *desăvârșire* și toate celelalte forme de libertate exterioară⁴ care arată *niveluri de existență și cunoaștere*. Însă între toate aceste forme de libertate, cea mai profundă formă de manifestare implică grade de conștiință care acced niveluri profunde ale memoriei. „Libertatea se poate manifesta la trei nivele: la nivelul gândirii interioare, la nivelul exprimării și la nivelul acțiunii. Libertatea la nivelul gândirii interioare este un bun inalienabil al ființei umane. Ea constă în capacitatea ființei umane de a alege și de a se pronunța nestânjenit asupra oricărui subiect, de a-și

forma opiniei proprii despre temele supuse reflecției, pe baza experienței de viață și de cunoaștere. Gândirea interioară este tacită, latentă, necomunicată dar comunicabilă. O primă întrebare care se conturează în universul acesta de discurs etic este dacă libertatea interioară de gândire și evaluare este, în vreun fel sau altul, vulnerabilă și corruptibilă.⁵ În *Preludiul ideii de libertate morală*, Petre Botezatu reușește să clarifice în bună parte sensurile *libertății voinței*⁶ anticipând posibilitatea oricărora partizanate și perspective ale cunoașterii.

Liberă este orice ființă necugetătoare într-un înteles a libertății de mișcare dar cu toate acestea lipsa rațiunii și prezența unei *memorii mimetice* o face să nu cunoască libertatea în întelesurile sale profunde, care presupun voință liberă, rațiune, detașare de pasiunile proprii și față de exterioritatea manifestărilor acestora ca expresii ale alterității. Esența libertății ar consta așadar în depășirea acelor bariere profane ce presupun niveluri superficiale de manifestare a omului, într-o spațialitate mundană, unde libertatea se poate confunda doar cu *voința și acțiunea*. Parafrâzându-l pe Schopenhauer afirmăm că din punct de vedere politic, juridic și istoric se poate explica totul, dar și nimic, desigur „pentru mișcarea unei bile după ciocnire, trebuie să fie posibilă în sine și pentru gândirea creierului o explicație fizică, în urma căreia gândirea să devină la fel de inteligibilă ca acea mișcare.”⁷ Pentru întelegerea libertății pe care au apărut-o cei mai mulți intelectuali foști deținuți politici și pentru definirea istorică și filosofică a comunismului este nevoie de a identifica resorturile mecanismelor mișcării, din prisma gândirii dar și din prisma acțiunii. Tot ce e în afara noțiunii și întelesului de libertate și valoare etică, fărămițează întelegerea și oferă *forme fără conținut*, care nu ajută nici la întelegerea travaliului din vremurile comunismului dar mai cu seamă lasă inconștientul colectiv într-o agonie care poate pune amprenta asupra viitorului noilor generații care au șansa dezvoltării pe criterii de evoluție și identitate științifică. Pentru că în „comunitățile umane moderne libertatea de acțiune a indivizilor este în mod inevitabil reglementată de sisteme de norme juridice, politice, morale etc. În limitele unui sistem de norme dat un individ este liber să întreprindă o acțiune, dacă și numai dacă, acțiunea respectivă nu prezintă pentru el o obligație sau o interdicție.”⁸

Resorturile libertății sunt fundamentate pe mecanisme care se situează între ceea ce Kant și Schopenhauer numesc *fenomen și lucru în sine* și aceasta creează calea de acces spre un echilibru cu sine și ceilalți. Fără memorie în sens etic, libertatea ar fi o manifestare haotică. Fără valențele etice ale rațiunii, ca judecată morală, libertatea ar căpăta valori negative. Fără voință și dorință de a trăi întru etic libertatea ar fi doar o *idee*.

Vastitatea culpelor din vremurile comunismului și suportul lor legislativ utopic dar mai ales abuziv, lasă loc unei întelegeri în termenii unui haos existent între două lumi peste care se suprapune și lumea de după cel de-al doilea Război mondial. Cheia întelegerii cauzelor a fost pentru cei mai mulți dintre foștii deținuți politici un *hățis al cunoașterii de sine*, care a urmat calea resemnificării vieții lor și a întelegerii celorlați, în termenii unor referențiali ca *teamă și teroare*. Or, în criteriile existenței unei libertăți în termeni de teamă și teroare, se impune a clarifica *dimensiunea epistemică a libertății* care „angajează în mod necesar decizia, scopul și alternativele. De aceea în teoria logico-teologică, libertatea este permisiune bilaterală. Nu există libertate reală acolo unde agentul acțiunii nu are de ales cel puțin între două alternative, la limită, între a-și asuma sau a nu-și asuma un anumit obiectiv.”⁹

1. Libertatea individuală versus libertate colectivă/socială

În cazul detenției politice din România indiferent de *timp, loc sau faptă* - libertatea interioară ca formă de manifestare a *dorinței de umanitate*, ca liber arbitru, s-a constituit în resorturi de vitalitate și a determinat recontextualizarea regimului comunist, a oamenilor și în genere a vieții. Fără această formă de libertate ca drept imuabil și natural cei mai mulți foști deținuți politici nu ar fi supraviețuit. Libertatea pe care și-au căpătat-o în relația cu natura¹⁰ și progresiv în relațiile cu oamenii. Dar faptul că au accesat această latură etică a memoriei, a ceea ce reprezintă libertatea în sens ontologic le-a deschis calea spre un adevăr greu accesibil, care le este cenzurat celor care nu au experiența suferinței, a semnificației sale religioase – ca *interioritate dar și exterioritate*. Pentru că pragul ultim al oricarei existențe ne validează percepția atât asupra vieții, cât mai ales asupra morții. Dacă *durerea și moartea* nu se regăsesc în eternitate atunci percepția asupra vieții și morții sunt criterii care ne situează pe acea linie de demarcare care face diferența între frică și desăvârsire, între sacrificiu în numele unui principiu și supraviețuirea în baza același principiu. „Nu ne mai impresionează nimic (...) pentru că nu mai avem nimic de pierdut. Ne-ați luat tot și, luându-ne tot, ați făcut din noi oameni cu adevărat liberi.”¹¹

În vremea detenției politice nici una din cele două alegeri nu ar fi trebuit supuse unui criteriu de măsurare, pentru că acolo a fost vorba de *supraviețuire*, de relația cea mai profundă cu sinele propriu și cu manifestările acelui *sine colectiv* care se definea prin suferință, dorință de umanitate și detașare de acea categorie a limitației care se concretiza în manifestările răului. Aceasta a făcut diferența fundamentală care a stat la originea supraviețuirii și capacitatea de recontextualizare a suferinței, vieții și exteriorității. Misticii relatează Nicu Ioniță în cartea sa, care însumează *fenomene și stări*, un mic capitol de istorie și înțelegere a ceea ce a stat dincolo de această supraviețuire, misticii spune el „, sunt colegi de suferință care și-au aflat salvarea în și prin credință. S-au salvat nu de ororile închisorilor, de suferințele programate, ci de ei însăși, de ceea ce ar fi putut ajunge și de ceea ce ar fi putut ajunge și de ceea ce ar fi putut face dacă n-ar fi rezistat ispитеi și ar fi acceptat colaborarea. Trădați, schinguiți și umiliți de proprii lor colegi și prietenii, au înțeles că există pentru fiecare, o anumită limită de rezistență și dacă această limită nu poate fi depășită, devii propriul tău sclav. Ei au reușit să depășească această limită prin credință.”¹²

Libertatea ca necesitate socială, dar și ca desăvârsire. Libertatea ca suferință și fericire. Dar rațiunea sălășluiește în această concomitență, gradație sau alternanță a mundaneității. Între supraviețuirea pe criterii de compromis și supraviețuirea în baza sacrificiului. Este o perspectivă dualistă pentru că însăși natura noastră umană ajunge să fie aşa și aceasta pentru că în *orice lucru există o natură dublă a binelui*; „una în ce privește lucrul individual, ca entitate separată și existentă în sine; alta (privind lucrul) ca parte sau membru al unui corp mai mare. Dintre acestea, a doua este mai mare, sau mai demnă de investigație, întrucât tinde spre conservarea unei forme mai generale. Vedem astfel că există în fier o atracție particulară pentru magnet; însă, dacă fierul depășește o anumită cantitate, își va ține în frâu afecțiune pentru magnet și, ca un bun patriot, va tinde să se unească cu pământul, care este regiunea și țara tuturor corpurilor masive. Tot aşa, vedem în continuare că apa și toate corpurile masive tind să se miște către centrul pământului. Pe de altă parte, dacă ajung în situația de a produce o ruptură în continuitatea naturii, atunci ele vor

tinde mai degrabă să se miște în sus, îndepărându-se de centru pământului încălcându-și astfel datoria față de pământ, în defavoarea celei pentru lume ca întreg.”¹³

Detenția politică a însemnat o ruptură de firescul vieții și a naturii umane, pentru că s-au depășit granițe și bariere psihologice, morale sau creștine. În închisorile din România omul n-a mai fost om iar utopia privind reinventarea omului este dovada cu privire la resorturile ce se impun a fi accesate și menținute în diferitele forme de guvernare, unde viața și generarea viului trebuie să preocupe forțele statului menit să întrețină și perpetueze *viața și cunoașterea*. Filosoful și teologul au șansa de a fi *spectatori* dar și continuatori ai ideii de acțiune pe criterii de respectare a libertății și adevărului, dreptății - într-o cheie de interpretare ce presupune ca referențial viața omului, ce ființează în formele putinței și voinței sale de cunoaștere. Este acea diferențiere pe care o sesizează Schopenhauer cu privire la nevoie metafizică a omului de a-și reprezenta nemurirea sau opusul său. „Or marea varietate inițială a facultăților intelectului – la care se adaugă deosebirile de instruire, care necesită mult timp liber – diferențiază într-o asemenea măsură oamenii, încât, de îndată ce un popor a ieșit din starea de primitivitate, nu poate furniza o singură metafizică pentru toți: de aceea, la popoarele civilizate întâlnim în mod curent două tipuri diferite de metafizică, care se deosebesc prin faptul că unul este adeverit *în sine*, iar celălalt *în afara sa*.¹⁴ Experiența detenției politice, a celor mai mulți dintre intelectualii și oamenii de cultură din România comunistă face parte din acest tip de *metafizică în sine și în afara sa*.

Este vorba de nevoiea omului de metafizică, de cunoaștere a rostului și resorturilor acestei lumi, după criterii raționale dar și de bunăvoiță. De a găsi o explicație în cauzalitatea manifestărilor răului, de a explica nevoie de război a unor popoare, de a explica dorința de victorie și subsidiaritățile tuturor acestor fenomene și lucruri *în sine*. Acolo unde nu există această nevoie metafizică totul se cunoaște în sens grosier, fără o selecție atentă de „igienă și rațiuni” – se întâmplă ca atunci când are loc o avalanșă de zăpadă și se amestecă cu tot ceea ce se găsește în calea ei. Până la urmă avalanșele se caracterizează prin cantitate *în exces*, riscuri doar pentru cei care se află în expediții grele și nu *în ultimul rând* o altă caracteristică ar mai fi aceea a zgromotului, care se poate datora luminii și căldurii soarelui sau nu, - depinde de înălțimea muntelui.

Se impune de aceea a fi atenții la formele cunoașterii, la concepte definitorii dar mai ales la cuvinte, la ordinea și corelația dintre ele și oameni. Și aceasta pentru că „scrisul și cuvintele sunt atât de folosite în toate celealte ramuri ale științelor, totuși, pentru că vorbim acum despre o parte care poate fi denumită trezoreria cunoașterii (deoarece cuvintele sunt monedele de circulație prin care se transmit opiniile, aşa cum banii transmit valoarea), este important ca oamenii să nu ignore cu totul faptul că banii pot să fie și altfel, că pot fi făcuți din altceva decât aur și arginti.”¹⁵ A defini comunismul fără a ne raporta la episodul detenției politice, a închisorilor politice din România arată că nu cunoaștem valoarea acestei monede de schimb, care se află în trezoreria cunoașterii noastre ca identitate statală dar și ca *sine istoric*. Înțelegerea libertății noastre este măsura dimensiunii acestei cunoașteri.

Libertatea istorică diferă de cea politică dar nu este diametral opusă, însă ceea ce este cel mai important în conglomeratul acestei înțelegeri și interpretări este *libertatea morală*, libertatea oamenilor acestui loc, care are dimensiunea unui spațiu uitat de lume dar nu de Dumnezeu. Faptele noastre dau măsură locului. Dar

în vremea comunismului când și germanii dar și italienii, slovacii, polonezii, au fost covârșiți de natura faptelor arată că proporția sacrificiului la noi a fost asimetrică. Raportul dintre investiție și produsul final a fost unul răsturnat și aceasta explică în bună parte imaginea și starea noastră reală. În joc este percepția și reprezentarea noastră. Pentru că în urma războaielor există învingători și învinși iar între toate acestea ceea ce se apără este conservarea a ceea ce s-a dobândit, cucerit. Or, ceea ce am dobândit noi nu mai este cuantificabil, pentru că aici este vorba de *adevărul suferinței și sacrificiului*. Noi români am dobândit o categorie filosofică greu decimabilă istoric, pentru că această categorie creează premisele relațiilor cu celelalte categorii și moduri. Categoria aceasta filosofică din aria de cuprindere a eticii face referire la *adevărul suferinței*.

2. *Libertatea și diversele ei forme de înțelegere*

Libertatea mai este și acea stare pe care unii foști deținuți politici au dobândit-o și care este contrastantă prin frecvențele ce se impun aici – de la a fi avut mult și a fi dobândit *nimic* sub aspectul proprietății muncii.¹⁶ De a fi avut libertatea gândirii care i-a urcat și coborât în profunzimea rosturilor vieții, pentru că: ce poate fi mult sau puțin când ajungi să te cunoști pe tine însuți? După astfel de experiențe, percepția asupra vieții proprii și a lumii în general este o experiență de viață pe care puțini ar înțelege-o dacă le-ar fi împărtășită.¹⁷ Libertatea este puntea omului în relația cu lumea. Si această punte poate fi una de natură fizică, intelectuală și mai ales morală, adică – *libertate fizică, libertate intelectuală, libertate morală*.

Puntea de legătură a celor mai mulți dintre foștii deținuți politici a fost cu predilecție constituită din ultimele două. Nici n-ar fi putut fi altfel. Trăvalul intelectual și moral sunt cele două momente existențiale care dau caracter destinului uman – conferă *voință* și *reprezentare* lumii în care trăim. Voința de a trăi și a conviețui în termeni de bunăvoință și înțelegere a rolului și modului de a gândi timpuri, în relația cu celălalt care poate fi asemenea mie dar mai cu seamă diferit. Dar aceasta este o reflecție care a stăruit mai ales în rațiunea acelora care au înțeles cum trebuie traversată această lume, a căror punți duc în locuri și spații diferite. Această înțelegere este tardivă sub aspect istoric, pentru că e greu de înțeles sensul libertății și a manifestărilor ei, specifice unui mental de tip interbelic, caracterizat de cultură și un echilibru greu de recuperat pentru noi, acum la trecerea într-o etapă de maturizare statală, când avem posibilitatea analogiei și comparației pe criterii științifice. Pentru că, ce ne mai rămâne sub aspectul memoriei colective și individuale, dacă nu accesul la spiritul vremurilor și oamenilor, nu a celor mulți, ci a celor care au avut timpul și gradul de percepere necesar cunoașterii și înțelegерii. Or, această înțelegere presupune accesul la acel *principiu al rațiunii suficiente* care ne separă la nivel intuitiv adevărul istoric de cel filosofic.

Libertatea într-o necesitate-adevăr care conduce la transcendere, la diversele forme de ființare care au legătură cu acele individualuri care construiesc generalurile. Libertatea care se divide fără a-și pierde din conținutul ei primar de libertate, un conținut al conștiinței morale. Un conținut al conștiinței morale care face referire la dualitatea naturii binelui și răului, în sensurile sale mitologice sau raționale.

Dar existența noastră ține adesea de modurile acestea de a înțelege formele libertății și gradată ce intervine pe măsura trecerii *timpului mundan*, care nu are

legătură cu *timpul libertății interioare care e infinit*. Nimic din ceea ce aduce această formă de libertate nu se poate pierde nici ca interioritate, nici ca exterioritate „pentru că nu e posibil să fim în același timp înțelepți ca serpii și inocenți ca porumbei, dacă nu cunoaștem mai întâi adevărata condiție a șarpei: ticăloșia, târâtul pe burtă, felul lui de a fi alunecos și mereu neliniștit, invidia și răutatea, și toate celelalte, toate formele și naturile răului. Fără asta, virtutea e expusă și lipsită de apărare. În plus, nici un om cinstiț nu poate face bine unui viclean, întorcându-l de pe calea răului. Mințile corupte presupun că onestitatea este rezultatul unei vieți simple și al credinței naive în ceea ce spun preoții, educatorii sau preceptele comune. Astfel încât, dacă nu-i convingi mai întâi că vezi până în străfundurile minții lor corupte, te vor disprețui și pe tine, și întreaga știință morală. *Nebunul nu va primi vorbele înțeleptului, decât dacă îi spui mai întâi ce este în inima sa.*”¹⁸

Libertatea presupune un raport cu exterioritatea, care exterioritate nu limitează sau condiționează libertatea ca libertate interioară, pentru că vorbim de alegeri deliberate care înlănuie sau conferă deschideri infinite. Dacă exterioritatea, lumea presupune niște repere contractuale care poartă titlu de *libertate socială*, interioritatea oferă o serie de generări care nu pot fi cuantificate, ci doar bănuite. Interioritatea stă sub semnul potențialului care generează, nefiind limitată nici măcar de *tempus* sau *număr* de determinații, ci doar de calitatea trăirii care construiește dar și descoperă căile libertății de sine și ceilalți. În cheia acestei reprezentări, se impune a vedea detenția politică și resursele *detașării*. Pentru a vedea întregul se impune a confperi atenție *părților*. Iar detenția politică se constituie în miezul oricărei dezbateri și abordări care vizează *unitatea ființei și a modului său de înțelegere și cunoaștere*.

Când ne naștem luăm cu noi și evacuăm întregul conținut al spațialității intrauterine, când murim lăsăm corpul lumii și luăm sau plecăm cu ceea ce nu mai are conținut, materialitate. Plecăm cu semnificația trăirii și faptelor și viața capătă sens. Corpul acesta al comunismului, transfigurat, tumefiat și cu forme incipiente de putrefacție are nevoie de o îmbălsămare ca să se poată oferi ochilor lumii, să ceară consolare și înțelegere - *iertare*.

3. Sensuri ale libertății

În libertate se definește omul ca ființă înzestrată cu *rajiune și suflet*. În libertate vedem gradele de semnificare ale răului și binelui cu subsidiaritățile aferente *dorinței*. În libertatea de gândire și acțiune se clasifică natura *intenției*. Pentru că omul de la individual la general va alege să fie binevoitor doar cu cei ce manifestă o precaritate în relația cu ei. Mai concret omul alege să fie solidar în *acțiune și suferință* cu cei inferiori lui și mai puțin sau deloc cu cei superiori lui. Iar gradele de superioritate ca și formele dorinței nu pot fi delimitate de ceea ce se impune în universalitatea conceptelor, decât în esență și continuitatea faptelor. Am văzut oameni sensibili la suferința și neajunsurile celor din apropierea lor poate în aceeași măsură în care am văzut pe aceiași oameni schimbându-se radical față de aceiași oameni, pentru că între timp între ei și aceștia a intervenit o schimbare ce ține de bunăstare. Si aici avem de a face cu modul în care suntem capabili de admirare și solidaritate cu cei asemeni nouă dar și cu aceia care au ceea ce noi răvnim. Disprețul și prin aceasta gradul de limitare a libertății noastre interioare, se fundamentează și pe modul acesta de a ne conștientiza *gradele și formele dorinței*.

Acesta este un corolar greu de redat în termenii unui adevăr logic, care să ne reprezinte schematic de la nivel micro la nivel macro, modul de evoluție și efectele ce îl secondează. Poate că totuși comunismul și fenomenul detenției politice ar putea fi un astfel de efect – o astfel de *reprzentare*.

Libertatea are rolul și semnificația *sământei biblice*. Locul unde cade și fapta ca formă de răspuns la ceea ce ai primit, conferă semnificație vieții fiecăruia. Poți să fii liber și să nu-ți pese. Poți să vrei libertatea și să nu știi cum să o dobândești. Poți să fii liber și să faci ce vrei. Există o varietate de puteri și putințe sau neputințe, unele mai constrângătoare decât altele sau dimpotrivă - eliberatoare. Dar toate acestea se impun a fi cunoscute, simțite ca trăire, experiență și destin.

Omul exercează formele libertății încă dinainte de a se naște, dar nu e conștient de aceasta. Libertatea celulei, a eredității este un fapt ce se uită, pentru că nu se poate controla de rațiunea mundană. Este o *specie a conștiinței durerioase* pentru că aceasta creează premisele responsabilității sub toate formele – de la responsabilitate ereditară la cea morală și ontologică. Dacă vom reflecta la pogromurile din perioadele comuniste ne vom reaminti ce s-a dorit a pedepsi și elimina din umanitatea oricărei nații din Blocul communist, care a trecut prin încercările și *vrerile comunismului*. S-a pedepsit între altele originea și taina spirituală a omului, relația lui cu divinitatea.

Monahii și toți aceia care au ocupat viața singurății sunt confirmări ale acestei realități parcă de dincolo de noi. Pentru că fuga lor, nu e de ei însăși, pentru că pe aceasta au depășit-o, ci e fuga de lumea de aici și de tot ceea ce reprezintă *prezentul trecutului*. Un trecut încărcat cu dureri și suferințe care constituie adevărul trecutului și al suferinței. Au accesat lumea de dincolo fiind aici și au înțeles că *pot face mai mult bine lumii acesteia gândindu-se mai mult la ea*. Relația aceasta cu lumea le conferă libertate și sentimentul că dau tot ce pot da fără a mai aștepta ceva, nici măcar un răspuns. Pentru că în toți anii detenției au înțeles că dacă iubești adevărul, de fapt înseamnă - *Iubește și fă ce vrei!* Întregul propoziției nu mai are nevoie de răspuns. Un adevăr greu de acceptat și susținut pentru că el face dovada *libertății alegării*, când nu mai vorbim aceeași limbă și nu mai vedem același cer.

4. Libertatea - relația cauzală cu memoria și uitarea

Supraviețuirea a fost mobilul și datoria celor care au înțeles ce rol are trupul și individualitatea lumii acesteia. Iar atunci când înțelegi că este o datorie să trăiești și o virtute modul în care o faci, aceasta presupune accesarea unei părți a planului acestei lumi. Știi că lumea aceasta este suferință, dar mai știi de asemenea că dacă înțelegi rolul, menirea și adevărul acestei suferințe poți trăi grade ale fericirii, care nu au numai decât legătură cu trupul decât ca intermedier și mesager între tine și lume.

Detenția politică din România este o categorie a adevărului despre modurile ființării și extremitățile vieții. Nimic nu mai poate fi adăugat la ceea ce experiența detenției a declanșat în toți aceia care au avut conștiință de sine și conștiință morală. Când îți pasă de ceilalți, îți pasă pentru că te raportezi și la tine, nu numai la gradul de umanitate ca valoare universală. Dar când te raportezi la ceva superior îtie, dar care îi cuprinde și pe ceilalți precum soarele care răsare, luminează și încâlzește și peste cei buni și peste cei răi în egală măsură, atunci conștiința aceasta ține de categoriile etice care sunt nelimitate. Virtutea nu poate fi

numărată, ci doar cântărită, dar nu toți pot aproxima în mod echitabil și aici se dă valoare vieții trăite în *tăcerea modestiei și curajului libertății*.

Rolul uitării în determinările tuturor libertăților semnifică pragurile memoriei și a exersării unui sistem de credințe și mecanisme ale cunoașterii. Revoluțiile științifice dar și revoluțiile diverselor state au la bază criteriul destrukturării aceluia sistem ce stă la baza funcționării teoriilor sau statelor. Mobilurile oricărei forme de viață se desfășoară între gradații ale lui Eros și Tanathos – vieții și morții. Când știi aceste extremități nu mai rămâne altceva decât să identifici medianele ce întrețin viața, continuitatea, buna înțelegere. Și una dintre acestea este *libertatea* care ne face legătura cu toate celelalte. Luați libertatea inocenței mielului și zborul vulturului și vedeți ce obțineți!

Frica, culpabilitatea intoxica intelectul și blochează evoluția spirituală. Este forma cea mai nocivă cu putință pentru manifestarea etică a libertății. „Responsabilitatea modernă tinde deci să fie în întregime individuală și în întregime subiectivă. (...) Între concepțiile primitive ale responsabilității și unele concepții actuale este o diferență nu numai de grad, dar și de natură.”¹⁹ Or, oamenii cu adevărat liberi care au parcurs travaliul închisorilor comuniste din România și-au depășit orice dorință care îmbracă *haina materialității*, a legăturii cu celălalt în termeni de responsabilitate și culpabilitate. Dorința de răzbunare ca pedeapsă este o nevoie mundană în care se exprimă umanul din noi. A ierta și a-i lăsa celuilalt plată facturii faptelor lui ca urmare a faptului de a fi avut acces la economia timpului tău, ca om al închisorilor lumii acesteia este o perspectivă care cutremură intelectul și arată limitele dorinței și materialității trupești. Am văzut printre oamenii acestor locuri pe aceia care au înțeles că a pedepsi în termenii lumii în care trăim presupune a nu uita și ierta. Libertatea este mai presus de dorința de a-l pedepsi pe celălalt, care a fost sau nu robul proprietilor lui dorințe și „înțelegeri”. Superioritatea cu privire la conștiința păcatului celuilalt îl ridică pe om din propria suferință atribuind rolul judecății unui plan transcendental, ceea ce aduce eliberarea de angoase și frici.

Presiunea fricii ca dorință de răzbunare sau de securizare irațională ne conduce spre pământ, pentru că frica blochează și îngreunează sufletul. Când mintea omului are drept referențial frica de ceva imediat își constrânge și limitează orice manifestare voluntară care la rândul ei determină blocaje indeterminabile. Spinoza își încheie *Tratatul teologicopolitic* cu mențiunea că „nimic nu este mai folositor apărării unui stat decât ca pietatea și religia să conste numai în exercitarea dragostei și a echității, iar dreptul puterilor supreme, atât cu privire la cele sfinte, cât și la cele profane, să aibă în vedere numai faptele; în celelalte chestiuni să i se îngăduie fiecăruia să gândească ceea ce vrea și să spună ceea ce gândește.”²⁰

În anii de detenție politică suferința trupului și a spiritului le-a conferit celor din închisori, măsura comparativă a rezistenței dintre minte și trup – și această măsură conferă valoare sufletului. Pentru că mărturiile acelora care au trecut prin închisorile comuniste, fac referire la durerile sufletului pentru că cele ale trupului cu timpul și-au pierdut din intensitate. Când frica de durerea trupului dispare aceasta semnifică conștiință, pentru că aici ceea ce se depășește este ultimul nivel al *dorinței* care ține de materialitatea trupului.

Omului îi este frică de moarte pentru că el crede că e durere și mai e ceva ce îl face să îi fie frică – este vorba de frica de necunoscut, de încarcatura vieții și faptelor lui. Și aceasta îl face să-i fie frică de ceea ce va urma. Și cel mai mult îi

este frică de *lipsa alegerii, de constrângerile* ce vor urma și care au legătură cu viața aceasta.

Valoarea etică a vieții acesteia constă tocmai în posibilitatea alegerii modului de a trăi și a privi – spre cer sau spre pământ, în sus sau în jos, la stânga sau la dreapta. Suntem construiți să vedem în față iar ceea ce e în spatele nostru ține de vederea celui sau celor din apropiere și a noastră în puțință realității ce se vrea a fi dezvăluită.

Și cu toate acestea oricare ar fi universul de discurs rămân deschise întrebările: *ce ne-am face dacă am putea vedea în același timp în toate dimensiunile pătratului și ne-am desfășura viața în altceva decât natura cercului, a sfericității pământului acestuia?* Oare am supraviețui?

5. Etica epistemologică – teorie și proiect de studiu al omului

Pornind de la ideea lui Karl Popper cu privire la *caracterul etic al științei rationalismului* și având ca reper *excellența și progresul cunoașterii divine și umane*, un proiect inițiat de Francis Bacon,²¹ pe un fond al cercetării științifice ce ține de experiența intelectualilor din închisorile comuniste, și nu numai, demersul nostru este acela de a propune comunității științifice o teorie ce am denumit-o *etică epistemologică*,²² ca proiect de studiu a ființei umane.

Etica epistemologică – Teorie și proiect de studiu al omului abordează diverse probleme ale cunoașterii oferind deschiderea unei perspective de sinteză etică - de la teorie la practică, de la om la societăți, ca lumi în care omul și desfășoară viața, gândirea și cunoașterea.

Perspectiva antropologică asupra *lumii sufletului* a academicianului Constantin Bălăceanu-Stolnici²³ ne-a readus cu reflecțiile spre arii de cercetare²⁴ mai vechi care mă preocupau cu privire la caracterul ontologic al eticii și în dimensiunea inovatoare a ceea ce teoriile etice actuale²⁵ supun dezbatelor științifice. Această incursiune în lumea sufletului și perspectiva potrivit căreia teoriile despre suflet sunt specifice modelului medieval, a contribuit la intuiții și reflecții mai vechi și a determinat în bună parte acest ultim demers de întemeiere a teoriei etice, a ceea ce am reunit sub denumirea de *etică epistemologică*.

Perspectiva cu privire la relațiile de *asemănare* (mărime, valoare, formă) și *contiguitate* (parte-întreg, element-mulțime, aproape-departe, cauză-efect) expuse de academicianul Solomon Marcus în una din cărțile sale de referință,²⁶ m-au ajutat să înțeleg unele vulnerabilități ale judecății morale în termeni de *aproape-departe* și valoarea etică a *ideii*, ca principiu de viață și conviețuire moral-umană. Pentru că, spune Roberto Poli ca inițiator și susținător al ideii de revizuire metodologică a teoriilor actuale din etică, pare mai corect „să privim principiul dreptății și pe cel al griji ca pe niște dimensiuni ce organizează spațiul etic, în loc să le privim ca pe niște principii bazate pe valori organizate ierarhic. Morala dreptății intră deseori în conflict cu morala iubirii. Aspectul tragic al acestei situații este că niciuna dintre cele două nu este o valoare negativă.”²⁷

Recursul la cele trei concepte *memorie-uitare-angoasă* care construiesc universul de discurs și creează reprezentări asupra lumii valorilor etice din vremurile comunismului își au rațiunea în repere de ordin conceptual și de legătură cu teme etice majore: libertatea, adevărul, binele, dreptatea etc. În explicitarea manierelor de funcționare, de întemeiere a teorii Einstein afirmă: „am atribuit rațiunii și experienței locul lor determinat în cadrul sistemului fizicii teoretice. Structura

sistemului este opera rațiunii, datele experienței și relațiile lor reciproce trebuie să-și găsească reprezentarea în concluziile teoriei. Tocmai pe posibilitatea unei asemenea reprezentări se întemeiază valoarea și justificarea întregului sistem și, în mod special, valoarea conceptelor și legilor fundamentale care alcătuiesc baza sa. Acestea din urmă sunt de altfel creații libere ale spiritului uman, care nu pot fi justificate *a priori* prin natura spiritului uman, nici în vreo altă modalitate. Aceste concepte și legi fundamentale, care nu pot fi mai departe reduse logic, constituie partea esențială a unei teorii, care nu poate fi concepută pe cale rațională. Obiectivul principal al oricărei teorii este să facă din aceste elemente fundamentale ireductibile pe cât posibil o mulțime minimă de elemente simple, fără a se renunța astfel la reprezentarea adecvată a vreunui dat empiric oarecare.²⁸

Triada aceasta conceptuală *memorie-uitare-angoasă* vine să justifice doar anumite sau mai ales unele trepte ale cunoașterii și înțelegerii, în termeni de etică și epistemologie, în marja gândirii a ceea ce am denumit ca fiind teorie, cu titlu de etică epistemologică.

Memoria presupune *cunoaștere*, ceea ce duce spre fundamentarea experienței și a oricărei științe.

Uitarea sau *reamintirea* în sens platonician, presupune *survivere și/sau progres* (în sens baconian), *evoluție* (dintr-o perspectivă a epistemologiei genetice/evoluționiste).

Angoasa și opusul ei – *detașarea* și formele variate ale *desăvârșirii* sunt reprezentări ale poziției omului în raport cu lumea, cu viața de aici, ca preludiu a unei vieți de dincolo.

Orice teorie etică nu poate face rostire doar despre viața de aici fără a avea în vedere valoarea sufletului sub aspect ontologic, și aceasta tocmai pentru că aici omul capătă valori diferite sub aspect religios și cutumiar. Valoarea omului sub aspect etic și religios este cuprinsă în dimensiunea a ceea ce sufletul înmagazinează și reflectă în procesul cunoașterii și în dimensiunea acțiunii – *a faptelor*.

Dacă ar fi să răspundem cu privire la metoda care a stat la baza întemeierii acestei teorii de etică epistemologică, atunci răspunsul nostru este următorul:

(i) *observația* a stat la baza atât a fondului problemei, cât mai cu seamă în maniera de analiză a conținutului, a materialului la care am avut acces prin intermediul celor care au avut experiența închisorilor comuniste (dar mai ales prin metodologia de lucru), a ceea ce acești intelectuali au lăsat în dimensiunea conținutului lucrărilor lor.

(ii) *experimentarea* sau *munca de laborator* este cuprinsă în decriptarea a ceea ce descrie, compară și analizează întregul conținut al lucrării,²⁹ fie că avem în vedere experimentul Pitești, ideea creării *omului nou* sau experiența închisorilor comuniste ca întindere și cuprindere. Si mai cu seamă prin recursul la metoda aceasta care o aplică cu consecvență și rigoare în a lectura, reflecta, analiza și apoi de a reveni la materialul de lectură sau experiență la care am avut acces de-a lungul timpului. Metoda aceasta am spune noi este măsura responsabilității oricărui cercetător și a carității gândirii lui. Fără un timp al cunoașterii și fără a face conexiune cu experiența și trăirea proprie și/sau comună altor vieți, orice teorie este expusă hazardului și unei mai mici sau mai mari necunoașteri. Sinteza aceasta etică între teorie și practică este una din coordonatele principale ale gândirii și manierei de lucru la care recurgem în scrierea și modul de a privi omul și lumea în genere.

(iii) *interpretarea realistă* sau *obiectivă*³⁰ cum ar spune unii, vine din convergența acestui material al cunoașterii care este strict legat de experiența

închisorilor comuniști din spațiul românesc, în care este exprimat întregul vieții omului și valoarea *ideii*, a ceea ce sufletul reușește să arhiveze iar rațiunea, să reactiveze ca *reamintire* sau simplă aducere aminte.

Omul supraviețuiește în baza memoriei și uitării ca funcție a gândirii, ca formă a cunoașterii și înțelegerii de sine și a ceea ce îl înconjoară. *Este un privilegiu al geniului moral al omului* spune Albert Einstein „personificat de indivizi inspirați, de a avansa axiome etice atât de cuprinzătoare și de bine fundate, încât oamenii le acceptă ca fiind întemeiate pe imensa masă a experiențelor lor emoționale individuale. Modul în care se fundează și se testează axiomele etice nu diferă foarte mult de modul de fundare și testare a axiomelor științei. Adevărul este ceea ce rezistă la proba experienței.”³¹ Nimic nu poate fi mai cuprinzător într-o teorie etică decât tot ceea ce a cuprins acest spațiu în anii de comunism și în închisorile politice – în anii de detenție politică. Moneda noastră științifică de schimb are ca imagine tot ceea ce au dobândit acești oameni în experiența anilor de detenție, care conferă valoare morală acestui loc și implicit greutate, cuprindere și întindere la ceea ce noi am numit etică epistemologică. Pentru că oamenii și locurile aparțin adesea anumitor spații, însă teoriile, anumite teorii transgresează spații, timpuri și locuri și determină progres sau drame umane și statale. Aici se poate vedea valoarea teoriei și absurditatea oricărei abordări a ființei umane în termeni de „specie” de la particular la general.

Din experiența, cunoașterea și trăirea celor care au parcurs travaliul închisorilor comuniști se naște această teorie cu titlu de etică epistemologică. și este însoțită de travaliul cunoașterii științifice care ține de o politică a vremii și de nivelurile cunoașterii și înțelegerii, ce arată gradația judecății morale și valoarea virtuții. În termenii acestei gradații încercăm a apropiua concepte, idei, stări și experiențe care umplu conținutul etic al timpului din vremea închisorilor comuniști și care validează cunoașterea logică, ontologică cu tot parcursul filosofic specific școlilor din timpurile trecute.

„Progresul într-un sens poate fi însoțit în alt sens de un regres. Poate fi un progres intelectual și o înapoiere morală, un progres tehnic și un regres al culturii în general, un progres cultural și o înapoiere socială, etc. Progresul este o problemă și nu o lege. Iar ideea progresului inevitabil își are punctul de sprijin așteptarea mesianică eshatologică, dar o așteptare care cere o activitate creatoare din partea omului. În istorie acționează *fatum-ul*, dar și libertatea omului.”³² În termenii unei astfel de libertăți se cere a privi și interpreta natura și viața omului – *destinul și libertatea*. Fără o raportare la acestea și la tot ceea ce vine din spațiul de cuprindere științific riscăm să abordăm *experiența ca ficțiune* și să trecem metodologic peste conținuturi cu formă și sens. Lumea este experiență și trăire, este idee și acțiune – *memorie etică a faptelor și experienței*.

Dar lumea de aici poate fi chiar o lume constituită ideologic și/sau religios. Această ultimă reprezentare a omului îl poate repune pe acesta în demnitatea sa de ființă umană, înzestrată cu rațiune, conștiință și suflet față de întregul acestor sisteme și în conținutul acelor teorii ce se constituie în jurul său. *Caritatea actului de gândire* este în egală măsură importantă în raport cu tot ceea ce ar putea reprezenta rigoarea științifică ca *responsabilitate intelectuală ce include și precede judecata morală*. Pentru că bistriul medicului și teoria omului de știință pot în egală măsură să funcționeze pe criteriul vindecării și descoperirii, în aceeași măsură în care pot fi instrumente în scopul distrugerii în masă. De aceea, recomandarea din subsidiarul teoriei pe care am intitulat-o etică epistemologică,

face referire la îndemnul de inspirație popperiană – *putem lăsa teoriile să moară în locul nostru!*³³ - dacă aceasta garantează progres în cunoaștere și societățile lumii în care trăim. O perspectivă ce ne apropie de viziunea lui Berdiaev care opinează că „autenticul nou creator s-a împlinit în timpul existențial, în timpul neobiectivat, adică prin verticală și prin orizontală. Dar actele creațioare împlinite numai prin verticală se proiectează pe o suprafață plană și sunt percepute ca împlinite în timpul istoric.”³⁴

De ce o astfel de cercetare face referire la *etică și epistemologie* și cuprinderea lor științifică? Pentru că metodologia utilizată într-o astfel de cercetare și produsul cunoașterii poate fi unul cu o întindere și înțemeiere riguroase, necesare acelor domenii ce se ocupă cu descrierea și *indexarea* unor evenimente și fapte de istorie ce pot determina modificări ale întregului cunoașterii ca *informație* și caracteristică de formare a mentalului istoric și identitar. Problemele fundamentale ce se pot dezvolta la nivel filosofic în segmentul acesta de existență și conviețuire umană, spuneam că aceste probleme necesită clarificări la nivelul eticii și epistemologiei care conduc spre o înțelegere a ceea ce presupune logica și teoria cunoașterii, unde se impune a integra judecata morală care determină o cunoaștere la toate cele trei niveluri – *eu-sine-alter-ego* fără de care nu se poate concepe Etica.

Arhitectonica teoriei ce am denumit-o etică epistemologică este o arhitectonică solidă care nu revoluționează sau răstoarnă arhitectonici trecute sau viitoare, ci consolidează și *reamintește* de un fundament ce se află în mai toate mariile teorii de până acum iar diferența ar consta doar în modul de a privi și înțelege omul – ca „specie” sau ca *personalitate*, ca om înzestrat cu rațiune și suflet, cu libertate și destin – *caracter*. Etica epistemologică dă valoare cunoașterii și întregului ce se formează din părți și diverse ramuri ale științei, pentru că etica aceasta însăștește în egală măsură știința și practica – omul și lumea.

Note

---

¹ Libertatea ca manifestare etică a memoriei a stat la baza comunicării cu același titlu și a fost subiectul expunerii în cadrul seriilor de conferințe din proiectul Societatea Bazată pe Cunoaștere – cercetări, dezbateri perspective, Iași 2013, organizate în colaborare cu Universitatea de Nord, Baia Mare (Experiență și explicație în Societatea cunoașterii 14-17 februarie 2013 Facultatea de Litere - Universitate de Nord Baia Mare), aflate sub egida Academiei Române - Filiala Iași.

² Cornelia Margareta Găspărel, Etică epistemologică. Teorie și proiect de studiu al omului (carte în curs de apariție).

³ Pentru o perspectivă mai extinsă a ceea ce presupune conceptul de etică epistemologică facem trimitere spre un studiu recent - Cornelia Margareta Găspărel, “The Myth of the Framework and the Mysteries of the Intellect - Ethical Perspectives on Knowledge and Understanding” in International Journal of Communication Research, <http://www.ijcr.eu>. p. 217-225.

⁴ În viziunea noastră, conceptul de libertate, se desfășoară pe mai multe planuri existențiale, începe cu cel *exterior* și abia apoi revine și aşeză gradele de *libertate interioară*, ca forme de desăvârșire sau niveluri de detașare. Dar revenind la libertatea exterioară aici, se impune următoarea mențiune: libertatea poate fi *libertate morală, istorică și politică* iar contextul de desfășurare presupune existența unor criterii de ordin social, economic și cultural.

- ⁵ Popa, Cornel. *Teoria acțiunii și Logica formală*. București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1984, p. 129-130.
- ⁶ Botezatu, Petre. *Preludiu ideii de libertate morală*. Iași: Junimea, 1976, p.10.
- ⁷ Schopenhauer, Arthur. *Lumea ca voință și reprezentare*, vol. II, București: Humanitas, 2012, p. 191.
- ⁸ Popa, Cornel. *Teoria acțiunii și logica formală*. București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1984, p.131.
- ⁹ *idem*, p. 132.
- ¹⁰ A se vedea periplul vieții tuturor acelor foști detinuți politici care au reîntrat în viața monahală după eliberare sau după anul 1989 (Părintele Cleopa, Părintele Arsenie Papacioc, Părintele Iustin Pârvu, Părintele Gherontie Puiu, Părintele Ioan Iovan, etc.) și relația lor cu natura în tot acest timp. Ce să fi fost mai greu supraviețuirea în natură sau supraviețuirea în alte planuri ale realității acesteia mundane? Răspunsul ni-l conferă viața și gândirea acestor modele moral-umane care au depășit barierele lumii acesteia regăsind acele traectorii la care unii speră în lumi viitoare.
- ¹¹ Demostene Andronescu, *Reeducarea de la Aiud. Peisaj Lăuntric*, București: Editura Christiana, 2009, p. 28.
- ¹² Ioniță, Nicu. *Psihotrauma de detenție și urmările ei - mărturia personală și științifică a unui supraviețuitor al "experimentului Pitești"*, Fundația Academia Civică, 2008, p. 103.
- ¹³ Bacon, Francis. *Cele două cărți despre excelență și progresul cunoașterii divine și umane*. București: Humanitas, 2012, p. 347- 348.
- ¹⁴ Arthur Schopenhauer, *Lumea ca voință și reprezentare*, vol. II, București: Humanitas, 2012, p. 181.
- ¹⁵ Francis Bacon, *idem*: p. 316.
- ¹⁶ Este ideea potrivit căreia putem face diferență între două verbe definitorii, pentru categorii de oameni și tipuri de societăți - a se descurca și a răzbate. Dacă primul are caracter peiorativ cel de-al doilea dezvăluie anumite profunzimi lingvistice. Nicolae Steinhardt (Primejdia mărturisirii, p. 15) consideră că „răzbătător era omul care prin muncă și capacitatea sa înfrunta și înfrâangea greutățile vieții, izbutind să le străbată până la o împlinire a sa.” A se descurca face referire la acea acțiune non-kantiană unde omul este și mijloc și scop iar finalitatea presupune reușită individuală.
- ¹⁷ Dar cu toate acestea cărțile lor au rămas ca mărturie (Constantin Noica, Nicolae Steinhardt, Arsenie Papacioc, Calciu Dumitreasa, etc.) a faptului că adevărul nu poate apărea dezgolit în fața mulțimii sau a celor ce pretind că reprezintă mulțimea, că formele de cenzură sunt menite să învăluie și că în bună parte toată această acțiune nu poate avea în final decât două forme de exprimare: *alegoria sau exprimarea în sens propriu – in concreto*. Și aceasta pentru că menirea filosofiei, *a eticei sale* este aceea de a afirma *adevărul*, ca *înțelegere a lumii*, cum ar spune Schopenhauer.
- ¹⁸ Bacon, Francis. *idem*: p. 363.
- ¹⁹ Piaget, Jean. *Judecata morală la copil*, București: Didactică și Pedagogică, 1980, p. 213.
- ²⁰ Spinoza, Benedict. *Tratatul teologicopolitic*. București: Editura Științifică, 1960, p. 306.
- ²¹ Bacon, Francis. *Idem*.
- ²² Peirce, Charles S. *Semnificație și acțiune*. București: Humanitas, 1990, p. 264-265.
- ²³ Bălăceanu-Stolnici, Constantin. *In cursione în lumea sufletului*. București: Paideia, 2004.
- ²⁴ Găspărel, Cornelia Margareta. *Moral responsibility as grounds in the formation of the principles of law – The Council of Trent în Dima, Teodor, Găspărel, Cornelia Margareta, Simbotin, Dan Gabriel, (Editors), Unity And Diversity In Knowledge Society*, vol.I, Editura Institutului European, Iași, 2013) ; Cornelia Margareta Găspărel, *Reiterări etice ale conceptului de conștiință morală* - Jean Piaget – Max Scheler – Jean Libis , Analele de Filosofie, Universitatea București, 2011, p. 29, <http://filosofie.unibuc.ro/anale>.
- ²⁵ A se vedea perspectiva pe care o dezvoltăm în studiul nostru Cornelia Margareta, Găspărel, *Tendențe actuale în etică – conceptul de persoană la Roberto Poli* (în curs de apariție).
- ²⁶ Marcus, Solomon. *Paradigme universale*. Pitești: Ediție Integrală, Paralela 45, 2011.

- ²⁷ Poli, Roberto. *Între speranță și responsabilitate*. București: Curtea Veche, 2009, p. 28-29.
- ²⁸ Einstein, Albert. *Cum văd eu lumea, Teoria relativității pe înțelesul tuturor*. București: Humanitas, 1996, p. 74
- ²⁹ Găspărel, Cornelia Margareta. *Etică epistemologică. Teorie și proiect de studiu al omului*. (carte în curs de apariție).
- ³⁰ În continuitatea metodologiei acesteia vin și marile lucrări la care am avut acces și care au conturat universul cunoașterii etice în termeni de pluralitate a gândirii și lumii valorilor. Nicolaus Cusanus, Galileo Galilei, Giordano Bruno, Francis Bacon, Arthur Schopenhauer, Benedict Spinoza, Max Scheler, Rudolf Steiner, Charles Darwin, Albert Einstein, W. Heisenberg, Thomas Kuhn, Karl Popper, Bertrand Russell, Jean Piaget, Carl Gustav Jung etc. Chiar dacă unele din aceste lucrări țin de popularizarea teoriilor sau a unor idei, periplul etic ideatic prin problematica vremii și a politiciei de cercetare, denotă intenția autoarei și gradatia gândirii cercetătorului care accede la lumea cunoașterii prin intermediul unor planuri ale ordonării conținuturilor, înțelegerii, trării și a experienței.
- ³¹ Einstein, Albert. *Ibídem*: p. 289.
- ³² Berdiaev, Nikolai. *Încercare de metafizică eshatologică*. București: Paideea, 1999, p. 183.
- ³³ Popper, Karl R. *Lorentz, Viitorul este deschis*. București: Editura Trei, 1997, p. 78.
- ³⁴ Berdiaev, Nikolai. *idem*: p. 182.

Referințe bibliografice

- Bacon, Francis. *Cele două cărți despre excelență și progresul cunoașterii divine și umane*, București: Humanitas, 2012.
- Bălăceanu-Stolnici, Constantin. *Incursiune în lumea sufletului*. București: Paideia, 2004.
- Berdiaev, Nikolai. *Încercare de metafizică eshatologică*. București: Paideea, 1999.
- Botezatu, Petre. *Preludiu ideii de libertate morală*. Iași: Junimea, 1976.
- Dima, Teodor, Găspărel, Cornelia Margareta, Simbotin, Dan Gabriel, (Editors). *Unity And Diversity In Knowledge Society*, vol. I, Iași: Editura Institutului European, 2013.
- Găspărel, Cornelia Margareta. *Etică epistemologică Teorie și proiect de studiu al omului*, (carte în curs de apariție).
- . *Reiterări etice ale conceptului de conștiință morală*, - Jean Piaget – Max Scheler – Jean Libis, Analele de Filosofie, Universitatea București, 2011, p. 29,
<http://filosofie.unibuc.ro/anale>.
- . *The Myth Of The Framework And The Mysteries Of The Intellect - Ethical Perspectives On Knowledge And Understanding* - International Journal of Communication Research, <http://www.ijcr.eu>.
- Ioniță, Nicu. *Psihotrauma de detenție și urmările ei - mărturia personală și științifică a unui supraviețuitor al "experimentului Pitești"*. Fundația Academia Civică, 2008.
- Marcus, Solomon. *Paradigme universale*. Pitești: Paralela 45, 2011.
- Noica, Constantin. *Mathesis sau bucuriile simple*. București: Humanitas, 1992.
- . *Povestiri despre om*. București: Cartea Românească, 1980.
- . *Scrisori despre logica lui Hermes*. București: Humanitas, 1998.
- Peirce, Charles S., *Semnificație și acțiune*. București: Humanitas, 1990.
- Piaget, Jean. *Judecata morală la copil*. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1980.
- Poli, Roberto. *Între responsabilitate și speranță*. București: Curtea Veche, 2009.
- Popa, Cornel. *Teoria acțiunii și Logica formală*. București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1984.
- Popper, Karl R. , K. Lorentz. *Viitorul este deschis*. București: Ed. Trei, 1997.
- Schopenhauer, Arthur. *Lumea ca voință și reprezentare*. București: Humanitas, 2012.
- Singer, Peter. *Tratat de Etică*, Iași: Polirom, 2006.
- Spinoza, Benedict. *Tratatul teologicopolitic*. București: Editura Științifică, 1960.

LITERATURE AND INTERCULTURALITY
LITERATURĂ ȘI INTERCULTURALITATE

PRINCIPIUL DUALITĂȚII ÎN UNITATE ȘI AL UNITĂȚII CONTRARIILOR ÎN OPERA LUI MIHAIL SADOVEANU

Dragoș VICOL
Universitatea Liberă Internațională din Moldova

Sadoveanu remains in philosophy the follower of nature, taking into account the fact that in the difficult times his characters find refuge in the privacy of eternal vegetation , meaning the genetic correlation with the universe. The idea of persistence in eternity by the ephemeral everyday "fight" is the supreme belief of Sadoveanu characters , and it is by extension, in all his works.

Sadoveanu represents in Romanian prose the model of poet of the closed - open space, this synthesis which is due to the fact that his work opens and closes to infinity. The artistic images of Sadoveanu, describing the beautiful scenery across the country have assured him the supremacy of poetic writer among all the other important Romanian writers of the twentieth century.

Key words: *transcendence, closed/open space , ontology, the principle of duality in unity , the principle of the unity of opposites , the antinomy sacred - profane, heavenly - earthly, androgynous myth , metaphorical program.*

Par sa philosophie Sadoveanu reste l'adepte de la nature, en tenant compte du fait que dans les moments difficiles ses personnages trouvent refuge dans l'intimité de la végétation éternelle, signifiant la corrélation génétique avec l'univers. L'idée de la persistance dans l'éternité par la « lutte » éphémère de tous les jours est la croyance suprême des caractères de Sadoveanu , et c'est par extension , dans toutes ses œuvres.

Sadoveanu représente en prose roumaine le modèle du poète de l'espace fermé-ouvert, cette synthèse qui est dûe au fait que son travail s'ouvre et se ferme vers l'infini. Des images artistiques de Sadoveanu, sa description des paysages magnifiques à travers l'ensemble du pays lui ont assuré la suprématie de conteur poétique sur tous les autres écrivains roumains importants du XXe siècle.

Mots-clés : *la transcendance, espace fermé/ouvert, ontologie, le principe de la dualité dans l'unité, le principe de l'unité des contraires, l'antinomie sacré - profane, céleste- terrestre, mythe androgyne, programme métaphorique.*

O operă *inepuizabilă*, ca în cazul celei a lui Mihail Sadoveanu, se pretează la interpretări *inepuzibile*, prin urmare nu poate fi analizată magistral și exhaustiv în nicio monografie.

Sensurile filosofice ale operei sadoveniene sunt multiple și de o copleșitoare adâncime. Ele, *sensurile cugetătoare*, presupun investigarea rădăcinilor mitice, ontologice, etice, psihologice ale neamului nostru. Iată de ce magia cuvintelor, în cazul lui Sadoveanu, exercită o forță viguroasă asupra textului literar propriu-zis. Demersul artistic al scriitorului se îndreaptă spre un echilibru spiritual, în sensul conservării universului patriarhal românesc, cu toate atracțiile indispensabile ale acestuia. „Dacă Eminescu, menționează Fănuș Băileșteanu, proiectează pământul între galaxiile cosmice, Sadoveanu aduce cerul pe pământ, ca în basmele și legendele comogonice populare, dacă Eminescu e fascinat doar de geneză și apocalipsă, Sadoveanu explorează spațiul și timpul dintre ele. (Băileșteanu 17) Pe cuprinsul întregii opere sadoveniene vom sesiza un pregnant dinamism, dar și o „eternă pace” sufletească, care oscilează continuu între rai și iad. Apare și rămâne,

în această creație, *principiul dualității în unitate și al unității contrariilor*. Altfel zis, antinomia sacru-profan, celest-terestru, etern-efemer, durabil-anacronic, memorie-amnezie, realist-fabulos, masculin-feminin, mitul androginului - se regăsesc cu ușurință în imensa carte sadoveniană. De remarcat că *paradisul și infernul* (vezi, în special, *Creanga de aur și Baltagul [2-3]*) alternează, mai ales, în plan orizontal. Oazele sacrătății sunt proiectate în spații infernale și viceversa, tocmai pentru a reliefa, odată în plus, complexitatea și interdependența acestor spații mitice.

Raiul și iadul se substituie sau chiar se întrepătrund, potențându-se reciproc în orice punct sau domeniu al existenței de la mica celulă a familiei până la marea familie a țării sau chiar a umanității. Raiul are o determinare spațială exactă, iar infernul una temporală imprecisă. Paradisul este tărâmul visat, iar infernul apare în consecința unei infilații majore a maleficului în destinul colectiv.

Unele personaje sadoveniene (Kesarion Breb, Vitoria Lipan, Nicoară Potcoavă) se inițiază în cunoașterea sacrului și a profanului, conștientizând că aceste virtuți nu se moștenesc ereditar, ci se cultivă prin intermediul unor practici ancestrale, ce presupun, la temelie, credința nestrămutată în valorile neprecupește ale binelui, frumosului, eternului. Uneori, *misiunea eroilor sadovenieni este de-a dreptul demiurgică*, ei trebuie să cunoască totul, să fie inițiați exhaustiv în tainele lumii, să descifreze semnele cosmosului nu atât pentru sine, cât pentru a apăra poporul din care au ieșit în timpuri de grea cumpănă. Iată de ce ei sunt "obligați" providențial să deslușească carteau naturii, să descurce simbolurile zodiacale, or, după cum se exprimă însuși Kesarian Breb, "să cetească în eternitate și în clipa trecătoare".

Mihail Sadoveanu rămâne adeptul filosofiei naturii, ținând cont de faptul că atunci când este nedreptățit, omul (eroul) scriitorului își găsește refugiu în intimitatea vegetației eterne, identificând corespondențe genetice cu universul. Așa apare revelația, gândirea profundă, ce tinde să descoreze tainele universului. Individualul se dispensează de tot ce este impur în interiorul său, devenind transsubstanțial și spiritualizat. El, individual, se înfrățește cu natura, posedând un înalt grad de spiritualitate, ajungând, treptat dar sigur, la transcendență. Ideea dăinuirii în eternitate prin „combaterea” efemerității cotidiene reprezentă crezul suprem al personajelor sadoveniene, iar prin extindere, și al întregii sale opere.

Dorința omului sadovenian este de a reveni (exprimându-ne în termenii lui Mircea Eliade din *Sacrul și profanul*) periodic înapoi, în urmă, efortul său de a se reintegra într-o situație arhetipală, cea de la început, putând părea insuportabil și umilitor pentru modernitate. Omul sadovenian, în consecință, este "paralizat" de mitul eternei întoarceri. Avem astfel de a face cu opozitia dintre omul modern și cel premodern. Eroi sadovenieni își asumă responsabilitatea unei existențe autentice în istorie, își asumă consecințele unei "situații patriarcale", paradisiace, natura reprezentând pentru ei totalitatea rezervelor spirituale ale Universului. Întoarcerea periodică în Timpul Sacru al Originii nu este decât respingerea vehementă a lumii reale, chiar dacă recluziunea se produce deseori doar la modul ireal, imaginar. (Eliade 86-88)

Mihail Sadoveanu reprezintă în proza românească modelul *poetului spațiului închis-deschis*, această sinteză datorându-se faptului că opera sa se închide și se deschide la nesfârșit (aidoma spațiului ondulat blagian, care asigură omului mioritic, deopotrivă, adăpost și libertate). Imaginile artistice sadoveniene, descrierea peisajelor încântătoare de pe cuprinsul întregii țări i-au asigurat

povestitorului supremăția poetică printre ceilalți prozatori români importanți ai secolului XX.

Opera lui Mihail Sadoveanu salvează, oarecum, literatura română postbelică de la pericolul enunțat de Mihai Zamfir, potrivit căruia proza poetică, poezia prozei au ajuns în epoca noastră un fenomen periferic, poemul în proză fiind cultivat doar ocazional. Mihai Zamfir distinge, în această ordine de idei, o categorie aparte a scrierilor poematice, categorie denumită de el *romanul poematic sadovenian*. Criticul literar remarcă evoluția, ascensiunea lui Sadoveanu spre poematicul pur, autorul *Baltagului* cultivând specia prozei narrative poetice prin intermediul *metaforismului programatic*, a predilecției pentru lanțul de metafore desprinse dintr-o figură inițială tutelară (așa-numita *metaphore filée*).

În general, noțiunea de *roman poetic* (mai ales în cazul operei sadoveniene) trebuie percepută în două sensuri ce se luminează reciproc: el, romanul poetic, nu trebuie lecturat aşa cum citim poezia, fiind bine sătul faptul că mecanismul lecturii acesteia este altul decât cel al lecturii unui roman. Apoi, înțând cont de caracterul autoreflexiv, construcția sa își propune a face vizibil modul de funcționare a părților ce-l compun, aflate într-o riguroasă relație de interdependență, romanul poetic obligă la o lectură cu ochii poeticianului, al teoreticianului literar. Altfel zis, se impune o lectură adekvată.

Dar o *lectură adekvată* presupune, poate în primul rând, conștientizarea faptului că romanul poetic (inclusiv cel sadovenian) capătă multiple caracteristici ale poeziei propriu-zise, rămânând, în același timp, cu un statut autonom, propriu, nefiind identic cu poezia. Pentru Mihail Sadoveanu *poezia în proză* este ceea ce face să apară *epicul invizibil*. Cu cât este mai mare elanul care îngăduie să fie străpunse aparențele cu atât este mai mare în proză partea de poezie. Romanul sadovenian (în special *Nopțile de sănziene*, *Creanga de aur* [9-10]) denotă expres faptul că romanul poetic, ca specie a romanului modern, reprezintă una din formele definitorii ale acestuia. În definitiv, romanul poetic sadovenian, instituind starea poetică, exprimă modul în care lumea este perceptă de o conștiință profund creatoare. Opera sadoveniană, de profunzimi lirice aparte, trebuie concepută ca o interpretare inedită a lumii, obiective dar și virtuale, drept o *meta-constatare* și o tentativă de transformare a ei. Romanul poetic sadovenian apără societatea patriarhală de pericolul unei iminente automatizări, automatizare ce corupe iremediabil sufletul. El, romanul poetic, are drept punct de plecare principiul intuitiv al *stării de spirit*, al stării, prin excelență, poetice, care menține lumea în mișcare, salvând-o de la moartea spirituală.

Unele considerații, în această ordine de idei, pot fi operate pe marginea *stărilor poetice*, a metaforizării care se atestă în romanul istoric sadovenian *Nicoară Potcoavă*. În cadrul polemicilor critice au fost evidențiate inegalabilul har de povestitor, pricperea de a reînvia epoci, oameni, întâmplări, de a reconstituî atmosfera, culoarea timpurilor trecute și mecanismele sociale, politice și psihologice care le caracterizează. Au fost reliefate, în special de către cercetătorul Alec Hanță, *calitățile poetice, lirismul și sentimentul naturii* care individualizează scrisul sadovenian. Mulți exegeți au reținut preponderența evocării în *Nicoară Potcoavă*, calitățile descrierilor, sugestia reconstituîrilor, echilibrul narării și bogăția de nuanțe a limbajului.

Încă în anul 1930, criticul literar Pompiliu Constantinescu a sesizat atrăgită lirice fascinante ale operei sadoveniene, atrăgită care „degașau” sensibilitate, opulență de imagine, atracție către fabulos și baladesc, îmbinare dintre eroic și

sentimental, limbaj colorat și mult prea evocator. Referindu-se la cele mai reprezentative romane istorice ale scriitorului, Eugen Lovinescu nota cu pătrundere:

Sadoveanu se dovedește a fi poate cel mai puternic poet al naturii pe care l-a avut literatura noastră [...]. Descrierea nu-i însă pur picturală, ci-i umanizată; ea este, deci, esențial lirică, plasticul se însuflețește, cântă munții și pădurile, cântă izvoarele și câmpurile, cântă imobilitatea naturii moldovenești în emoția succesiivă a acestui animator care, pe lângă culoare, are și vibrație, pe lângă senzație are și fluiditatea armonică și ritmică a expresiei. (52)

Astfel, putem menționa că limbajul sadovenian este extrem de plastic, caracterizându-se, în primul rând, prin lirism. Creația scriitorului este magistrală nu doar prin viziune și universul spiritual creat, ci, mai cu seamă, datorită mijloacelor de exprimare artisitică, mijloace care întregesc o operă poetică desăvârșită.

Mitul în opera lui Mihail Sadoveanu se alterează prin istorie. Conform opiniei exprimate de Nicolae Manolescu, eroii sadovenieni, deși trăiesc în iureșul istoriei, nu au conștiința ei, imaginându-și doar la modul metafizic societatea mitică. Ei, eroii, s-au "laicizat" barbar, asigurând coerența doar unei societăți primare. Pe de altă parte, exprimându-ne în termenii savantului I.Lotman, putem afirma că universul sadovenian, unul profund arhaic, este de *tip semantic*, fenomenele de viață contând doar dacă sunt înzestrate cu semnificații neobișnuite.

Romanele sadoveniene constituie documentul unei ordini istorice ancestrale, venind dinspre mit spre istorie și nu invers. Această categorie (romanele istorice sadoveniene) se pretează, potrivit opiniei exprimate de același Nicolae Manolescu, *Hinterlandul romanului corintic*, în care singurul plan perceptibil este cel simbolic. Cuvintele, gesturile eroilor sunt condensate și reduse la maximum, tocmai pentru a sugera *corinticul*, a permite fabulosului să se manifeste plenar, cu un sens precis și cât mai cuprinzător. Romanul corintic sadovenian, din această perspectivă manolesciană, poate fi considerat o căutare trepidantă a unor valori autentice într-o societate degradată, în prim-planul narațiunii derulându-se conflictul dintre erou și lume, de altfel un conflict ireconciliabil și de lungă durată.

Mihail Sadoveanu este considerat de către Nicolae Manolescu și drept autorul *romanului tranzitiv* (mai ales din perspectiva *Crengii de aur*). Motivele care l-au determinat pe reputatul critic să considere astfel sunt datorate evoluției generale a romanului, care se bazează, în cazul dat, pe reflexivitate, pe omnisciencă naratorului și conștiința de sine a personajelor. Proza lui Mihail Sadoveanu nu presupune doar relatarea întâmplărilor unor eroi. Stilul liric al narațiunii devine unul determinat, ajungându-se la gradul de *literatură pură*, la *metaroman*. Motivația analitică a lui Nicolae Manolescu este simplă: odată "eliberate" de realitate, romanele corintice (inclusiv cele sadoveniene) acceptă jocul fantaziei, generatoare, în fond, de noi realități, de această dată de realități fictive. Metaromanul încurajează virtualitatea modernă, devenind expresia unui liant dintre *logica povestirii și fabulația extraterestră* a narațiunii poetice.

Romanul sadovenian conține elemente complexe și ale *doricului* (omogenitatea, coerența, miturile luptei, ale vigorii și cuceririi), și ale *ionicului* (spiritul de finețe, discernământul, dramele personale imuabile, formele deschise, lirismul, evoluția paradoxală, discontinuitatea), culminând cu supremația

corinticului (ludicul, forma alegorică, simbolismul, filosofia pregnantă, fabulosul, parabola, metaromanul), ceea ce denotă că ne aflăm în fața unui roman total ce se pretează unei infinități de caracteristici și interpretări critice.

Opera lui Mihail Sadoveanu a pătruns demult în conștiința cititorilor. Însă, din păcate, în ultimul timp critica literară de la noi își amintește prea rar de autorul *Fraților Jderi*. Uneori, doar cu prilejul unor date comemorative sau aniversare. Și atunci când și-a amintit, a făcut-o sumar și evaziv, încât n-a putut surprinde documentul unei civilizații artistice, viziunea ontică și arta poetică, viața, sentimentele, gândurile profunde, înțelepciunile ale unui popor – toate prezente în acest impresionant patrimoniu spiritual.

Mihail Sadoveanu este unul dintre cei mai importanți scriitori naționali care impresionează nu numai prin numărul mare de volume publicate. Creația sa vizează, în primul rând, o deosebită capacitate de evocare epopeică, fiind surprinsă, în această creație, mișcarea timpului istoric, virtuțile și patimile, speranțele și decepțiile, înălțările și căderile, viața și moartea. Natura reprezintă un peisaj etnic, fiind integrată în structura sufletească a personajelor. *Semnul heraldic* al "poetului" Sadoveanu întruchipează subtile nuanțe interioare pe fundalul manifestării unei naturi dezlănțuite.

Extrem de vastă, profundă și multidimensională, opera sadoveniană circumscrie diverse tehnici și modalități artistice de exprimare. Beneficiind de o serie importantă de exegze, monografii, studii și cercetări tematice, creația lui Mihail Sadoveanu a fost caracterizată ca aparținând unor variate curente literare.

Debutul editorial se situează sub auspiciile certe ale romanticismului. *Povestiri*, *Şoimii*, *Dureri înăbușite*, *Crâșma lui moș Precu* – denotă conceptual ideea de sămănătorism; potrivit criticului literar Dimitrie Păcurariu, această stare de fapt este simptomatică. Imediat după anul 1910, Mihail Sadoveanu se apropie de direcția numită, direcție care constituie, de fapt, un neoromanticism târziu. Activitatea literară din perioada de start urmărește evocarea aspectelor eroice și idilice din istoria națională. Caracterul instructiv, civic al scrierilor *Ion Ursu*, *Petrea Străinul* este mai mult decât concludent și reprezentativ pentru mișcarea sămănătoristă, elementele cele mai des invocate de autor fiind: ideea dezrădăcinării, urbanismul ce corupe sufletele imaculate ale țărănilor, neputința de a conserva datinile strămoșești. În această ordine de idei, problema pământului reprezintă acel axis mundi al operei sadoveniene, care reapare exploziv în *Haret*, *Bordeienii*, *Într-un sat odată*, *Preoteasa Mărioara* etc., pe fundalul unor fărădelegi puse la cale de autoritățile rurale. Notarul, judecătorul, strângătorul de biruri, primarul și chiar preotul sunt factorii destabilizatori ai liniștii patriarhale, prezentați abruptizat, cu apucături de parveniți și lacomi peste măsură.

Tendințele romantice se întrevăd, mai ales, în valorificarea creațiilor populare, mithosul și ethosul autohton fiind explorate în narățiunile *Cozma Răcoare*, *Hanu Ancuței*. De remarcat că majoritatea personajelor sadoveniene sunt profund visătoare. Înclinația eroilor spre visare le este caracteristică chiar și în timpurile vitrege, Nicoară Potcoavă, Vitoria Lipan, Kesarion Breb dedându-se unor interminabile monologuri, reconstituiri ale propriilor destine copleșite de ură și iubire. Onirismul este o dimensiune esențială a sadovenianismului.

Mai ales, în perioada de deplină maturitate artistică, Mihail Sadoveanu creează "poezie în proză". Romanele *Zodia Cancerului sau Vremea Ducăi Vodă*, 1929, *Baltagul*, 1930, *Creanga de aur*, 1933, *Frații Jderi*, vol. I-III, 1935, 1936, 1942, *Nicoară Potcoavă*, 1952 punctează un echilibru armonios al expresiei

poetice (poezia amintirii, poezia naturii, poezia sufletului), viziunea artistică a prozatorului devenind totalizatoare, detașându-se de undele romantice și trecând în registrul unui realism ce aspiră spre formula clasicismului. George Călinescu consideră aceste scrimeri "apogeul creatorului", atins grație sobrietății de stil și a peisajului poetic.

Dramele individuale ale personajelor sadoveniene sunt apte să genereze catastrofe, dizarmonie și dezechilibru general (autorul le numea „stihii interioare”), astfel încât fiecare erou este deosebit de important pentru scriitor. Umanitatea din această operă gândește mitic și se exprimă în versuri, fără a abuza, însă, de efuziunile lirice, vădit idilice sau patetice. Când personajele nu cuvântă, tacerea exprimă apolinic atmosfera artistică și ambianța elementelor constitutive. Poetica sadoveniană stimulează prezența unor eroi energici, cu certe calități ce aparțin culturii clasice elene. În romanul *Nicoară Potcoavă* aflăm că fratele domnitorului a studiat limba greacă și latină, cunoștea filosofia lui Aristotel și Platon, citând copios din Heliodor.

Clasicismul lui Mihail Sadoveanu se reliefă și prin intermediul ponderii pe care o acordă scriitorul **sfatului**. Plăcerea de a vorbi, de a tăfăsui este precedată de înțelepciunea celor relatate, existând în opera sadoveniană multe personaje cu har poetic de a povesti. În *Arta prozatorilor români*, Tudor Vianu afirma că vorbirea nu este împrumutată mijloacelor limbajului curent, ci unui mod al expresiei elaborat într-o veche cultură, în care formele curteniei și simțul nuanțelor este atât de dezvoltat, încât, împrumutându-le oamenilor săi, scriitorul îi înalță într-un plan cu mult deasupra realității.

Elementul fabulos se întregește prin poezia limbii, Mihail Sadoveanu avându-l, în acest context, drept model literar pe Ion Creangă (denumit de autor **pantheonul meu**).

Universul artistic sadovenian este conceput din tradiții folclorice și din vechi cărți populare de înțelepciune, și este realizat cu arta unui creator de geniu. În pofida vastității operei artistice, **conținutul accesibil și poezia** caracterizează plenar viziunea și arta poetică sadoveniană de evocare epopeică, ce oscilează între **amintiri și memorii**. Eposul sadovenian este de sorginte populară și reprezintă o simbioză a mitului, legendei și spiritului baladesc, o osmoză dintre cotidian și etern, dintre profan și sacru. Îmbinarea, „contopirea” realului cu miticul, proiectarea datelor concrete într-un cadru fabulos – conferă acestei opere o permanentă *stare* de prezent și trecut. După celebrul lingvist Max Müller, mitul se leagă obligatoriu de metaforă, fiind o „maladie a limbajului”. Pentru George Călinescu, însă, mitul este o *ficțiune hermetică*. Mitul transcede limbajul și în opera lui M. Sadoveanu, propune o vizionare asupra vieții, miezul ontologic a căreia îl constituie sacrul. În această operă totul este „văzut” și, imediat, povestit. Cercetătorul Gheorghe Mitrache afirma că este vorba de o „poezie” cu verbe aromate. Evocatoare și plastică, plină de culoare și muzicalitate, expresia sadoveniană pune în valoare tâlcul vorbei sărănești pe care îl ridică la rang de sacralitate.

Pentru romancier temele istorice reprezintă temeiuri / prilejuri de descifrare a enigmelor sufletului omenesc. În ele se reactualizează perioadele de flux și reflux ale neamului nostru. Mihail Sadoveanu conferă limbajului artistic solemnitate (se atestă o interferență a formelor populare cu cele culte – D.V.), stilul său fiind adecvat atmosferei cărților. Șerban Cioculescu definea proza scriitorului ca pe o poemă lirică, ca pe o vibrație emotivă. Armoniile ei, menționa exegetul, sunt

nebănuite. Descrierile paradisiace realizează orchestrația textului, nu ca un adaos, ci ca o necesitate vitală. Romancierul nu parafrazează folclorul, el recreează, pe coordonate noi, *străvechi pattern-uri*. (Mihai Coman) Arhaismele din opera sa au tăria miresmelor istorice ale trecutului. Îmbinarea cuvintelor determină ritmicitatea spunerii, lirismul vine din cuvânt și prin cuvânt. Arta narativă și descriptivă, cu multiple tehnici, parvîne din arta-magie a cuvântului și, întocmai ca Lucian Blaga, am putea afirma: “*Eu cu lumina mea sporesc a lumii taină*”.

Conotațiile multiple ale cuvântului, semantismul inepuizabil reprezintă virtuile unui rapsod desăvârșit. M.Sadoveanu este creatorul **stilului înalt**, poetizat. George Călinescu consideră că tot ce scrie autorul se înmiresmează cu lumini și umbre tainice. Miticul imprimă sens vieții, epicul descinde dintr-o atitudine lirică a personajelor sadoveniene față de existență.

Ideea de nemurire a oamenilor capătă în opera sadoveniană o dezbatere artistică dintr-o perspectivă ortodoxă. Formele de viață au o funcție magică, intermediară în stabilirea unor raporturi ontologice dintre om și forțele naturii. Contactul cu natura influențează comportamentul oamenilor, viziunea lor asupra rosturilor vieții, el, contactul, dovedindu-se a fi unul benefic, cu corespondențe mitice. Amintim, aici, de efectul “păsării Phoenix”. Datorită acestui “procedeu”, eroii narațiunii devin mai puternici, mai plini de vioiciune, mai echilibrați psihic. Trecerea timpului nu-i mai marchează, contactul cu natura îi fortifică; ei se renasc din propriile forțe, ca din cenușă.

Creațiile artistice ale lui M.Sadoveanu *Baltagul*, *Nopțile de sănziene*, *Hanu Ancuței*, *Zodia Cancerului sau Vremea Ducăi Vodă*, *Creanga de aur* circumscriu un spațiu istoric, legendar, ce configurațează valențele superioare ale civilizației apuse, prin intermediul argumentelor oferite de cronică, acte domnești, dar și de tradiții, obiceiuri, credințe ancestrale.

Predilecția lui Mihail Sadoveanu pentru apoteozarea istoriei a fost considerată de unii cercetători literari drept un **paseism artistic**, drept un fanatism al simțului ancestral împrumutat scrierilor sale. Această caracteristică este specifică, în opinia lui George Călinescu, românilor din centru, carpatini și subcarpatini: Mihai Eminescu, Titu Maiorescu, Ion Creangă, Octavian Goga, George Coșbuc, Liviu Rebreanu. **Cultul pentru valorile trecutului** l-a determinat, încă din anii debutului, pe M.Sadoveanu să sondeze cele mai necunoscute aspecte din istoria națională, acest demers artistic, după cum observa Tudor Vianu, imprimând operei sale un caracter de confundare, de suprapunere cu nota specifică primordială, care era spiritul tradițional, folclorul, obiceiurile, datinile, cinstirea valorilor morale, până la cristalizarea unei conștiințe geniale a specificului național.

Religia este definită în creația lui M. Sadoveanu drept lege, drept o putere juridică menită să reglementeze viața socială, politică și etică a popoarelor. Fără a avea temeri că va fi învinuit de subiectivism, scriitorul ia întotdeauna apărarea vieții demult apuse, a lumii cumpătate a strămoșilor, elogiind “edenul” în calitate de etalon de comportament în evaluarea prezentului. Admirarea prozatorului pentru valorile trecutului poate fi explicată ca o nostalgie și o cumpăna ce înclină în favoarea adevărului, dreptății, vechimii, deci a elementelor nepieritoare.

Universul artistic sadovenian conține un variat registru de rituri magice și practici imemorabile, prezentând **realități ireale**, care se remarcă prin adâncimi ale subconștientului uman. Acest tărâm imaginar este expresia trecutului incifrat în date antropologice, psihologice, etice și populat de personaje proprii climatului fantastic: Peceneaga, Sofronie Leca, Cul Ursake. Eroii sadovenieni au niște

preocupări ezoterice: caută comori ale unor voievozi din vechime, utilizând termeni vrăjitorești și consumând băuturi și bucate bizare, din diverse plante sălbaticice necunoscute. Comportamentul acestor personaje (de altfel, atestate și în creația lui Cezar Petrescu – Zaharia Duhu din romanul *Aurul negru*) învederează valențe cosmogonice, fiindu-le străine ocupațiunile firești ale țăranilor și îndeletnicindu-se doar cu contemplarea stelelor, descoperirea minunilor, prinderea vedeniilor etc.

Creația lui Sadoveanu trebuie “subordonată” analizei prin conceptul de **critică completă**, elaborat de Garabet Ibrăileanu, care diferenția abordarea intrinsecă de abordarea extrinsecă a operei literare propriu-zise. Cuvântul sadovenian este un “semn iconic” al limbajului poetic, limbaj de care amintea Mikel Dufrenne în celebra sa lucrare *Poeticul*. Elementele originale de poetică reprezintă, în acest caz, fondul prim de ordin creator. Caracterul vizionar al artei poetice sadoveniene include preocuparea descriptivă și lirismul povestirii, natura picturală și umanitatea dezlănțuită, fiind monumentală prin proporțiile ei cantitative și genială prin conținut general-uman și perfecțiune artistică.

Referințe bibliografice

- Băileșteanu, Fănuș. *Introducere în opera lui Mihail Sadoveanu*, Craiova: MJM, 2001.
- Constantinescu, Pompiliu. “Zodia Cancerului sau Vremea Ducăi Vodă”, *Vremea*, 1930, nr. 109.
- Cristea, Valeriu. *Spațiu în literatură (Forme și semnificații)*, București: Cartea Românească, 1979.
- Eliade, Mircea. *Sacrul și profanul*, București: Humanitas, 1992.
- Lovinescu, Eugen. *Critice. Vol. I*, București: Ed. Ancora, 1925.
- Manolescu, Nicolae. *Arca lui Noe*, București: Ed. Gramar, 2001.
- Mavrodiin, Irina. *Romanul poetic*, București: Ed. Univers, 1977.
- Riffaterre, Michael. *La métaphore filée dans la poétique surrealiste*. Paris: Senil, 1979.
- Sadoveanu, Mihail. *Creanga de aur. Opere. Vol. 12*, București: ESPLA, 1958.
- . *Nicoară Potcoavă*, București: EPL, 1964.
- . “Nopțile de sănziene”, *Opere. Vol. 12*, București: ESPLA, 1958.
- . *Baltagul*, București: Editura Minerva, 1975.
- . “Creanga de aur”, *Opere. Vol. 12*, București: ESPLA, 1958.
- Zamfir, Mihai. *Poemul românesc în proză*, București: Minerva, 1981.

CERCETAREA-INOVAREA-DEZVOLTAREA DIN PERSPECTIVA NOII VIZIUNI

Tatiana SPĂTARU
Academia de Științe a Moldovei

The article proposes a new vision of the integrating practical research-innovation-development of Romania in the European Research Area. Critical approaches make the Romanian experience in this regard a valuable material to guide Moldovan politicians in the field of research, innovation and development.

Key words: *research-innovation-development, critical approaches, valuable experience.*

L'article présente dans une visión nouvelle la pratique de l'intégration du domaine *recherche-innovation-développement* de la Roumanie dans le cadre de la Recherche Européenne. Les démarches critiques et les repères d'orientation roumains constituent, dans ce sens, pour la République de Moldova un matériel de valeur pour les politiques dans le domaine de la recherche-innovation-développement.

Mots-clés : *recherche-innovation-développement, démarches critiques, expérience de valeur.*

Lumea modernă este într-un proces rapid de schimbări, confruntându-se cu provocările secolului XXI, precum crizele economice și financiare, schimbările climatice, dezvoltarea durabilă, securitatea energetică și combaterea criminalității transfrontaliere internaționale. Pentru a face față acestor provocări, la nivel mondial, regional și național se depun eforturi pentru a găsi instrumentele viabile de soluționare.

În acest sens, sistemul cercetării, dezvoltării și inovării (CDI) este principalul mecanism generator de cunoaștere și bunăstare al societății umane. Nivelul de cunoaștere pe care o societate îl atinge o afectează profund, de la implicația asupra nivelului de trai, până la transformarea societății într-o civilizație avansată.

La nivelul Uniunii Europene a fost conștientizată necesitatea elaborării actelor normative, care ar consolida și organiza societatea europeană pe baza cunoașterii. Un document decisiv în acest sens este Tratatul de la Lisabona, care a fost semnat de cele 27 de state membre ale Uniunii Europene la 13 decembrie 2007. Pentru intrarea în vigoare a Tratatului, toate țările UE trebuie să îl aprobe în conformitate cu propriile proceduri naționale.

În acest sens, România, țară vecină Republicii Moldova, dezvoltă un șir de strategii, orientate spre realizarea obiectivului de la Lisabona de a asigura 3% din PIB pentru CDI.

Consiliul Național al Cercetării Științifice din România (1), estimând rezultatele CDI a României pentru ultimele două decenii, apreciază critic incapacitatea cercetării românești de a se înscrie ferm în mișcarea europeană. Într-adevăr, în România, cercetarea a trecut prin faze diferite, de la subfinanțare și ignorarea valorii – când banii alocați cercetării erau prea puțini și ajungeau adesea la grupuri neperformante – la o finanțare prea puțin responsabilă, când

banii ajungeau fără discernământ la grupuri performante și neperformante, irosindu-se astfel banul public. Acestea sunt unele din motivele principale pentru care rezultatele CDI nu au reușit să producă o cunoaștere cumulativă capabilă să susțină o societate și o economie bazate pe cunoaștere, afectând astfel competitivitatea românească la nivel internațional.

În acest sens sunt aduse un sir de considerente :

Nici o universitate românească nu se clasează între primele 500 de universități ale lumii (clasamentul ARWU). (2) Această absență din nivelul superior al clasamentelor nu relevă doar lipsa de competitivitate a universităților românești, ci are și consecințe negative asupra atragerii de studenți străini și asupra pregătirii resurselor umane locale.

România este pe ultimele locuri din Europa privind performanța în cercetare, dacă luăm ca reper publicațiile internaționale, brevetele sau inovațiile. Acest lucru afectează toate nivelurile societății românești, de la nivelul de trai la competitivitatea economică și tehnologică.

La acestea se adaugă două constatări specifice:

1. Rata de absorbție a fondurilor europene prin programul FP7 (3) („*Seventh Framework Programme*“) este extrem de redusă, deși România are o contribuție financiară semnificativă la fondurile comunitare europene.

2. România nu are nici un grant câștigat în competițiile finanțare de „*European Research Council*“ (ERC), nici în cazul schemei de finanțare „*Advanced Research Grant*“, nici în cazul „*Starting Research Grant*“.

Cauzele acestor aspecte sunt legate de lipsa de competitivitate a cercetării românești la nivel internațional și ele sunt:

1. Impactul cercetării românești la nivel internațional este foarte redus. Există multe lucrări publicate cu impact minor în comunitatea internațională, dar foarte puține lucrări ale cercetătorilor români în reviste de vîrf, care să ateste un impact major (cum ar fi *Nature*, *Science* etc.)

2. Răspunsul comunității academice internaționale la publicațiile științifice, care provin din România este redus. De exemplu, ca număr de citări pe articol, România se află pe locul 15 din 23 de țări din Europa de Est, conform sursei Scimago, pentru 1996-2009. (4) O mare parte a acestor citări sunt autocitări sau provin tot de la autori din România, ceea ce indică o izolare științifică.

3. Există în România o tendință crescătoare de a publica în reviste care, deși sunt cotate în *Web of Science*, nu asigură condiții de calitate crescută în evaluare, contribuind astfel la menținerea izolării științifice.

Încercându-se de către CNCŞ a se estima nivelul spre care România tinde să ajungă, se aduce următorul argument. Dacă România este a șaptea țară ca populație în Uniunea Europeană, un sistem CDI performant ar trebui să o propulseze în mod natural măcar pe al șaptelea loc ca performanță științifică. Atingerea unei asemenea proporții este obiectivul programelor lansate de CNCŞ pe termen mediu.

Având în vedere situația creată, CNCŞ vine cu un sir de soluții pentru atingerea a două obiective majore, precum:

(1) promovarea și susținerea excelenței și creativității în cercetarea științifică. Pentru aceasta, CNCŞ își propune sprijinirea consistentă a centrelor și cercetătorilor de excelență din România, pentru a crea o masă critică, integrată care (a) să schimbe practicile și mecanismele din domeniul și (b) să se ancoreze în cercetarea internațională.

(2) creșterea atraktivității României pentru cercetătorii de vârf din străinătate. Pentru aceasta, programele CNCŞ vizează colaborarea cu cercetătorii din străinătate, pentru a asimila și implementa în România mecanisme eficiente ale CDI. Colaborarea cu acești cercetători se va face prin atragerea lor ca membri individuali în programele lansate, sau prin proiecte comune, care să implice în proiecte românești centrele internaționale prestigioase în care aceștia se află. Programele vor pune un accent foarte important pe cercetătorii din diaspora românească.

Pentru aceste două obiective, programele CNCŞ asumă următoarele principii și modalități de implementare a lor:

- Principiul excelenței științifice este singurul criteriu de evaluare a propunerilor de proiecte de cercetare către CNCŞ, după modelul promovat de „European Research Council” (ERC). (5)

- Principiul portabilității granturilor, în baza căruia este favorizată cercetarea axată pe cercetător și responsabilizarea instituției în care se desfășoară proiectul de cercetare.

- Principiul focalizării evaluării unui proiect atât pe directorul de proiect, cât și pe cercetarea propriu zisă, cu scopul de a realiza o evaluare obiectivă, relevantă și echilibrată. Urmând modelul ERC, directorul de proiect este singurul responsabil de modul de organizare a activităților de cercetare și de modul de alocare a resurselor umane și financiare.

- Principiul exigenței sporite: ținând cont de situația actuală a CDI din România, programele CNCŞ asumă o strictețe sporită în finanțare, în stabilirea și implementarea criteriilor scientometrice, în transparența derulării fiecărei etape a programelor și în respectarea specificității fiecărei științe.

- Principiul echilibrului între analiza scientometrică și evaluarea colegială (analiza *peer review*). Acest principiu provine din faptul că suntem conștienți de limitele demersului scientometric, mai ales când este utilizat netransparent, precum și de faptul că adesea un proces de *peer review* riguros este cel puțin la fel de eficient ca o analiză scientometrică bună. Din acest motiv, CNCŞ și-a asumat o îmbinare armonioasă a analizei scientometrice (pentru a întări obiectivitatea rezultatului evaluării) cu procesul de *peer review* (pentru a întări relevanța rezultatului evaluării). Dublarea procesului de *peer review* de analiza scientometrică este indicată într-o țară cu o comunitate redusă de cercetători, care se cunosc între ei, ceea ce afectează negativ procesul de evaluare colegială.

- Principiul criteriilor minimale de eligibilitate pentru directorii de proiecte. Aceste criterii presupun *Scorul de Influență a Articolelor* (*Article Influence Score* - AIS). Spre deosebire de factorul de impact, care consideră citările unui articol indiferent de unde provin aceste citări, AIS acordă o pondere mai mare citărilor care provin de la reviste cu impact mare în detrimentul celor citări care provin de la reviste cu impact academic minor.

- Principiul valorizării preferențiale a producției științifice de calitate. Spre exemplu, calitatea de autor principal, publicarea de articole în reviste *Web of Science* cu AIS ridicat sau publicarea de cărți cu vizibilitate internațională sunt indicatori majori care sunt promovați de CNCŞ în evaluarea producției științifice. Acest lucru este fundamental deoarece doar o producție științifică de calitate poate avea apoi impact academic (spre exemplu, atragerea de studenți), economic, tehnologic și/sau cultural de anvergură.

- Principiul internaționalizării științei românești. Recunoscând contribuția științei, în general, și a disciplinelor socio-umane, în particular, la cultura unei națiuni, credem că cercetarea trebuie realizată la standarde și prin seturi de bune practici internaționale. În consecință, științele socio-umane vor fi încurajate să dezvolte o dublă abordare, favorizând atât lucrările în limba română, *pentru a crea un mediu stimulativ de cercetare* -, cât și lucrările în limbi de circulație internațională, *pentru a lega mediile naționale de corespondentele lor internaționale*. CNCŞ își propune prin acest principiu să implementeze în științele socio-umane din România modul actual al găndirii internaționale din domeniu, mecanism care nu este nou și care are exemple numeroase de reușită în istoria științei și culturii românești.

Prin programele sale (RESURSE UMANE. IDEI, CAPACITĂȚI, ROMÂNIA-ELVEȚIA, ROMÂNIA-FRANȚA) CNCŞ încearcă să formeze mentalitați și comportamente aflate într-o discontinuitate asumată cu inerția autoreferențială a practicilor anterioare. Ca urmare a acestui angajament, se așteaptă la o serie de rezultate clare, gândite și anticipate pe unități de timp.

Pe termen scurt, ne așteaptă ca banii publici din cercetare să ajungă (1) la cercetătorii și grupurile de excelență din țară și (2) la cercetătorii din străinătate, cu accent pe diaspora românească; aceștia își vor derula cercetările în România sau în colaborare cu instituții românești și pot astfel (a) da vizibilitate și impact României în arena internațională a științei și (b) a crea o cultură a schimbării, implementând mecanisme care să contribuie la competitivitatea internațională.

Pe termen mediu se așteaptă ca să genereze o masă critică de cercetători, care să facă sistemul românesc al CDI performant, astfel încât să permită situarea României între primele şapte țări ale Uniunii Europene, într-o concurență asumată și benefică tuturor.

Pe termen lung, un sistem CDI performant implică aspecte esențiale precum: (1) dezvoltarea unei culturi a competitivității bazată pe cunoaștere și cercetare științifică, (2) creșterea nivelului de trai al populației, (3) creșterea competitivității economice a României. (1)

În baza acestor principii România își racordează politicile interne și externe ale CDI, contând pe receptivitatea comunității de cercetare românești la o asemenea viziune și de conștientizarea efortului schimbării care trebuie realizat, în vederea recunoașterii naționale și internaționale.

Necesitatea schimbării se impune cu o rapiditate majoră. O racordare coerentă la sistemul modern al CDI presupune o nouă viziune și capacitatea de a găsi soluții viabile.

În contextul eforturilor regionale de a se racorda la standardele Ariei de Cercetare Europene, Republica Moldova se înscrie cu un șir de acțiuni, menite să schimbe starea de lucruri în domeniu.

Astfel, în anul 2011 Republica Moldova a obținut statutul de stat asociat la al Șaptelea Program Cadru al Comunității Europene pentru cercetare și depune efort de a se racorda la normele noului Program Cadru al UE de finanțare pentru cercetare și inovare „ORIZONT – 2020”, care va demara în 2014. Respectiv instituțiile din sfera învățământului și cercetării trebuie să fie pregătite pentru a absorbi fondurile europene.

Iată de ce, în prezent, sistemul intern de învățământ superior, precum și sfera cercetării, dezvoltării și inovării, sunt chemate să se adapteze la practicile și mecanismele Spațiului European al Învățământului Superior și al Spațiului

European al Cercetării, cu toate implicațiile operaționale și de convergență a politicilor. În acest sens, la 07 martie 2013 Guvernul Republicii Moldova a aprobat proiectul Hotărârii de Guvern cu privire la Strategia cercetării-dezvoltării a Republicii Moldova până în 2020. Scopul strategiei constă în *elaborarea unui sistem capabil să creeze o cunoaștere științifică performantă în vederea creșterii competitivității economiei naționale și a gradului de bunăstare a populației.* (6) Strategia cercetării-dezvoltării a Republicii Moldova prevede creșterea graduală a volumului de finanțare pentru domeniul cercetare-dezvoltare de la 0,4% din PIB în 2011 până la 1,5% din PIB la nivelul anului 2020. Respectiv întregul sistem de cercetare-inovare-dezvoltare trebuie să fie pregătit pentru a absorbi eficient și adecvat aceste resurse financiare.

Respectiv, experiența României de conlucrare cu structurile europene în domeniul CDI este un reper valoros pentru Republica Moldova, aceasta urmând a fi studiat și valorificat.

Referințe bibliografice

1. Consiliul Național al Cercetării Științifice. Pentru o nouă viziune asupra cercetării românești . <http://www.cncs-nrc.ro/viziune/>. (vizitat 26.06.2013).
2. Clasamentul ARWU, <http://www.arwu.org>(vizitat 20.06.2013).
3. Community Research and Development Information Service.
http://cordis.europa.eu/fp7/home_en.html. (vizitat 21.06.2013).
4. Clasament Scimago, pentru 1996-2009.
http://www.scimagojr.com/countryrank.php?area=0&category=0&region=Eastern+Europe&year=all&order=cd&min=0&min_type=it. (vizitat 20.06.2013).
5. Mission. European Research Council. <http://erc.europa.eu> (vizitat 26.06.2013).
6. Strategia cercetării-dezvoltării a Republicii Moldova până în 2020.
[www.asm.md/galerie/StrategieCD\(1\).pdf](http://www.asm.md/galerie/StrategieCD(1).pdf) (vizitat 26.06.2013).

ASPECTE GENERALE ALE PICTURII ROMÂNEȘTI ÎN PERIOADA ANILOR 1960-1980

**Cezar SECRIERU,
Elena PRUS**

Universitatea Liberă Internațională din Moldova

The artistic creation as a form of manifestation of the human spirit is in the most organic and profound way linked to the freedom, the creating act being the ultimate expression of the absolute human liberation. The free development of the creating process depends on the circumstances, intrinsic and extrinsic conditions of the artist's existence.

The evolution of the Romanian painting in the European context during 1960-1980 is analyzed in this work in terms of society's restrictions / opening to the freedom.

Key words: *Romanian painting, communist ideology, European cultural values, cultural emancipation, free plastic expression.*

La création artistique, genre de manifestation de l'esprit humain, est syncrétisée d'une manière profonde et organique avec la liberté; l'acte créateur représentant le modèle sublime de la libération absolue. Le développement libre de l'acte créateur se trouve sous le signe de l'impact des circonstances – conditions intra- et extrinseqües.

Dans l'étude suivante est analysée l'évolution de la peinture roumaine dans le contexte européen pendant les années 1960-1980 dans une perspective du paradigme contraintes/ouvertures de la liberté.

Mots-clés : *peinture roumaine, idéologisation communiste, valeurs culturelles européennes, émancipation culturelle, expression plastique libre.*

Perioada anilor '60-'70 ai secolului XX rămâne în istorie ca un moment de referință atât în plan artistic, cât și social, atestând o vizibilă asanare a relațiilor dintre puterea comunistă și cetățeni, o destindere a atmosferei marcate de ideologizarea comunistă din anii '50-'60. Acest lucru se datorează morții lui Stalin, în 1953, și venirii la putere a lui Hrușciov (numit „dezgheș hrușciovist”) cu valul de schimbări politice aduse în imperiul sovietic, cu un mod mai relaxant în conducere. Se resimte astfel la o diversificare progresivă în toate planurile artistice, la o revigorare a ideii de apartenență la valorile culturii europene.

Datorită normalizării politice în toate țările comuniste, precum și grație unor concepte politice noi ca „socialism cu față umană” (Dubcek), „socialism paternalist” (Kadar), „socialism real” (Brejnev), arta cunoaște peste tot o perioadă de emancipare și diversificare remarcabilă.

În Uniunea Sovietică, începând cu anii '60, editurile de artă și muzeele demarează prezentarea mostrelor de artă franceză, artă barocă și africană și chiar vechi icoane rusești, la artă modernă franceză se fac referiri numai la impresionism, postimpresionism și fofism (*apud* Besançon 1963). În spațiul cultural pătrund totuși și albume de artă occidentală, care aduc informații necenzurate despre artă modernă și contemporană, dar și despre artiștii ruși din exil precum Lanskoy, Poliakoff și Nicolas de Stael. În această epocă, artă moderă era reprezentată doar de creațiile curentului Mir Iskustva și Tatlin (artă de avangardă). Importanți istorici de artă ca, Lazarev sau Alpatov, repun în valoare arta bizantină și numele lui Rubliov și Teofan Grecul și redactează importante aspecte ale istoriei artei. Dacă în

spațiul sovietic realismul socialist rămâne până la sfârșit dogma cea mai puternică, în țările-satelit arta evoluează mai liber, în strânsă legătură cu tradițiile și valorile culturale naționale.

În Polonia se organizează numeroase expoziții de artă modernă influențate de curențul informal și de alte curențe neoavangardiste occidentale. Apar numeroase grupări de artiști la Varsòvia, Cracovia, Gdańsk, care, parcurgând calea avangardismului, ajung la consolidarea abstracționismului sub toate formele la sfârșitul anilor 60.

În Ungaria, grație regimului paternalist al lui Kadar - arta a depășit rapid forma sovietizată - apare un realism de tip ungar sub influența artei mexicane și a tradițiilor locale, continuând apoi cu deschiderea spre neoavangardismul occidental. Cu toate că abstracționismul era orientarea națională ungăra din anii 20, arta oficială nu o va mai recunoaște, acceptând în schimb existența expresionismului. Noua generație de artiști este direct influențată de Școala din Paris, descoperind arta pop și noi tehnici de lucru (colaj, frotaj, grataj, etc.).

În Cehoslovacia, domină arta abstractă lirică, se vernisează primele expoziții de artă optică, cinetică și constructivistă. Datorită noilor cuceriri ale tehnologiei moderne și ale științelor aplicate, se va ajunge, în anii 30, la apariția artei pe calculator.

Și în România se face oarecum simțit vântul schimbării; puterea comună încearcă să repună în valoare intelectualitatea pentru redescoperirea identității naționale și a independenței, înglobate într-un „comunism național”, dar în strânsă corelație cu „internaționalismul proletar”. Intelectualii nu vor întârzia să reînvie tradițiile culturii interbelice, să schimbe, timid, cultura oficială impusă marxist-leninistă, să dezvolte în mod tacit cultura autohtonă printr-o „cultură alternativă”. După zece ani de teroare stalinistă, atât intelectualii, cât și restul populației, simt o ameliorare a vieții lor private, o normalizare a relațiilor cu puterea. De deosebite privilegii beneficiază acum clasa intelectuală: călătorii în străinătate plătite de stat, concedii în „case de creație”, locuințe spațioase, premii și distincții înalte, cu mult mai consistente decât cele ale confrăților din țările vecine.

Toată această vizibilă opulență este în disonanță cu atitudinile din primul deceniu comună, cu presiunile polițienești, cu impunerea unor producții culturale și cenzurii. După unii critici aceasta este perioada în care întreaga populație pare convinsă de ireversibilitatea regimului comună și încearcă să se adapteze la „mentalitatea de prizonier”. (Călinescu 165)

După alți autori, clasa intelectuală preia locul burghezimii, înălțatără anterior de la putere și accede din nou la conducere. (Karnooh 36) Grație politicii statului de promovare a valorilor naționale și independenței, partidul își schimbă poziția ideologică, încurajându-i în creația lor pe filozofi și artiști. Cu toate acestea, unii dintre ei vor alege calea exilului, calea libertății, dintre aceștia amintim pe sculptorul Ion Vlad, scriitorul Petru Dumitriu și alții.

Anii '60 în România marchează trecerea la faza a două, a „socializării sociale”, o perioadă de „tranzitie”, de la un deceniu de industrializare forțată, la o perioadă de „relaxare controlată”. Comunismul sovietic intră acum într-o perioadă de „detență” absolut necesară supraviețuirii, deoarece „irealitatea funciară” în raport cu realul împune o „politica a supapelor” menită să micșoreze distanța de la „realitatea ideologică” la viața de zi cu zi. (Besançon, 1986: 199-202)

Tradițiile naționale în politică și cultură nu au fost niciodată eliminate, ele încep să revină progresiv la ordinea zilei, fiind o forță capabilă să învingă orice

obstacol ideologic forțat și să-și impună evoluția ulterioară, în toate țările comuniste.

Problema libertății și problema estetică apare, mai întâi, la vechii filosofi și, continuând cu gânditorii secolului al XIX-lea, ajung la niște concluzii comune, soluția deterministă s-a impus cu precădere când omul a fost considerat produs al naturii, iar soluțiile liberului arbitru când acesta este considerat ca depozitarul unui principiu supranatural. Filosofile deterministe sunt în același timp, în majoritatea lor, filosofii naturaliști.

În gândirea filosofică a lui Schopenhauer, libertatea noastră este limitată, omul este condus de o voință universală individualizată, prescrisă și, orice ar face, este sclavul modului individual al voinei sale de a trăi. Strictul determinism al naturii umane poate fi totuși învins și înlăturat prin rațiune, prin motivele inteligenței omenești, care, în opinia lui Schopenhauer, sunt tot un instrument al voinei de a trăi. Există însă un unic moment când omul devine liber, când nu se mai comportă ca o ființă naturală, ci devine subiect de cunoaștere, contemplă lumea, contrar cu voința sa de a trăi, acest moment îl oferă arta. Dacă până atunci omul cunoștea exclusiv relațiile dintre lucruri și el, acum nu mai este o simplă verigă în lanțul naturii, el suprimă cauzalitatea naturală. Așezată în fața artei și frumosului, antropologia naturalistă și materialistă va trebui să recunoască în mod paradoxal că omul subordonat naturii devine în mod inexplicabil o ființă liberă datorită artei, oferind sub multiplele ei fațete tot atâtea aspecte ale libertății.

În filosofia artei lui H. Taine este invocată cauzalitatea naturală și socială care determină forma și diversitatea produselor artistice, omitând problema receptării artei, fără de care sistemul estetic nu este niciodată complet, la acest aspect face referință E. Hennequin în lucrarea sa *La critique scientifique* (1880).

Apărută la jumătatea secolului al XVIII-lea, estetica – desprinsă din corpul de preocupări al filosofiei – nu a reușit să depășească întotdeauna tipul de comentariu speculativ pe temele frumosului și artei, care nu necesită neapărat o cunoaștere concretă a realităților la care se referă. În comparație cu alte științe, estetica este supusă în permanență erorilor, deoarece fenomenele pe care le studiază se legitimează deopotrivă obiectiv și subiectiv, iar diferențele nuanțe ale subiectivității umane nu pot fi controlate pe deplin.

O altă problemă a sistemului estetic este cea a structurii operei de artă și a stilului ei, întrebare la care încearcă să răspundă Gottfried Semper, arhitect german. În concepția sa, toate stilurile artistice prin care a trecut omenirea nu au fost rodul liberei voine a artiștilor vremii, ci un produs determinat de materialul folosit, de uneltele și starea mijloacelor tehnice. Esteticienii mai vechi întrevedea de un *realism filosofic*, adică pentru toate speciile artei există un prototip a cărui structură trebuia urmată negreșit de artist.

În renomata *Filosofie a artei* a lui H. Taine acesta susține că operele cele mai remarcabile ale umanității sunt acelea care au o valoare documentară mai mare, „aceleia în care viitorimea poate să recunoască cu mai mult relief și într-o mai vie lumină felul de a fi și de a simți al popoarelor în diferențele etape ale dezvoltării lor.” (apud Vianu 453) Iată deci că arta tuturor timpurilor nu apare ca produs al libertății artistului, ci este produsul realității naturale și sociale în care artistul trăiește. Cu siguranță determinismul în artă va avea unele efecte negative.

E dificil a da o definiție concretă valorii estetice. Mulți gânditori s-au rezumat la afirmarea valorii și nu la explicarea ei, alții au definit frumosul ca pe o asociere de reprezentări, Kant a dedus valoarea estetică din concordanța intuițiilor

și conceptelor, a fondului și a formei, înălțurând anumite interpretări unilaterale existente. Evoluția conceptului de valoare estetică are un parcurs destul de eterogen din punctul de vedere al teoriilor ce o fundamentează. Astfel, R. Muller-Frienfels consideră ca bază a teoriei estetice viața, *biologicul* fiind considerat principiul cel mai general al valorii: „Pretutindeni acolo unde vorbesc de valoare, este un raport cu o ființă vie; ceva este considerat ca valoare numai când contribuie la conservarea sau la propășirea vieții”. În *teoria psihologică* a lui Broder Christiansen, valoarea estetică este ceea ce mulțumește instinctul fundamental uman, o activitate care ne transportă într-o lume imaginară, oferindu-ne iluzia realității, de aceea teoria psihologică trebuie să arate cum se produce valoarea estetică, obiectul estetic, care e creație psihică. O altă teorie asupra valorii estetice este cea *metafizică*, pentru care frumosul e ceva absolut, obiectiv, independent de subiectivitatea noastră, care vrea să explice fenomenul estetic în legătură cu concepția metafizică a esenței lumii. Henri Bergson explică clar raportul dintre intuiția estetică și cea metafizică: „arta este filozofia analizei, a criticii, a științei: intuiția estetică este intuiția metafizică născândă, mărginită la vis, care nu merge până la proba verificării pozitive. Reciproc, filosofia este arta care succedă științei, care ține seama de dânsa, arta care ia drept materie rezultatele analizei și care se supune cerințelor unei critici riguroase: *intuiția* metafizică este intuiția estetică verificată, sistematizată.”

I. Kant consideră că judecata estetică nu se bazează pe logică, ea este în primul rând contemplativă: „Judecata estetică nu este o judecată de cunoaștere (nici teoretică, nici practică) și de aceea nu este întemeiată pe concepte și nu tinde către ele.” (Kant 49) Judecata estetică ne poate apărea pur subiectivă, fără pretenții de a fi valabilă și pentru alții, în popor circulă expresia: *fiecare cu gustul său sau că despre gusturi nu se discută*, ceea ce înseamnă că judecata poate fi și obiectivă. Gustul public ca expresie a interesului are o bogată experiență umană și s-a constituit printr-o confruntare neîntreruptă de preferințe subiective, fapt ce îi conferă o anumită autoritate.

W. Windelband arăta în *Einleitung in Philosophie* (254-255) că pentru a evalua scara moralității sau a gustului estetic la diferite popoare, trebuie să ne delimităm de la conștiința logică, de cercul vicios al relativismului, după care valoarea nu există decât prin conștiință. De aceea trebuie să identificăm un punct de referință, care însă nu este un punct fix, ci o practică social-istorică în care valorile și nonvalorile coexistă. Finalitatea acestei coexistențe și sensul social, raportat la contextul în care se încadrează, dezvoltă o judecată de valoare obiectivă, fără a exclude variațiile de gust individual. Se exclude orice atitudine peremptorie, contemplativă în cultivarea gustului care ar fi foarte dăunătoare în cazul esteticului, nepotrivită să releve valențele artei și ale vieții. În încercarea de a pătrunde în intimitatea obiectului de artă intervin sentimente de simpatie și antipatie, trăire și vibrație personală. Punerea față în față a acestor păreri contradictorii (simpatie-antipatie) conduce la *antinomia estetică*, care constă într-o teză și o antiteză, formulate de Kant în felul următor: *Teza*: judecata estetică nu se bazează pe concepte; *antiteza*: judecata estetică se bazează pe concepte. Rezolvarea acestei probleme se poate face prin eliminarea sensibilului și căutarea „în suprasensibil a punctului de unire al tuturor facultăților noastre apriorice, pentru că nu rămâne alt drum de a face rațiunea cu sine însăși.” (Kant 210)

În pictura românească, sub titluri încă „angajate” ca „*Viață fericită*”, „*Pace*”, „*Bogăția pământului*”, „*Tinerețe*”, se ascund de fapt compozиции

figurative ce reprezintă naturi statice, nuduri și scene din existența cotidiană, care fac cu desăvârșire uitată tematica realismului socialist. Își fac apariția de asemenea și câteva reviste și publicații de specialitate, cum ar fi *Arta plastică*, care pentru prima dată după 1948 inserează în paginile sale reproduceri după opere de artă occidentale, chiar dacă textele sunt critice și obtuze.

Critica timpului lupta în mod aproape formal împotriva tendințelor false ale artei apărute în ultimii ani, a „sterilității abstractionismului” sau a „stilizării proprii picturii medievale”, menținând superioritatea artei realiste, figurative. Principala deviză a artistului vremii era un citat al pictorului André Fougeron: „Fericirea de a picta este fericirea artistului comunist de a crea liber opere de artă cu caracter social, destinate oamenilor simpli, muncitorii”.

Odată cu creșterea informațională în domeniul artei apar și primele prezențe românești peste hotare, astfel, în 1964, la Bienala de la São Paulo și Bienala de la Paris, unde participările lor sunt comentate elogios.

Primele manifestări ale artei abstracte în România țin indubabil de numele lui Ion Țuculescu, după 1947, dar în deceniul anilor '60 numele lui este din nou amintit. Critica a încercat să-l includă între reprezentanții expresionismului, datorită orientării sale spre temele dramatice, spre fantastic și totemic. După alte păreri, pictura lui Țuculescu ar reprezenta abstractionismul, al căruia inițiator Kandinsky, spunea că „forma cea mai bogată nu e cea geometrică, nici cea frumoasă, ci cea ascunsă, cea izvorând de la sine din legi instinctive și cosmice”. Dar cea mai izbitoare asemănare se face cu Van Gogh în ceea ce privește cromatica scânteietoare, plină de viață, aproape ireală, dar în care nu lipsește elementul folcloric, stilizat, cu pronunțat caracter decorativ: *Trăsura neagră, Iarna în pădure, Noapte la Ștefănești, Apusul soarelui*.

În perioada totemică (1957-1962), Țuculescu își schimbă radical limbajul plastic, renunțând total la figuratismul realist din perioada folclorică „în favoarea unor inedite organizări vizuale, întemeiate pe alte principii de sinteză formală.” (Cârneci, 1984: 70) Astfel, noile creații propun un spațiu abstract inedit, lipsit de orice perspectivă, dominat doar de o explozie cromatică a semnelor, un univers vag, ambiguu, deschis oricărui comentariu. Vehiculând obsesiv trei elemente de construcție (ochiul, troița și totemul) alternând cu alte elemente secundare, „zgomote secundare” (Kandinsky), cum ar fi: triunghiul, spiralele, cercul etc., artistul sugerează o imagine unitară și sintetică a universului interior al artistului.

Din punct de vedere compozițional, lucrările depășesc toate sabloanele existente, impun o legătură a elementelor reale cu Universul, culoarea se impune ca valoare energizantă a imaginii, nuanțele de roșu-galben, albastru-violet, oranž, elemente de bază ale spectrului solar acționează cu dublu efect în „orizontul valorilor sensibile și cel al acțiunii magice.” (Baconsky 7) Imaginile simbolice ale lucrărilor nu au o bază de origine folclorică sau cultă, ci concentrează o *direcție dinamică* prin ritmurile adoptate, alese subiectiv dintr-un univers al realului „un limbaj plastic inventat însă pentru a face posibilă intuirea unui mit, o vizuire a existenței, ce nu se lasă exprimată în alt fel decât astfel, pentru artist.” (Cârneci, 1984: 76)

Trebuie menționat faptul că Ion Țuculescu se include în pleiada artiștilor plastici promotori ai curentului abstracționist declanșat în anii 60 în toată Europa de Est comunistă, sustrângându-se voluntar de la directivele și sarcinile impuse de moment, respingând toate ideologile vremii.

Noua generație reprezentată de pictorii Victor Cupșa, Vasile Grigore, Aurel Codără, Octav Grigorescu, George Apostu, Victor Roman beneficiază de aprecieri elogioase din partea criticii, care nu uită din când să sprijine rolul ideologiei marxist-leniniste și exigența „umanismului socialist”, al „idealului în artă”.

Elevul de odinioară al lui Nicolae Tonitza, Corneliu Baba, își revendică vocația de pictor realist după moda vechilor maeștri, promovând o artă modernă plină de un cald umanism în mesaj. Seria dramatică a țăranilor, începând cu *Cina* (1942) și terminând cu *Maternitate* (1962) și *Pământul* (1976), este continuată cu o serie de portrete, cum ar fi: *Sadoveanu*, *Lucia Sturza-Bulandra*, *Soția artistului*, *Arghezi*. Autoportretele lui Baba constituie o adevărată galerie, de o diversitate neegalată de nici un pictor contemporan, ultimele au început a scruta drama vârstei înaintate și a singurătății – tușele au devenit mai aspre, linia nervoasă, culorile mai reci, iar expresia feței transformându-se în mască.

În anul 1965 se instalează la putere Ceaușescu, cel care continuă pentru o vreme să încurajeze diversitatea culturală încadrată în spiritul culturii socialiste, respectând principiul că „marxismul nu poate accepta aşa-zisa independență sau autonomie a artei față de societate”. După mitul „regăsirii” și al „comunismului național” apare un nou mit, cel al „revoluției tehnico-științifice” care își propunea să demonstreze superioritatea socialismului în contextul internațional, are loc abandonul oficial al realismului socialist și promovarea „realismului umanist”, doctrină estetică vagă și neadecvată.

Artiștii vremii activează în baza valorilor expresive ale unui figurativ liric nuanțat, de depășire a figurativului academic spre nonfigurativ și alte modalități artistice noi; Spiru Vergulescu, George Ștefănescu, Vasile Varga, Ligia Macovei, Constantin Piliuță, Vasile Brătulescu sunt doar câteva exemple relevante.

Convins că figurativismul nu mai are posibilități de exprimare, C. Piliuță abordează liric o serie de teme în culori explozive, vibrante de o prospețime aparte. Artistul abordează cu predilecție natură moartă, flori, dar și peisaje realiste în tonuri vii și compozиции cu teme diverse asociind suavul cu grotescul, scene de tavernă, țărani revoltați, muncitori feroviari și scene istorice.

Anii '70 ai secolului trecut sunt marcați de fenomenul artistic experimentalist de tip *new-media* și *intermedia/multimedia* apărut în Occident la sfârșitul anilor '50, propunând o ieșire din modernismul clasic prin combinarea mai multor limbaje plastice și forme de comunicare (pictură, film, foto, teatru, dans, obiect sculptural, poezie). Aparțin de acest fenomen numele artiștilor: Ion Grigorescu, Geta Brătescu, Wanda Mihuleac, Mihai Olos și Florin Maxa. Caracteristicile importante ale experimentalismului sunt: eliminarea formelor tradiționale de expresie, utilizarea tehnicilor artificiale, precum fotografia, imaginea video și chiar cu metode din cîmpul tehnologiilor științifice, industriale și informaționale, toate acestea în scopul declarat de a transpune arta în mediul social.

Regimul totalitar de la București susține emanciparea sferei culturale, renunțând pe moment la cenzura actelor de creație, limitându-se doar la controlul comportamentelor în general, astfel artiștii devin mai liberi în abordarea temelor la comandă, a „temelor angajate” – conținutul operei cu temă este strict controlat, dar forma este dată de artist.

Teoretician al propriilor experimente, Ion Grigorescu este, în același timp, și pictor, și fotograf, pictează în ulei pe fotografii lucrări cu teme la zi: *Înfăptuirea planului stă în puterea colectivului*, *Ziua*, *Reportaj din Gorj*, într-un relevant stil realist, reportericesc, transformând adevărul în lucrare de artă.

La sfârșitul anilor '70 situația generală a României este pregnant marcată de regres datorită planurilor megalomane de industrializare și a revenirii la politica de neostalinism. N. Ceaușescu devine dictatorul absolut al unui popor supus unor schimbări politice retrograde, de izolare de restul lumii și control total al populației. Viața artistică resimte și ea un recul semnificativ, cenzura revine mai în forță ca niciodată, schimburile culturale internaționale se reduc, programul de televiziune se reduce la două ore pe zi, fiind în majoritate dedicat îndoctrinării politice și cultului personalității „celui mai iubit conducător”. Arta oficială se bazează acum pe câteva direcții principale: figuri istorice, cultul lui N. Ceaușescu, realizările socialiste și folclorul.

Apar tinerii artiști ceaușiști, precum: Traian Hrișcă, Constantin Dipșe, Ion Grigore, Viorel Mărginean, Ion Grigore Vrăneanu și.a., care utilizează elemente de folclor și elemente de modernism în compoziții naive, la limita kitsch-ului. Pictorii Eugen Popa, Ion Bitzan, Vladimir Șetran, Dimitrie Grigoraș, Doru Bucur imortalizează realizările construcției socialismului în lucrări ca: *Şantierul naval Oltenița*, *Canalul Dunărea – Marea Neagră*, *Omagiu constructorilor metroului bucureștean* și.a. În paralel cu aceștia lucrează și unii pictori nonconformiști care, mergând pe linia „dublării” culturii vizuale oficiale, realizează lucrări în același univers tematic, dar cu mijloace artistice mai avansate, cum ar fi, arta cinetică și op-art, aceștia sunt: Octav Grigorescu, Ion Nicodim și Virgil Almășan.

Tot la sfârșitul anilor '70 ai secolului XX atestăm o nouă orientare artistică numită „neobizantinism”, care însemna o întoarcere la un figuratism marcat de simbolism religios, astfel „artiștii afiliați acestei direcții renunță într-o bună măsură la libertinajele formale de tip neoavangardist și se reîntorc către rigoarea vizuală întemeiată în filonul religios al tradiției bizantine.” (Cârneci, 2000: 156) Această orientare poate fi considerată drept ca un afront adus sistemului comunista, ateu declarat sau ca replică la inflația curentelor artistice internaționale. Si într-un caz și în celăllalt este vorba de un mare curaj artistic pe care autoritățile l-au tolerat datorită caracterului său pur românesc „protocronist” și antieuropeanist.

Dintre pictorii neobizantini ai epocii amintim pe Dan Mohanu, Ștefan Rîmniceanu, Mihai Sîrbulescu, Constantin Pacea, Cristian Paraschiv și.a. Sorin Dumitrescu rămâne pictorul și teoreticianul cel mai cunoscut al grupului, lucrând în ciclurile *Arhanghelii* și *Mâini* la confluența dintre influențele orientale și creștine. Expozițiile grupului neobizantin „Prolog I” și „Prolog II” au avut succes fiind receptate ca o formă de „rezistență culturală” față de regimul comunista.

Așadar, scurta perioadă de detență 1965-1971, „de retragere aparentă și parțială a Partidului din anumite sectoare ale vieții sociale, a demonstrat că multe lucruri puteau fi realizate fără intervenția directă a acestuia.” (Nițescu 348) După 1971, cultul personalității lui N. Ceaușescu ia o amploare fără precedent prin expoziții colective de artă, albume colective de artă, reducându-se total posibilitățile de exprimare plastică liberă, declanșându-se din nou acea luptă fățișă dintre putere și intelectualitate care va mai dura tocmai peste două decenii.

Referințe bibliografice

- Andrei, Petre. *Filosofia valorilor*. Iași: Polirom, 1997.
 Baconsky, A. E. *Ion Tuculescu*. București: Meridiane, 1972.

- Besançon, Alain. "Soviet painting: Tradition and Experiment", *Survey*, 1963, nr. 46, ianuarie.
- . *Court traité de soviétologie*. Paris : Hachette, 1986.
- Cârneci, Magda. *Artele plastice în România 1945-198*. București: Meridiane, 2000.
- . *Ion Tuculescu*. București: Meridiane 1984.
- Călinescu, Matei, Ion, Vianu. *Amintiri în dialog*. București: Litera, 1994.
- Comănescu, Petru. *Ion Tuculescu*. București: Meridiane, 1940.
- Heidegger, Martin. *Originea operei de artă*. București: Univers, 1982.
- Kant, Immanuel. *Kritik der Urteilskraft*, III, Leipzig: Auflage, 1902.
- Karnooh, Claude. *Consensus et dissensions dans la Roumanie de Ceaușescu*. Paris : Acratie, 1991.
- Muller-Friensels, R. *Psychologie der Kunst*, Leipzig und Berlin, Bd.1, 1912.
- Nițescu, Mihai. *Sub zodia proletkultismului*. București: Humanitas, 1995.
- Taine, Hippolite. *Filosofia artei*. București: Ed. enciclopedică română, 1973.
- Vianu, Tudor. *Filosofia culturii și teoria valorilor*. București: Nemira, 1998.
- Windelband, W. *Einleitung in Philosophie*. Zweite Auflage: Tubingen Verlag, 1920.

POSTMODERNISMUL: ÎNTRE INSUFICIENȚA (ID)ENTITĂȚII ȘI CARNAVALUL EXISTENȚIAL

Igor URSENCU

Universitatea „Petru Maior”, Târgu Mureș, România

Following the European liberal thinking inflected out during The Age of Enlightenment, the author of this microstudy claims the Carnavalesque emergence of the Postmodern phenomenon. Thus, the synopsis that exploit the adverse poetics of Modernism and Postmodernism is justifying the synchronical-cultural approach (in favor of the officially historical-diachronical one) of the entirely European Literature and particularly of the Romanian one.

Key words: *(id)entity, Postmodernism, Modernism, Carnavalesque, proteism, Poetics, literary genres and species, figures of speech, literary functionality, cultural synchronism, Bessarabian / Romanian writers*

Suivant la lignée de la pensée libérale européenne, déviée dans la période des Lumières, l'auteur de cette étude soutient une hypothèse originale visant l'émergence carnavalesque du phénomène postmoderne. Ainsi, le tableau synoptique présenté valorise les poétiques adverses du modernisme et du postmodernisme justifiant l'abord culturel-synchronique en faveur de celui historiciste-diachronique de la littérature européenne et de celle roumaine en particulier.

Mots-clés : *(id)entité, postmodernisme, modernisme, carnavalaisque, protéisme, poétique, espèces et genres littéraires, figures de style, fonctionnalité littéraire, synchronisme culturel, écrivains roumains/bessarabiens.*

Replica postmodernă (...) constă în a recunoaște faptul că trecutul – de vreme ce nu poate fi cu adevărat distrus, pentru că orice distrugere a lui ar duce la tăcere – trebuie revăzut: dar cu ironie, nu cu inocență...

/Umberto Eco, Postscriptum
la „Numele trandafirului”/

Expresie a unui mod de gîndire liberală, literatura postmodernă își identifică probabil punctul de plecare în chiar momentul cînd îmbrățișa relativismul proteic neînfrînat, refuzînd să mai umble pe terenul (univoc) al seriozității moderne: secele de sănătate semantică subredă, ce i se trag încă de la iluminîști.

Motiv pentru care, logica expunerii din microstudiu ce urmează are o motivație mai putin epidermică, și anume să urmărească decelarea unor momente concrete legate de emergența carnavalescă a postmodernismului. Identificarea unui răspuns eminentamente afirmativ, constituie doar nivelul prim, pe plan epifenomenal, al problemei. De aceea, în măsura în care acesta va conduce și la etalarea valențelor axiologice ale receptării, răspunsul poate fi considerat unul plauzibil.

Fără a insista asupra unor comentarii exhaustive, îmi propun să aprofundez profilul fenomenului postmodernist de la inflexiunea general acceptată a trendului modernist. Dar voi urmări, specific, tonalitatea esențială a lui, prin excelенă carnavalescă: și anume afirmarea continuității universului (a vieții) și refuzul, programatic, al finalității (mortii).

În acest sens, voi porni de la ipoteza că postmodernismul este tangential, *per se*, carnavalului, mai exact literaturii carnavaleschi care l-a resimțit (într-o formă sau alta) ori l-a preluat (într-o măsură mai mică sau mai mare) sub aspect carnavalizat.

Pentru mai multă relevanță, disocierea va fi expusă sub formă de „scriptogramă” (Eric Berne):

Sinoptic teoreтико-practic

POETICA MODERNISTĂ	PO(I)ETICA POSTMODERNISTĂ
Dimensiune temporală plană.	Dimensiune spațială tridimensională.
În baza spațiului geometric euclidian și a logicii (formale) a lui Aristotel, diseminată mai ales în Evul Mediu, se confirmă modelul cosmologic antropocentric, cartezian.	În baza geometriei Bolyai-Lobacevski (pseudosfera) sau celei lui Riemann (sferă reală) și a logicii non-aristoteliene, se stabilește un model non-antropic, relațional prin excelență.
Soluția: rezolvarea dialectic-triadică (hegeliană) a contradicțiilor. De unde,	Rezultatele corespunzătoare: dinamizarea – niciodată rezolvată – a contradicțiilor. De unde,
► preferențierea ochiului – organ de diferențiere a fenomenelor din Univers, respectiv a văzului, ca multiplicare rațională “kosmos / (id)entitate”;	► preferențierea gurii - organ de fuzionare cu Universul, respectiv a gustului,
► întronarea vizionii statice	► acceptarea cunoașterii participative,
► supraestimarea “gîndirii tari”, autoritate.	► preferențierea “gîndirii slabe”, descătușate.
În consecință, are loc abolirea gnoseologică (cu vîrful de lance în iluminism și clasicism) a timpului (mortii).	În consecință, are loc abolirea ontologică a timpului (mortii), abordata de inter-textualitate (J. Kristeva) și de-constructivism (J. Derrida).
Drept exemplu concludent al acestei vizuni poate fi invocată, oricând, “Biblioteca” voltairiană, populată de cărți, redactate metodic și aranjate rigid pe bibliorafturi numerotate, ușor identificabile,	La celalalt pol, „Biblioteca” nemărginită (care este chiar universul infinit) borgesian, ce exclude posibilitatea existenței a două cărți (vieți) identice, manifestându-se doar virtual, ca interpolare și autoretractare;
bibliotecă selectivă, rectificată (substanțial) de către Dumnezeu.	una dintre cărțile (sferice) e Însuși Dumnezeu.
Intr-o asemenea bibliotecă nu poate fi dislocată decât literatura:	(Pseudo) literatura cu (pseudo) calități:
► editată obligatoriu,	► de sertar, adesea,
► în linii mari: oficioasă, prescriptivă, normativă (prin includerea, simptomatică și paradigmatică, în Curricula școlară și Programele de studii)	► opozitivă, retractară, mistificatoare, tautologică, profanatoare, parodică, ludică, ritualică
► monologică	► dialogală,
► integrală,	► fragmentară,
► codificată minimalist,	► supracodificată,
► „pură”,	► ”împură”(termeni binari avansați de Guy Scarpetta),
► omogenă,	► heterogenă,
► retro-activă sau evolutiv-direcțională,	► sincronă și polifonică

	(M. Bahtin),
► temporală (“în căutarea timpului pierdut”) etc.	► spațial-intertextuală (“deja vue”) etc.
De aici decurge funcționalitatea social-estetică specifică, și anume:	De preferință, selectivă
cognitivă, educativă sau instructivă,	pentru valență informativă, hedonistă sau distractivă
condiționează, cu predilecție,	este confirmată de posibilitățile virtuale, deosebit de fecunde,
textul poetic (finisat), autarhic, încis, imanent, în care	ale Textului po(i)etic (ce se “produce” în permanență), deschis, imminent, și care “nu e limitat la scrierile puse în pagină” (Derrida).
,„conținutul” și ideile domină „forma”.	Forma proteică “se recunoaște” în:
Axiologia stilului și procedeelor artistice face ca acest text să fie scris (ori să creeze iluzia că o face)	intertext, “cîmp textual”(Derrida), palinodie, variația ilimitată a acelaiași text sau “palimpsest” (Genette).
de către autorul subiectiv și moralizator, marcat de blocul calităților demiuergice: omniprezență, omnisciență și omnipotență creatoare.	Autoreferențialitatea textului (<i>mise en abyme</i>) generează “autorul implicit” care, în cel mai bun caz, “grefează textul” (I. Em. Petrescu), declanșîndu-i mecanismele la care m-am referit mai sus.
Specii (genuri) literare specifice, consacrate de vizuirea auctorială:	În măsura în care receptarea artistică se coagulează în jurul unui “autor”, pot fi identificate:
oda, imnul, meditația,	parodia la oda solemnă, imnul-persiflare,
satira și parodia, ambele stilizate, farsa,	palinodia, diatriba,
teatrul de idei și moravuri,	teatrul absurdului, SF,
tragedia, drama, legenda,	snoava, parabola, simpozionul, menipeea,
romanul (auto)biographic, psihologic, social-istoric.	romanul (pseudo)generaționist, de aventură, arhetipal-holografic.
Categorii estetice preferate: frumosul, sublimul, tragicul, (mai puțin) comicul	Categorii estetice preferate: grotescul, abjectul, oribilul
Figuri de stil predilekte: comparația, antiteza, personificarea, simbolul, invocația retorică, gradația (climax).	Figuri de stil predilekte: oximoronul, eclecticul, hiperbola, litota, alegoria (paralela sintactică), paronomaza, calamburul, anacolutul.
Identitatea eroului literar (inclusiv a autorului) este condiționată de o galerie tipologică bine pusă la punct: fie moral-psihică ori social-politică.	Nivelul prim de conturare a (id)entității e atribuit fie naivității (eroii-copii din scrierile lui Sp. Vanghelii, fie gerontismului naiv (eroii senili ai lui G. Cușnarencu).
Deregările biologice (cum ar fi infirmitatea, statura scundă ori înălțimea exagerată) sau fizioligice (maladie incurabilă, de exemplu) sunt aduse în cadre pentru a-l face cât mai “natural” (“realist”).	Prin-tr-un salt calitativ, acest nivel este depășit de eroul fără „identitate”, inclusiv socială („arlechinul”, „histrionul”; dar și “copiii din flori” ai lui Vasile Vasilache).
Un caz clasic îl constituie Proiectul nefinisat al lui Honore de Balzac “Comedia umană”, iar în literatura	Inocența (și manifestările ei de “prostie”, “naivitate”) e despărțită de reversul ei printr-un hotar fragil. De exemplu, eforturile susținute de amînare, pentru o perioadă nedefinită, a identității eroilor (gemenii, androginul, travesti

română - proza interbelică și romanele lui N. Breban.	etc.) riscă autosuficiența prozelor lui M. Cărtărescu sau Em. Galaicu-Păun.
Situațiile (condiționate de cercul vicios „motiv-cauză-efect”) pe care personajul trebuie să le înfrunte de la înălțimea vîrstei (“medie”, de regulă), nu vin decât să-i confirme unicitatea și, deci, tragicismul existențial.	(Falsa) identitate poate fi anulată la nivelul situațiilor-limită. Personajele preferențiate sunt „pruncii” și „bătrâni”, plasate la limita dintre viață și moarte. Nivelul profund îl constituie refuzul oricărei identități, adică “increatul” (“contemporan cu fluturii și Dumnezeu”, L. Blaga)

Așa cum structurarea acestui tablou sinoptic încadrează și eventualele concluzii, îmi permit să vin doar cu o singură sugestie. Metoda cea mai profitabilă pentru eventualele studii critico-literare o constituie abordarea cultural-sincronică (în favoarea celei istorist-diacronice) a literaturii, așa cum am încercat să probez și în exemplele invocate. Astfel cade și bastionul ultimelor prejudecăți estetico-literare care trebuie învinse.

Iar dacă:

- sevele practicii de scriere sunt căutate cu înfrigurare în dimensiunile rostirii (oralității), adică nefixată grafic și, deci, devenită “tensiune semantică spre un cuvînt... pe care nu l-a găsit” (N. Stănescu);
- elogiile se configurează ca imprecații;
- în sfîrșit, vocabula alege soarta bipolară, bivocă, “indecidabilă” (J. Derrida), care e “plină de voci străine” (M. Bahtin),

înseamnă că acest “scriitor” nu a crezut vreodată că “evul mediu e întunecat” (Petrarca) și că istoria e escatologică (F. Fukuyama, „The End of History and the Last Man”).

Iar în cazul în care:

► lectura nu mai este impusă din unghiul de vedere al rigorilor autoritare, ci face loc altor fațete ale ei: “relectura” (M. Călinescu), lectura ambiguă, echivocă, “polifonică” (M. Bahtin), dialogală (“pluralism dialogic”, M. Călinescu), multiplă sau anti-interpretativă (titlul volumului “Împotriva interpretării”, S. Sontag);

► cititorului (activ) iese fortificat cu sentimentul că textul – fie clasnicist sau realist – e, în primul rînd, postmodernist („modernismul nostru postmodern”, W. Welsch), înseamnă că acest cititor nu a avut nevoie niciodată să apeleze la “un nou Ev Mediu” (U. Eco).

Ce mai rămîne din „autorul nesuferit” și „cititorul zombificat”, aşadar?

Pentru ei – acest “autor” și acest “cititor”, acum în paralel descătușați – strigățul existențial “înapoi spre... postmodernism” ar constitui, probabil, mai mult decat o anacronică căutare a (id)entității pierdute.

Referințe bibliografice

- Bahtin, Mihail. *Problemy poetiki Dostoevskogo*. Moskva: Sovetskaya Rossia, 1979.
- Bot, Ioana, și Diana, Adamek (coord.). *Portret de grup cu Ioana Em. Petrescu*, Cluj-Napoca: Dacia, 1991.
- Călinescu, M. *Five Faces of Modernity: Modernism, Avant-Garde, Decadence, Kitsch, Postmodernism*. Durham: Duke University Press, 1987.
- Culler, J. *Structuralist Poetics: Structuralism, Linguistics and the Study of Literature*. London: Routledge & Kegan Paul, 1975.
- Derrida, J. *Writing and Difference*, trans. Alan Bass (London & New York: Routledge, 1978).
- Genette, G. *Palimpseste*. Paris: Seuil, 1982.
- Kristeva, J. *Semeiotike. Recherches pour une semanalyse*. Paris: Seuil, 1969.
- Lotman, Juri. *Struktura khudozhestvennogo teksta*. Moskva, 1970.
- Vattimo, Gianni. *Il pensiero debole*. Milano: Bompiani, 1983.
- . *Sfîrșitul modernității*. Constanța: Pontica, 1993.

SIMBOLISMUL FÂNTÂNII DUPĂ ROMANUL IOSIF ȘI FRAȚII SĂI DE THOMAS MANN

Olesea GÎRLEA
Academia de Științe a Moldovei

The universal symbolism of fountain carries multiple meanings: psychological, existential, sexual (male and female). Thomas Mann's novel *Joseph and His Brothers* shows multidimensionality in representation of fountain. This symbol is ambivalent, bivalent and polyvalent. The Fountain marks deeply the destiny of Joseph, the character of the novel. It is an initiation stage in experience which will come later. All facets of time are concentrated in it, it is a consistent and (un)perishable witness of the transition, but also of life and death, ascent and descent, dark and light, male and female, inner and outer mindset of the character. All these projections of a single symbol offer a broad vision of combining mechanism and (re)interpretation of the artistic image.

Key words: *symbol, ambivalence, polyvalent, representation, initiation, fountain.*

Le symbolisme universel de la fontaine a des significations multiples: psychologique, existentielle, sexuelle (mâle et femelle). Le roman de Thomas Mann *Joseph et ses frères* montre la multidimensionnalité de la représentation de la fontaine. Ce symbole est ambivalent, bivalent et polyvalent. La Fontaine marque profondément le destin de Joseph, le personnage du roman. Il s'agit d'une étape d'initiation dans l'expérience qui viendra plus tard. Toutes les facettes de temps sont concentrées en elle, elle est un témoin consistant de la transition, mais aussi de la vie et de la mort, la montée et la descente, l'obscurité et la lumière, mâle et femelle, intérieure et extérieure de la mentalité du personnage. Toutes ces projections d'un symbole unique offrent une vision large de mécanisme combinant et (re)interprétation de l'image artistique.

Mots-clés : *symbole, ambivalence, polyvalents, représentation, initiation, fontaine.*

În simbolistica universală fântânii i se conferă deschideri către asocieri inefabile; din punct de vedere psihologic acest simbol se identifică, pe de o parte, cu pierderea controlului emoțional, dar pe de altă parte, este expresia profunzimii sentimentelor, servește drept depozit emoțional. Din perspectivă existențială fântâna este asociată cu viața și fericirea absolută, ea semnifică purificarea, încercarea; fântâna este și simbol al maternității, fertilității, fiind asociată cu organul reproducător. Mișcările de jos în sus ale cumpenei fântânii sunt semne ale relației dintre lumea de sus și cea de jos (telurică și celestă), dar conține și semnificații ale simbolurilor falice și feminine. În cultura chineză fântâna îmbină cele două energii Yin și Yang. Elementul Yang simbolizat de ape curgătoare, jetul de apă al fântânii, Yin simbolizat de apa statică, acumulată din recipientul de stocare al fântânii. Simbolismul fântânii „mai este cel al regenerării și purificării. La germani, fântâna lui Mimir conținea apa cunoașterii: apa ei era atât de prețioasă, încât, pentru a dobândi dreptul de a bea din ea, zeul Odin a acceptat să renunțe la un ochi.” (Ciobanu 62)

O altă ipostază a simbolisticii fântânii este prezentată de Carl Jung în lucrarea *Psihologie și alchimie* și anume *fântâna baptismală*, care „sugerează o etapă a procesului de individuație, care reprezintă o moarte și o renaștere. Omul vechi moare și se naște omul nou, în termeni psihologici, moare vechiul eu pentru a

se naște unul nou” (*Despre vise...*). Este o regulă fundamentală a oricărei motivații simbolice, în care orice element este bivalent. Această reprezentare ambivalentă a fântânii se înscrie în cercetările și interpretările reprezentanților școlii mitocritice de la Cambridge, care puneau la baza originii creației literare un mit primar (*the quest myth*) cel al vieții și al morții.

În romanul *Iosif și frații săi* de Thomas Mann, fântâna se dizolvă în infinite semnificații simbolice, ea este un simbol ambivalent, prezintă succesiv alternarea vieții și a morții, dar este și un simbol polivalent, înregistrând un tezaur de semnificații și concretizându-se într-o serie de contexte.

Volumul întâi al romanului *Iosif și frații săi* de Thomas Mann începe cu prezentarea haosului originar, fântâna reprezintă o proiecție a timpului în marea sa trecere, astfel trecutul fiecărui individ este comparat cu o fântână. Ea (fântâna) devine element primordial al destinului uman, martor (ne)perisabil al evenimentelor vieții, întoarcerea în timp este totodată o nouă renaștere, înscrierea în timpul etern: „Adâncă este fântâna trecutului n-ar trebui spus oare că nici nu i se poate da de fund?”

Aceasta anume chiar și atunci când este vorba numai și numai de ființă umană, de trecutul ei: de această ființă enigmatică, ce cuprinde propria noastră existență, firesc-voluptuoasă și nefiresc mizeră, a cărei taină constituie, cum prea bine se înțelege, începutul și sfârșitul a tot ce vorbim și întrebăm, conferind tuturor vorbelor noastre tensiunea și ardoarea, tuturor întrebărilor stăruința lor. Tocmai aici se întâmplă că, pe măsură ce se sapă mai adânc, se penetreză și se relevă mai profund în lumea subterană a trecutului, bazele inițiale ale omenescului, ale istoriei, ale moravurilor sale se denotă cu totul indisolubile și se retrag mereu iarăși, mereu mai departe, înaintea sondei noastre, în abis, pentru oricât de fantastic durate i-am desfășura cablul. (Mann, 1977: 41)

Simbolismul fântânii la Thomas Mann etalează întotdeauna un context diferit, asigurându-i astfel un caracter pluridimensional. Fântâna mitizează existența, ea stă la începutul lucrurilor, este începutul și nucleul „poveștii” despre Iosif. În roman fântâna prezintă una dintre primele probe ale inițierii având ca prag de trecere încercarea și purificarea protagonistului: „Aici pe Tânărul Iosif îl cuprindea amețeala, ca și pe noi care stăm aplicați peste ghizdurile fântânii (...) deoarece începuturile despre care vorbim se află în întunericul abisal al fântânii fără fund.” (*idem*: 51) Gilbert Durand afirma că simbolul e „produsul imperativelor biopsihice și a somațiilor mediului” (49), de aici rezultă funcționarea specifică a imaginării care conferă un caracter polivalent reprezentărilor.

Lectura unei cărți, cea a romanului în cauză, este comparată cu modul de accesare în fântână a cititorului împreună cu autorul care se află într-o perpetuă căutare de sine, cartea este un mijloc de trecere, de „adâncire” / „călătorie” într-o altă lume. Fântâna devine aici simbol al învățării, comunicării și cunoașterii, ea asigură trecerea de la lumea reală la cea virtuală: „Coborâm tot mai adânc, mereu mai adânc, pălind, coborâm tot mai jos în abisala fântână, în genunea fără fund a trecutului (...) Oare ne vom scufunda fără oprire în străfundurile nepătrunse ale fântânii? Nicidcum. Nu ne vom afunda mult mai adânc decât trei mii de ani – și ce înseamnă astă față cu abisul fără fund.” (Mann, 1977: 85-86)

În reprezentările cotidiene fântâna vizează acel element firesc și necesar al spațiului și al vieții omului, căci apa potolește setea și reîmprospătează forțele celui ce o consumă din fântână: „Erau ochii unui flăcăiandru, aşezat pe ghizdul de zid al fântânii ce-și căsca adâncimea umedă lângă arborele sacru, cu o toartă de piatră

boltită deasupra ei. Pe treptele circulare, tocite, ce urcau spre gura fântânii, ude în acea parte de apă răspândită, adolescentul își odihnea picioarele goale, de asemenea ude” (*idem*: 93), „căuta-se fântâna, se răcorise, se purificase.” (*idem*: 109)

„Periplul” din fântână este un pas spre o nouă inițiere în misterul lumii, de atingere a sacralității. Apropiera de moarte este o experiență prin care Iosif se va maturiza treptat de la „reînviere” spre o avansare relativ rapidă pe scara socială. Iosif va cunoaște necunoscutul, întunericul și apoi miraculosul, o etapă obligatorie și necesară pentru depășirea pragului inițiatic și perpetuarea poveștii: „Era destul de adâncă fântâna, dar nu chiar prăpăstioasă, nu era o genune fără fund (...) dacă se prăvăli în adânc cinci stâjeni, sau șase, desigur că era însă prea destul pentru a nu mai ieși vreodată de aici, cum se afla legat. De altfel un viu instinct de conservare și atenția încordată făcuse să găsească câte un sprijin, ba pentru coate, ba pentru picioare, în ghizdul rotund și aspru, frânând căderea și transformând-o în alunecare și astfel se opri, în cele din urmă, destul de puțin vătămat, pe molozul din fund spre spaimea a tot felul de gândaci, urechelnițe și gângăni ce nu așteptau un asemenea musafir (...). La aceasta privea Iosif în sus cu ochiul lui ce vedea, aşa cum zacea gol și despuiat, căzut cum s-a nimerit în adâncul rotund.” (*idem*: 586)

Fântâna marchează parcurgerea unui drum inițiatic bine definit din punct de vedere cronologic, dar și triumful vieții asupra morții „Trei zile trebuia să rămână în temnița lui, trei zile și trei nopți, dezbrăcat și gol și legat acolo jos în praf și murdărie, cu urechelnițele și viermii din fundul fântânii, fără apă, fără hrană, fără mânăgiere și fără vreo speranță să mai ajungă vreodată iar la lumină.” (*idem*: 596)

Imaginea fântânii este asociată mișcării în lungul unei axe orizontale, în opoziție cu axa verticală. Căderea în fântână, un loc sub pământ, înseamnă „din nou jos” care i se opune lui „sus”. Iosif va cunoaște această avansare de la jos spre sus, de la întuneric spre lumină: „astfel era mai tainic legat de lumea umbrelor, ca un strigoi de care le-ar fi fost frică”. (*idem*: 601)

Intervin o serie de valori negative în roman, fântâna comportă semnificația morții, având mai multe calificative în volumul întâi, paginile 603 și 604, fântâna devine groapă, închisoare, lume subterană, împărăția morților, lume subpământeană, mormânt. Fântâna acoperită este o metaforă a morții: „piatra rotundă ce o acoperea (n. n. pe fântână) sugera de obicei moartea.” (*idem*: 601) Fântâna întunecată devine element al decrepitudinii și al răului și este parte a regimului nocturn al imaginariului, conține semnificația morții. Oglinda fântânii are însemne ale miticului, ea poate simboliza poarta, accesarea spre lumea de dincolo, abisul căderii, microcosmosul păcatului, capăt de drum, sfârșit, final apoteotic. Fântâna ca simbol polivalent preia contexte imaginare diferite, ea conține și semnificația fecundității, este simbol al pântecului matern, ancorează în semnificația sa arhetipul încastrării, Iosif e înghițit de fântână; în același context fântâna comportă semnificația bogăției. Toate aceste reprezentări multiple le descoperim în următorul fragment:

„Cât de ciudat putuseră suna vorbele bâtrânelui, cât de înalte și pline de înțeles, când, cu jumătate de glas, își mărturisise îngrijorarea ca nu cumva Iosif să cadă în fântână! Asta venea însă de la incapacitatea lui Iacob de a gândi la adâncimea fântânii fără să se asocieze la acest gând, amplificându-l și sfîntindu-l, ideea lumii subpământene și a împărăției morților – idee care, deși nu juca un rol de seamă în opinile sale religioase, în schimb ca străveche moștenire mitică a popoarelor, juca un rol important în adâncurile sufletului și imaginației sale. Ea

cuprindea reprezentarea tărâmului de dedesubt, în care domnea Usiri, Sfâşiatul în bucăti, împărăția groazei, locul de baştină a lui Namtar, zeul ciumei, de unde se iviseră toate duhurile rele și molimele. Era lumea în care se scufundau constelațiile după ce apuneau, pentru a răsări iarăși la ceasul hotărât, în timp ce nici un muritor, drumețind pe aceiași cale spre acel lăcaș, nu mai aflase drumul înapoi. Era locul mocirlei și al scârnei, dar, deopotrivă, și al aurului și bogăției; era pântecul fecund în care îngropai sămânța ce încolțea și dădea cereale hrănitoare, era patria lumii întunecate, a iernii și a verilor arse de secetă, lăcașul unde se afunda-se Tammuz, păstorul primăvăratic, și se afunda în fiecare an după ce îl izbise mistrețul, încât orice zămislire înceta, iar pământul înlácrimat rămânea sterp, până când Iștar, soție și mamă, se pogora în infern să îl caute, sfârâma zăvoarele prăfuite ale temniței și, răpindu-și, în hohote de râs, frumosul iubit, îl readucea din infern și mormânt proaspăt, la lumină, ca stăpân al vremii noi și al pajiștilor proaspăt înflorite (...) bâtrânul vedea în gura fântânii o intrare în lumea subterană. (Mann, 1977: 123-124)

În romanul lui Thomas Mann *Iosif și frații săi* fântâna este o reprezentare a realizării personale, sursă a îmbogățirii. Iacob găsește în pustiu un izvor din a cărui debit mare de apă construiește o fântână. Această sursă constituie pentru animalele viitorului său socru, Laban, o adevărată bogăție, turma de oi fiind asigurată continuu cu apă chiar și pe vreme de secetă îndelungată: „iar în locul unde se statorniciseră, fuseseră săpată o fântână adâncă de paisprezece colți, foarte lată și pietruită pe dinăuntru, numită de altfel fântâna lui Iacob (...), o rezervă bogată de apă, anume una care să nu sece nici pe cea mai mare secetă.” (*idem*: 193) În tradiția românească cel care sapă o fântână dobândește mântuirea veșnică, de exemplu Meșterul Manole, (vezi legenda despre Meșterul Manole).

În accepția generală fântâna asigură prin apa sa viața tuturor ființelor, lipsa apei provoacă moarte: „I se dădu un ulcior de lut, și cu toate că apa era călăie, o turnă fericit pe gât. Cămlila, însă fu silită să aştepte, de-a valma cu oile, căci piatra încă mai acoperea gura fântânii (...).” (*idem*: 253)

Fântâna devine loc de conflict pentru două fete a căror frumusețe este evaluată în plan comparativ, Rahila este prima care îl întâlnește la fântână pe Iacob, și atunci acesta constată că ea este mai frumoasă în comparație cu sora ei Lia „slută și urduroasă” (*idem*: 283) pe care Iacob o va cunoaște mult mai târziu.

La scriitorul Thomas Mann, acest simbol obsedant, fântâna, devine loc al predestinării, fiind tainuitoare a darurilor și împlinirilor vieții, loc al ursului, axis mundi, spațiu al unirii celor două destine *anima* și *animus*: „Căci chiar din prima zi, de fapt de când o văzuse pentru întâia dată la fântână, nu-și putuse stăpâni acel tipăt, aflând din gura lui Iacob că e vărul ei, văzuse în el pețitorul și mirele” „Rahila (...) îi aruncase lui Iacob, privirile sale repezi și iscoditoare, care-l tulburaseră (...).” (*idem*: 283), „Rahila tot mai era pentru Iacob logodnica de la fântână, cea împreună cu care aşteptase şapte ani, căreia îi sărutase de pe pleoape lacrimile nerăbdării; o vedea și acum, dar ca prin ceată, ca un prezbit, cu chipul dulce de altădată, pe care ochii săi îi sorbiseră pe vremuri cu tandrețe și a cărui esență nici nu putuse fi atinsă de timp (...) încă de la fântână de la prima privire, făcuse să-i sară lui Iacob inima în piept.” (*idem*: 406)

Marea trecere în romanul lui Thomas Mann este puternic ancorată în simbolismul fântânii, care devine un element-cheie în succesiunea și destinul unor generații înrudite. Fântâna este martorul consecvent al trecerii, în ea se regăsesc toate fețele timpului: „Vorbești și cuvântul „fântână” îmi lovește în fiecare clipă urechea. Schimbară păsunile și fântânile. Știți pe de rost fântânile țării. Tatăl vostru

a zidit o fântână adâncă și largă. Vătaful bunicului vostru a pești la fântână. Îmi zumzăie cu adevărat urechea de atâtea fântâni pe care le pomenești.” (*idem*: 626)

Fântâna este reprezentată în roman printr-o alegorie, ea conține ipostaza mamei din pântecele căreia se naște fiul, un izvor de viață și tinerețe. Ea (fântâna) este și arhetip al recipientului, Iosif fiind refugiat în pântecul fântâni. Gilbert Durand conchide că „numeroase popoare localizează gestația copiilor în grotă, în crăpături de stânci, precum și în izvoare, pământul ca și apa, e luat în sens de recipient general.” (Durand 285) Așadar fântâna oscilează între un simbolism acvatic și un simbolism teluric. Simbolismul grotelor, al despiciaturii de stâncă este legat de cel al femeii, fântâna este o reabilitare a feminității, e uterul feminin. Ea (fântâna) devine arhetip suprem, simbol al femeii, există o conexiune între jilava și întunecoasa cavernă și lumea intra-uterină, fântâna este simbol al mamei primordiale. După trei zile de șezut în fântâna, fiind aruncat de către frații săi ca pedeapsă pentru că era bârfitor și își dorea dreptul de prim născut, Iosif se autocaracterizează în următorul mod: „ – Sunt copilul fântâni, din fundul căreia m-am scos afară stăpâne, și m-am hrănit cu lapte” (Mann, 1978: 16), „Căci tu pentru mine Heket, Marea Moașă, când m-am născut fântâna și m-am scos din pântecele mamei” (*idem*: 31), „Atunci l-am scos pe asta, care stătuse trei zile în pântecele fântâni și i-am dat lapte. Astfel fântâna i-a fost mamă, deși era stearpă.” (*idem*: 145) Fântâna este localizată la frontieră dintre cele două teritorii simbolice; despărțind viața iluzorie de moartea inițiatrică, ea conține o dedublare a imaginilor eului, reflectarea dubleză imaginea. După ieșirea din fântâna Iosif își schimbă numele în Usarsif, ieșirea fiind comparată cu nașterea, iar schimbarea numelui e asemenea unui al doilea botez și a unei noi vieți, Iosif (cel renăscut are totuși nume de mort *Usarsif*) va trebui să facă față unor noi încercări. În fântâna Iosif întreprinde o aventură lăuntrică, are conștiința comportamentului eronat față de frații săi și este pregătit să înfrunte destinul.

Fântâna este element al întregirii frumuseții lui Iosif, ea descrie atât starea interioară, cât și cea exterioară: „adolescentul de șaptesprezece ani cocheta pe marginea fântâni cu frumoasa Lună, el însuși făcând pe frumosul pentru ea”. (*idem*: 475)

În accepția generală a romanului fântâna este primordial rezervor de apă, sursă a puterii și a vieții, întrucât potolește setea celor robiți de ea: „Zi de zi, străbătură întinderea jalnică, urmând talanga cămilei care păsea în fruntea caravanei, din popas cu fântână în popas cu fântână, până trecură nouă zile și se socotiră norocoși”. (Mann, 1978: 49)

Fântâna comportă și o altă semnificație ambivalentă: decădere/înălțare, noapte/zi acestea se succed alternativ, ea (fântâna) devine un loc al penitenței falsei pedepse (Iosif este acuzat de soția lui Putifar că ar fi abuzat de ea într-un moment de slăbiciune, în realitate ea abuzase de Iosif, dar nu ezită să-l reclame și nu îl disculpă când află ca va fi aruncat în temniță ca să ispășească o faptă pe care nu a comis-o), dar fântâna devine și unul din locurile în care se va produce marea înălțare a lui Iosif (în calitate de tălmăcitor al viselor unor deținuți, Iosif va deveni tălmăcitor al viselor faraonului și cel mai mare slujitor al său): „Prin groapa fântâni intrase în lumea dedesubt, în țara înțepenirii de moarte; acum drumul ducea acolo iarashi, în bor și temniță, jos, în Egiptul de jos, - mai adânc nu mai putea ajunge (...) în fântâna abisului apunea Atar Tammuz, ca luceafăr de seară; însă va trebui să răsară din ea – ca luceafăr de dimineață. Asta se numește nădejde și ea este un dulce dar”. (Mann, 1981: 22)

Pornind de la semnificațiile pe care acest simbol le-a degajat de-a lungul timpului, din mituri, ritualuri și folclor, Thomas Mann încununează acest lanț al interpretărilor fântânii printr-o semnificație proprie, originală. Fântâna comportă o ipostază panteistă, ea este divinitatea camuflată: „Dumnezeu – îi însoțea în chip de fântâni de desert, apărate, și de semne de drum, aşezate și întreținute și de spiritul comunicațiilor, de turnuri de pândă și de locuri de popas, i-a însoțit astfel până la întă (...). (*idem*: 443)

Simbolul fântânii devine o componentă activă a vorbirii care suferă revizuiri și transformări în procesul lecturii. Fântâna, ca semn, este compusă în mare parte din lanțuri „sintagmatice” de asociere, din structurile „orizontale”, nu „verticale” în care semnele apar. Prin această modalitate pluridimensională a reprezentării unui simbol, Thomas Mann reușește să repună în circuitul literar semnificații complexe. Fântâna este deopotrivă un simbol ambivalent, bivalent și unul polivalent. Ea marchează deplin destinul personajului Iosif, este o treaptă de inițiere în experiența ce va urma, în *fântână* sunt concentrate toate fațetele timpului, fiind martorul consecvent și (ne)perisabil al trecerii timpului, conține semnificația morții, dar și pe cea a vieții, este un melanj de bivalențe: înălțare, dar și coborâre, beznă și lumină, masculin și feminin, starea interioară și cea exterioară a personajului.

Referințe bibliografice

- Ciobanu Maria, Negriu Dorina. *Dicționar de motive și simboluri literare*. Chișinău: Prag-3 SRL, 2010.
Despre vise și interpretarea lor în psihanaliza <http://www.elady.ro/articole/print-42.html>
 Durand, Gilbert. *Structurile antropologice ale imaginariului*. Trad. de Aderca Marcel și Radu Toma, București: Univers, 1997.
 Mann, Thomas. *Iosif și frații săi*, București: Univers, 1977, vol. 1.
 ---. *Iosif și frații săi*, București: Univers, 1978, vol. 2.
 ---. *Iosif și frații săi*, București: Univers, 1981, vol. 3.

**БИЛИНГВАЛЬНАЯ КОММУНИКАЦИЯ
КАК ВСТРЕЧА ДВУХ МИРОВ В ПРОЗЕ С. ДОВЛАТОВА:
АСПЕКТЫ ГУМАНИЗАЦИИ МИФА**

Жозефина КУШНИР
Академия наук Молдовы

In S. Dovlatov's prose, bilingual communication resembles a meeting of two worlds essentially interested in each other; it is marked by the phenomenon of humanization of myth and is based on the *Tower of Babel Mythologeme* interfering with a certain "extra" mythologeme. These worlds can be represented by a woman and a man soliciting her favor, and the languages – Russian and English (*Theocritus' comic mythologeme about Cyclopes*). The worlds talking urban slang and rural speech incomprehensible for each other may be represented by the two friends-zeks (*Epiphany mythologeme*). The story about the disastrous failure of communication is based upon the *mythologeme about Gilgamesh and Enkidu*: the "wild" character could speak only obscene language unsuitable for narrative purposes. In the texts by S. Dovlatov, humanization of myth as harmonization-ethicsation of the Universe by means of mythological consciousness is implemented with the maximum use of comic catharsis.

Key words: *humanization of myth, totem/non-totem dichotomy, myth of laughter, the trickster paradox, bilingual communication.*

În proza lui S. Dovlatov comunicarea bilingvă are loc ca o întâlnire între două lumi esențial cointeresante una de alta; această comunicare este marcată prin fenomenul umanizării mitului și se bazează pe *mitologema despre Turnul Babel*, care interferează cu alte mitologeme. Aceste două lumi pot fi reprezentate de o femeie și un bărbat care îi solicită favoarea acesteia, precum și de limbile - rusă și engleză (*mitologema comică a lui Teocrit despre Ciclop*). Aceste două lumi sunt întruchipate și în cei doi prieteni-zeci care nu pot să se înțeleagă, pentru că unul se explică pe argoul urban, iar altul se folosește de modul rural de vorbire (*mitologema despre epifanie*). Povestea despre eșecul dezastruos al comunicării se bazează pe *mitologema despre Ghilgameș și Enkidu*: personajul "sălbatic" se putea folosi doar de limba obscenă inutilizabilă pentru scopuri narrative. În textele lui S. Dovlatov umanizarea mitului ca armonizarea-etizarea Universului cu ajutorul conștiinței mitologice este realizată prin utilizarea maximă a catharsisului comic.

Cuvinte-cheie: *umanizarea mitului, dihotomie totem/non-totem, mitul despre râs, paradoxul tricksterului, comunicarea bilingvă.*

В смеховой прозе С. Довлатова билингвальная коммуникация неизменно происходит как встреча двух миров, сущностно друг в друге заинтересованных, причем всегда ознаменована феноменом гуманизации мифа.

Прежде, чем это продемонстрировать, напомним следующее.

Феномен гуманизации мифа был выявлен Т. Манном; разноспектно рассматривался рядом исследователей. Гуманизация мифа разрабатывается нами как целостная авторская концепция (Кушнир), которая базируется на осмыслиении обширного комплекса трудов выдающихся ученых-гуманистов и включает в себя ряд особых понятий.

Гуманизация мифа есть осуществляемая мифологическим сознанием гармонизация Универсума: воплощение-умножение *totema*-Рая-жизни

(*прирост бытия* по Х. Г. Гадамеру) и отмена *не-тотема-ада-смерти*, – т.е. процесс многоаспектной индивидуализации-этанизации мифа.

Тотем-Рай-жизнь есть все, единосущностное индивидуальному началу: жизнь, любовь, свет, свобода, творчество, смысл, Универсум, интеллект, истина, этика, красота, вкусная еда, чувственные радости etc. *Не-тотем*-ад-преисподняя-смерть есть все, что противосущностно индивидуальному началу: смерть, вечная разлука с любимыми, разрушение, ненависть, убийство, пытки etc.

В литературном тексте гуманизация мифа может проявляться в виде своих динамических констант: дихотомии *тотем/не-тотем*, мифа о смехе, мифа об отмене *не-тотема-смерти*. (Отметим: дихотомия *тотем/не-тотем* была выявлена и обозначена Ольгой Фрейденберг, экстраполирована нами на современное мифологическое сознание с учетом ясперского «Achsenzeit»). Как правило, в литературном тексте есть и другие архетипические мифологические структуры, или мифологемы, выявление которых существенно для идентификации его эстетического смысла. (воплощение архетип получает в мифологеме, которую Юнг понимал как константу, принадлежащую к структурным составляющим души, остающимся неизменными). В фундаментальном исследовании Дж. Холлиса мифологема определяется как “отдельный фундаментальный элемент или мотив любого мифа”.» (15), – поясняет С. Телегин).

Для выявления в тексте конкретной мифологемы мы, прежде всего, решаем, что именно считать ее типологическими чертами (характерными мотивами, основной структурой). Нередко их выявление требует специальной разработки; иногда можно просто воспользоваться словарным описанием мифологемы. Уточняя в ходе работы эти структуры, мы постепенно создаем базу для задуманного нами «Словаря мифологемных структур, встречающихся в литературных текстах».

В прозе С. Довлатова действуются разнообразные мифологемы, интерферирующие между собой. Ситуация билингвальной (межъязыковой) коммуникации в рассматриваемых текстах основана на *мифологеме о Вавилонской башне*:

- У коммуникантов имеется общее дело, очень для них важное.
- Общее дело коммуникантов находится под угрозой почти гарантированного срыва, поскольку они говорят на разных – в том или ином смысле – языках.

Имеются три вариации этой коммуникации, когда коммуникантами-персонажами представлены:

1. Два разных национальных языка.
2. Два социолекта одного языка, которые в восприятии персонажей практически являются двумя разными языками (приблудненное городское арго и сельский говор).
3. Два социолекта, которые ситуационно являются двумя разными языками (причем один из них, обсценный, карнавально непригоден для передачи требуемой информации, хотя эта специфическая «немота» катастрофична для ее носителя).

Каждой из трех упомянутых вариаций коммуникации соответствует еще и «добавочная» мифологема (уровень мифологической насыщенности довлатовской прозы высок):

1. Разным национальным языкам коммуникантов соответствует смеховая феокритовская мифологема о Киклопе.

2. Социолектам, воспринимаемым персонажами как два разных языка, соответствует мифологема эпифании (ее парадоксально-смеховой вариант).

3. Социолектам, которые ситуационно, причем губительным для персонажа образом являются двумя разными языками, соответствует мифологема о Гильгамеше и Энкиду.

Кроме того, довлатовские тексты неизменно задействуют и *миф о смехе*.

Вкратце охарактеризуем упомянутые мифологические структуры.

Основные мотивы смеховой феокритовской мифологемы о Киклопе (см. «Идиллия XI», или «Киклоп» Феокрита):

- Любовь Полифема к убегающей от него нимфе Галатеи, обитательнице иной стихии, нежели он сам (моря).

- Взаимная любовь Киклопа и Галатеи, а также их счастливый брак, увенчивающие нежные устремления Киклопа: мотив присутствует в качестве надежд героя и основан на одной из версий древнегреческого мифа. (Гrimal 415)

- Телесная тератоморфность Полифема (Гrimal 200), являющаяся для киклопов нормой.

- Привлекательность Полифема для многих «красоток». (58)

- Приверженность Киклопа идиллии как пространству созидательного труда и мировой гармонии; его искусность (в ведении хозяйства, в создании напевов, в игре на свирели).

- Смеховое сочетание последовательной позитивности Киклопа – он «не дикий, не пьяный, не антропофаг» (Попова 127) – и парадоксально-смехового корреспондирования феокритовского текста с гомеровским. Мотив киклопического пьянства отмечен эллипсисом у Феокрита.

Мифологема эпифании представляет собой явление человеку божества или другого сверхъестественного существа: в человеческом образе; под другим обличьем; посредством творимого им чуда etc. (Эпифания).

В мифологеме о Гильгамеше и Энкиду мы отметим следующие мотивы:

- Битва между Гильгамешем и Энкиду.

- Дружба Гильгамеша и Энкиду; подвиги, ими совместно совершаемые.

- Смерть Энкиду.

- Героическая попытка Гильгамеша отнять Энкиду у смерти.

- Трагическая случайность, этому помешавшая.

Миф о смехе – выявленная нами мифологическая структура, генетически восходящая к древним смеховым космогониям и обладающая следующими основными чертами:

- основой смехового пространства является вселенская любовь;

- *не-тотем*, в том числе смерть, помещенный в смеховое пространство, самоаннигилирует, причем может там отсутствовать и изначально; *тотем* там выявляется и умножается; в тексте все это воспринимается как смеховой катарсис;

- смеховое пространство формирует вокруг себя смеховой протагонист (шут, плут, дурак, образ фамильярного контакта – по Бахтину);

- смеховой катарсис не зависит от степени успешности действий шута;

• тело шута зачастую гротескно (терато- и/или териоморфно), будучи архаически равнозначно Универсуму;

• благодетельный трикстер – смеховой протагонист, который максимальным образом наследует всесильному и жизнедательному божеству мифа о смехе, – наделен особенностью: под видом плутовства (воровства, глупости, шутовства) он крайне целенаправленно совершает благодеяния, типологически близкие к всеобщему спасению;

• трикстер может оказаться в роли «младшего божества» по отношению к «старшему божеству», которое содействует ему в совершении указанного благодеяния;

• гротескность трикстерского тела может переходить в полную протеичность, тоже, как правило, благодетельную;

• *парадокс трикстера* (назван по аналогии с парадоксом лжеца): смеховая ситуация, когда заведомая для всех мыслимых участников события (Бога в том числе) ложь трикстера о том, что Универсум уже гармонизирован в таком-то аспекте, метафизически становится истиной лишь потому, что была вербализована.

Рассмотрим теперь довлатовские тексты в последовательности, соответствующей трем упомянутым вариациям билингвальной коммуникации.

И, прежде всего, обратимся к тем из них, где задействована *смеховая феокритовская мифологема о Киклопе*.

В романе «Иностранка» именно эпизод билингвальной коммуникации между Киклопом (американским испанцем Рафой) и Галатеей (российской иммигранткой Марусей) является в их отношениях решающим. Раньше Маруся-Галатея умудрялась вообще не замечать великана, (Довлатов 3 : 59) оказывающего ей знаки внимания. (*idem* : 54) Так продолжалось вплоть до момента, когда «оказалось, что Маруся сидит в его разбитом автомобиле. Что они возвращаются из ресторана «Дель Монико». Что Левушка (сынишка Муси – Ж.К.) уснул в машине. И что рука с фальшивым перстнем гладит Марусину ладонь». (*ibidem*) Билингвальный диалог сопровождает нежные домогательства Рафы, и – по мере того как происходит четырехкратный обмен репликами (Муся-Галатея – Рафа-Киклоп): «Ноу» – «Вай нот?» (*ibidem*), – галантный, но крайне настойчивый Киклоп встречает у предмета своего влечения все меньший отпор. Но решающим в истории этих Киклопа и Галатеи контекстуально является не факт их последующей физической близости, а некая билингвальная же «подробность», которую, по заверениям автора, «следует отметить» (причем она завершает всю главу):

Следует отметить еще и такую подробность. Когда они выходили из лифта, мальчик неожиданно проснулся. Он посмотрел на Рафаэля безумными, как у месячного щенка, глазами и спросил:

– Ты кто? Мой папа?

И что, вы думаете, ответил латиноамериканец?

Латиноамериканец ответил:

*– Вай нот? (*idem* : 55)*

Финальная глава романа не содержит билингвальных диалогов, но называется «Хэппи энд» и повествует о свадьбе Рафаэля Гонзалеса и Муси

Татарович. Рафа, феерически глупый и даже «самый глупый» (*idem* 66) из довлатовских Киклопов, оказался одним из самых удачливых: догнал свою Галатею. Не последнюю роль здесь сыграла, по-видимому, его доброта к ребенку, которая, впрочем, являет себя едва ли не как глупость; описывается она тоже билингвально. (*idem* 68)

Противоположный «полюс» взаимоотношений Киклопа и Галатеи, воплощаемых в довлатовских текстах как билингвальная коммуникация, – смеховая ситуация: не Галатея бежит от Киклопа, а он от нее (не может вынести равнодушие Галатеи). В рассказе «Встретились, поговорили» эта ситуация смеховым образом описывается максимой Киклопа: «Я выбрал свободу». (*idem* 370) Этот стандартный ответ бизнесмена Головкера о выборе между Россией и Америкой смеховым образом преобразуется в неожиданную откровенность Киклопа, избравшего свободу от Галатеи. Максима – финальная реплика в рассказе – завершает историю о том, как Киклоп-Головкер, удачливый бизнесмен и американский иммигрант, вдруг обнаружил, что очень хочет повидать свою оставшуюся в России бывшую жену Лизу, и решил ее навестить. Киклоп догадался:

Может, все, что он делал и предпринимал, было рассчитано только на Лизу? На ее внимание?

*Если это так, задумался Головкер, сколько же всего проносится мимо? Живешь и не знаешь – ради чего? Ради чего зарабатываешь деньги? Ради чего обзаводишься собственностью? Ради чего переходишь на английский язык? (*idem* 364)*

Приобретение собственности, обретение своего места в мире и переход на английский язык – следствия эмиграции героя в Америку. Мечтая, как приедет в Ленинград с богатыми дарами и впечатлит Лизу-Галатею, Киклоп уснащает мысленную речь английскими словами – символами перехода в новый статус: «Лиза? Это я... Да, проездом. Я, откровенно говоря, довольно-таки бизи... Хотя сегодня, в общем, фри... Извини, что перехожу на английский...» (*idem* 360)

Но впечатлить Галатею не удалось. Ее равнодушие фактически выставляет Киклопа за дверь (в негостеприимной квартире остались два чемодана его подарков), и он бежит от этой ситуации, для начала – в опьянение. Непьющий и умеренный Головкер пьет в баре допьяна: «Потом Головкера тошило. Он падал и кричал: “Я гражданин Соединенных Штатов!..” Что было дальше, он не помнил». (*idem* 369) Карнавальность киклопического опьянения подчеркнута тем, что билингвальный протагонист на своем американском гражданстве настаивает очень громко, но используя русский язык.

И английские фразы, и деньги Головкера, заготовленные для Лизы (преподнести их убегающей Галатеи так и не удалось), достаются проститутке Людмиле. С ней герой тоже не переспал (не к ней стремились его чувства). Но «красотка», зазывавшая Киклопа «на игры ночные», (Феокрит 58) действительно ему симпатизирует. Во всяком случае, припрятала его деньги, когда был пьян, и хочет отдать, когда пришел в себя. Неявно исполненная вселенской любви смеховая билингвальная

коммуникация между полуницей проституткой и оскорбленным Киклопом происходит так:

- *Кип им, – сказал Головкер, – оставьте.*
- *Ой, – сказала Людмила, правда?! Главное, чтоб не было войны!*
(idem 370)

Людмила применяет русское языковое клише, контекстуально звучащее анекдотически, желая сообщить щедрому дарителю: он не должен передумать, т.е. не должен жалеть о подаренных деньгах.

Между довлатовскими Киклопом и Галатеей возможен и такой смеховой вариант билингвальной коммуникации: она «убегает»; он карнавально благословляет ее. Происходит это с рассказчиком Ich-Form («Те же и “Мадонна” Боттичелли»). Ich-Form – великан. «А меня часто путают с небоскребом “Утюг”, (Малоизвестный Довлатов 247) – поясняет он по телефону Энн, договариваясь, как им узнать друг друга в толпе.

Затем состоялся примерно такой диалог:

- *Хэлло! Я Энн Фридмен.*
- *Очень приятно. Я тоже...*
- *Видно, я здорово растерялся.* *(idem 247)*

С первого взгляда влюбившись в Галатею – переводчицу его рассказов с русского на английский язык, – Киклоп готов ей об этом сообщить. Но выясняется, что у Галатеи-Энн уже есть любимый: «Стивен Диксон – муж или жених. Ясный взгляд, открытое лицо и совершенно детская, почти младенческая улыбка». *(idem 248)* Довлатов по-феокритовски осуществляет смеховое переосмысление той версии мифа, где Акид, возлюбленный Галатеи, убит отвергнутым ею Киклопом (тот оторвал от Этны скалу и обрушил на соперника). Метонимически Стивен Диксон – беззащитный младенец, Ich-Form – скала (небоскреб). А действия его таковы: «Ладно, думаю. Ограничимся совместной творческой работой. Не так обидно, если блондинка исчезает с хорошим человеком». *(idem 248)*

Перейдем теперь ко второй вариации: два социолекта одного языка в восприятии коммуникантов практически являются двумя разными языками.

Эта смеховая история о спасенной коммуникации (книга С. Довлатова «Зона»; новелла о Ерохине и Замараеве) непосредственно связана с историей о срыве коммуникации между двумя смеховыми героями, Иволгиным и Лебедевым (роман Ф. Достоевского «Идиот»), что закончилось гибелью генерала Иволгина. Напомним: опустившийся генерал похитил кошелек с деньгами у своего друга Лебедева, но раскаялся и подбросил обратно. Лебедев из воспитательных соображений кошелек как бы не замечал. Князь Мышкин, узнав об этом от Лебедева, приходит «даже в негодование»:

– Любите, а так мучаете! Помилуйте, да уж тем одним, что он так на вид положил вам пропажу, под стул да в сюртук, уж этим одним он вам прямо показывает, что не хочет с вами хитрить, а простодушно у вас прощения просит. Слышите: прощения просит! Он на деликатность чувств ваших, стало быть, надеется; стало быть, верит в дружбу вашу к нему. А вы до такого унижения доводите такого... честнейшего человека! *(181-182)*

Князь выступает в роли «переводчика»: разъясняет, что именно хочет Иволгин своими действиями «сказать». Лебедев последовал полученному совету, но генерал не успел об этом узнать. Из-за невыносимой душевной муки его хватил удар, и он умер.

Мука Иволгина усугублялась тем, что он стыдился позорной ее причины. Ему приходится ее подменять: невыносимо, мол, что Ганя, родной сын, отказывается верить в рассказанную генералом (вполне невероятную) историю о Ерошке Еропегове, а заодно и в самого Ерошку.

— Еропегова не было! Ерошки Еропегова!.. — вскричал он в исступлении, приостанавливаясь на улице, — и это сын, родной сын! Еропегов, человек, заменивший мне одиннадцать месяцев брата, за которого я на дуэль... а потом (Еропегов — Ж. К.) повенчался... с Марьей Петровной Су... Сутугиной и был убит на полях... Пуля отскочила от моего креста на груди и прямо ему в лоб. «Всек не забуду!» — крикнул и пал на месте. Я... я служил честно, Коля; я служил благородно, но позор — «позор преследует меня!» Ты и Нина придете ко мне на могилку... (195)

Иволгин твердит Коле фразу «Позор преследует меня!», выдавая ее за цитату откуда-то, и придумывает новые подробности о Ерошкином бытии. Посреди этого монолога с генералом и происходит удар. Иволгин переходит в смерть-*не-тотем* из состояния прижизненного ада-*не-тотема* — срыва коммуникации с близкими-миром-*тотемом*. Но благодаря Ерошке, вымыщленному Иволгиным персонажу, происходит катарсальная метонимическая неявная отмена всяческого *не-тотема*: ада, смерти, срыва коммуникации, смерти без покаяния. Ведь Ерошка дает генералу возможность метонимически поведать Коле обо всем: о невыговариваемом позоре, о раскаянии, о грядущей смерти — следствии позора, даже о том, что невольной причиной этой смерти является друг.

Так, мотив о том, как друг (Лебедев) невольно вовлечен в гибель друга (Иволгина), отображен в речах генерала: пуля отскочила от креста на его груди и убила Ерошку. (Согласно исследованиям Р. Клейман, «метонимический принцип *qui pro quo*» очень характерен для творчества Достоевского (101-123); подчеркнем: смерть Ерошки — «смешная», т.е. смерть, неявно отмененная в пространстве мифа о смехе).

Напомним, что одной из вариаций отмены *не-тотема* является нарушение коммуникационной непроницаемости ада, отмеченной Т. Манном в «Докторе Фаустусе». Эта вариация для Иволгина и осуществляется благодаря его Ерошке.

С. Довлатов, который знал и любил творчество Достоевского — по свидетельству П. Вайля, «у Достоевского любил больше всего смешное и виртуозно находил уморительные места», (453) — продолжает этот неявный метонимический процесс отмены *не-тотема*. У Достоевского происходит неявное спасение Иволгина от *не-тотема* (позора, смерти без покаяния, гибельного срыва коммуникации с миром-*тотемом*) посредством вымыщенного им персонажа — Ерошки. У Довлатова происходит неявное спасение Достоевского от ксенофобии посредством персонажей, которые

генетически восходят к вымышленным им Иволгину (Ерошке) и Лебедеву, причем именно «Ерошка» спасает коммуникацию.

Продемонстрируем, как это осуществлено.

Едва ли можно считать случайностью, что в книге «Зона» возникает некий Ерохин; автор называет его «Ероха». Зек Ерохин возникает не сам по себе, а в эпизоде грозящей срывом коммуникации с зеком Замараевым, которого хотел бы видеть своим другом.

Эти смеховые герои – эти контактирующие миры – изъясняются на почти непонятных друг для друга социолектах (городском арго и сельской речи); а их системы ценностей слишком различны. Шансов у их коммуникации практически нет. Ерохин – бесшабашный, истеричный городской хулиган. Замараев – домовитый сельский расхититель социалистической собственности.

Им страстно хочется осуществить дружеский обмен информацией о самом ценном, чем одаривала их жизнь. Но когда Замараев мечтательно повествует: «Сапоги у меня были яловые, деверем пошиты», – Ероха удивлен: «Как это – деревом?» И Замараев констатирует: «Дикий ты парень. Русского языка не понимаешь...» (Довлатов 1 : 85) Когда же Ерохин произносит слова «секс» или «гонорея», Замараев не понимает его и просит: «Ты по-людски скажи». (*ibidem*) И объяснение «секса» Ерохиным: «Да любовь же, любовь» (*ibidem*), – тоже не помогает коммуникации. Слишком различны концептосфераы собеседников.

Ведь, по Ерохину, любовь есть «калейдоскоп. Типа – сегодня одна, завтра другая...» Объекты этой любви между собой почти неразличимы: «Она танцует, разодета, блестит, как щука... Да, я умел рогами шевелить. Аж девы подо мной кричали!..» (*ibidem*) А по Замараеву, любовь – «это чтобы порядок в доме. Чтобы уважение... А с твоими и по деревне не ходи. От людей срамотища». (*ibidem*)

Стремление поделиться сокровенным постоянно приводит героев не к желаемому дружескому контакту, а лишь на грани ссоры. (Напомним: то и дело на грани ссоры оказываются Иволгин и Лебедев). Горделивый рассказ Ерохи о хулиганских подвигах, приведших его в зону – «Про меня в газете статья была. Не веришь? Ей-богу! Называлась – “Плесень”, (*idem* 86) – вызывает брезгливое осуждение степенного Замараева. (О своих необыкновенных приключениях повествует и генерал Иволгин). А мечтательное замараевское повествование о прежней жизни: «Благодать, порядок в доме... Я жил по совести...» – провоцирует ироничный вопрос собеседника: «По совести... А сел за что?» (*idem* 84) Сел Замараев за кражу олифы, обеспечивавшую его идиллию. (Лебедев – человек хозяйствственный, его домашний быт налажен, а вот источники существования – грязноватые, «замаранные»).

Коммуникация, которой жаждут оба персонажа, представляется все более невозможной: им не удается найти хоть один общий для их «языков» концепт. Вдруг усилиями Ерохи таковой находится. Протагонист идет на крайность: делится тайной, свято хранимой для себя одного.

– *A хочешь, я тайну скажу?* – неожиданно выговорил Ерохин. – *Хочешь, скажу тайну, от которой позеленеешь. Только – чтобы никому...* (*idem* 86)

Собеседник сначала не верит в возможность чего-либо, заслуживающего в этом унылом мире такого названия:

– Знаю я ваши тайны. Кабур роете под хлеборезку. (*ibidem*)

Потом, узнав, в чем дело, Замараев не верит в истинность поведанного. Но почти невозможная коммуникация уже произошла. Ведь концепт, выражавший тайну, при всей своей отчаянной фантастичности оказался – вместе со своими коннотациями – сходен в языковых мирах обоих собеседников. Этот столь счастливо спасший коммуникацию концепт выражается словом «еврей». А выглядит спасенная коммуникация так:

– Кабур – это что... Ну, хочешь, скажу? Тебе одному, как другу. Вот слушай: я по матери – Эпштейн...

– Эпштейн, – недоверчиво прищурился Замараев, – видели мы таких Эпштейнов... Да ты – фоняк, как и не мы... А если ты Эпштейн, зачем сидишь по хулиганке? Зачем не по торговой части шел?

– В отца, – коротко пояснил Ероха.

– Эпштейн, – повторял Замараев.

– Деревня, – слышалось в ответ... (*ibidem*)

В концептосфере, обрисованной этим разговором, «еврей» является существом *de facto* фантастическим. Ведь он «идет по торговой части» не в силу личных склонностей или случайных обстоятельств, а потому, что ему это присуще, как эльфам – крылья. Из этого исходят оба собеседника: и Замараев, пытающийся уличить самозванца, и Ерохин, кратко поясняющий, что пошел в отца.

Налицо черты *мифологемы об эпифании*: фантастическое существо тайно являет себя человеку. Для обоих собеседников концепт «еврей» лишен негативных коннотаций, но дело этим не ограничивается: концепт «антисемитизм» в концептосфере новеллы отсутствует вообще. А в концептосферах других новелл «Зоны» концепты «еврей» и «антисемитизм» возникают почти одновременно (ксенофобия там дана как *не-тотем*, самоаннигилирующий посредством смехового катарсиса).

Мы полагаем, эллипсис концепта «антисемитизм» в новелле, генетически восходящей к роману Ф. Достоевского, не случаен. Жалкая ксенофобия Достоевского, разительно противоречащая глубинам-высотам, достигнутым этим гением, была тайной лишь для него самого. Мифологическое сознание, устремленное к гармонизации Универсума, идентифицирует ксенофобию как служение *не-тотему*, как грех. Если его совершает гений, грех усугублен. Если человек умер, не раскаявшись, мифологическое сознание тех, кто любит умершего, стремится освободить, «отмолить» его от греха и может прибегнуть к молитве, может – к средствам литературы.

Полуеврей Довлатов, любящий Достоевского, «отмаливает» грешника, совершая это средствами литературы, тайно и трикстерски. Именно *парадокс трикстера* осуществляется Довлатовым, чтобы «отмолить» Достоевского.

Метонимическая цепочка такова. Достоевский повинен в антисемитизме. Достоевский – гений, создавший роман «Идиот». Воссоздается ситуация, когда коммуникации двух смеховых героев (при аллюзии на таковых из романа «Идиот») грозит крайне нежелательный срыв. Эти персонажи – существа, в интеллектуально-духовном отношении стоящие очень низко и метонимически подобные едва ли не крысам («кабур», роемый ими под хлеборезку). Приличествовала бы им и националистическая ксенофобия, будь у них в их пространстве хоть какое-то место. Но ее нет. В пространстве, восходящем к Достоевскому, у антисемитизма места нет. Метонимически: в пространстве Достоевского антисемитизма нет. Достоевский – средствами литературы и в пространстве мифологического сознания – «отмолен».

Со стороны Довлатова это – трикстерски гармонизирующий Универсум жест, исполненный признательности и вселенской любви. До какой степени этот жест был осознан самим автором, судить трудно.

Третья из рассматриваемых вариаций билингвальной коммуникации – социолекты situationно являются двумя разными языками – представлена рассказом «Офицерский ремень». «Дикому человеку» Энкиду соответствует лагерный охранник Чурилин; Гильгамешу – рассказчик Ich-Form; битве между ними – пьяная драка, неспровоцированно затеянная Чурилиным; смерти Энкиду – товарищеский суд (преддверие дисбата) над Чурилиным за эту драку; попытке его спасения Гильгамешем из царства смерти – хитроумный план, составленный Ich-Form.

План провалился по несчастливой случайности: Чурилину на суде предложили просто рассказать о происшедшем. А он катастрофически не владел никаким языком, кроме обсценного, мало пригодного для нарративных целей. Чурилин и осуществил языковое поведение в рамках упомянутого дискурса, так что угодил в дисбат. Смеховой катарсис в рассказе тесно связан с неявным торжеством вселенской любви: она распространяется даже на столь недостойное существо, как Чурилин, который спьяну расшиб рассказчику голову паяной бляхой от ремня и, нераскаянный, пришел молить о разработке плана своего спасения. Смеховой герой Ich-Form согласился помочь: «Что я мог ему сказать? Что можно сказать охраннику, который лосьон “Гигиена” употребляет только внутрь?..» (*idem* 2 : 290).

Итак, билингвальная коммуникация в прозе С. Довлатова базируется на мифологеме о Вавилонской башне, разнообразно интерферирующей с другими мифологемами (о Киклопе, об эпифании, о Гильгамеше и Энкиду), причем сопровождается феноменом гуманизации мифа (гармонизация-этанизации Универсума посредством мифологического сознания) при максимальном задействовании смехового катарсиса.

Библиографические ссылки

- Grimal, Pierre. *Dicționar de mitologie greacă și română*. București: Saeculum I.O., 2001.
 Вайль, Петр. «Без Довлатова.» *Малоизвестный Довлатов*. Санкт-Петербург: Звезда, 1997: 451-464.
 Довлатов, Сергей. *Собр. соч.: В 3 т.* Санкт-Петербург: Лимбус-пресс, 1993.
 Достоевский, Ф. М. *Собр. соч.: В 12 т.* Москва: Правда, 1982. Т. 7.

-
- Кушнир, Жозефина. «Аспекты гуманизации мифа в компаративистском исследовании интеллектуальной прозы: теоретические предпосылки», *Le comparatisme linguistique et littéraire – parcours et perspectives. In honorem Ion Manoli*. Chișinău: ULIM, 2012, p. 236-253.
- Клейман, Р. Я. *Достоевский: Константы поэтики*. Chișinău: Știința, 2001.
- Малоизвестный Довлатов. Санкт-Петербург: Звезда, 1997.
- Попова, Т. В. «Поэтика жанра. Буколика в древнегреческой поэзии», *Поэтика древнегреческой литературы*. Москва: Наука, 1981, р. 96-177.
- Телегин, С. М. «Термин “мифологема” в современном российском литературоведении», *Архетипы, мифологемы, символы в художественной картине мира писателя: Материалы Международной заочной научной конференции (г. Астрахань, 19-24 апреля 2010 г.)*. Астрахань: Издательский дом «Астраханский университет», 2010, р. 14-16.
- Феокрит, Моск, Бион. *Идиллии и эпиграммы*. Москва: Издательство Академии наук СССР, 1958.
- «Эпификания.» *Древний мир. Энциклопедический словарь в 2-х томах*. Москва: Центрполиграф. В. Д. Гладкий. 1998 <http://drevniy_mir.academic.ru/6780>.

GEORGE MAGHERU – UN SCRITOR BALCANIC ROMÂN SAU ORIENTUL DEZ-ORIENTAT

Amalia VOICU
Academia Română Iași, România

George Magheru can be considered one of the most important Romanian Balkan writers, 'Balkan' meaning especially irony. His poetry volumes are a certain prove, the first of them, *Capricii* (*Caprices*), combines, in an original manner, "the fantasy" originated in Eminescu's poems with the ludic elusion of death, as in another volume *Coarde vechi și noi/ Old and New Strings*. In the book *Poezii antipoetice*, yet we can observe an interior equilibre, assured by earthly and again Balkan esences. *Poeme în limba păsărească/ Poems in pig latin* are situated on the mithical base from Balkans, having lyric 'locations' and imaginary characters. Otherwise, the poetical pattern is on the whole parnasian: the poetry is not feeling, nor knowledge, but technique, this means the art of poetry should come back to the antique tekhné. The verbal instrumentation full of virtuosity is its characteristic, so the pedantry and the Balkan words habit in symbiosis in *Poeme balcanice/ Balkan Poems*, a book about "We are Orient! Let's dis-orientate us!" Magheru is a lyric jester at whom the dimension of wisdom is implicite, as we can find in the cycle *Însemnările lui Balkaneus/*

Key words: *George Magheru, parnasian, imaginary characters, Balkan.*

George Magheru peut être considéré comme l'un des plus importants écrivains roumains des Balkans, des Balkans ayant une signification plutôt ironique. Ses volumes de poésie en font une certaine preuve. Le premier d'entre eux, *Caprices*, combine, d'une manière originale « l' imagination » venant des poèmes de Eminescu avec l'élation ludique de la mort, comme dans un autre volume *Coarde vechi și noi /Cordes Anciennes et Nouvelles*. Dans les poèmes de *Poezii antipoetice* nous pouvons observer l'équilibre intérieur, assuré par les essences terrestres balkaniques. *Poeme în limba păsărească* sont situés sur la base mythique des Balkans, ayant des « emplacements lyriques » et des personnages imaginaires. Sinon, le modèle poétique est, dans l'ensemble tout à fait Parnassien : la poésie n'est pas un sentiment, n'est pas une science, mais une technique, ce qui signifie que l'art de la poésie devrait revenir à la Tekhné antique. L'instrumentation verbale est pleine de virtuosité qui est sa caractéristique importante, de sorte que le pédantisme et les mots des Balkans sont en symbiose dans *Poeme balcanice / Poèmes des Balkans*, un livre sur « Nous sommes Orient ! Laissez-nous nous dés-orienter! » Magheru est un bouffon lyrique à qui la dimension de la sagesse est implicite, ce que nous trouvons dans le cycle *Însemnările lui Balkaneus / Le Journal de Balkaneus*.

Mots-clés : *George Magheru, parnassien, personnages imaginaires, les Balkans.*

Familia Magherilor își are originea în localitatea Vidra, din județul Arad, iar astăzi câteva repere toponimice, și mai ales o parte a locuitorilor satului, poartă numele de Mager sau Magheriu. Primii Magheri olteni sunt menționați destul de rar, Vlad Măgheriu și fiul său Constantin apărând abia într-un document de pe vremea lui Constantin Brâncoveanu. Până la jumătatea secolului al XVIII-lea, numai două acte îi mai amintesc pe Magheri. Primul membru notabil al familiei este protopopul Ion Măgheariu care, din cauza războiului rus-turc se refugiază în Transilvania. În împrejurările acestor lupte iese în evidență fratele lui Ion, Șerban Măgheriu. Din căsătoria preotului cu Stanca rezultă doi copii - armașul Șerban și popa Ion, tatăl generalului. În august 1806, căpitanul Șerban apără regiunea Olteniei de invazia ottomană. Popa Ion, fratele mai mic al vîstiernicului Șerban,

moare Tânăr, după 1808, urmașii săi fiind: Ion, Gheorghe (celebrul general), Zamfira, Ilinca, Bălașa, Smaranda, Maria și Stana. Urmând o îndelungată tradiție de familie, Ion și Gheorghe Magheru îmbrățișează de tineri cariera armelor, la îndemnul unchiului. Ion (Ioniță) Magheru, născut în preajma lui 1795, ajunge, chiar în toiul revoltei lui Tudor Vladimirescu, la rangul de căpitan, antrenându-l în aceste evenimente și pe fratele său mai mic, Gheorghe, în vîrstă de numai 17 ani. După înfrângerea revoluției, Ion, împreună cu toată familia sa, fugă la Sibiu de teama represaliilor ocupanților turci; într-un târziu, se întoarce însă, lăsându-și familia în Transilvania. În 1826, Ioniță Magheru moare, având cinci copii: Nicolae, Ioana, Ecaterina, Ioniță (Nițu) și Maria. Cel mai important reprezentant al familiei Magheru este fratele mai mic al polcovnicului Ioniță, generalul Gheorghe Magheru. Aportul covârșitor al acestuia la mișcarea inițiată de Tudor Vladimirescu, Revoluția din 1848, ca și la făurirea Unirii din 1859, îi conferă un loc de frunte printre cei care au contribuit la formarea statului român modern.

Având asemenea rădăcini „contorsionate”, George Magheru, poet și dramaturg, s-a născut la data de 17 decembrie 1892, la Craiova, și moare la 17 august 1952, la București. Nepot al generalului pașoptist Gheorghe Magheru, el este fiul Anei, fiica lui Ion Ghica, și al lui Romulus Magheru, colonel. Rămas orfan, își petrece copilaria la moșia părintească de la Ghergani, unde primește de la rudele sale materne o educație artistică – muzicală, literară, plastică – de excepție. Învață la Școala „Sf. Gheorghe” din București (1899-1902) și urmează tot aici Liceul „Gh. Lazăr” (1903-1911). Își începe studiile la Facultatea de Medicină din capitală, intrerupte de participarea ca medic la războiul din 1916-1918, și încheiate abia în 1920. Devine cercetător la Institutul de Seruri și Vaccinuri condus de Ioan Cantacuzino, unde va lucra, cu întreruperi, până la sfârșitul vieții; publică aproximativ 40 de studii și articole în reviste de specialitate din domeniul microbiologiei. După participarea la război, viața lui George Magheru a fost un calvar, deoarece, pe lângă bolile contractate pe front, s-au adăugat o difterie din cauza muncii de laborator și un diabet care îl va măcina până la moarte. Permanent suferind, se retrage, între anii 1923 și 1925, la Sinaia. Colaborează cu versuri la puține reviste, dintre care, cel mai frecvent, la „Adevărul literar și artistic”, unde debutează în 1929, la „Ramuri” și „Viața românească”.

George Magheru a fost de fapt un scriitor interiorizat, care crea mai ales pentru sine, cu dăruire totală. Poetul își întrebă câteodată muza: „– Cum e steaua mea, o, Eutherpe?/ Stea senină-n forma unei harpe”[...]

Primul compartiment al operei lui G. Magheru este reprezentat de piesele de teatru: dramele *Tudor Ardeleanu* (1926), *O legendă* (1927), făcând parte din ciclul *Latinii la Dunăre*, comediiile *Domnul Decan* (1939), *Egoistul* (1939), un „pretext dramatic pentru meditațune”, intitulat *Piele de cerb* (1937) și tragedia *Oglinda fermecată* sau *Divina re-creațiune* (1944). Cea mai importantă piesă este Tudor Ardeleanu, singura, de altfel, care se pare că a fost pusă pe scenă. Personajul principal este un idealist absolut, șeful „partidei tradiționale”, care vede pretutindeni valori ireductibile, precum binele și adevărul, și își exercită voința de a împăca utopic idei mai vechi cu altele noi, și chiar reușește în oarecare măsură. Eroul își caută, în același timp, echilibrul afectiv, alături de femeia pe care o iubise încă din copilarie, în mod paradoxal, adeptă ferventă a celuilalt tip de idealism, socialist. De aici, ruptura morală și psihică și, simultan, breșa de ordin dramatic, ce se produce între intenția inițială a autorului, cu deschidere tragică, și rezultanta, în ton minor, privind indecizia protagonistului, un om care nu știe ce vrea. Perpesicius

scria despre dramaturgia lui George Magheru că „a urmat cele două albiai predestinate ale poeziei: legenda sau basmul și satira de moravuri, cu observația că, în ambele planuri, ceea ce predomină este feeria, prologul acela de transfigurare atât de propice și firesc în basme, atât de dificil și totuși atât de realizat în satira contemporană.” (VIII, 287)

Demonstrația cu nuanțe etice este procedeul predilect și în comediiile și feeriele cu inflexiuni de basm, una originală, cealaltă fiind o dramatizare după George Meredith, și ține de o anumită dezabuzare, de convingerea că lupta socială e inutilă. Unii critici au văzut în *Piele de cerb* un poem consacrat destinului uman, chiar un echivalent românesc al lui Faust. Pe de altă parte, scriitorul George Magheru poate fi considerat unul dintre cei mai importanți scriitori balcanici români, în sensul echivalării acestui balcanism cu ironia. Despre balcanism se afirmă că „Întreg câmpul manifestărilor în literatură și artă stă sub semnul unui gust al pitorescului și al etosului popular, sceptic ironic, amar-ludic, al orizontului estetic bogat în posibilități, propriu unei rafinate poetică a stilizării, ambiguității și a tensiunilor oximoronice fecunde” (*Dicționarul General al Literaturii Române*, 328).

Mărturie stau volumele de poezii, întâiul dintre ele, *Capricii* (1929), remarcat de Perpessicus și datorită faptului că îngemănează, original, „fantazia” de sorginte eminesciană cu eludarea ludică a morții, aşa cum se va întâmpla în *Coarde vechi și noi* (1936). Aptitudinea pentru jocul liric, lexical și ideatic i-a adus lui G. Magheru eticheta de poet bizar, grav și ludic în același timp. În *Poezii antipoetice* (1933), cu un titlu poetic inspirat de Adrian Maniu, se observă totuși un echilibru interior, asigurat de esențe foarte pământești și, iarăși, balcanice, precum mărgeanul, rodiul, portocalul, softranul, nardul, măslinul și.a. Poeme în limba păsărească (1936) se așează pe fundamentul folcloric și mitic din Balcani, având ca „locații” lirice Epidaur, Egina, Cipru, și ca personaje imaginare pe Melia, Afrodita, Lotis, Elados, o sumedenie de nimfe și oceanide. De altfel, crezul poetului este, până la un punct, parnasian: el afirmă că poezia nu e sentiment, nu e cunoaștere, ci tehnică, ceea ce înseamnă că arta poeziei ar reveni la antica tekhné.

Instrumentația verbală plină de virtuozitate, care preia uneori cuvinte de la George Murnu, de pildă, este caracteristică pentru acest poet la care savantlăcurile și balcanismele se află în bună simbioză în *Poeme balcanice* (1936), carte care afirmă limpede „Suntem Orient. Să ne dez-orientăm!”. Magheru joacă rolul unui bufon liric cu accente antonpannești și barbiene, la care componenta înțelepciune este implicită, aşa cum se poate constata în ciclul Însemnările lui Balkaneus. Luând canonul în derâdere, Balkaneus, această mască a scriitorului însuși, este purtată cu dezinvoltură, o mască grotescă provenind din Oriental mai apropiat sau mai îndepărtat. Jonglând, de asemenea, cu elemente mitologice vechi de când lumea și condimentând discursul cu diverse „mirodenii” artistice, ateismul acestor poezii devine unul fără limite. Un hedonism implicit, sofisticat, dă seamă de anumite frământări interioare care nu sunt străine sufletului poetic apparent blazat („Capriciu, fi-mi rege,/ Capriciu, fi-mi lege!”). Unele efluvi sentimentale, legate de ascendența sa boierească, însă „cenzurate” din punct de vedere artistic prin modalități finale avangardiste, sunt ilustrate la acest autor în poezii precum *Cezar la Giurgiu* sau Înmormântarea patriarhului, un tablou foarte actual, o bucată cu adevarat antologică - „Bucureștiul, scaun țării, azi sofa pentru cadâne,/ Râde îmbulzind multimea și-o înghesuie în râne./ Stau în gura pieții domnii, castraveți, rahat, un clauș./ Si deodată Patriarhul e de aur, mort în scaun.”

Altădată, scriitorul se declară fervent modernist, însă tradiția, și mai ales nostalgie după timpuri demult apuse, transformă vizuirea poetică într-o descriere atemporală și, desigur, spațială. Astfel, *Strada lui Balcaneus* este prezentată în felul următor: „Văd case iscusite-n geometrie/ Și case mici ce fac o poezie/ Cu ochii tulburi amețită de-o țuică/ Purtând pe sub căciulă-o păsăruică./ [...] / Și strada mă privește printre cute/ Cu ochi de la o mie patru sute/ Și bând tutun turcesc pe nări/ Bătând mai mult două cărări/ Mă perde în epoca fanariotă (...)/ Îi urmăresc nedeslușitul fir/ Și strada moare într-un cimitir”. Relativizarea perspectivei face să asistăm la versuri inedite, precum în *Odaia lui Balcaneus* („Ești, cameră de dragoste, de ură ?/ Odae neagră cu parfum de mosc,/ O, spune-mi cine ești, să mă cunosc !”).

Totuși limitarea auto-referențială face ca poemele respective să rămână într-un fel de suficiență, deoarece poetul este conștient că arta înseamnă o frumoasă închinare iluziei, firavă pânzărie amăgitoare, aidoma țesătoriei Penelopei. Tendințele cosmopolite alimentate și de numeroase călătorii în Grecia, Italia, Franța, Austria, Anglia, ca și de relațiile cu artiști de valoarea unor George Enescu, Jean Steriadi, Theodor Pallady, D. Ghiață își găsesc ilustrarea în abundența substantivelor, în enumerații, în imaginile de bâlci excentric, în teribilismul voit naiv și în aglomerarea de bazar: roșcove, mânătărci, opintici, vin citadin, porumb de lapte cicantin, morcovul cel mucalit” și multe altele; în aceeași tonalitate, sunt înșiruiți, asemenea obiectelor și strategii, mercantilii, dandy, cameleonii, gentlemanii, giamgiiii, sufleurii, poeții famelici, gastronomii, fulminanții, cei atinși de normalie, globetrotterii, gimnaștii, şampionii, autocratii, geniile, pirații, spuma lumii, cerealiștii, realiștii, un drac în frac, toată societatea și mulți, mulți alții, care, cu toții, stau la masa de joc în poemul *Europa decadentă*.

Poezia, în funcția ei originară, de factor al culturii timpurii, se naște în joc și ca joc. Este un joc sacru, dar, în sacratitatea lui, acest joc rămâne totuși fără încetare la hotarul veseliei, al glumei și al divertismentului. Despre o satisfacere conștientă a nevoii de frumusețe nu este încă, multă vreme, vorba. Această nevoie zace închisă, necunoscută, în trăirea actului sacru, care devine cuvânt cu formă poetică și este resimțit ca operă miraculoasă, ca beție, ca extaz. Dar nu numai atât, pentru că activitatea poetică înmugurește în același timp și într-un joc de societate, vesel și antrenant, și într-o întrecere, violent însuflețită, între grupurile comunității arhaice. Pentru încolțirea expresiei poetice, nu a existat o mai bună pepinieră ca apropierea dintre sexe, serbată în forme pline de voioșie, la sărbătorile primăverii sau în alte momente solemnale ale tribului.

Toate aceste aspecte se găsesc ilustrate cu asupra de măsură în stihurile lui George Magheru, din toate ciclurile sale.

În *Poezii antipoetice*, spiritul modern al poetului îndeamnă la o situație aproape anarhică, încercând deci să forțeze limitele artistice, prin intermediul unei analize hiperkritice a evenimentelor. Variațiunilor pe aceeași temă (*Imagini pentru a scuza un poet îndrăgostit*, *Imagini pentru o iubire nefericită*, *Imagini pentru un îndrăgostit care scrie versuri*, *Imagini pentru chinurile iubirii* etc.) le corespund *Cântecele moderne*, în care preaplinul ironiei se revărsă brusc în interiorul mesajului, iar funcția fatică a acestor versuri este exacerbată, opunându-se aşa-numitei literaturi comestibile, celălalt tip de literatură. Altminteri, conștientizarea

barierelor de limbaj conduce paradoxal către o atitudine pitagoreică plină de liniște și armonie interioară („Duce luncând domol/ ecuatorul către pol./ Luntrea cu parfum și opiu/ duce somn și vis la Tokio./ Luntrile de cantaride/ voluptățile toride./ Luntrea de cafea-n cutie/ boabele de insomnie./ Duce marele vapor/ polul către ecuator...”). Pentru George Magheru poezia nu e un scop în sine, ceea ce contează este grăuntele de plaisir din ea și preocuparea cvasibarocă de a nu o lăsa să piară „pre limba ei”.

Referințe bibliografice

- Teodorescu-Braniște. Tudor. *Tudor Ardeleanu*, „Adevărul”, 1927, nr. 13 323.
- Călinescu, George. *Istoria literaturii române de la origini până în prezent* (1941), p. 930; *Istoria literaturii române de la origini până în prezent* (1982), p. 1032.
- Ciobanu, Mircea. *Poezii antipoetice*, „Luceafărul”, 1967, nr. 8.
- Ciopraga, Constantin. *Printre poeții din trecut*, „Convorbiri literare”, 2003, nr. 3.
- Constantinescu, Pompiliu. *Scrieri*, III, București: Editura pentru literatură, 1969, p. 472.
- Dicționar analitic de opere literare românești*, III, București: Casa Cărții de Știință, 2001, p. 384-386.
- Dicționarul scriitorilor români*, III, București: Editura Fundației Culturale, 1998, p. 17-19.
- Dicționarul General al Literaturii Române*. București: Editura Univers enciclopedic, 2005, p. 173-174.
- Ghidirimic, Ovidiu. *Poemele balcanice ale lui George Magheru*, „Ramuri”, 1968, nr. 11.
- Firan, Florea. *George Magheru*, „Scrisul românesc”, 2008, nr. 12.
- . *Profiluri și structuri literare*, II, Craiova, p. 21-24.
- Lovinescu, Eugen.. *Istoria literaturii române contemporane*, p. 142-143.
- Magheru, George. *Capricii*, București: Cartea Românească, 1929.
- . *Poezii antipoetice*, București: Cartea Românească, 1933.
- . *Coarde vechi și noi*, București: Cartea Românească, 1936.
- . *Poeme în limba păsărească*, București: Cartea Românească 1936.
- . *Poeme balcanice*, București: Cartea Românească, 1936.
- . *Poezii antipoetice*, București: Editura pentru Literatură, 1966.
- . *Cântece la marginea nopții*, Craiova: Scrisul românesc, 1982.
- . *Poezii antipoetice*, Cluj-Napoca: Editura Limes, 2002.
- Micu, Dumitru. *Istoria literaturii române de la creația populară la postmodernism*. București: Editura Saeculum, 2000, p. 241-242.
- Negoțescu, Ion, *Istoria literaturii române*, I, București: Editura Minerva, 1991, p. 318-319.
- . *Poezii antipoetice*, „Gazeta literară”, 1967, nr. 11.
- Perpessicius, *Opere*, IV, p. 259-264, VI, p. 116-118, VII, p. 217-219, 229, 270-271, VIII, p. 286-289, XI, p. 106-112.
- Piru, Alexandru. *Varia*, I, București: Editura Eminescu, 1972, p. 430-438.
- Popa, Marian. *Istoria literaturii române de azi pe mâine*, I, București, 2001, p. 309.
- Rotaru, Ion. *O istorie a literaturii române*, II, Galați: Porto-Franco, 1994, p. 430.
- Scarlat, Mircea. *Istoria poeziei românești*, III, București: Minerva, 1986, p. 113-115.
- Sorescu, Marin. *Ușor cu pianul pe scări*. București: Cartea Românească, 1985, p. 319-330.
- Vasilache, Simona. *Pânza Penelopei*, „România literară”, 2009, nr. 7.

**LINGUISTICS AND DIDACTICS
LINGVISTICĂ ȘI DIDACTICĂ**

RULES OF PRODUCTION IN THE PROCESS OF MACHINE TRANSLATION

Anatol POPESCU

Technical University of Moldova

Zinaida CAMENEV

Free International University of Moldova

La traduction comme processus a un rôle important dans la vie quotidienne, elle crée la possibilité de connaître les valeurs universelles. La traduction peut être perfectionnée tant par l'homme que par l'ordinateur (automatiquement). Dans le dernier cas elle représente (provoque) des difficultés considérables.

L'article suit l'intention de proposer quelques règles de production assistées par ordinateur des textes anglais en roumain à l'aide des transformations lexicales, morphologiques et syntaxiques. Les difficultés de traduction sont conditionnées par les similitudes et les divergences entre les unités structurales mises en évidence dans les deux langues.

La qualité de la traduction réalisée doit être bien évaluée parce que les dictionnaires électroniques ne sont pas au niveau de toutes les exigences.

Mots-clés : *traduction automatique, méthodes de traduction, règles de production, transformations lexicales, morphologiques et syntaxiques, traduction directe.*

Traducerea ca proces are un rol important în viața cotidiană, deoarece dă posibilitate de a cunoaște valorile universale. Traducerea poate fi perfectată atât de om, cât și de automat (de calculator), ceea din urmă prezentând greutăți considerabile.

Articolul are menirea de a prezenta unele reguli de producere în procesul de traducere asistată de calculator a textelor din limba engleză în limba română în baza transformărilor lexicale, morfologice și sintactice, greutățile la traducere fiind condiționate de similaritatea sau divergența unităților structurale evidențiate a limbilor în cauză. Deoarece dicționarele electronice nu sunt perfecte, este nevoie ca traducerea rezultată să fie supusă unei postredactări.

Cuvinte-cheie: *traducere automată, metode de traducere, reguli de producție, transformări lexicale, morfologice și sintactice, traducere directă.*

We would like to tell some words about the techniques of machine translation (MT) and how these techniques are used in practice. We want to underline that there are often trade-offs and difficult choices among alternative approaches and techniques.

At present MT is developing by two methods: the first method is connected with the modeling of transfer from the meaning to the text and vice versa, the second method is based on the formal application of the translational correspondences not only of separate words but also of the word combinations. We based our investigation on the second method. The basis of it is the typology of translational correspondences classified into the equivalent, variational and transformational. These correspondences are determined by the methods of the contrastive linguistics. They represent the most actual lexical, morphological and syntactical transformations.

There are four models for doing MT: 1. The simplest one is the illustration of the ways in which languages differ. 2. The use of syntactic transformations for overcoming differences in grammar as well as some techniques for choosing target language words. 3. Some ways of exploiting meaning during translation, in particular the use of thematic roles and primitive decomposition. 4. The minimalist “direct” approach.

When you listen to a radio or television program in a foreign language it seems like chaos, completely unlike in your native language or some other language you know, and still there are patterns in this chaos, some aspects of human language which seem to be universal, holding true for every language. Many of these universals arise from the functional role of language as a communicative system between humans. Every language seems to have words for referring to people, for talking about life, for being polite or not.

When languages differ, these differences often have systematic structure. The study of systematic cross-linguistic similarities and differences is called typology. (Croft 115; Comrie 59) We shall sketch some typological facts about cross-linguistic similarities and differences between English and Romanian, because the difficulty of translating from one language into another depends greatly on how similar the languages are in their vocabulary, grammar and conceptual structure.

Similarity of English and Romanian

Syntactically these languages are also different in the basic word order of subjects, predicates, objects. Speaking about English we can say that the order of words is strict, i.e.

He buys a French book.

This sentence may have only such an order of words, we can't change it. Human Romanian translation may be:

El cumpără o carte franceză;
Cumpără o carte franceză.

The MT of it is: El cumpără o/un francez/franceză carte.

Comparing these sentences from the English and Romanian languages we can observe their syntactico-morphological distinction, namely, the distinction between head-marking and dependent-marking languages. (Nichols 70) In the English word combination “a French book” the head-noun is “book” and the determiners are situated before it but in Romanian the modifiers are after the head-noun. Speaking about the lexical organization, we can say that there are interesting problems here too. Many words can be translated relatively directly into other languages, let us take the word *book* in English, in German it is *Buch*; *l'homme* in French, and *om* in Romanian, etc.

Sometimes, rather than a single word there is a fixed phrase in the target language: French *informatique* is translated into English by *computer science*.

Lexically, e.g., a word may be translated best by a word of another part of speech in the target language: English *like* is translated into German by the adverb *gern* in the sentence:

*She likes to sing
Sie singt gern...,*

where the syntactic structure is also changed according to the rules of the target language. Sometimes one language puts more grammatical constraints on word choice than on something else. English distinguishes gender only in the pronouns *he/she*, as to the pronoun *they* we see that it is not specified for gender, but translating it into Romanian we must distinguish between *ei/ele* as in French (masculine *ils*, feminine *elles*).

Such differences in specificity also occur on the semantic side; one language may divide up a particular conceptual domain in more details than the other language. English has an impoverished kinship vocabulary: the single word *brother* can indicate either *a younger or older brother* also English *wall* has two equivalents in German: *Wand* (inside) and *Mauer* (outside); the English word *know* has also two words in French - *connaitre* (be acquainted with) and *savoir* (know a proposition); German *Berg* has two equivalents in English: *hill* (not very high) and *mountain* (very high).

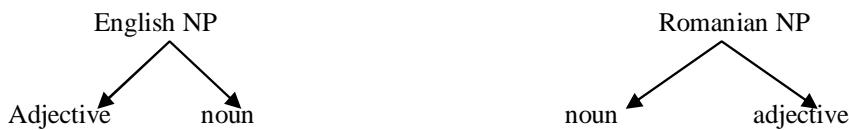
Dependencies on lexical gap and cultural context also complicate the problems of MT. That is why we cannot get perfect translation because the speakers of the source and target languages have different conceptual systems. A number of translating theorists (Steiner 51; Barnstone 100; Hofstadter 25) referred to a story by Jorge Borges showing that even two linguistic texts with the same words and grammar may have different meanings because of their different cultural contexts.

The Transfer Model

The strategy of performing MT is to translate with a process overcoming these differences, altering the structure of the source language to make it conform to the rules of the target language. This is done by applying contrastive knowledge, that is knowledge about the differences between the two languages, based on the system of the transfer model. In this case MT involves three phases: analysis, transfer and generation. Transfer means the gap between the output of the source language parser and the input to the target language generator.

Syntactic Transformations

Speaking about the syntactic transformations we must mention that in English there is an unmarked order in a noun-phrase, when the adjectives precede the noun but in Romanian they follow the noun. How can a MT system overcome such a difference?

In general syntactic transformations are operations that map from one tree to another. In such cases we must transform the nominal combinations, i.e. we must

reverse the order of the noun phrase in the process of translation. According to the rule we write:

$$\begin{array}{ccc} \text{English N P} & \xrightarrow{\quad} & \text{A N} \\ \text{Romanian N P} & \xrightarrow{\quad} & \text{N A} \end{array}$$

We have taken the simplest rule, transformations in the MT system may have more complex conditions, e.g. sentences with *there*, etc. We can formalize the transformations by means of unification-based models.

Lexical Transformations

The process of finding target language equivalents for the content words of the source language, i.e. lexical transfer, is difficult for the reasons that these two languages, English and Romanian, have many divergences because of the fact that they are from different groups of the languages, we have already shown it above.

The foundation of the lexical transfer is dictionary look up in a cross-language dictionary. The translation equivalent may transfer the model and treats translation as a process of changing the structure and words of a source sentence to arrive at a valid sentence of the target language. It is necessary to treat translation as a process of extracting the meaning of the input and then expressing the meaning in the target language. If we could perform this the MT system could do without the contrastive knowledge, relying only on the syntactic and semantic rules.

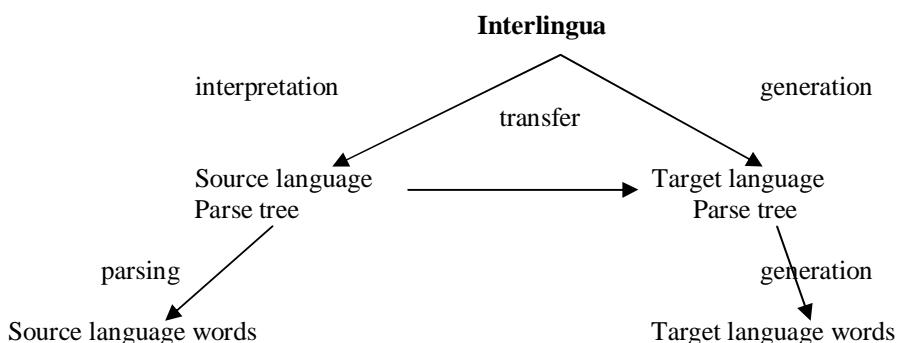
This scheme presupposes the existence of a meaning representation, or interlingua in a language independent form.

The idea of the interlingua is to represent all sentences that mean the ‘same’ thing in the same way, regardless of the language they happen to be in.

The semantic analyzer produces the structure rules by means of an Agent relation. It requires more analysis work than the transfer model which only requires syntactic parsing. Generation then can proceed directly from interlingua without any syntactic transformations.

Interlingua needs an inventory (with two key-words: agent and force and their determiners) in order that the semantic analyzer perform the work. The interlingual idea has implications not only for syntactic transfer but also for lexical transfer. The main idea is to avoid explicit descriptions of the relations between the S L and the T L words.

For simplification of the process we must use decomposition (was –Past Simple and Past Continuous, a - article in the Singular).

Brushing over numerous important details we can now contrast the transfer model with the interlingua model. Doing the extra work involved by the interlingua commitment is not an easy task. It requires the system designer to perform exhaustive analysis of the semantics and formalize it. Today this is more an art than a science. In some cases the semantics can mostly be given by a database model, as in the air travel, hotel reservation, at a shoe shop or restaurant recommendation domains.

Another problem with the interlingua idea is that, in its pure form, it requires the system to fully disambiguate at all times.

Direct Translation

The models of direct translation are looking fine. They involve: 1) Translating by fragments; 2) Producing elaborate structural analyses and do simple operations that can be done reliably. Such systems are called direct MT systems (with only a pair of languages: English and Romanian).

The direct MT system is composed of several stages, e.g.:

1. Morphological analysis;
2. Lexical transfer;
3. Work relating to prepositions;
4. SVO rearrangements;
5. Miscellany;
6. Morphological generation (post-editing).

MT may be introduced by: transfer, interlingua and direct models. They show what representations to use and what steps to perform in order to translate a text. Still there is another way to approach the problem of translation: to focus on the result, not on the process.

Many MT systems, especially direct ones, have a final phase, in which the system uses local considerations to revise word choices in the output. We can approximate the probability of a sentence being a good translation as the product of the probabilities that each target language word is an appropriate translation of some source language word.

Where do we get these probabilities? Standard bilingual dictionaries do not include such information, but they can be computed from bilingual corpora, i.e., parallel texts in two languages. From bilingual corpora aligned it is possible to count how many times a word, phrase, or structure gets mapped to each of its possible translations. Such alignments are potentially useful not only for MT but also for automatic generation of bilingual dictionary entries for use by human translators. (Dagan and Church 101; Fung and McKeown 65)

Since MT systems are generally run by human operators, the man is available to help the machine. One way to use human intervention is interactively: i.e., when the system runs into a problem, it can ask for help from the user. This is annoying – users do not like to have to answer questions from a computer, or to help the computer get its work done. (Cooper 87) Post-editing is the normal mode of human interaction with M T systems.

One way is to apply MT and see what comes out wrong, and then rewrite those sentences in the original. Another way is to have a model of what MT would

handle, and require input sentences to be rewritten in that sublanguage by disallowing PPs which could have ambiguities. Doing so may also make the source language text more understandable. This leads to the improvement of the process of translation as a whole.

In general the content words are crucial: having the words translated properly is vital. In practice, one of the major advantages of using a M T system is that it handles most of the difficult work of looking up words in bilingual dictionaries. As a result, professional MT users put great value on dictionary size and quality.

It has also become apparent that MT systems do better if the dictionaries include not only words but also idioms, fixed phrases, and even frequent clauses and sentences. Such data can be extracted automatically from corpora. Moreover, in some situations it may be valuable to do this on-line. Good results of translation depend on factors other than the quality of it. They depend on such factors as speed, storage requirements, the ability to run transparently inside the editor, etc. Translation memory, the ability to store and recall previously corrected translations is also preferable.

Language differences are a virtually inexhaustible source of complexity. The task of the linguist together with the programmist is to simplify the materials. Adding more knowledge does not always help, since a working MT system is a large, delicate code. Every M T system is adapted to a domain, to the working habits of its users and to the needs of the consumers of the output, first of all.

MT system design is hard work, requiring careful selection of models and algorithms combining them into a useful system. This must be done minimizing the development cost.

Bibliographical references

- Barnstone, W. *The Poetics of Translation*. Yale University Press, 1993.
- Comrie, B. *Language Universals and Linguistics Typology*. Basil Blackwell: Oxford Second Edition, 1989.
- Cooper, D. "Concepts from Semantics as Avenues to Reading Improvement." *The English Journal* 2 (1995): 85-90.
- Croft, W. *Typology and Universals*. Cambridge: Cambridge University Press, 1990.
- Dagan, I. and Church, K.W. "Termight: Coordinating Humans and Machines" *Bilingual Terminology Acquisition*. Machine Translation 12 (1997): 89 – 107.
- Fung, P. and McKeown, K. R. *A Technical Word- and Term-Translation and Using Noisy Parallel Corpora*. Machine Translation 12 (1997): 53 – 87.
- Hofstadter, D.R. *Le Ton beau de Marot*. New York: Basic Books, 1997.
- Nichols, J. *Head-marking and Dependent-marking Grammar* Language 62.1 (1986): 56
- Steiner, G. *After Babel: Aspects of Language and Translation*. Oxford: Oxford University Press, 1975.
- Горбатиков В. Г., Каменева З. М. *Обучающая диалоговая система, ориентированная на справочное бюро обувного магазина. Школа-семинар по оптимизации преподавания иностранных языков с помощью технических средств*. Кишинев, 1979, р. 29-30.

**UNELE PARTICULARITĂȚI GENERALE ȘI FUNCȚIONALE
ALE UNITĂȚILOR MONOFONEMATICE COMPUSE
ÎN CONTEXTUL LINGVISTIC ȘI ÎN CEL GLOTODIDACTIC**
(în baza materialului limbilor engleză și germană)

Alexei CHIRDEACHIN
Universitatea Liberă Internațională din Moldova

The linguistic dichotomy of language and speech manifests itself through the correlation phonetics and phonology at the level of language compartments, the former is represented by sound and the latter by phoneme at the level of operational units. Phonetic and phonemic units of a language can be classified by articulation and structure. Compound monophonemic units can be divided into homogeneous and inhomogeneous. In English and German, compound monophonemic units stand for long vowels, diphthongs, triphthongs and affricates. Linguistically one of the controversial issues is related to their phonetic nature and phonological status. Didactically the issue can be seen from two angles: Difficulties encountered by students in acquiring pronunciation and those come across by lecturers and schoolmasters in teaching them.

Key words: *linguistics, phonetics, phonology, sound, phoneme, compound monophonemic unit, phonemic association, didactics.*

La dichotomie linguistique de la langue et de la parole se manifeste par la corrélation entre la phonétique et la phonologie dont les unités opérationnelles sont le son et le phonème. Les unités phonétiques et phonématiques d'une langue peuvent être classées selon l'articulation et la structure. Les unités monophonématiques composées peuvent être conventionnellement divisées en unités homogènes et hétérogènes. En anglais et en allemand, le système des unités monophonématiques composées est représenté par voyelles longues, diphongues, triphongues et affriquées. L'une des questions controversées dans la linguistique est liée à la nature phonétique et l'état phonologique des unités monophonématiques composées. En termes d'enseignement le problème peut être vu à partir de deux points de vue: les difficultés rencontrées par les étudiants à acquérir des unités monophonématiques composées de l'anglais et l'allemand et celles rencontrées par les professeurs dans leur enseignement.

Mots-clés : *linguistique, phonétique, phonologie, son, phonème, unité monophonématique composée, association phonématique, didactique.*

1. Categoria de formă și conținut în lingvistică

După cum se știe, categoria de formă și conținut se reflectă în lingvistică prin dihotomia limbă/vorbire care, la rândul ei, se manifestă la nivel de compartimente ale limbii prin corelația fonetică-fonologie, cele din urmă având ca unități operaționale respective sunetul și fonemul (Tab.1). Fiind un fenomen fizic, sunetul poate fi determinat ca unitate operațională fonetică în cadrul vorbirii numai atunci când se asociază cu un fonem sau altul din limba respectivă. Unul și același sunet poate să se asocieze cu un anumit fonem într-o limbă sau, dimpotrivă, să nu se asocieze cu nici unul ori să se asocieze cu un fonem diferit în alta. În această ordine de idei, ne propunem să examinăm sistemul fonetic-fonologic al limbilor engleză și germană la nivelul unităților monofonematice compuse.

Tab.1. Coraport între formă și conținut în fonetică și fonologie în context lingvistic

Categoria Nr./r.	Interior	Exterior
1.	Conținut	Formă
2.	Planul conținutului	Planul expresiei
3.	Limbă	Vorbire
4.	Fonologie	Fonetica
5.	Fonem	Sunet

2. Clasificarea unităților fonetico-fonematice

Unitățile fonetico-fonematice ale unei limbi pot fi clasificate în funcție de articulație (vocalismul și consonantismul) și de structură (unități simple și cele compuse). În ceea ce privește cea de a doua abordare în clasificare, observăm că în cazul unităților monofonematice simple avem de a face cu monoftongi la nivel de vocalism și cu oclusive și constrictive la cel de consonantism. Unitățile monofonematice compuse pot fi convențional divizate în unități omogene (constituuite din elemente fonice identice, aici ne referim la vocale lungi la nivel de vocalism și la geminate la cel de consonantism), și neomogene (constituuite din elemente fonice neidentice, aici menționăm diftongi și triftongi la nivel de vocalism și la africate la cel de consonantism) (Tab.2).

Tab.2. Clasificarea unităților fonetico-fonematice după articulație și structură

Structura	Articulația		Vocalismul	Consonantismul
	Simple	Compuse		
	Omogene		Vocale lungi	Geminate
	Neomogene		Diftongi, triftongi	Africate

3. Sistemul unităților monofonematice compuse în limbile engleză și germană

În limbile engleză și germană, sistemul unităților monofonematice compuse este reprezentat de vocale lungi (omogene) și diftongi și triftongi (neomogene) la nivel de vocalism și africate la nivel de consonantism. De asemenea observăm că triftongii sunt specifici numai limbii engleze, iar geminatele sunt absente în ambele limbi. Celelalte tipuri de unități monofonematice compuse pot fi întâlnite atât în limba engleză cât și în cea germană (Tab.3).

Tab.3. Tipuri de unități monofonematice compuse în limbile engleză și germană

Limba	Unități monofonematice compuse				
	Omogene		Neomogene		
	Vocale lungi	Geminate	Diftongi	Triftongi	Africate
Engleză	+	-	+	+	+
Germană	+	-	+	-	+

Sistemul unităților monofonematische compuse în limbile engleză și germană se structurează după următorul inventar: **1) Vocalismul:** a) unități monofonematische compuse omogene (vocale lungi): /ɑ:/, e:, ε:, ə:, i:, ɔ:, ɸ:, u:, y:/; b) unități monofonematische compuse neomogene: diftongii /ai, ei, ɔi, au, əu, ɛə, iə, ɔə, uə/ și triftongii /'aiə, 'eiə, 'iɪə, 'ɔɪə, 'auə, 'əuə/; **2) Consonantismul:** unități monofonematische compuse neomogene – africatele /pf, ts, ʃ, dʒ/. Ca rezultat al examinării acestui sistem, observăm că în ambele limbi la nivelul unităților monofonematische compuse omogene sunt prezente vocalele lungi /ɑ:/, i:, ɔ:, u:/, fonemul /ə:/ este specific numai limbii engleze și fonemele /e:, ε:, ɸ:, y:/ numai celei germane. La nivelul unităților monofonematische compuse neomogene numai diftongii /ai, ɔi, au/ sunt prezente în cele două limbi. Restul diftongilor și toți triftongii sunt specifici exclusiv limbii engleze. În ceea ce privește consonantismul (unitățile monofonematische compuse neomogene reprezentate prin africate), numai africata /ʃ/ este prezentă în ambele limbi. Africatele /pf, ts/ sunt specifice numai limbii germane și africata /dʒ/ numai celei engleze (Tab.4).

Tab.4. Sistemul unităților monofonematische compuse în limbile engleză și germană

Articulația	Substructura	Tipuri de unități	Unități fonetico-fonematische	Limba	
				Engleză	Germană
Vocalismul	Omogene	Vocale lungi	/ɑ:/	+	+
			/e:/	-	+
			/ε:/	-	+
			/ə:/	+	-
			/i:/	+	+
			/ɔ:/	+	+
			/ɸ:/	-	+
			/u:/	+	+
	Neomogene	Diftongi	/y:/	-	+
			/ai/	+	+
			/ei/	+	-
			/ɔi/	+	+
			/au/	+	+
			/əu/	+	-
			/ɛə/	+	-
			/iə/	+	-
Consonantismul	Neomogene	Triftongi	/ɔə/	+	-
			/uə/	+	-
			/'aiə/	+	-
			/'eiə/	+	-
	Africate	Africate	/'iɪə/	+	-
			/'ɔɪə/	+	-
			/'auə/	+	-
			/'əuə/	+	-
			/pf/	-	+
			/ts/	-	+
			/ʃ/	+	+
			/dʒ/	+	-

Astfel, în sistemul unităților monofonematische compuse în limbile engleză și germană sunt prezente 28 de unități monofonematische compuse (100%: 24 de unități monofonematische vocalice compuse, 85,71% din numărul total al unităților monofonematische compuse, și 4 unități monofonematische consonantice compuse, 14,29% din numărul total al unităților monofonematische compuse), dintre care 9 omogene (vocale lungi, 100% din numărul total al unităților omogene, 32,14% din numărul total al unităților monofonematische compuse) și 19 neomogene (100% din numărul total al unităților neomogene, 67,86% din numărul total al unităților monofonematische compuse): 15 unități vocalice (100% din numărul total al unităților neomogene vocalice, 78,95% din numărul total al unităților neomogene, 62,5% din numărul total al unităților monofonematische vocalice compuse, 53,57% din numărul total al unităților monofonematische compuse), dintre care 9 diftongi (100% din numărul total al diftongilor, 60% din numărul total al unităților vocalice neomogene, 47,37% din numărul total al unităților neomogene, 37,5% din numărul total al unităților monofonematische vocalice compuse, 32,14% din numărul total al unităților monofonematische compuse) și 6 triftongi (100% din numărul total al triftongilor, 40% din numărul total al unităților neomogene vocalice, 31,58% din numărul total al unităților neomogene, 25% din numărul total al unităților monofonematische vocalice compuse, 21,43% din numărul total al unităților monofonematische compuse); și 4 unități consonantice (100% din numărul total al unităților consonantice, 21,05% din numărul total al unităților neomogene, 14,29% din numărul total al unităților monofonematische compuse) (Tab.5).

Tab.5. Ocurența inventarului unităților monofonematische compuse în limbile engleză și germană

Tipuri de unități monofonematische compuse			Nr.	% din			
				Dift. + trift.	Total (ne)omog.	Total voc. / cons.	Total general
Vocalismul	Omogene	Vocale lungi	9	-	100	-	32,14
	Neomogene	Diftongi	9	60	47,37	37,5	32,14
		Triftongi	6	40	31,58	25	21,43
	În total		15	100	78,95	62,5	53,57
Consonantismul	Neomogene	Africate	4	-	21,05	100	14,29
În total vocalismul			24	-	-	100	85,71
În total consonantismul			4	-	-	100	14,29
În total omogene			9	-	-	100	32,14
În total neomogene			19	-	-	100	67,86
În total (general)			28	-	-	-	100

În ceea ce privește coraportul între unitățile monofonematische compuse în limbile engleză și germană, observăm următorul tablou: dintre cele 9 unități omogene numai 4 sunt comune pentru ambele limbi (44,44% din numărul de unități omogene), 1 unitate este specifică numai limbii engleze (11,11% din numărul de unități omogene) și 4 sunt prezente numai în cea germană (44,44% din numărul de unități omogene). În cazul unităților neomogene se atestă următoarea situație: la nivelul vocalismului dintre cei 9 diftongi numai 3 sunt comune pentru ambele limbi (33,33% din numărul de unități omogene). Celelalte 6 diftongi sunt prezente doar în limba engleză (66,66% din numărul de unități omogene). În limba

germană nu există triftongi, astfel toți cei 6 triftongi aparțin sistemului fonetico-fonologic al limbii engleze. La nivelul consonantismului dintre cele 4 africate doar una se întâlnește în ambele limbi. 2 africate sunt specifice limbii germane și 1 este prezentă în cea engleză (Tab.6). Reieșind din cele examineate, conchidem că unitățile monofonemate compuse diferite sunt mai frecvente decât cele comune și revin mai mult limbii engleze decât celei germane.

Tab.6. Corelația între unități monofonemate compuse comune și diferite în limbile engleză și germană

Tipuri de unități monofonemate compuse			Unități comune		Unități diferite						În total	
					Limba engleză		Limba germană		În total			
N u m ă r u l	%	N u m ă r u l	%	N u m ă r u l	%	Nu mă rul	%	Nu mă rul	%	Nu mă rul	%	
Voc alism ul	Om ogene	Vocal e lungi	4	44,44	1	11,11	4	44,44	5	55, 55	9	100
	Neo mo gene	Diftongi	3	33,33	6	66,66	0	0	6	66, 66	9	100
		Trift ongi	0	0	6	100	0	0	6	100	6	100
		În total	3	20	12	80	0	0	12	80	15	100
	În total		7	29,17	13	54,17	4	16,67	17	70, 83	24	100
Con sona n- tisul	Neo mog ene	Afric ate	1	25	1	25	2	50	3	75	4	100
În total			8	28,57	14	50	6	21,43	20	71, 43	28	100

4. Asocierea fonematică a unităților monofonemate compuse în limbile engleză și germană

La nivelul vocalismului constatăm următorul tablou: în ceea ce privește unitățile monofonemate compuse omogene, numai sunetele /ɑ:/, i:/, ɔ:/, u:/ sunt asigurate fonematic în ambele limbi. Sunetul englez /ə:/ se poate asocia în limba germană cu vocalele /e:/, ε:/ sau în unele cazuri cu consoana vocalizată /r/. În mod asemănător sunetele germane /e:/, ε:/ se pot asocia în limba engleză cu /ə:/ care există în cea din urmă, iar /ø:/, y:/ nu se asociază cu nici un sunet deoarece limbii engleze nu sunt specifice așa sunete.

În cazul unităților monofonemate compuse neomogene, diftongii /ai, ɔi, au/ în ambele limbi se asociază cu fonemele respective. Diftongii /ei, əu/ din limba

engleză în cea germană se pot asocia în unele cazuri cu diftongii /ai, au/ respectiv, iar diftongii /ɛə, iə, ɔə, uə/ – cu combinări bifonematische ale monoftongilor /ɛ, i, ɔ, u/ respectiv și a consoanei vocalizate /r/. Triftongii /'aiə, 'ɔiə, 'auə/ din limba engleză în cea germană se pot asocia în unele cazuri cu combinări bifonematische ale diftongilor /ai, ɔi, au/ respectiv și a consoanei vocalizate /r/. Triftongii /'eiə, 'əuə/ se pot asocia în unele cazuri cu combinări bifonematische ale diftongilor /ai, au/ și a consoanei vocalizate /r/. Triftongul englez /'iə/ nu se poate asocia cu nici un fonem din limba germană deoarece în cea din urmă nu se atestă diftongi descendenți cu nucleul /i/. Aici trebuie să se menționeze că problema triftongilor este foarte controversată în lingvistică: pe de o parte, elementele triftongului sunt legate strâns în plan fonetic, trecerea de la un element la altul este graduală și este greu să se determine limitele dintre elemente. Pe de altă parte, elementele triftongilor fac parte din silabe diferite și adeseori din morfeme diferite, ceea ce ne împiedică să le considerăm unități monofonematische. Pentru a preciza statutul lor, este nevoie de cercetări fonetice cu caracter experimental, dar și de cele fonologice / funcționale.

La nivelul consonantismului numai africata /ʃ/ fiind prezentă în ambele limbi, se asociază cu fonemul respectiv. Africatele germane /pf, ts/ se asociază în limba engleză cu combinări bifonematische /p+f/ și /t+s/ respectiv (aici trebuie să se menționeze că africata /pf/ se manifestă fonologic ca un întreg, dar fonetic dificultatea de a-i recunoaște statutul de unitate monofonematică rezidă în incoincidența locurilor de articulare a elementelor ei oclusiv și fricativ, fapt ce implică necesitatea de a efectua cercetări fonetice cu caracter experimental, dar și cele fonologice / funcționale). Africata engleză /ʃ/ se poate asocia în unele cazuri cu africata /f/ în limba germană.

Astfel, observăm că după criteriul asocierii fonematische sunetele ce reprezintă unități monofonematische compuse în limbile engleză și germană se pot diviza convențional în trei grupe: sunetele care se asociază cu fonemele respective (în continuare asociere adecvată), sunetele care se pot asocia cu alte foneme (în continuare asociere inadecvată) și sunetele care nu se asociază cu nici un fonem (în continuare nonasociere) (Tab.7).

Tab.7. Corelația de asociere fonetico-fonematică a unităților monofonematische compuse în limbile engleză și germană

Articulația	Substrucțura	Tipuri de unități	Unități fonetico-fonematische	Tipul de asociere		
				Adecvat	Inadecvat	Non asociere
Vocalismul	Omonogene	Voc. lungi	/ɑ:/	+	-	-
			/e:/	-	+	-
			/ɛ:/	-	+	-
			/ə:/	-	+	-
			/i:/	+	-	-
			/ɔ:/	+	-	-
			/ɸ:/	-	-	+
			/u:/	+	-	-
			/y:/	-	-	+
	Neomo-	Dif	/ai/	+	-	-

	gene	tongi	/ei/	-	+	-
			/ɔi/	+	-	-
			/au/	+	-	-
			/əu/	-	+	-
			/ɛə/	-	+	-
			/iə/	-	+	-
			/ɔə/	-	+	-
			/uə/	-	+	-
	Trif tongi		/'aiə/	-	+	-
			/'eɪə/	-	+	-
			/'iɪə/	-	-	+
			/'ɔɪə/	-	+	-
			/'auə/	-	+	-
			/'əuə/	-	+	-
	Consonantismul	Neomogene	/pʃ/	-	+	-
			/ts/	-	+	-
			/fʃ/	+	-	-
			/dʒ/	-	+	-
	Afri cate					

Situația cu privire la coraportul tipurilor de asociere a unităților monofonematische compuse în limbile engleză și germană arată în felul următor:
I. Vocalismul: 1. Unități omogene (vocale lungi): **a)** asocierea adecvată – 4 (44,4% din numărul total de unități); **b)** asocierea inadecvată – 3 (33,3% din numărul total de unități); **c)** nonasocierea – 2 (22,2% din numărul total de unități); **d)** în total – 9 (100% din numărul total de unități); 2. Unități neomogene (diftongi): **a)** asocierea adecvată – 3 (33,3% din numărul total de unități); **b)** asocierea inadecvată – 6 (66,7% din numărul total de unități); **c)** nonasocierea – 0 (0% din numărul total de unități); **d)** în total – 9 (100% din numărul total de unități); 3. Unități neomogene (trifongi): **a)** asocierea adecvată – 0 (0% din numărul total de unități); **b)** asocierea inadecvată – 5 (83,3% din numărul total de unități); **c)** nonasocierea – 1 (16,7% din numărul total de unități); **d)** în total – 6 (100% din numărul total de unități); 4. Unități neomogene (în total): **a)** asocierea adecvată – 3 (20% din numărul total de unități); **b)** asocierea inadecvată – 11 (73,3% din numărul total de unități); **c)** nonasocierea – 1 (6,7% din numărul total de unități); **d)** în total – 15 (100% din numărul total de unități); **II. Consonantismul:** 1. Unități neomogene (africate): **a)** asocierea adecvată – 1 (25% din numărul total de unități); **b)** asocierea inadecvată – 3 (75% din numărul total de unități); **c)** nonasocierea – 0 (0% din numărul total de unități); **d)** în total – 4 (100% din numărul total de unități); **III. În total vocalismul:** 1. Asocierea adecvată – 7 (29,2% din numărul total de unități); 2. Asocierea inadecvată – 14 (58,3% din numărul total de unități); 3. Nonasocierea – 3 (12,5% din numărul total de unități); 4. În total – 24 (100% din numărul total de unități); **IV. În total consonantismul:** 1. Asocierea adecvată – 1 (25% din numărul total de unități); 2. Asocierea inadecvată – 3 (75% din numărul total de unități); 3. Nonasocierea – 0 (0% din numărul total de unități); 4. În total – 4 (100% din numărul total de unități); **V. În total omogene:** 1. Asocierea adecvată – 4 (44,4% din numărul total de unități); 2. Asocierea inadecvată – 3 (33,3% din numărul total de unități); 3. Nonasocierea – 2 (22,2% din numărul total de unități);

4. În total – 9 (100% din numărul total de unități); **VII. În total neomogene:** **1.** Asocierea adecvată – 4 (21,1% din numărul total de unități); **2.** Asocierea inadecvată – 14 (73,7% din numărul total de unități); **3.** Nonasocierea – 1 (5,3% din numărul total de unități); **4.** În total – 19 (100% din numărul total de unități); **VII. În total (general):** **1.** Asocierea adecvată – 8 (28,6% din numărul total de unități); **2.** Asocierea inadecvată – 17 (60,7% din numărul total de unități); **3.** Nonasocierea – 3 (10,7% din numărul total de unități); **4.** În total – 28 (100% din numărul total de unități) (Tab.8). În toate categoriile și subcategoriile unităților monofonematische compuse în limbile engleză și germană se atestă cazuri de asociere inadecvată. La triftongilor sunt absente cazuri de asociere adecvată, iar la diftongi și africate lipsesc cele de nonasociere. În general, numeric și în procentaj cazuri de asociere inadecvată predomină, după ele urmează cele de asociere inadecvată, și cele mai mici valori numerice și procentuale revin cazurilor de nonasociere.

Tab.8. Ocurența tipurilor de asociere a unităților monofonematische compuse
în limbile engleză și germană la nivel de inventar

Tipuri de unități monofonematische compuse			Tipul de asociere									
			Adecat		Inadechat		Non asocierea		Total			
			Numărul	% din numărul total		Numărul	% din numărul total		Numărul	% din numărul total	Numărul	% din numărul total
Vocalismul	Omo gene	Vocale lungi	4	44,4	3	33,3	2	22,2	9	100		
	Neomogene	Diftongi	3	33,3	6	66,7	0	0	9	100		
		Triftongi	0	0	5	83,3	1	16,7	6	100		
		În total	3	20	11	73,3	1	6,7	15	100		
Consonantismul	Neomogene	Africate	1	25	3	75	0	0	4	100		
În total vocalismul			7	29,2	14	58,3	3	12,5	24	100		
În total consonantismul			1	25	3	75	0	0	4	100		
În total omogene			4	44,4	3	33,3	2	22,2	9	100		
În total neomogene			4	21,1	14	73,7	1	5,3	19	100		
În total (general)			8	28,6	17	60,7	3	10,7	28	100		

5. Unități monofonematische compuse sub aspectele lingvistic și glotodidactic

Una dintre probleme controversate în lingvistică ține de natura fonetică și statutul fonematic sau fonologic al unităților monofonematische compuse în cele

două limbi. Situația se complică prin faptul că nu toate unitățile reprezintă un întreg atât în plan fonetic, cât și în cel fonematic. Toate unitățile compuse omogene și diftongii sunt monofonemate și monosonice în ambele limbi. Cât despre triftongi, gradul de unire între elemente este destul de strâns pentru a le putea considera un întreg fonetic, dar recunoașterea lor drept un întreg din punct de vedere fonematic este împiedicată de faptul că elementele lor aparțin diferitelor silabe și morfeme. Africata germană /pf/, din contra, se comportă ca un întreg fonematic, însă în plan fonetic nu poate fi privită ca un întreg deoarece elementele ei nu coincid după loc de articulare: elementul /p/ este bilabial, pe când /f/ – labio-dental. Celelalte africate reprezintă un întreg și fonetic, și fonematic. Pentru rezolvarea problemei menționate supra, este nevoie de un sir de cercetări cu caracter experimental ce ar viza cele trei aspecte ale sunetului (articulatoric, acustic și perceptiv), dar și ce cele cu caracter funcțional.

În plan didactic problema poate fi contemplată din două puncte de vedere: dificultăți întâmpinate de studenți la însușirea pronunției unităților fonetico-fonemate din limbile engleză și germană, și cele întâmpinate de profesori la predarea acestora. Unele sunete nu există în limba maternă (română) a studenților, altele se pronunță diferit. Pentru a depăși aceste dificultăți cu succes, este nevoie de un sir de exerciții de antrenament bazate pe analiza comparativ-contrastivă a limbilor maternă și studiată la nivelul sunetelor vizate. De asemenea =se impune îmbogățirea programelor de formare continuă a cadrelor didactice în aşa fel încât ei să aibă posibilitatea de ași face cunoștință cu realizări de ultimă oră atât în lingvistică cât și în didactică, și să-și antreneze pronunția în practică. Determinarea asocierii fonemate a sunetelor vorbirii (mai ales a celor compuse) facilitează înțelegerea și perceperea acestora atât de către cadre didactice în vederea predării lor cât și de către studenți în ce privește însușirea lor.

Referințe bibliografice

- Babără, Nicanor. *Pronunțarea și ortografia engleză în contextul didacticii (studiu lingvistico-statistic)*//Probleme de lingvistică generală și romanică. Vol. II. Chișinău: CEP USM, 2003.
- Babără, Nicanor, Chirdeachin, Alexei. *Cu privire la aspectul lingvistic al predării unităților monofonemate compuse*//Probleme de lingvistică generală și romanică. Actele Colocviului științific internațional consacrat aniversării a 80-a de la nașterea lui Grigore Cincilei, doctor habilitat, profesor universitar, ediția a II-a, Chișinău, 1 decembrie 2007. Chișinău: CEP USM, 2008.
- Chirdeachin, Alexei. *Einige akustische und graphische Besonderheiten der komplexen monophonematischen Strukturen als phonetische und phonologische Operationsinheiten im Deutschen*//*Studia Universitatis*. Seria „Ştiințe Umanistice”. 2011. – Nr.44 (44).
- Corlăteanu, Nicolae, Zagaevschi, Vladimir. *Fonetica*. Chișinău: Lumina, 1993.
- Coșeriu, Eugen. *Introducere în lingvistică*. Cluj: Echinox, 1995.
- Ernst, Peter. *Germanistische Sprachwissenschaft*. Wien: WUF, 2004.
- Gogălniceanu, Călina. *The English Phonetics and Phonology*. Iași: Chemarea, 1993.
- Tătaru, Ana. *Limba română. Specificul pronunțării în contrast cu germana și engleza*. Cluj-Napoca: Editura Dacia, 1997.
- Turculeț, Adrian. *Introducere în fonetica generală și românească*. Iași: Casa Editorială Demiurg, 1999.

-
- Vater, Heinz. *Einführung in die Sprachwissenschaft*. 4.Auflage. München: W.Fink Verlag, 2002.
- Zacher, Oskar. *Deutsche Phonetik*. Ленинград: Просвещение, 1969.
- Бабырэ, Никанор Михайлович. *Фонетический и фонологический статус сложных гласных звуковых комплексов германских и романских языков*. Кишинёв: Молдавский госуниверситет, 1992.
- Богомазова, Татьяна Сергеевна, Подольская, Татьяна Ефимовна. *Теория и практика по фонетике немецкого языка (для повышения квалификации преподавателей высшей школы)*. Москва: Лист Нью, 2004.
- Бурая, Елена Анисимовна, Галочкина, Ирина Евгеньевна, Шевченко, Татьяна Ивановна. *Фонетика современного английского языка. Теоретический курс*. 3-е изд. Москва: Академия, 2009.
- Гальскова, Наталья Дмитриевна, Гез, Надежда Ивановна. *Теория обучения иностранным языкам. Лингводидактика и методика*. Москва: Академия, 2004.
- Кодзасов, Сандро Васильевич, Кривнова, Ольга Фёдоровна. *Общая фонетика*. Москва: РГГУ, 2001.
- Левицький, Віктор Васильович. *Основи германістики*. Вінниця: Нова книга, 2006.
- Левковская, Ксения Аристарховна. *Немецкий язык. Фонетика, грамматика, лексика*. 2-е изд. Москва: Изд-во МГУ Академия, 2004.

COMMUNICATIVE NEEDS AND COMPETENCES OF A FOREIGN STUDENT-NONPHILOLOGIST

Irina SHULGA
Kharkov National Aerospace University

The results of an expert assessment of the communicative competence structure of foreign applicants are described in the article. It is revealed that strategic, general educational components and a component of the academic adaptability play an important role in a situation of the beginning of studies in the universities when the level of formation of the communicative skills is insufficient. The list of the communicative situations which are the most topical for the formation of a competent portrait of foreign applicants is defined in this article.

Key words: *foreign applicants, academic adaptability, competences.*

L'article décrit les résultats d'une évaluation par des experts de la structure de la compétence communicative des étudiants étrangers. Il s'est avéré que les composantes stratégiques générales de la formation et la composante de l'adaptation scolaire jouent un rôle important à l'étape initiale de la formation universitaire si le niveau de formation des compétences de communication est insuffisant. L'article présente une liste de situations de communication qui sont les plus typiques pour la formation d'un portrait des compétences des étudiants étrangers.

Mots-clés : *étudiants étrangers, adaptabilité scolaire, compétences.*

Learning a foreign language in the language environment requires to identify the communicative needs and competencies of foreign students-nonphilologists and also the level of learning which is necessary and sufficient for full - fledged participation in the educational process during the 1-st year of studies; the description of the requirements for applicants of the mentioned educational specialization in accordance with the components of the communicative competence, in all kinds of speech activities and communicative spheres . Thus, the description of *the competent portrait of a foreign applicant–nonphilologist* is topical: a set of communicative and cognitive skills necessary for students of the given category.

The analysis of the communicative needs of each category of persons, involved in the communicative process, is based on the understanding that communication is a specific kind of activity, the meaning of which is the exchange of information with the help of communicative acts and speech activities. (Азимов) The teaching of communication requires a special organization and observance of special characteristics, which collectively form the *communicativity*.

The communicativity is understood as such an organization and orientation of the language lessons in which the purpose of the training is connected with the providing of the closest approaching of the learning process to the real communication in the target language in all or several types of speech activities in different areas of communication. The communicativity of teaching is intended on the building of the educational process as a model of the communicative process. (Азимов 113-114)

The main characteristics of the genuine communicativity, according to E. I. Passov, are *the motivation* of the student's activity; *the purpose fullness of any action* in order to achieve a communicative goal; *the personal meaning* of all the work of a student; *the speech and thinking activity*, i.e. the involvement into the process of solving the communicative problems; *the attitude of the personal interest* to the subject of discussion; *the connection of the communication with various forms of activity* – educational, informative etc; *the interaction* of those who communicate; *the contact* in emotional, semantic and personal plans; *situativity; functionality* (the priority of speech functions over language units); *heuristics* which excludes learning by heart and its reproduction; *rich content, problematic issues, novelty, expressiveness* in the use of verbal and non – verbal means of communication. (Пассов 100-102)

Communication should be a channel of knowledge, serve as a means of development, be a tool of education and an adequate teaching environment. (*ibidem* 108)

However, the modern communicative teaching should not be interpreted simplistically. As A. A. Leontiev noted, the idea of communicativity supposes not so much an obligatory communication during the educational process, but a general requirement of naturalness of the student's activities at all stages of its formation. Any motivated activity is natural but not only communicative, and the formation of the foreign language speech activity may be subordinated at one or another stage to other types of motivation - cognitive, aesthetic. (Леонтьев) The communicative or the speech need is understood as: 1) the desire of speech activity, which arose before the beginning of the communicative act and is defined completely during its realization (Скалкин), 2) the conscious need to make a particular speech act. (Леонтьев)

"Socially important needs of society in the preparation of specialists with specific communicative competences in a foreign language are at the heart of the communicative needs of the students." (Амиантова 14) Therefore, the practical teaching objectives, put forward by a teacher or perceived by students, are defined not only (and not so much) by the individual needs of the students but, of course, supported by speech requests of the modern society, the conditions of its development and the objectives at this stage. (Костомаров)

The communicative needs are described by a list of communicative tasks that have to be solved by means of the language under study. The spheres and sub spheres, kinds of speech activity, situations and themes of communication, writing genres and types of texts that are relevant for this category of students are identified for it. (Амиантова 14)

In the framework of socially important for every contingent of students, speech situations are chosen, for every of which single - type speech intentions with the single - type speech realization are revealed that allows to organize the teaching of the language material, to form a skill of transferring by analogy. (*ibidem* 15)

"The identifying of the communicative needs of students can be considered as a bench mark for defining the basic parameters of the course of study, including the language ones." (Битехтина 57) Besides that, to determine the content of the course of study which is adequate for the students' purposes is only possible through an integrated consideration of their speech and language needs.

The basis of all the work should consist of: a) the defining of the communicative needs of students; b) a certain scientific and pragmatically substantiated description of the language system as a whole and those of the functional subsystems , the choice of which is determined by the communicative needs of students.” (Битехтина 57)

“The communicative needs are characterized by the following parameters: 1) the communicative tasks and their verbal and non-verbal ways of solving; 2) used kinds of the speech activity; 3) the types of texts and discourses that function in the communicative process; 4) the speech acts which are carried out during the communication. (Азимов 115)

For foreign students-nonphilologists the main spheres are educational and professional, in the process of communication in which students should perform the following steps: listening to the lectures, preparation for the practical lessons, work on the workshops, working in the laboratory, passing the examinations and tests, consultations, preparation of reports for a conference, preparation of course works and diploma theses, the defense of laboratory, course works and diploma theses, conversations with the scientific advisor concerning a topic of a course work or a diploma thesis, participation in the production practice, informal communication within the group, design of calculating and graphic laboratory, course works and diploma theses. (Васильева 84-85)

It is also proposed a general approach for determining the communicative needs of first-year students which is defined that “a first – year student of the nonphilological university needs to learn, to listen to the lectures in Russian, to participate in the seminar on the speciality and social studies (for what a person, in turn, should be able to read a textbook and other recommended literature), to do laboratory works and then to pass exams... Communicative needs are taken into account directly when one defines the topics in the selected for education texts. In this case, it is essential exactly what subjects are studied during the first year at the nonphilological university.”(Лаптева 165)

“In order to determine the content and scope of the required communicative competence in the educational and professional spheres needed for students – nonphilologists, mutual efforts of those who teach Russian and other subjects are really necessary for defining urgent communicative tasks this and a list of standard (invariant) modes of their expression for this area. Only using such an approach and “the distribution of duties”, it is possible to get the description of communicative competences which are now accepted in many, but firstly European, countries.” (Митрофанова 208)

They also consider methodically appropriate the solving of another linguistic and didactic problem – the determination of the so-called basic level of the communicative competence for the educational, professional and future professional communication, which should provide a basic but full communication. (*ibidem* 209)

To clarify the communicative needs of the foreign applicants of nonlanguage specialties and the structure of the communicative competence of the given category of foreigners we have carried out several series of questionnaire of the following groups of respondents: teachers of Russian as a foreign language who work with the students of nonlanguage specialties, teachers of special subjects, foreign students of the first and second years of studying.

For the purposes of our research the questionnaire that relates to the subsidiary methods of the pedagogical researches (Штульман, Азимов) plays an important role. It was necessary for us to figure out how foreign students evaluate their readiness to participate fully in the educational process, what knowledge and skills they believed they were lack of. Besides that, we clarified how foreigners felt comfortable in those communicative situations which teachers - practitioners believed to be frequent enough.

We offered respondents to answer in the written form two sets of questions which were called an open method (free answer was assumed) and closed (multiple choice was assumed). (Азимов 17)

The materials of the questionnaire should “answer precisely the purpose and nature of the research; 2) correspond to the respondents' age peculiarities; 3) have a form which facilitates the conducting of the questionnaire both for tests and researchers; 4) have several answers to each question, which exhaust totally all possible answers; 5) each of the answer variants in accordance with its significance should be estimated with points that facilitates statistical and mathematical processing of the received information; 6) if necessary to give the tests the opportunity to design their own answers.” (Штульман 38)

We will also rely on the results of the research on the communicative needs of foreign students which were already conducted in the methodology of the RAF teaching. Methodists (Битехтина) distinguish five basic areas that are topical for foreign students: teaching and research, social and cultural, social and political, social and living, administrative and legal. In addition, “the communicative needs of students in these areas of communication are not equal. Thus, the communicative needs in the field of administration and legislature have rather peripheral character..., social and living sphere has been paid great attention on the basic stage of teaching... On the main stage of teaching firstly it is necessary to consider the needs in educational and scientific, social and political, social and cultural spheres...” (Битехтина 35)

The next stage is to define the sub spheres of each of the named above spheres. For example, in the educational and scientific sphere (in later publications it carries the name educational and professional) nine sub spheres are revealed: listening to the lectures, preparation for a workshop, working at a workshop, passing the exams and tests, consultations and colloquiums, preparation of reports and messages on a conferences, informal communication within the educational group, course, stream, conversations with the scientific advisor concerning the topic of the course work and diploma thesis, production practice.

Except questionnaires, the complex of components of the communicative competence was subjected to an expert assessment by the teachers who teach Russian foreign students of nonlanguage specialties. For this purpose the colleagues were offered to examine the definitions of linguistic (language), discourse (speech), sociocultural, strategic, professional, general educational components and a component of the academic adaptability. Also it was offered to the colleagues to make their additions to the list of components of the communicative competence, which complex forms the level of proficiency in a language.

Expert methods in all areas of researches rely on the attitudes of the experts who give antecedent or range evaluations to the studied phenomena which by their nature can't be subjected to a direct measurement. (Клименюк)

The teachers, who have length of service with foreign students of nonlanguage specialties not less than ten years, took part in an expert assessment of a complex of components of the communicative competence.

Before carrying out the questionnaire we offered participants the prolog of questionnaires with the characteristic of components of the communicative competence and the basic list of communicative needs. The analysis of results of an expert assessment allows noting that linguistic, discourse, sociocultural and subject components assist at the educational process and the need of their formation was admitted by all the respondents. 100% of respondents recognized the need of formation of strategic, general educational components and a component of the academic adaptability in the educational process. Interesting results were received concerning a strategic component. 32, 4% of teachers consider that in the educational process on the preparatory faculty influence strategies are formed, naming among them the usage of forms of an imperative mood, teaching in drawing up questions etc. Teaching of the strategies of compensation is present at the educational process according to 11,8% of respondents (teachers called training how to use synonyms, antonyms, participial phrase and sentences with the word "which").

The questionnaire of the teachers of special disciplines was carried out for the purpose of specification of the list of situations of communication which are significant academically for the first-year students. As the basic the following list of communicative needs was offered:

- 1 . Auding and a contracted notation of lectures on profile subjects.
- 2 . Interpretation of abstracts of lectures.
- 3 . Answering questions of the teacher on a practical trainings.
- 4 . Answering questions of the teacher on laboratory trainings.
- 5 . Preparation for seminar lessons with the use of the material of lectures.
- 6 . Participation in seminars, discussions, colloquiums.
- 7 . Reading special literature.
- 8 . Drawing up an abstract of the written texts on the speciality.
- 9 . Allocation of the main information of the texts on the speciality, definition of functional and communicative blocks.
- 10 . Ability to ask questions.
- 11 . Communication within the student's group about educational questions.
- 12 . Writing a course work.
- 13 . Defense of a course work.

The list is rather traditional, however, teaching communication in these situations remains an topical methodical problem.

Teachers added skills of searching for the necessary materials in a library and on the Internet and also abilities to agree / disagree with the interlocutor which we put to the item #6.

The teachers of special subjects noted also the need of teaching students to communicate in the following situations (we selected the most frequent):

1. Understanding and clarification of the lesson schedule by students.
2. Communication with employees of the dean's office concerning the organization of the educational process.

3. Communication with the educational and support personnel of the departments concerning receiving and preparation of tasks, working off the missed lessons etc.

4 . Ability to tell about misunderstanding of the specific questions arising in situations of lists A and B, to ask again, specify.

5 . Ability to agree, disagree, prove one's rightfulness.

6 . Organize independently one's educational activity.

Lists were offered for an assessment to the students of the first and second years of studying of nonlanguage specialties.

The students of the first year added the following communicative situations, communication within which causes the greatest difficulties:

1. Literature search in library (not on the Internet).

2. Registration of official papers (different applications, powers of attorney, writing of the autobiography etc.).

3. Communication with law enforcement officers in conflict situations.

4. Registration of bank documents.

As we see, the most acute problems in realization of the communicative needs belong not only to the educational and professional sphere of communication, but also to administrative and legal, official.

Students of the second year added the following communicative situations, communication within which caused the greatest difficulties during the first year:

1. Communication with law enforcement officers in conflict situations.

2. Registration of official papers (different applications, powers of attorney, writing of the autobiography etc.).

According to the results of the questionnaire of the teachers of Russian, the teachers of special disciplines and foreign students of the first of the second years of study, it is possible to make the following conclusions: the most difficult types of communicative activity in the educational and professional sphere of communication are:

1. Auding and a contracted notation of lectures on profile subjects.

2. Interpretation of abstracts of lectures.

3. Participation in seminars, discussions, colloquiums.

4. Allocation of the main information of the texts on the speciality, definition of functional and communicative blocks.

5. Communication with the educational and support personnel of the departments concerning receiving and preparation of tasks, working off the missed lessons etc.

6. Ability to agree, disagree, prove one's rightfulness.

7. Ability to organize independently one's educational activity.

It is obvious that to answer questions of the teacher on practical and laboratory lessons is slightly easier because the teacher can estimate the potential of the student and assist in the correct understanding of a question. Preparation for seminars takes place at home and allows to use additional information, dictionaries, manuals, to ask group mates for help etc. However, participation in seminars which can be considered as independently prepared kind of activity, doesn't allow students to feel confident enough in this situation.

Reading texts in the speciality and drawing up abstracts is, as a rule, carried out at home and allows to carry out a task during such quantity of time which is necessary for achieving the needed result.

Communication within the student's group about educational questions isn't a problematic situation for quite large number of students only on the second year.

Communication with the educational and support personnel assumes receiving and performance of individual tasks, course works, module tests, working off the missed lessons. The difficulties noted by the majority of students, force to pay closer attention on this situation.

Expressing agreement/disagreement, the reasoning of one's own opinion fell within the list of the situations which cause difficulties for students rather predictably. The program of Russian anticipates the mastering of such skills only on the third year but they are already essential on the first.

The greatest difficulties are caused by the independent organization of the educational activity.

The information we received is proved by the results of the special research of the educational and scientific psychological service of KhNU which was conducted together with the department of the language preparation of the Center of the international education. According to the results of this research, of 43% of students consider urgent for themselves a problem of understanding of a teaching material during lectures, 33% have difficulties with understanding of a teaching material in textbooks, 32% of respondents experience difficulties communicating with their Ukrainian friends. And, though, this research set as the purpose the identification of the psychological character problems, the given results testify that the most important of the problematic factors is insufficient level of the language preparation.

The definition of a competent portrait of foreign students-nonphilologists makes thinking about revision of existing program requirements to abilities and skills of the language of teaching.

Bibliographical references

- Азимов, Э. Г., Щукин, А. Н. *Новый словарь методических терминов (теория и практика обучения языкам)*, Москва: Издательство ИКАР, 2009.
- Амиантова, Э. И., Белянко, О. Е., Борзенко, С.Г. «Изучение коммуникативных потребностей учащихся для определения целей и содержания обучения», *Научные традиции и новые направления в преподавании русского языка и литературы*. Шестой международный конгресс преподавателей русского языка и литературы. Доклады советской делегации. Москва: Русский Язык, 1986, с. 12-25.
- Битехтина, Г. А., Клобукова, Л. П. «Коммуникативные потребности учащихся и проблемы формирования языковой компетенции студентов-нефилологов гуманитарного профиля», *Научные традиции и новые направления в преподавании русского языка и литературы*. Шестой международный конгресс преподавателей русского языка и литературы. Доклады советской делегации. Москва: Русский Язык, 1986, с.57-65.
- Васильева, Т. В. «Учет реальных коммуникативных потребностей студентов-иностранцев инженерного профиля в процессе обучения русскому языку», *Материалы IX Конгресса МАПРЯЛ*. Доклады и сообщения российских учёных Братислава, Москва, 1999, с.84-86.
- Клименюк, О. В. *Методологія та методи наукового дослідження: Навчальний посібник*, Київ: «Міленіум», 2005.

Костомаров, В. Г., Митрофанова, О. Д. *Методическое руководство для преподавателей русского языка иностранцам*, 2-е изд., стереотип. Москва: Русский язык, 1978.

Лаптева, О. А. «Русский язык в нефилологическом вузе сегодня и современная наука о русском языке», *Научные традиции и новые направления в преподавании русского языка и литературы*. Шестой международный конгресс преподавателей русского языка и литературы. Доклады советской делегации. Москва: Русский Язык, 1986, с. 164-173.

Леонтьев, А. А. «Принцип коммуникативности и психологические основы интенсификации обучения иностранным языкам», *Язык и культура в филологическом вузе*. Москва: Гос. ИРЯ им. А. С. Пушкина, 2006, с. 145-155.

Митрофанова, О. Д. «Нефилологическая аудитория как субъект учебного процесса и объект лингводидактического воздействия» *От слова к делу. Сб. докл. / X Конгресс МАПРЯЛ* (Санкт-Петербург – 2003). Москва: Гос. ИРЯ им. А. С. Пушкина, 2003, с. 203-212.

Пассов, Е. И., Кузовлева, Н. Е. *Основы коммуникативной теории и технологии иноязычного образования: методическое пособие для преподавателей русского языка как иностранного*, Москва: Русский язык. Курсы, 2010.

Скалкин, В. Л. *Основы обучения устной иноязычной речи*, Москва: Русский язык, 1981.

Ушакова, Н. И. *Учебник по языку обучения для иностранных студентов в русле современной образовательной парадигмы. Теория и практика создания учебника по языку обучения для иностранных студентов вузов Украины*, Харьков: ХНУ имени В. Н. Каразина, 2009.

Штульман Э. А. *Методический эксперимент в системе методов исследования*, Воронеж: изд-во Воронеж. ун-та, 1976.

LOCUȚIUNILE – ETAPE ÎN NOMINARE

Ala SAINENCO
Universitatea de Stat "Aleco Russo", Bălți

According to I. Rozowadowski's concept about the poly-lexical units' origin, phases are explicit in nomination. Being socialized, phrases may serve as training bases for new lexical units. The process of formal unifying of phrases is examined as a process related to poly-lexical units' syncopation.

Key words: *poly-lexical units' syncopation, phrase, mono-lexical unit, poly-lexical unit, phase in nomination, lingual economy, demotivation, regularization.*

En accord avec la conception de I. Rozowadowski sur l'origine poly-lexicale des unités linguales, les locutions sont considérées des phases explicites dans la nomination. On affirme que les locutions, étant socialisés, peuvent servir comme base formative pour les nouvelles unités lexicales. Le processus d'unification formelle de locutions est examiné comme un processus qui tient de la syncope des unités poly-lexicales.

Mots-clés : *syncope des unités poly-lexicales, locution, unité mono-lexicale, unité poly-lexicale, phase dans la nomination, économie linguale, démotivation, régularisation.*

La începutul secolului al XIX-lea lingvistul german Fr. Bopp enunță ideea că „fiecare formă flexionară oglindește structura judecății logice, având, obligatoriu, trei elemente formative: subiect, copulă, predicat.” (*apud* Graur, 1966: 37) Această observație a ilustrului lingvist are la bază, după unii istorici ai lingvisticii, teza unor cercetători arabi, după care afixele flexionare sănt, la origine, rădăcini și apar ca urmare a unui proces de aglutinare. Originală sau doar preluată, teza poate fi interpretată în sensul anticipării, în ontologie, a unităților monolexicale flexionare prin unități polilexicale. Or, pornind de la faptul că, în logică, subiectul semnifică ceva dat, cunoscut, iar predicatul – ceva nou în raport cu subiectul și că lexeme cu aceeași rădăcină, dar afixe diferite, au semnificații diferite, putem considera că rădăcina, în structura unui cuvânt, are rolul subiectului dintr-o judecată, iar afixul – pe cea a predicatului. Așa cum afixele sănt, la origine, rădăcini pronominale, am putea presupune existența unei faze intermediare în dezvoltarea limbii în care flexiunea se realiza prin juxtapunerea unor rădăcini. Se poate ajunge, pe această cale, la ideea plauzibilă că un cuvânt posedă, la origine, o structură polilexicală. Această idee este însă trecută cu vederea de cercetătorii contemporani ai lingvistului german, revenindu-se la ea abia la începutul secolului al XX-lea.

Astfel, ideea despre structura polilexicală a cuvântului, aplicată de lingvistul polonez Jan Rozwadowski (*apud* Saharnîi, 1974: 8) la sfera conținutului, cu repercușiuni asupra formei, se dovedește fructuoasă acum. Conform concepției autorului în cauză, orice unitate nominativă are, la origine, o structură polilexicală și se produce prin agregarea unui element nou, numit diferențiator (după Bopp, predicat), la un element existent, numit identificator (*apud* Bopp, subiect). Veridicitatea ideii este probată de existența a numeroase unități polilexicale, pe de o parte, dar și a unităților monolexicale cu formă internă explicită, pe de altă parte, care vădesc clar prezența celor două elemente în structura lor. În cazul unităților polilexicale (îmbinări și propoziții nominative), identificatorul și diferențiatorul sănt expliciti. În

structura unității nominative *a da indicații* „a semnala, a recomanda, a prescrie”, de exemplu, deosebim două elemente: verbul *a da* (identificatorul) care introduce unitatea nominativă dată în zona altor unități cu semul *a da* (*a da adăpost, a da anunț, a da consultație* etc.) și substantivul *indicații* (diferențiatorul) cu funcția de a specifica sensul lui *a da* și de a-l diferenția de sensul celorlalte unități nominative.

În cazul unor unități monolexicale, structura originară („identificator + diferențiator”) se depistează relativ ușor, deoarece unitățile fie că au o formă internă explicită, fie că, alături de acestea, se utilizează bazele lor polilexicale. De exemplu: rom. *a atenționa* < *a atrage atenția, a batjocori* < *a-și bate joc, a îmbrățișa* < *a lua în brațe, a înmîna* < *a da în mînă, a sulfura* < *a amesteca cu sulf, fr. se promener* < *faire une promenade, progresser* < *faire progres; engl. to order* < *to give the order, to advise* < *to give advise; rus. месмо житейство* < *месмо житейства, мостовая* < *мостовая дорога; slov. svetonazor* < *svetovy nazor; ceh. pravděpodobny* < *pravdě podobny, krejčí* < *krejčí mistr, draha* < *železna draha, deska* < *gramafonova deska* etc.

Pentru unitățile nominative monolexicale ale căror baze polilexicale nu s-au păstrat se descoperă structuri polilexicale de adâncime prin descompunerea semantică a acestora în seme constitutive. Or, „fiecare semn definit semnifică prin acele seme prin care a fost definit” (Wittgenstein, 1991: 49), iar definițiile indică calea nominării. Se mai poate menționa, în acest sens, că orice cuvînt este precedat de definiția sa. În conținutul verbului a mări, de exemplu, este prezent sensul acțiunii „a face” (identificatorul) și sensul însușirii care rezultă din această acțiune – „mai mare” (diferențiatorul).

Selectarea diferențiatorului și a identificatorului este inițiată într-o etapă preverbală care precede (după opinia psihologilor) actul de nominare. La această etapă, obiectul cunoașterii și al nominării este plasat într-un complex de asociere determinat obiectiv și subiectiv.

Determinarea obiectivă este dată de obiect și de raporturile acestuia cu alte realități: orice referent se impune, mai întîi de toate, prin datele sale obiective. Afără de aceasta, însăși limba opune rezistență tendinței de subiectivare, „introducînd limite, variabile, dar permanente” (Irimia, 1999: 3), întrucît vorbitorul creează întotdeauna în limitele unui sistem existent.

Determinarea subiectivă este dată de cadrul în care și din care se face „ieșirea” noastră spre obiect. Astfel, în fiecare moment, cunoașterea noastră este determinată de sferele de cunoaștere deja realizate: sătem constrînși a cunoaște, de fiecare dată, într-un anumit mod, o anumită parte din realitate. Această determinare cognitivă variază de la caz la caz și nu alterează esența obiectului: o realitate poate fi mult mai mult decât cunoaștem noi despre ea. Determinarea subiectivă include și o determinare prin practică socială, perspectivă geometrică, fond psihologic, ambianță etc. Acești factori motivează selectarea unei sau altrei trăsături identificatorii și diferențiatorii ce să puse la baza nominării. Acestea sunt, de obicei, trăsăturile cele mai evidente, neesențiale din punctul de vedere al logicii (deci care nu exprimă esența obiectului), dar esențiale din punctul de vedere al practicii sociale. (Gherșcovici, 1979: 7)

Etapa preverbală a nominării este urmată, evident și necesar, de etapa verbală, care, după opinia unor specialiști, constă din două faze: în prima fază (care poate fi latentă), unitatea nominativă are o structură polilexicală, iar în faza a doua, unitatea nominativă rămîne la structura polilexicală sau se restructurează, devenind monolexicală.

În prima fază, are loc, prin urmare, verbalizarea trăsăturilor evidențiate și constituirea prin ele a „preformeи” unității nominative. „Preforma” poate avea o compoziție lexicală diferită: structură de propoziție (*cel care citește = cititor, cel care dansează = dansator*) sau structură de îmbinare (*a atrage atenția = a atenționa, a avea intenția = a intenționa*). În acest sens, unitățile polilexicale pot fi considerate faze în procesul de nominare. Ele constituie însă faze explicite, unități care sunt socializate de vorbitorii unei limbi, întrebuințându-se de către aceștia drept singurele modalități de nominare a unor realități sau drept modalități secundare de nominare, alături de unitățile monolexicale derivate în baza lor.

În evoluția limbii, unitățile polilexicale se supun unui proces de restructurare în direcția simplificării formale. Procesul de simplificare formală a unităților nominative polilexicale este denumit *univerbare*. (Isacenko, 1959: 340) Procesul vizează doar latura formală a polilexemelor, fără a avea repercusiuni și asupra laturii lor semantice. În felul acesta, univerbarea „stimulează” evoluția raportului „dintre cantitatea de informație și cantitatea de expresie – factor recunoscut de progres al limbii.” (Seche, 1983: 340) Așa cum orice limbă își reglează cantitatea de expresie la cantitatea de informație exprimată, procesul univerbării este caracteristic, într-o măsură mai mare sau mai mică, tuturor limbilor, realizându-se însă în mod diferit în limbi diferite atât în ceea ce privește procedeele univerbării, cât și frecvența lui. În germană, de exemplu, univerbarea se realizează preponderent prin procedeul compunerii, iar în rusă – prin procedeul derivării sufixale. Utilizarea unui sau altui procedeu este motivată prin procedeele de formare a cuvintelor existente într-o limbă dată. Or, se știe că germana, de exemplu, este o limbă care face uz frecvent de compunere, iar rusa – de procedeul derivării.

De la o limbă la alta, variază, de asemenea, și frecvența univerbării: în cehă, de exemplu, univerbările sănt mai frecvente decât în rusă, iar în germană – mai frecvente decât în cehă. Franceza este însă o limbă în care univerbările se realizează foarte rar, situație motivată, după Ch. Bally, prin faptul că franceza „nu se supune unei reglementări, ea are oricare față de formele derivate regulate automatizate.” (311) De exemplu:

Rom.	Fr.	Engl.	Ceh.	Rus.
<i>drum-de-fier</i>	<i>chemin de fer</i>	<i>railway</i>	<i>železnice</i>	<i>железная</i>
<i>punct de vedere</i>	<i>point de vue</i>	<i>point of view</i>	<i>hledisko</i>	<i>дорога</i>
<i>fier de călcat</i>	<i>fer à repasser</i>	<i>iron</i>	<i>žehlička</i>	<i>точка зрения</i>
<i>dormitor</i>	<i>chambre à coucher</i>	<i>bedroom</i>	<i>ložnice</i>	<i>утюг</i>
<i>cameristă</i>	<i>femme de chambre</i>	<i>chambermaid</i>	<i>pokoyska</i>	<i>спальня</i>
				<i>горничная</i>

Existența fenomenului univerbării în limbi diferite poate fi explicată prin acțiunea unor factori comuni, orientați spre satisfacerea finalității limbajului. În acest sens, univerbarea se prezintă drept corolar al acțiunii economiei lingvale, al tendinței spre demotivare și regularizare a unităților limbii.

„Pentru a ajunge la satisfacerea nevoilor de comunicare”, menționează A. Martinet, „oamenii vor avea de ales între o creștere a numărului unităților în sistem” sau „o mărire a numărului de unități folosite în lanțul vorbirii. În primul caz, va fi vorba de o economie sintagmatică”, iar în al doilea caz, „se va realiza o economie paradigmatică.” (228) În sensul în care înțelege economia lingvală A.

Martinet, apariția univerbului corespunde unei economii sintagmatice: univerbele sănt mai compacte și concordă „cu economisirea cumpătată a timpului necesar pentru comunicarea orală sau scrisă”, cu cheltuiala eficientă a eforturilor intelectuale sau fizice necesare rostirii lor, „cu consumul rațional al diferitor materiale necesare pentru scrierea acestor unități.” (Popa, 1995: 161)

Profesorul E. Coșeriu interpretează economia lingvală drept un principiu finalist al inteligenței practice, care poate implica un „efort” mai mic în utilizarea eficientă a mijloacelor tradiționale, dar și un „efort” mai mare în crearea mijloacelor noi. În acest sens, univerbele sănt redundante pentru că denumesc realii deja nominate prin bazele lor formative. În plus, ele sănt neeconomicoase și pentru că apariția lor, ca apariție a unui mijloc nou, implică un “efort” mai mare decât utilizarea mijloacelor tradiționale. (178)

„Efortul mai mare” este atenuat însă prin două momente: prin utilizarea unităților nominative polilexicale se creează un suport lingval favorabil univerbării, iar în cazul univerbării se utilizează procedeele tradiționale de formare a cuvintelor noi. Suportul favorabil se creează ca urmare modificărilor de conținut la care sănt supuse componentele unității nominative. Or, două sau mai multe unități lexicale, utilizate împreună timp îndelungat, sănt supuse, fie și neesențial, modificărilor semantice, dezvoltând valori noi. Corolarul modificărilor de conținut, pe care le suportă elementele componente ale unității nominative polilexicale, este contradicția dintre sensul unitar și forma dezmembrată a unității nominative. Această contradicție are două soluții: a) elementele tind să-și reia independența lexicală. Astăzi, de exemplu, nu se mai utilizează ca unități nominative (îmbinări stabile) *a face cercare*, *a face leage*, *a face năvală*, *a lua știre*, *a sta ascultoi*; b) locuțiunea tinde să-și unifice forma, dând naștere la univerb. Acesta este creat, după cum am menționat, prin procedee tradiționale, aplicabile și la baze formative monolexicale: compunere (*a batjocori > a-și bate joc*), derivare (*a atenționa > a atrage atenția*).

Am putea afirma, prin urmare, că apariția univerbului cadrează cu principiul economiei verbale. Necesitățile de comunicare sănt satisfăcute prin apelarea continuă la posibilitatea de semnificare a unităților nominative. Aceste unități au semnificație în virtutea unui anumit raport, motivat sau arbitrar, ce se stabilește între semnificat, semnificant și referent. Caracterul motivat creează anumite restricții în posibilitatea de semnificare a semnului lingval. Or, de regulă, trăsătura ce stă la baza nominării (și prin care semnul este motivat) nu exprimă esența realității nominate, ci este trăsătura cea mai evidentă, esențială din punctul de vedere al practicii sociale, dar neesențială din punctul de vedere al logicii. În felul acesta, o trăsătură neesențială, dar pusă la baza nominării estompează trăsăturile neobservate, impunând limite „reflectării și percepției complexe a referentului”. (Humboldt 111) Această situație condiționează o demotivare progresivă a semnelor lingvale, demotivare care permite „extensiuni” și „intensiuni” semantice. La diferite niveluri de limbă, demotivarea este totuși contracarată de etimologia populară și de încercările de remotivare poetică, orientate spre accentuarea „transparenței” semnificantului.

Demotivarea, de altfel și etimologia populară sau remotivarea poetică, se manifestă prin modificări în structura semnificantului semnului lingval. În cazul unităților nominative polilexicale (unități cu motivare explicită), ea se manifestă prin grade diferite, dar progresive de aglutinare formală a elementelor constitutive:

- între componentele unității apare cratima: *zgârie -brînză, cel-de-sus;*

- componente se sudează într-un tot întreg: *degrabă, untdelemn;*
- prin reducere, din corpul compusului dispar unele foneme: *dumnezeu, pașoptist.*

Odată cu accentuarea aglutinării formale, dispare caracterul motivat al semnului, iar sensul unității aglutinate evoluează în raport cu sensul unității polilexicale, înglobând în structura sa „trăsături-reflexe” noi ale denotatului. Univerbul tinde, prin urmare, să devină unitate „non-limitantă” semantic prin structura sa fonetică. Comunicarea umană ar fi imposibilă, menționa Humboldt, „dacă spiritul nu ar deține cadrul capabil să asigure emisiunea termenilor însăși.” (112) Dintr-o altă perspectivă, cea a receptorului, am putea afirma că „termenii” sănătățile datorită posibilității de raportare la cadrul care îi „generează”. Afirmația poate fi probată prin faptul că, receptând un cuvânt absolut nou, încercăm să-i deducem sensul din „schema de construcție”, raportându-l la familii de cuvinte și la scheme gramaticale. Asemenea interpretări sănătățile posibile datorită analogiei care „presupune conștiința și comprehensiunea unui raport ce unește formele între ele.” (Saussure, 1998: 171) În domeniul lexicului, analogia duce la crearea de noi forme (*idem*) sau la restructurarea formelor existente.

La nivelul unităților nominative polilexicale, acțiunea acestui factor este susținută de principiul eficienței tehnice: „elementul distinctiv trebuie să diferențieze, iar elementul semnificativ trebuie să se diferențieze și să semnifice.” (Coșeriu, 1997: 179) Or, în cazul unităților nominative polilexicale, semnificantul nu se diferențiază net de altul, fiecare element din structura lui comportând, în afara structurii nominative date, semnificații și funcții distințe. „Necesitatea expresivă” condiționează, în asemenea situații, înlocuirea semnificantului prin forme analogice cu cele existente.

Referințe bibliografice

- Coșeriu, Eugeniu. *Sincronie, diacronie și istorie. Problema schimbării lingvistice.* București: Editura Enciclopedică, 1997.
- Ghercovici, David. *Derivarea printre mijloacele de nominare ale limbii moldovenești.* Chișinău: Știința, 1979.
- Graur, Alexandru, Lucia Wald. *Scurtă istorie a lingvisticii.* București: Ed. Științifică, 1962.
- Ioan, Petru. *Orizonturi logice.* Iași: Polirom, 1995.
- Irimia, Dumitru. *Introducere în stilistica limbii române.* Iași: Polirom, 1999.
- Martinet, André. *Elemente de lingvistică generală.* București: Editura Științifică, 1970.
- Popa, Gheorghe, *Observații asupra economiei lingvale (cu referire la echivalentele locuționale ale cuvintelor)* // Omagiu lui Nicolae Corlăteanu. Chișinău: Virginia, 1995.
- Saussure, Ferdinand. *Curs de lingvistică generală.* Iași: Polirom, 1998.
- Seche, Mircea, „Evoluția raportului dintre cantitatea de informație și cantitatea de expresie – ca factor de progres al limbii române” *SCL* 2 (1983): 340.
- Wittgenstein, Ludwig. *Tractatus logico-philosophicus.* București: Humanitas, 1991.
- Балли, Шарль. *Общая лингвистика и вопросы французского языка,* Москва: Издательство иностранной литературы, 1955.
- Гумбольдт, Вильгельм. *Избранные труды по языкознанию.* Москва: Прогресс, 1984.
- Исаченко, А. В. *К вопросу о структурной типологии словарного состава славянских литературных языков,* Československá Academie věd scovansky ústan SVAVIA (časopis pro slovanskou filologii). Ročník XXVII – Praha, 1958.

LES PLUS GRANDES PLAIDOIRIES DE LA FRANCE : ENTRE LA RHÉTORIQUE ET LA JUSTICE

Liudmila CLIUCINICOVA
Université Libre Internationale de Moldova

The subject of this article is to explore the controversy over the definition of the concept of discourse. In particular, the lawyer discourse is disconsidered from the rhetoric and linguistic standpoints. This study allows the author to identify key features of lawyer's discourse, which cause the subsequent analysis of judicial speeches from the point of view of style and legal terminology. The main purpose is the definition of the acts of semiotic structure (the model of which is shown in a recent article by Anna Gutu) of the three most famous speeches in French history. The results of this work can be used by future lawyers in the study of judicial eloquence.

Key words: *discourse, defensive speech, eloquence, legal terminology, stylistic figures, philosophemes, semiotic structure.*

Obiectul de studiu al acestui articol îl constituie polemica în jurul noțiunii de discurs. Se analizează în mod special din punctele de vedere retoric și lingvistic discursul avocaților. Cercetarea a permis autorului să stabilească caracteristicile principale ale discursului avocatului (pledoirie) care vor contribui la analiza ulterioară a discursurilor juridice din punct de vedere stilistic și uz a terminologiei juridice. Scopul principal este determinarea structurii semiotice (modelul propus de către Ana Guțu) ale celor trei discursuri din cele mai cunoscute în istoria Franței. Rezultatele înregistrate pot fi folosite în domeniul elocinței judiciare.

Cuvinte-cheie: *discurs, discurs de apărare, arta de a vorbi, terminologie juridică, figuri stilistice, filozofeme, structură semiotică.*

L'histoire de la France est aussi une histoire judiciaire, celle d'un procès, le procès de la justice instruit par l'histoire. Cette autre histoire de la France est aussi une histoire d'engagements. Une histoire de combats d'écrivains et d'écrivains de combat: Baudelaire et Flaubert poursuivis par le même procureur ; Hugo plaidant pour son fils et contre la peine de mort ; Voltaire et Zola s'élevant contre l'erreur judiciaire, etc.

L'histoire judiciaire de la France convoque dans les prétoires les grands événements, les révolutions, les dynasties et les empires, les hommes providentiels et les traîtres, les félons et les héros de la patrie. Les juges partiaux ou aveugles face à la vérité sont traduits devant le tribunal de la postérité. Combien de verdicts infondés, de procès inéquitables ? C'est une histoire « écrite » par des avocats. C'est donc une histoire de mots d'éloquence. Une histoire de paroles prononcées pour convaincre. Le genre judiciaire offre un terrain propice aux observations linguistiques. Le discours et le droit ont toujours maintenu des relations étroites, à tel point qu'en 1905, Édouard Claparède, s'étant penché sur des travaux de psychologie juridique, affirmait son désarroi en constatant que les juristes ont trop souvent tendance à ne plus voir que les mots et à oublier les réalités mêmes dont ces mots sont le substitut, et que la jurisprudence se ramène parfois à une joute purement verbale.

On peut considérer que les plaidoiries dites « modernes » (c'est-à-dire présentées par les avocats au cours de procès dont la forme et la procédure nous sont familières) apparaissent dès la Restauration. Dès cette époque, les paroles prononcées peuvent se perdre car les avocats ne sont pas tenus de rédiger leurs plaidoiries. Ils présentent aux juges des pièces, tout en développant devant eux un raisonnement soutenant leur cause. Ils préparent des notes (les fameuses notes de plaidoiries) pour appuyer leur discours et secourir leur mémoire. Mais c'est souvent l'improvisation qu'ils préfèrent.

Le XIXe siècle nous a laissé un héritage significatif de plaidoiries. Ce legs prend plusieurs formes. Il y a d'abord les recueils de plaidoiries publiés par les avocats ou leurs disciples, à la fin de leur carrière. Ils reproduisent les textes de leurs principales interventions. Il y a ensuite, et surtout, la reproduction de grands procès de l'époque dans de nombreux journaux. Des journalistes prenaient en note l'intégralité des débats, avant de les restituer au public. Beaucoup de plaidoiries étaient sauvées grâce à ces gazettes de faits divers.

La langue était toujours « le véhicule unique à l'aide duquel les doctrines scientifiques ont vu le jour, ont été expérimentées, ont triomphé ou se sont effondrées, en menant vers la gloire leurs concepteurs ». (Guțu 3) La langue authentique de ces plaidoiries constitue le cadre par excellence d'un procès judiciaire surtout des discours défensifs. La notion de la langue est restée à jamais un sujet actuel à étudier.

Le sujet du présent article est le discours judiciaire, plus précisément la plaidoirie. Comme *objet d'étude* nous avons choisi la notion et les caractéristiques de la langue de droit du discours défensif.

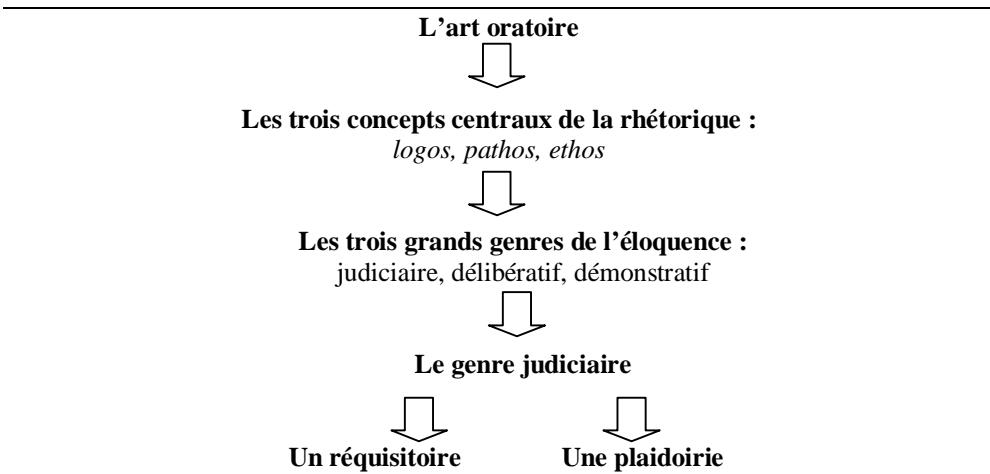
Le but de notre recherche est d'examiner les plus fameuses plaidoiries de la France à la base d'analyses lexicales-stylistiques, syntaxiques-rhétoriques, c'est-à-dire de faire l'examen multi-niveau des discours défensifs choisis pour déboucher vers la nature de ses structures sémiotiques. Nous faisons notre recherche à la base du livre « Grandes plaidoiries et Grands procès du XV au XX siècle » sous la direction de Nicolas Corato, plus précisément à la base de l'affaire de Jean Calas, du plaidoyer contre la peine de mort de Victor Hugo, de l'article « J'accuse » d'Emile Zola.

Premièrement nous analysons une plaidoirie du point de vue rhétorique et nous commençons par l'étude de :

- *la notion de la rhétorique qui est l'art ou le mécanisme de convaincre par le biais du langage ;*
- *les trois concepts centraux de la rhétorique :*
  1. *logos qui signifie la raison, d'une part, et la parole, de l'autre ; l'argument donne ici la possibilité de convaincre l'auditoire ;*
  2. *le deuxième élément pathos- présente la relation émotionnelle de l'auditoire ;*
  3. *Ethos montre la dimension des vertus de l'orateur.*
- les trois grands genres d'éloquence que la rhétorique classique distingue: le « genre judiciaire », « délibératif » et « démonstratif », en s'arrêtant sur le genre judiciaire.

Le genre judiciaire se définit par la matière du discours : il s'agit toujours de discuter sur le vrai ou le faux, contradictoirement. Le judiciaire correspond donc à plusieurs états de cause ; l'auditoire est généralement un tribunal. On vise ici à accuser (par un réquisitoire) ou à défendre (par une plaidoirie).

Ainsi nous pouvons présenter l'étude schématique d'une plaidoirie à travers la rhétorique :

Et on peut faire la conclusion qu'une plaidoirie c'est le discours à défendre qui appartient à un des trois genres de la rhétorique. On fait donc appel aux notions de justice et d'injustice, et on utilise le raisonnement syllogistique et l'enthymème. Le discours judiciaire porte sur des faits qui se sont passés ; il s'agit de les établir, de les qualifier et de les juger.

Deuxièmement, il nous semble intéressant d'étudier la plaidoirie du point de vue linguistique. Nous nous basons sur les études de Charles Bally, Emile Benveniste, Dominique Mangueneau, Alpha Ousman Barry. Ayant analysé toutes ses définitions on comprend que l'analyse de discours consiste à étudier des facteurs communicatifs et à rendre compte des combinatoires produites par l'interaction des contraintes et des choix faits par l'énonciateur. Cette interaction est au cœur des relations qui existent entre un comportement culturel et des discours sociaux. C'est dans ce cadre qu'on peut identifier le discours comme un ensemble d'énoncés considérés dans leur dimension interactive, pouvoir d'action sur autrui, inscription dans une situation d'énonciation dont les paramètres sont : l'énonciateur, l'allocataire, le moment de l'énonciation et le lieu de l'énonciation. En d'autres termes, toute communication est une situation qui met en jeu des acteurs sociaux, des positions et des rapports entre l'émetteur, un ou plusieurs récepteurs et le contexte externe et interne de la communication. Ainsi la notion du discours est actuel et occupe une des places les plus importantes dans l'analyse linguistique pendant plusieurs décennies, attirant un grand intérêt vers sa nature et l'ambiguïté de sa définition.

En se basant sur les études des linguistes contemporains il est à noter, que le discours c'est la réalisation concrète de la pensée de l'émetteur en forme verbale dans la communication orale ou écrite, adressée au récepteur. Il est évident, que le discours est considéré comme l'énonciation, l'action de la langue immédiate, qui se réalise dans la situation concrète de la vie, dans une certaine forme de la communication, de la conduite, de la mimique, des gestes, de l'humeur de l'interlocuteur, et aussi dans les conditions socioculturelles, psycholinguistiques particulières, car c'est le rôle social de la langue qui prédomine.

Du point de vue de la sociolinguistique il existe deux types principaux de discours: discours personnel et discours institutionnel. (selon V. Karassik) Le discours institutionnel présente une communication dans le cadre limité des relations statuelles de rôle. Parmi ce type de discours on distingue les *discours suivants* : politique, diplomatique, administratif, juridique, militaire, éducatif, religieux, mystique, médical, commercial, publicitaire, sportif, scientifique, scénique et de l'information de masse. Cette liste peut être changée ou élargie puisque les institutions publiques diffèrent considérablement les unes des autres et ne peuvent pas être considérées comme des phénomènes homogènes, en plus, elles sont historiquement instables, changeantes, peuvent se *mêler* et apparaître comme des *variétés en cadre des autres types* (*par exemple, en cadre du discours juridique on peut souligner le discours judiciaire*, qui se divise à son tour en discours du procureur, du juge, d'avocat (la plaideoirie).

Le discours institutionnel est basé sur deux critères systématiques: les objectifs et les participants de la communication. Le but du discours politique est de gagner et conserver le pouvoir, du discours pédagogique est la socialisation du nouveau membre de la société, du discours médical est de fournir des soins qualifiés pour le patient, etc. Les participants essentiels du discours institutionnel sont les représentants de l'Institut (les agents) et les gens qui viennent à eux (les clients). Par exemple, un enseignant et un élève, un médecin et son patient, le politicien et l'électeur, un avocat et un condamné.

La *spécificité* du discours institutionnel se révèle dans son type, c'est-à-dire dans le type de l'institut public, qui dans la conscience collective de la langue est marqué par le nom spécial (un terme), résumé dans le concept clé de cet institut (discours politique – le pouvoir, discours pédagogique – l'enseignement, discours religieux – la foi, discours juridique – la loi, etc.), se lie avec les fonctions *déterminées* des personnes, avec les installations construites pour la *réalisation* des fonctions données, avec des rituels publics et des *stéréotypes* de comportement et avec les textes produits dans cette formation sociale.

À la base de cette étude nous pouvons essayer de définir le discours judiciaire (comme un des types du discours institutionnel) : c'est un texte spécialisé (juridique) produit par un membre d'un processus juridiciaire qui a son propre objectif. Par exemple, le but essentiel d'un avocat-plaider pour son client.

Nous examinons le discours judiciaire comme une *variété* du discours juridique qui est un ensemble de textes *réunis* par des sujets communs (la loi, le droit, les relations juridiques) ayant une base conceptuelle unique (la loi, le droit). En adhérant à une *conception* tellement globale du discours juridique nous supposons qu'il peut être divisé en types isolés, qui embrassent des domaines plus concrets de son réalisation. Une de ces variétés du discours juridique est le discours judiciaire, qui est compris comme une rélégation discursive et textuelle du discours juridique en cadre de l'audience.

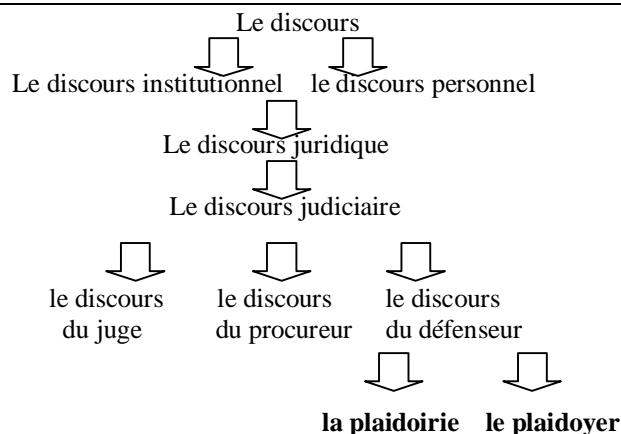
Comme un type complètement indépendant du discours juridique, le discours judiciaire a un certain nombre de *particularités* et de caractéristiques. Le but du discours judiciaire est la résolution du conflit juridique conformément à la loi en vigueur de l'État où le procès judiciaire a lieu. Les participants du discours judiciaire sont les représentants d'institut de la justice (le juge, le procureur, l'avocat) et ceux qui s'adressent à l'institut de la justice pour résoudre un certain conflit : l'interlocuteur de l'accusation, l'interlocuteur de la défense, les témoins. Les relations entre les participants du discours judiciaire, leurs rôles et les règles de

conduite de chaque participant sont strictement déterminés par les normes de l'institut de la Justice. Il nous semble nécessaire de souligner les stratégies suivantes du discours judiciaire : l'audition de l'affaire (du procès), l'analyse de la documentation du procès, le verdict (le jugement). Les stratégies sont réalisées par les actions ou les tâches concrètes qui peuvent être rapportées aux étapes essentielles de l'audience :

- l'annonce de l'affaire, des détails ;
- l'écoute des explications et l'interrogation du demandeur, puis celle de défenseur ;
- l'étude des preuves supplémentaires (les dépositions des témoins, les preuves écrites et matérielles, audio et vidéo enregistrements, la conclusion de l'expert) ;
- l'écoute des preuves à l'appui des parties de la position juridique et de la position factuelle (au cours des débats judiciaires) ;
- la réunion du tribunal envers l'affaire examinée ;
- l'annonce de la décision du tribunal ;
- l'élaboration du dossier de l'audience.

La division du discours judiciaire (ainsi que de tout autre discours) en genres particuliers est une question actuelle et controversée en raison que la division en genres est ambiguë, en principe. Ayant réuni quelques points de vue sur la division en genres et notamment la conception extralinguistique, qui consiste en ce que les discours du même genre ont un ensemble commun des objectifs communicatifs reconnus par la communauté discursive; et la conception linguistique basée sur l'analyse structurelle et lexico-grammaticale, on peut souligner deux genres de discours judiciaire : *écrit* et *oral*. Les genres écrits sont : le procès-verbal de l'audience; la pétition; les déclarations écrites des parties. Les genres oraux sont: le discours introductif du juge; le jugement; le discours du demandeur; le discours du défenseur; le discours du procureur; le discours de l'avocat (la plaidoirie).

Les études d'une plaidoirie effectuées à travers la linguistique peuvent être présentées comme :

Ainsi du point de vue linguistique une plaidoirie c'est le discours de la partie du défenseur où sont exposées oralement ses défenses par le biais de la présentation des faits, des moyens de fait et de droit et par les preuves qui sont destinés à emporter la conviction du tribunal.

À côté de la notion de plaidoirie il existe celle de plaidoyer qui ne diffère que par le présentateur : la plaidoirie est présentée par un avocat (dans le cadre d'un procès) ; le plaidoyer – par un parent, un ami (peut être présenté et hors du procès). En tenant compte de ces précisions on peut constater que :

- *le premier discours analysé dans le cadre du procès de Jean Calas est la plaidoirie car il a été prononcé par l'avocat M. Loyseau de Mauléon ;*
- *le discours de Victor Hugo dans une cour d'assises c'est le plaidoyer car l'orateur s'est présenté pour la défense de son fils, Charles Hugo ;*
- *Emile Zola a publié son article afin de plaider pour les officiers comme écrivain, dans ce cas on parle aussi du plaidoyer.*

Prenant en compte qu'une plaidoirie (et un plaidoyer) appartient à un des genres de la rhétorique dont le but suprême est de convaincre son auditoire, le discours défensif se caractérise par :

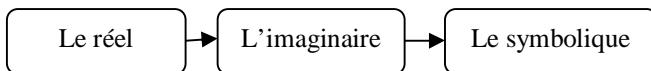
- 1) *l'aspect rhétorique (l'éloquence de l'orateur y compris la persuasion (c'est le discours argumentatif)) ;*
- 2) *l'aspect juridique (car n'importe quel discours juridique se présente comme le système terminologique dont les termes sont typiques pour une plaidoirie).*

Ainsi en nous basant sur ces aspects nous déterminons les niveaux à analyser :

Les traits caractéristiques de la plaidoirie :	Les niveaux d'analyse de la plaidoirie :
l'aspect rhétorique (+l'argumentation) →	le niveau stylistique (les figures de pensées, les figures de la syntaxe affective)
l'aspect juridique (+la terminologie) →	le niveau lexical (les mots-clés, les termes juridiques)

« Pour interpréter une plaidoirie il faut déchiffrer plusieurs codes de communication : le code du contexte historique de l'affaire, les détails sur la personnalité de l'orateur, le code sémantique des significations des termes juridiques utilisés, le code culturel visant les détails sur les personnages dont les noms figurent dans les discours, sur les événements qui ont eu lieu. » (Guțu 8)

Prenant en compte ces précisions, A.Guțu a proposé le graphe qui suit comme la base pour analyser la structure dynamique d'une plaidoirie:

« Le réel comprend l'exposé des faits, l'imaginaire suppose la manipulation verbale qui est utilisée pour fausser le réel, et, finalement, le symbolique, représente les jugements. » (Guțu 9)

Le but principal de cette partie est d'indiquer le cheminement vers une interprétation du discours judiciaire à la base de l'approche sémiotique.

Tenant compte à cette structure sémiotique on a analysé le niveau lexical de ces trois discours il est à noter que **le choix du lexique** est analogue :

1) les termes comme *crime, témoin, justice, soupçon, accusation, tribunal, corruption, avocat, juge* trouvent leur place dans le discours de ces orateurs ;

2) du point de vue sémantique il y a des termes qui sont connus non seulement par les spécialistes en jurisprudence mais par de simples citoyens parce

que leur champ d'application dépasse les limites du texte judiciaire : *crime, injustice, raison, procès, coupable, droit, affaire, procès, responsabilité*, etc. ;

3) il y a les clichés qui sont spécifiques pour la langue de droit : *ministère public, respecter les lois, exécution des lois, pouvoir législatif, faire exécuter, mépris des règles* ;

4) le vocabulaire juridique employé dans ces discours occupe la niche des termes juridiques valides dans les dictionnaires contemporains.

Il nous semble évident que cette ressemblance du niveau lexical est déterminée par deux raisons :

1. *les trois discours sont datés du XVIII-XIX siècles (l'affaire de Jean Calas a eu lieu en 1762 ; Victor Hugo a prononcé son plaidoyer en 1851 ; l'article d'Emile Zola a été publié en 1898).*

2. *tous les trois discours appartiennent au même type de procès – contre l'injustice (M. Loyseau de Mauléon se prononce contre la condamnation injuste de Jean Calas ; Victor Hugo plaide pour son fils et contre la peine de mort ; Emile Zola écrit son article contre l'erreur judiciaire dans le cadre de l'affaire Dreyfus).*

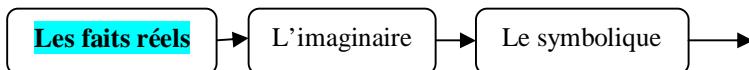
À la base de notre analyse au niveau stylistique on voit la richesse des figures employées par les orateurs et on peut supposer que la plaidoirie de XVIII-XIX ss. se caractérise par l'éloquence de haut niveau. On voit la ressemblance à ce niveau d'analyse entre le discours de M. de Mauléon et celui d'É. Zola par la prédominance :

- *des métaphores* (la chaleur des discours publics (Corato 83); cette violence de têtes (83) ; des idées noires, ses tristes projets (84) ; ce jeune homme, au front duquel il semble que la vertu se soit plus d'imprimer ses plus aimables caractères (84) ; la plus belle âme (84) ; la plus noble physionomie (84) ; la douleur arrache à l'âme épouvantée (84) ; les sanglots et les cris de Calas avaient percé les murs (85) ; le noir chagrin (85) ; le silence qui avait régné dans la maison (84) ; ensévelir cet événement dans une nuit profonde (85) ; le peuple amoureux d'aventures (85) ; une voix s'élève au milieu de la foule et publie que... (85) ; cette rumeur frappe l'oreille (85) ; la chaleur qu'il donne aux affaires (85) ; il foulait au pied toutes règles(86) ; une accusation qui serait tombée d'elle-même (86) ; ce coup de poignard les renverse (87) ; le bruit du parricide volait de bouche en bouche (87) ; le fanatisme empoisonnait tous les coeurs (87) ; ses démarches avaient jeté les premières étincelles de l'incendie (87) ; cette chaleur du peuple (88) ; ces témoins ouvriront les yeux à des hommes(88) ; toute digue se brise (90) ; des nuages qui portent la mort dans leurs flancs (90) ; des cris perçants et remplissant le voisinage du bruit (90) ; les fruits trompeurs (91) ; tout se corrompt dans leurs cerveaux (91) ; les foudres de l'Église (91) ; on enterrait la preuve d'un suicide (92) ; la fulmination de l'anathème (92) ; les bruits de miracle(93) ; les nullités naissaient en foule (93) ; il fit ensuite courir le bruit dans Toulouse (93) ; un bûcher enflammé frappe ses yeux (94) ; mon désespoir et des pleurs dont je baignais le corps de mon fils (94) ; je touchais au bord de ma tombe (95) ; le voile tombera de vos yeux (95) ; le glaive de la douleur déchirera jour et nuit vos entrailles(95) ; l'affreux poison du remords (95) ; chaque coup retentit au fond des âmes (95) ;

- *des métonymies* (Sa probité, la douceur de son caractère, la simplicité de ses mœurs, lui avaient concilié l'estime de la ville (83) ; Le climat rend les affections si vives (83) ; Toulouse surtout, signale sa haine par une fête qu'elle célèbre tous les ans avec pompe (83) ; Sensible aux charmes de l'éloquence, fait

lui-même pour réussir dans la carrière du barreau, ses inclinations l'y portaient, les circonstances l'en écartèrent (83) ; Sa tête lui eût rendu ce parti aussi dangereux que pénible (83) ; Ce génie vif et fier voulait agir, avait besoin d'un rôle (84) ; Son érudition, ses talents et ses sentiments le font estimer et chérir de ses confrères, des magistrats et du public (84) ; Sa vigilence, sa fermeté, et surtout son excessive vivacité lui ont acquis un nom (85) ; Quel triomphe c'était pour le fanatisme de fixer et d'appliquer à des objets réels une aversion que sans cela Toulouse n'aurait vaguement sentie contre la secte (87) ; Cette ville retentissait de toutes parts des cris (88) ; La frayeur d'une fletrissure passagère les éloigne des tribunaux (89) ; Le désœuvrement fait faire sans objet et sans volonté tant de choses (90) ; Ces causes l'ont conduit dans nos temples (90) ; Sa passion pour l'éloquence lui a fait suivre le père Torne (90) ; Les pertes lui ont donné l'air sombre (90) ; La crainte des censures ecclésiastiques produit sur eux ce double mal (91) ; Elle [la crainte] abuse leur imagination (91) ; Ces grossières erreurs formaient cependant les révélations les plus fortes(91) ; L'ordonnance le défendait (93) ; La justice leur refusât jusqu'à son language et ses formes (93) ; Le bourreau avait jugé le suicide impracticable (93) ; Cet appel les affranchit de la juridiction des capitouls (93) ; Ce supplément ne produisit rien de nouveau (94) ; Les caresses de vos enfants redoubleront vos maux (95), mais dans le cas du discours de V. Hugo on voit que le nombre des antroponymies est assez significatif. Ce fait prouve la différence entre les structures sémiotiques de ces plaidoiries :

-le discours de M. de Mauléon et celui d'E. Zola sont des plaidoiries basées sur des faits réels:

-le discours de V.Hugo est le plaidoyer basé sur l'imaginaire :

La grande quantité d'antroponymies (une loi que Beccaria a déclarée impie et que Franklin a déclarée abominable ; une loi dont le roi Louis-Philippe au malheur ; une loi contre laquelle M.de Broglie a écrit, contre laquelle M.Guizot (416) ; sur la proposition du député Charles Bonaparte (417) ; M. Léon Faucher écrivait dans un récueil (417) ; Elle proteste contre ces déclamateurs démagogues qui s'appellent Beccaria, Vico, Filangieri, Montesquieu, Turgot, Franklin; qui s'appellent Louis-Philippe, Broglie et Guizot (417) ; Chateaubriand appelait la loi du double vote,... quand Royer-Collard, à propos de je ne sais plus quelle loi de censure; on traduirait en justice l'athée Voltaire, l'immoral Molière, l'obscène La Fontaine, le démagogue Jean-Jacques Rousseau (419) montre que dans la partie imaginaire (dont le but est de manipuler) l'orateur établit son argumentation sur le raisonnement d'autorité indiscutables. Il est à noter que l'analyse des figures de la syntaxe affective dans chaque discours justifie les mêmes conclusions.

Il nous reste de dire quelques mots sur les philosophèmes « expressions concentrées d'une vérité socio-humaine » (Guțu 9) qui peuvent être classifiées :

- en philosophèmes atemporels qui s'utilisent en dehors de tout contexte judiciaire : Le fanatisme rend tout croyable, parce qu'en effet il rend tout possible !Mais je sais que la plus belle des vertus qu'enseigne aux hommes une religion établie elle-même sur la terre par la douceur et la patience, c'est la charité, c'est l'amour pour nos semblables, qui sont frères ! La vérité est en marche, et rien ne l'arrêtera. Quand on enferme la vérité sous terre, elle s'y amasse, elle y prend une force telle d'explosion, que, le jour où elle éclate, elle fait tout sauter avec elle ;

- en philosophèmes contextuels qui contiennent les éléments célèbres mais inséparables du contexte : *Quelle tache de boue sur votre nom-j'allais dire sur votre règne-que cette affaire de Dreyfus !*

Nous espérons que les analyses effectuées puissent être utiles pour l'enseignement de l'éloquence aux futurs juristes aussi bien que pour les étudiants en linguistique qui abordent les domaines de la stylistique, de la sémiotique, de l'histoire de la France et de sa langue, pour les futurs interprètes qui étudient la terminologie juridique.

Références bibliographiques

- Bally, Charles. *Linguistique générale et linguistique française*. Berne : A. Franke, 1965.
- Barry, Alpha Ousman. *Les bases théoriques en analyse du discours*. Besançon : 2001. le 3 septembre 2012 <http://www.er.uqam.ca/nobel/ieim/IMG/pdf/metho-2002-01-barry.pdf>).
- Barthes, Roland. « L'ancienne rhétorique : aide mémoire », *Communications*, №16(1970):173-223.
- Benveniste, Emile. *Problèmes de linguistique générale II*. Paris : Gallimard, 1974.
- Corato, Nicolas. *Grandes plaideoiries & Grands procès du XVe au XXe siècle*. Barcelone : Prat éditions, 2011.
- Cornu, Gérard. *Linguistique juridique*. Paris : Montchrestien, 2000.
- Corten, André. *Analyse du discours politique*. Montréal, 2007. le 12 mars 2013. <http://www.politique.uqam.ca/upload/files/automne2007/Pol-5500-10.pdf>
- Gardes-Tamine, Joëlle. *La stylistique*. Paris : Armand Colin, 2001.
- Guiraud, Pierre. *La stylistique*. Paris : Presses universitaires de France, 1967.
- Guțu, Ana. *Le pouvoir judiciaire de la langue. Vers une sémiotique de la plaideoirie*. Chisinau: ULIM, 2013.
- Hometkovski, Ludmila. *Taxonomia paradigmatică și sintagmatică în terminologia dreptului comunitar*. Chisinau: ULIM, 2012.
- Карасик, Владимир. «О типах дискурса», *Языковая личность: институциональный и персональный дискурс*. Волгоград: Перемена, 2000, стр. 5-20.
- Maingueneau, Dominique. *Les termes clés de l'analyse du discours*. Paris : Seuil, 1996.
- Manoli, Ion. *Dictionnaire des termes stylistiques et poétiques*. Chisinau: EPIGRAF, 2012.
- . *Stilistica limbii franceze: probleme de teorie și practică*. Bălți: Presa universitară bălțeană, 2004.

ВОСПИТАНИЕ ТОЛЕРАНТНОСТИ НА ЗАНЯТИЯХ ПО РУССКОМУ ЯЗЫКУ

Людмила ДЕМЧЕНКО

Приднестровский университет

Людмила РУДНЕВА

Славянский университет

Intolerance of people to each other, the frequent inter-ethnic conflicts, discrimination of ethnic minorities in different countries of the world, lack of respect for other cultures, religious extremism, xenophobia facts – these are the worst social problems of the modern society. The goal of the article is to demonstrate the ways creating a sense of tolerance as the basis of democratic relations in the society, as a pledge of peace and harmony in the team, the feeling of respect of other people's opinions and respect for human rights during practical classes of the Russian language.

Key words: *tolerance, education, culture, behavior, respect, conflict, extremism.*

Le manque de tolérance des hommes les uns pour les autres, les conflits interethniques, la discrimination des minorités ethniques dans différents pays du monde, le manque de respect (le non-respect) pour les autres cultures, l'extrémisme religieux, la xénophobie – ce sont les plus grands problèmes sociaux de notre époque. Le but de cet article est de montrer comment pendant le cours pratique de langue russe peut être cultivé le sentiment de tolérance comme base des relations démocratiques dans la société, comme garant de la paix et de l'harmonie dans le collectif, l'appréciation des opinions des hommes et le respect de leurs droits.

Mots-clés : *tolérance, éducation, culture, comportement, respect, conflit, extrémisme.*

На современном этапе внимание мировой общественности обращено на воспитание уважительного, толерантного отношения к чужой культуре. Причиной нетерпимости являются следующие факты: участившиеся межнациональные конфликты, дискриминация в отношении нацименьшинств в разных странах мира, религиозный экстремизм, факты ксенофобии, особенно против беженцев и мигрантов, нетерпимость со стороны политических движений и идеологий, насилие в отношении интеллигенции, которая ратует за свободу мнений и их публичное выражение и пр. Нетерпимость, возведенная на уровень элективной и даже государственной позиции, подрывает принципы демократии и приводит к нарушению прав человека. Поэтому перед современной школой и вузом стоит задача: воспитывать у учащихся и у студентов уважение к людям любой национальности, любого цвета кожи, любого вероисповедания.

Толерантность – важная социально-культурная категория. Это готовность к осознанным личностным действиям, направленным на достижение гуманных отношений между людьми с разным мировоззрением, разными ценностными ориентациями, стереотипами поведения; это способность человека или какого-либо социума, правительства прислушиваться и уважать мнение других, миролюбиво относиться к оппонентам. Поэтому неслучайно 1995-ый год был объявлен ООН годом толерантности. В «Декларации принципов терпимости», принятой резолюцией 5:61 Генеральной Конференции ЮНЕСКО от 16 ноября 1995 г.

говорится: «Терпимость - это не уступка, снисхождение или потворство. Терпимость - это активное отношение, формируемое на основе признания универсальных прав и основных свобод человека. Ни при каких обстоятельствах терпимость не может служить оправданием посягательств на эти основные ценности, терпимость должны проявлять отдельные люди, группы и государства». (Декларация..., статья 1.2) В повседневной жизни используются синонимы: *терпимость, гибкость, снисходительность, понимание в общении с людьми*. Некоторые психологи понятие толерантности личности рассматривают не только по отношению к другим людям или социумам, но и как взаимодействие людей, и как терпимость по отношению к себе. (Буева 26)

Толерантность является залогом мирного сосуществования общества и его безопасности. Особенно ярко это проявляется в поликультурном пространстве, а таковыми являются, по сути, все современные государства, в том числе Молдова и Приднестровье, где в тесной близости проживают представители разных культур, вероисповеданий, около 30 национальностей.

На современном уровне развития образования школа и университет как социальные институты располагают широким арсеналом методов и приемов для воспитания толерантной личности. Воспитать толерантную личность, помочь молодежи приобрести опыт толерантного общения – это цель, которая включена в государственные и региональные документы об образовании. В «Декларации принципов терпимости» говорится: «Воспитание в духе терпимости начинается с обучения людей тому, в чем заключаются их общие права и свободы, дабы обеспечить осуществление этих прав, и с поощрения стремления к защите прав других.» (Декларация..., с. 41)

Важно привить молодому поколению чувства открытости, альтруизма, уважения к другим, солидарности и сопричастности, раскрывать перед ними источники и опасность враждебности по отношению к людям с другими культурными и идеологическими ценностями. Бичом современного общества являются не только неприязненность и отчужденность в отношениях между взрослыми, но и между детьми. Растёт чувство равнодушия к судьбам окружающих и даже проявление жестокости по отношению к друзьям и близким.

Курс «Русского языка и культуры речи» будучи интегративным по своей сути, открывает широкие перспективы для воспитательной работы на практических занятиях. Цель нашей работы показать, какие методы, приемы, средства можно использовать на занятиях для решения задач воспитательного характера, в том числе воспитания чувства толерантности у студентов. Поставленная цель требует решения ряда задач, главными из которых являются следующие:

- раскрыть сущность понятий *терпимость, толерантность* с разных точек зрения;
- исследовать особенности формирования чувства толерантности с точки зрения педагогики;
- показать возможности практических занятий по русскому языку, на которых уместнее всего реализовывать задачи по воспитанию чувства толерантности у студентов.

Основные компоненты понятия толерантность - это активная жизненная позиция и психологическая готовность к терпимости. Естественно, что эти качества личности не возникают на пустом месте и как любое социальное явление не являются врожденными. Их следует формировать и корректировать в процессе воспитания и самовоспитания. Целью формирования таких качеств личности является выработка умений позитивно общаться с людьми разных национальностей, разных культур, взглядов, ориентаций.

В философии взаимодействие определяется как процесс взаимного влияния тел друг на друга, как наиболее общая форма, универсальная форма изменения их состояний. (Философский словарь 50) В педагогической литературе понятие взаимодействие тоже определяется как универсальная форма развития, изменяющая взаимодействующие объекты. (Педагогический словарь 159) Между понятиями взаимодействие и коммуникация существует теснейшая связь, ибо взаимодействие в педагогике проявляется прежде всего через общение. Это – связь между преподавателям и студентами, между самими студентами, проявляющаяся в учебном, культурно-массовом, бытовом общении. Общение тогда достигнет своей цели, когда обе стороны будут толерантно относиться друг к другу. Толерантность определяет виды и результаты сотрудничества, обучения, диалога и пр.

Сотрудничество предполагает совместное определение цели и видов деятельности, совместное ее планирование, распределение обязанностей, участков работы на основе возможностей каждого члена коллектива. Для плодотворного сотрудничества должны быть созданы определенные условия, предполагающие воспитание совестливого отношения к порученному делу, ответственности за выполнение работы.

В межнациональном и международном сотрудничестве, пожалуй, больше, чем в каких-либо других областях, необходимо проявление толерантности у взаимодействующих сторон, так как терпимое отношение к людям, к чужому мировоззрению и укладу жизни является залогом мира, спокойствия, демократических отношений и в полинациональном государстве, и на международной арене.

Обучение - это двусторонний процесс, который предполагает, с одной стороны, получение определенных знаний, приобретение каких-либо умений и навыков, с другой - совершенствование как личного, так и педагогического опыта преподавателя (обучая - учимся). Кроме того, в процессе изучения курса русского языка синхронно решаются воспитательные задачи: совершенствуется познавательная активность, стабилизируется мировоззрение, формируется личность. Поэтому в современной педагогике чаще говорят не об обучении в традиционном смысле слова, а о совместном сотрудничестве преподавателя и студента.

О своеобразии диалогового общения впервые заговорил Платон. Всем известны его выражения, ставшие крылатыми: «Основа всякой мудрости есть терпение», «Первая и лучшая победа - это победа над собой», «Познай себя!». Познавать себя он советовал через наблюдение за поступками и поведением других: «узри себя в других». Такой же совет давал и И.А. Крылов: «Чем кумушек считать, трудиться, не лучше ли на себя, кума, оборотиться».

В диалоге отчетливо проявляются такие индивидуальные черты личности, как эмоциональность и умение сдерживать эмоции, проявление

активной любознательности или ее отсутствие, приятие или неприятие партнера, умение или неумение корректно раскрывать свою позицию, не оскорбляя чувств партнера; объективно или субъективно оценивать свою личность, свое поведение, поступки. Диалоговому общению следует обучать с раннего детства, ибо оно является первоосновой позитивного социального опыта.

Студенты активно включаются в такие виды занятий, где есть высокая мотивация, эмоциональная насыщенность процесса обучения и воспитания. В группах, где систематически проводилась коллективная работа, повысилось качество знаний, улучшился психологический климат, реже слышны грубые окрики, возросла сплочённость, возросла популярность отдельных студентов как интеллектуалов, знатоков русского языка и культуры речи, как настоящих педагогов, способных спокойно и вразумительно объяснять и направлять действия группы.

Представляется, что процесс обучения и воспитания будет протекать успешнее, если на занятиях русского языка предпочтение будет отдаваться диалоговым формам: занятие - деловая игра, занятие - конференция, занятие - дискуссия. Курс РЯКР позволяет интегрировать полученные знания, развивать умения и навыки вести дискуссию, подбирать аргументы. В плане совершенствования навыков устной речи отрабатываются умения публично выступать с сообщениями, докладами, аргументированно отвечать на поставленные вопросы; презентовать свою работу, сопровождать ее мультимедийными средствами; вступать в контакт с оппонентами или группой в рамках правил толерантного общения, с соблюдением формул речевого этикета в зависимости от характера занятия. Данный курс позволяет проверить коммуникативные, речевые и языковые компетенции на практике, развивать и совершенствовать способность студентов к речевому взаимодействию и социальной адаптации. Диалоговые формы занятий обеспечивают субъективную позицию в воспитательном процессе, формируют навыки культуры общения, умение отстаивать свою точку зрения, умение сотрудничать, приходить к общему решению на основе взаимоуважения, дают возможность осознать свою самостоятельность, проявить интеллектуальные и творческие способности.

Начинать воспитание толерантности на занятиях РЯКР следует с уточнения данного понятия (попутно совершенствуется работа по словарям). Необходимо остановиться на различных подходах к определению понятия *толерантность*: одни ученые считают его синонимом к слову *терпимость*, близким по значению к слову *терпение*. Другие ученые возражают, считая терпение социально-психологической чертой характера человека, показателем его сдержанности, физической и духовной силы. Третьи связывают понятие *толерантности* с понятием *совместимость*, что предполагает возможность взаимодействия. Студентам предлагается прокомментировать несколько дефиниций слова *толерантность*, данных в словарях различных типов.

Толерантность (англ., фр. tolerance - терпимость, лат. tolerantia - терпений) - терпимость, снисходительность к чужим мнениям, верованиям, поведению, обычаям, культуре, чувствам, идеям, один из основных демократических принципов, неразрывно связанный с концепциями плюрализма, свободы, и прав человека. (Буева 371)

Толерантность (от лат. tolerantia-терпимость) – терпимость по отношению к иному мнению, поступку, позиции. Одна из базовых ценностей демократии, в то же время не тождественна безразличию, не распространяется на понятия, отрицающие исходные демократические представления и ценности (идеи равноправия и справедливости, отказа от нелегитимного насилия и террора и др.). Отрицает наиболее экстремистские и радикалистские воззрения и формы политической активности граждан. (Введение в политологию)

Толерантность – терпимость по отношению к другим людям, отличающимся по их убеждениям, ценностям и поведению. (Политология)

Терпимость – способность личности или общества относиться непредвзято к мнению группы, отличающемуся от распространенных стереотипов. При этом следует отличать терпимость внутригрупповую, когда нетрадиционное мнениеискажено субъектом, принадлежащим к группе, и экстрагрупповую, когда мнение высказано «посторонним». Терпимость способствует достижению взаимопонимания и согласованности в действиях без применения давления, принуждения. Терпимость не только смягчает противоречия, но и выражает надежду на улучшение отношений между людьми. (Социальная психология)

Терпимость – способность мириться с кем-либо или с чем-либо, относиться снисходительно к кому-либо или к чему-либо. (Словарь рус.яз.)

Толерантность (лат. tolerantia-терпение) – терпимость, снисходительность к кому-либо, к чему-либо. (Словарь иностр. Слов)

В первом, пятом и шестом определениях обращается внимание на снисхождение, способность мириться с чем-либо, но толерантного человека все же трудно назвать снисходительным. Это понятие близко по значению к слову *высокомерный*. Вторая дефиниция заостряет внимание на правовом и политическом значении слова. Третья – акцентирует внимание на личностном или социальном аспекте. Четвертая – отмечает специфику толерантных отношений в групповых и межгрупповых отношениях.

Чтобы определить, как проявляется нетерпимость в мировых масштабах, студенты дома подготавливают небольшие сообщения о военных конфликтах в разных точках земного шара: чеченский, североосетинский, иракский, ливийский, арабо-израильский и др. Попутно пополняется словарь первокурсников: выясняется значение слов *геноцид*, *манкурт*, *холокост*, *национальная рознь*, *человекофобия* и др.

Предлагаем задание: подумайте, какие ассоциации возникают у вас при словах *беженец*, *мигрант*? Составьте ассоциативные поля, впишите слова, расположив их вокруг центрального понятия, а затем обсудите, какие из них верные, а какие – не очень; какие основываются на стереотипах, а какие возникли на основании собственного жизненного опыта. Выясняются причины усиления миграционных процессов в последние десятилетия, появление такой категории людей, как *беженцы*.

В своих сообщениях студенты должны ответить на вопросы: что происходит? почему это происходит? каким образом добиться мирного результата? Докладчикам задают вопросы, уточняют детали, предлагают свои пути толерантного решения проблемы. Правда, некоторые студенты считают, что все пути недееспособны в существующих социальных условиях.

Студенты приходят к выводу, что жизнь требует от человека умения различать факт и его интерпретацию; в решении вопросов учитывать не только свои интересы, но и потребности, права других; для достижения целей уметь толерантно приходить к согласию, взаимодействовать на всех уровнях человеческой деятельности. Попутно предлагаются пути выхода из международных конфликтных ситуаций. Подводя итог занятиям, мы задаем студентам вопросы: почему происходят такие катаклизмы в обществе? Как избежать военных столкновений? Почему проявляется нетерпимость вокруг нас? Как мы можем противостоять ей?

Особого внимания требует воспитание чувства уважения к представителям других наций. Вокруг постоянно слышишь реплики: «надоели черномазые», «на рынке торгуют только татары и азербайджанцы», «все хохлы вредные», «все евреи хитрые», «все продавцы - воры» и под. Беседуя со студентами на эту тему, обращаем внимание, что нельзя огульно обвинять целую нацию или какой-либо социум: нет плохих наций - есть плохие люди. Но и к ним надо «подбирать ключик», чтобы выяснить и устраниить причины их злобы, корыстолюбия, бессовестности и сделать их лучше, добнее. Советуем в плане речевой толерантности использовать более мягкие и нейтральные фразы: некоторые из них хитрят, некоторые очень злые, иногда обманывают, порой грубо отвечают и т.п. Такие речевые формулы не ставят собеседника в положение, при котором он вынужден защищать свою культуру или нацию.

Проблема толерантности тесно связана с воспитанием терпимости по отношению к представителям других наций и народностей. Для анализа использовалась повесть А. Приставкина «Ночевала тучка золотая», которую студенты прочитали дома, а в аудитории анализировали два отрывка: первый – смерть Сашки (Колька на тележке везет тело Сашки и размышляет о жестокости людей) и второй – сцена приезда в детский дом работников органов и выявление ими национальности детей.

Начинаем занятие с вопроса: какие ассоциации у вас возникают, когда вы слышите слово *переселенец*? Рисуем «ассоциативную сеть» в тетрадях и на доске, а затем обсуждаем, какие ассоциации верные, а какие – неверные. Говорим о сталинском переселении целых народов в предвоенное и послевоенное время. Сравниваем значение этого слова со словами мигрант, беженец, которые стали довольно частотными в наше время.

Затем приступаем к анализу повести. Занятие проходило в форме читательской конференции. Студенты выступали, высказывая свое мнение о прочитанной повести, а затем разгорелась дискуссия.

- Почему дети разных национальностей оказались втянутыми в водоворот политических и военных событий? Почему все они оказались в Чечне?

- Что общего между детьми - представителями разных национальностей? И волнует ли их национальный вопрос?

- Кто эти двое - военный и штатский? Почему автор не называет их фамилий? Как они ведут себя?

- Почему Регина Петровна так сбивчиво отвечает на вопросы военного? Можно ли ее обвинить в трусости? Или у нее были другие мотивы?

- Почему штатский велел подать ему список детей? Как ведут себя воспитатели детского дома? Все ли воспитатели были такими человечными?

- Регина Петровна неоднократно повторяет детям: «Плохих народов не бывает. Бывают только плохие люди». Согласны ли вы с таким утверждением?

- Литературный критик А. Лаптева считает, что повесть выиграла бы, если бы заканчивалась сценой, когда Колька везет мертвого Сашку в горы и рассуждает о возможной встрече с чеченцем - убийцей брата. Согласны ли вы с такой точкой зрения? А какой финал повести могли бы предложить вы?

- Есть ли во внутреннем монологе Кольки с воображаемым чеченцем идея всепрощения, взаимопонимания, такая ясная для Кольки и непонятная для взрослых? Можно ли утверждать, что Колька рассуждает как интернационалист?

- Некоторые критики утверждают, что в повести добро не побеждает зло. А каково ваше мнение?

- Отвечая своим оппонентам, автор повести говорит, что если убрать из произведения кошмарные места о мученической смерти Сашки, то исчезнет трагедия и останется что-то вроде недоразумения. А как вы думаете?

- Зло порождает зло. Это старая истина. Но можно ли за зло, причиненное порочной государственной системой, мстить невинным людям. Особенно детям?

- А. Приставкин, сам бывший детдомовец, сказал: «Книга писалась как память о том, что было и как было, во имя того, чтобы это не повторялось». Прокомментируйте это высказывание, свяжите его с современной жизнью.

В заключение студенты пишут домашнее сочинение-эссе на одну из предложенных тем: «Это не должно повториться!», «Плохих народов не бывает...», «Война – это всегда зло».

На последующих занятиях рассматриваются психологические аспекты толерантности в повседневной жизни. Толерантность необходима нам ежедневно, она проявляется в отношениях между близкими людьми дома, в университете, на улице. Взаимодействуя с окружающими, человек постоянно попадает в сложные ситуации, в которых, бесспорно, не избежать конфликтов. Конфликт является неизбежным уже потому, что все люди различаются темпераментом, эмоциональностью, интеллектом, взглядами, но мы должны научиться толерантно выходить из конфликта, при этом не терять чувство собственного достоинства. Именно чувство собственного достоинства, собственного «я» и является той основной ценностью, которую все пытаются отстаивать в конфликте.

Решая эти вопросы, мы задаем студентам вопросы:

* Расскажите, какие конфликты возникали в вашей повседневной жизни? (Перечень конфликтных ситуаций записывается).

-Моя подруга попросила платье и запачкала (или порвала) его.

-Младший брат изрисовал мои документы цветными фломастерами.

-Подруга с ребятами пошла вечером в кафе, а меня не позвала.

-Подруга взяла мой конспект лекций и не принесла его сегодня на занятие.

-Мой молодой человек танцевал с другой девушкой, чтобы сделать мне больно.

* Вспомните, когда ваше достоинство унижали окружающие?

-Мама не хочет, чтобы я встречалась с молодым человеком, потому что он ей не нравится.

-Отец авторитарно разговаривает со мной, считая меня еще маленькой, неспособной принимать самостоятельные решения.

-В троллейбусе молодой человек оскорбительно пошутил по поводу моей фигуры.

Для более эффективного разрешения культурного конфликта советуем использовать утверждения: «Это оскорбляет меня, унижает, обижает, задевает мои чувства», показывающие эмоциональное состояние оскорбленного человека вместо обвинительных утверждений: «Ты меня оскорбил, унизил, обидел, задел мои чувства».

* Назовите людей, принадлежащих к различным культурным группам (представители других национальностей, другого вероисповедания и пр.), по отношению к которым у вас было (или есть) негативное стереотипное отношение. Подумайте, почему оно возникло? Каковы причины? Подумайте, что можно сделать, чтобы преодолеть это негативное отношение и относиться к человеку толерантно?

Для более эффективного разрешения культурного конфликта советуем использовать утверждения: «Это оскорбляет меня, унижает, обижает, задевает мои чувства», показывающие эмоциональное состояние оскорбленного человека вместо обвинительных утверждений: «Ты меня оскорбил, унизил, обидел, задел мои чувства. Я не хочу тебя видеть! Я тебя ненавижу».

Для развития коммуникативных навыков предлагаем двум или трем парам разыграть сценки по записанным ситуациям и попытаться найти выход из конфликта. Пока они готовятся, всей группе предлагается новая конфликтная ситуация (например, разговор с матерью, которая постоянно ставит в пример соседскую девушку, а дочери она не нравится). Каждая микрогруппа должна найти свои пути достойного выхода из конфликта.

Затем все смотрят сценки, разыгранные студентами, и обсуждают, удалось ли найти достойный выход из конфликта. Предлагаются новые варианты толерантного решения вопроса.

Важно при этом помнить, что воспитательные цели будут реализованы только в том случае, если студенты доверяют преподавателю и у них сложились демократичные отношения.

Далее студенты анализируют возможные пути выхода из конфликтных ситуаций. Им предлагается уточнить значение некоторых ключевых слов и подобрать к ним синонимы и антонимы: конкуренция (соревнование-взаимопомощь, взаимовыручка); зависть (сильная досада, неприязнь, недоброжелательность-доброжелательность); альтруизм (бескорыстие-эгоизм, корыстолюбие); равнодушие (безучастность, бесчувственность, отчужденность, безразличие, вялость души, индифферентность-страстность, отзывчивость, человеколюбие); соглашательство (компромисс, потворство, соглашение на уровне предательства-отказ); компромисс (соглашение, уступка-несогласие, отстаивание своей точки зрения, бескомпромиссность); сотрудничество (совместная деятельность-индивидуализм).

Затем студенты работают с «Энциклопедией афоризмов», подбирая высказывания с данными словами и комментируя их с точки зрения решения конфликтных ситуаций. (Энциклопедия) Они единодушно приходят к выводу, что зависть, конкуренция никогда не способствуют мирному урегулированию вопросов. Напротив, они разжигают все низменные чувства в человеке.

Для развития мыслительной деятельности и языковой компетентности предлагаем студентам прочитать и прокомментировать следующие высказывания. Попутно решаем языковые задачи: определяем характер смысловых отношений между частями сложных предложений.

1. Дьявол не любит ничего больше, чем нетерпимости к реформаторам (Д. Поузлл).

2. В общении нужно держаться так, чтобы не сделать друзей врагами, а врагов – друзьями (Пифагор).

3.Отсутствие общественного мнения – это равнодушие ко всяческому долгу, справедливости, праву и истине... Это циничное презрение к мысли и достоинству человека (А. Пушкин).

4. Будь другом истины до мученичества, но не будь ее защитником до нетерпимости (Пифагор).

5. Не бойся друзей - в худшем случае они могут предать! Не бойся врагов - в худшем случае они могут убить! Бойся равнодушных - они не убивают и не предают, но только с их молчаливого согласия происходят на земле самые страшные убийства и самые грязные предательства! (Ясенский)

Подчеркиваем, что в демократичном обществе толерантность признается важнейшей ценностью. Эта ценность подразумевает готовность не препятствовать убеждениям, позициям или действиям других, несмотря на отсутствие к ним симпатии или даже неприязни. В то же время толерантность не следует отождествлять с равнодушием и безразличием. Так, например, она не распространяется на понятия равноправия и справедливости, пропаганду терроризма и ненависти к определенным группам людей.

Лучшими способами толерантного решения вопроса, по мнению студентов, являются компромиссы и сотрудничество. Но некоторые отмечают, что компромиссы хороши только в том случае, если уступки не затрагивают личное достоинство, не противоречат принципам, жизненным убеждениям человека.

На завершающем этапе предлагаем студентам выбрать какую-нибудь социальную группу (например, врачи, продавцы, работники ЖЭКа) и разработать стратегии толерантного подхода к ним.

Подводя итог, студенты составляют портрет толерантной личности, называют такие ее качества, как способность к сопереживанию, чуткость, открытость души, расположленность к другим, доброжелательность, доверие, терпение, гуманизм, умение слушать и слышать собеседника, умение владеть собой, терпимость к различиям, чувство юмора.

Воспитание толерантности – процесс длительный, сложный, осуществляется всей социальной действительностью, окружающей человека. Если толерантность воспитана, то проявляется во всех жизненных ситуациях, по отношению ко всем людям, ибо является интегрированным качеством. Следует помнить: только толерантный преподаватель может воспитать

толерантных студентов, которые в дальнейшем должны эти же качества заложить в душах своих учеников. Толерантность – это тема не одной беседы, одного и даже нескольких занятий или читательской конференции. Это учение жизни. Всегда. На занятии. Вне аудитории. Дома. На улице.

Библиографические ссылки

- Буева Л. П. *Человек: деятельность и общение*. Москва: Мысль, 1978.
- Введение в политологию: Словарь-справочник*, Под ред. В.П. Пугачева. Москва: Аспект Пресс, 1996
- Декларация принципов терпимости*. Принята резолюцией 5:61 Генеральной конференции ЮНЕСКО от 16 ноября 1995 г.
- http://poschem.tversu.ru/Docs/Tolerance_Principal/Tolerance_Principal.htm
- Педагогический словарь*. В 2-х ТТ. Под ред. И.А. Каирова. Москва: Издательство акад. Пед. Наук., 1960.
- Политология: Краткий словарь*. Ростов-на-Дону: Феникс, 2001.
- Словарь иностранных слов*. Изд. 4-ое, стереотипное. Отв. ред. В.В. Бурцева, Н. М. Семенова. Москва: Русский язык-Медиа, 2007.
- Словарь русского языка*, в 4 томах. Изд. АН СССР. Т.4. Москва: Русский язык, 1984
- Социальная психология: Словарь-справочник*. Минск: Харвест, 2001.
- Философский словарь* под ред. И.Т. Фролова. Изд. 4-ое. Москва: Политиздат, 1981.
- Энциклопедия афоризмов. Мысль в слове*. Сост. Э. Борохов. Москва: АСТ, 1998.

SOME ISSUES OF STUDENTS ASSIGNMENTS IN BUSINESS ENGLISH

Narantsetseg RAVJAA
Mongolian University of Science and Technology

Well-designed course assignments are a critical component of effective teaching and learning processes. It is our responsibility to create an assignment that is reflective of the course goal. Course assignments are created to measure the extent of the students knowledge. Therefore, based on our experience and knowledge, we have written below how the Professional English course assignments should be created and carried out according to the model of teaching at the Mongolian University of Science and Technology.

Key words: *business English, effective teaching, course assignments.*

Les activités didactiques bien conçues sont une composante essentielle du processus d'enseignement et d'apprentissage efficaces. Il est de notre responsabilité de créer un programme qui reflète les objectifs du cours. Les activités didactiques sont créées pour améliorer et mesurer le niveau des connaissances de nos élèves. C'est pourquoi, à la base de notre expérience à l'Université des sciences et de la technologie de Mongolie, nous avons décrit dans l'article ci-dessous comment des activités didactiques du cours de l'anglais professionnel devraient être créées et réalisées.

Mots-clés : *anglais des affaires, enseignement efficace, activités didactiques.*

Ever since the Mongolian University of Science and Technology (MUST) implements credit system, course assignments have become an important part of our grading. Besides the accumulated knowledge, in a classroom assignments give students an opportunity to gain more knowledge, acquire and practice the skills required for the future job. Our assignments will be focused on improving students' analytical and problem solving skills. Some teachers tend to overlook the importance of course assignments. Designing a course assignment that lacks clarity and consideration reduces the effectiveness of the course and could lead to wrong evaluation of students' academic performances.

The objective of the paper is to discuss the importance of well designed course assignments related to our teaching and the quality of the education that we provide to our students. Course assignments must be in line with the overall course objective and intellectually stimulating for students. Great way to catch students' interest is to design an assignment related to their major such as the type of work that they will need to do as a real job. Therefore, the aim of the Business English course assignment is to provide knowledge useful in real life situation for our students and help them become skilled professionals.

In order to improve the quality and the impact of the course assignments, teachers shall set clear and specific instructions and most importantly provide all necessary information to students. Although, clear assignment instructions are given, it is important to set aside a time for students to ask questions about the assignment and clarify their understanding. With clarification, instead of losing time being confused, students can start working on the assignment right away and

be efficient. Our goal is to provide instructions that are as clear as possible. This includes specific details on what the assignment is about, how it should be done, sources that can be used, how the assignment is going to be graded, when the deadline is, and whom it should be submitted to. Please refer to below table for course assignment syllabus.

Types of Professional English Course Assignments:

1. **Write your CV:** Personal Details : first name, surname, date of birth, marital status, addresses and phone number

Educational background : years, name universities or schools, degrees and profession, high school subjects with grades

Professional experience : years, current position, name of organization or company and responsibility

Skills : foreign language and computer skills, additional skills

Social activities or hobbies, awards

Reference

2. **Write a job letter of application (Use a real job advertisement from Mongolian daily newspapers)**

- *Applicant's address*
- *Date Address of an employer (receiver)*
- *Employer's name*

Para. 1 : Where did you find out about this job position?

Para. 2 : Relationship between your interests and company's

Para. 3 : Your contribution to the job with your education , profession and skills

Para. 4 : Closing

3. Job Interview

- *Bring your CVs*
- *Use the interview stages*
- *Work in groups*

4. Reading:

1. Read the text “The Marketing Research System and Process”.
2. *Work on vocabularies and translate the text.*
3. *Do the tasks.*

5. **Giving a presentation. Creative work in groups (Use Power Point Program) :**

- *Advertise new products (car, equipment, machines, mobile phones and computer etc.) technology and service.*

The above table represents the types of assignments that will be required. The types of assignments are made to improve students' English language skills such as reading, writing, speaking, and translating as well as team working skills.

English course assignments include topics that could be very useful for the student, such as, translating major related articles using dictionary and explain what was understood. Although assignments like this focus on improving student's reading and translating skills, the teacher may ask questions to check whether the student fully understood the article.

Besides working on improving our students' speaking and writing skills, we also teach them how to create a CV, write a cover letter, give presentation, give a job interview, do career research, and advertise new products and services. We address these topics in a detailed way during lectures and students tend to be more interested and do well on the assignments. We have received many positive feedbacks from graduates who confirmed that these assignments were very useful for them to create CVs, cover letters and other documents on their own to apply for jobs. The objective of such assignments is to prepare our students for their future careers by teaching them how to present themselves professionally. Having such skills not only the student but the future employer will benefit as well.

For written assignments we receive a draft paper by online first. Then we read them, correct any mistakes, and improve the final version of the paper. By giving out students the second chance to improve their works and grades and we help them learn from their mistakes. Since improving their grades boosts their self-confidence, we have to notice that the students tend to complete the assignment on time. We believe that any work done by the student deserves to be graded. Therefore, even if the assignment is late we try to give the students appropriate grade and encourage them to submit future assignments on time.

The next type of assignment requires teamwork. For example, the 3rd assignment requires a team of 4 to 5 members. 2 members will pretend to be interviewers of a company and 3 members will pretend to be interviewees and conduct a job interview. Then the teacher asks the interviewers who of the 3 candidates suits the open position at the company the most. This type of assignment improves the students' decision making and problem solving skills. From our experience, most students will discuss about the advantages and disadvantages of cell phone operators such as Mobicom, Unitel, Skytel or the new Pepsi, Coca Cola advertising campaigns. Individually students can also give presentations about a product or a service and the rest of the class can ask questions of debate. We believe that it teaches our students to learn, listen and respect each other. This type of assignments is graded on the basis of other students' vote. The students who did not do well find out what they have done wrong and how to improve themselves rather from fellow students than from the teacher so they do not feel criticized. To make group assignments more effective, it is extremely important for teachers to select the team leaders from equal groups and give clear instructions.

Based on case studies students can choose a topic and prepare a Power Point presentation in English. Teachers always give tips to students on how to give a presentation prior to the assignment. The presentation is graded on the basis of the vocabulary, pronunciation, body language, answers to questions asked, execution of the Power Point presentation and its relatedness to the topic. Since the grade is based on many qualities, student with poor speaking skill could earn a good grade

---

is he/she did well on other parts. It encourages students to try their hardest because everything that they do could count towards a better grade. Only irresponsible students tend to get bad grades on this assignments.

Conclusions

While studying English students obtain skills and knowledge that are critical to start their professional careers. After taking this course, students will not only be able to have conversations using professional vocabulary but also have an understanding of typical business structure and be able to work with business documents with the skills and knowledge.

Bibliographical references

- Allen, Vernon. *Techniques in teaching vocabulary*. New York: Oxford University Press. 1983.
- Hill, Jimmie. "Collocational competence." *English Teaching Professional*, London: Modern English Publishing Ltd, 1999. N 11, pp. 3-35.
- Lewis, Michael. *Implementing the Lexical Approach: Putting Theory into Practice*. Hove UK: Language Teaching Publications. 1997.

PHONETISCHE ERSCHEINUNGEN IN DER VERGLEICHENDEN. TYPOLOGIE DER GESPROCHENEN FREMDSPRACHE UND DER MUTTERSPRACHE

Sofia SULAC
Staatliche Universität von Comrat

The issue of phonetic phenomena or the interference gets particularly relevant in connection with the question of acceptance or non-acceptance of specific phonetic phenomena, or deviations in the spoken language, which often becomes the measure of successful communication, in social terms, as well. The finding of phonetic interference and its impact on communication is an important task for linguists in the fields of phonetics and language teaching (German as a foreign language). This particularly concerns the phonetic phenomena in the comparative analysis of the German and native languages. This article deals with the interference of the native language (in our case, Russian and Gagauz) to the target language (German) and with the comparative typology of unrelated languages.

Key words: *language comparison, typological characteristics, linguistic systems, genetically related languages, the Indo-European family of languages, language contact, sound change, typological features, phonetic interference, phonetic variations, foreign pronunciation.*

Das Problem der phonetischen Erscheinungen, bzw. der Interferenz bekommt besondere Aktualität im Zusammenhang mit der Frage nach der Akzeptanz oder Nichtakzeptanz von konkreten phonetischen Erscheinungen, bzw. Abweichungen in der gesprochenen Fremdsprache, die oft zum Maßstab erfolgreicher Kommunikation wird, auch unter sozialen Aspekten. Die Feststellung phonetischer Interferenzen, ihrer Ursachen und ihrer Einflüsse auf die Kommunikation sind wichtige Aufgaben für Phonetiker und im Bereich Deutsch als Fremdsprache tätige Lehrer und Studierende. Dies betrifft insbesondere die phonetischen Erscheinungen bei der Vergleichsanalyse des Deutschen und der Muttersprache. Der Beitrag befasst sich mit der Interferenz von der Muttersprache (in unserem Fall Russisch und Gagausisch) auf die Zielsprache (Deutsch) und mit der vergleichenden Typologie der nicht verwandten Sprachen.

Schlüsselwörter: *der Sprachvergleich, die typologischen Besonderheiten, sprachliche Systeme, genetisch verwandte Sprachen, die indoeuropäische Sprachfamilie, die Sprachkontakte, der Lautwandel, die typologischen Züge, phonetische Interferenz, phonetische Abweichungen, fremde Aussprache.*

1. Problemeinführung und -stellung

Im Zusammenhang mit der Intensivierung der intersprachlichen und interkulturellen Kommunikation spielt die kontrastive Linguistik eine wichtige Rolle. Ergebnisse zahlreicher Untersuchungen bestätigen, dass der Einfluss der Muttersprache in eine Fremdsprache auf allen sprachlichen Ebenen außerordentlich groß ist. Das große Interesse für Probleme der kontrastiven Phonetik hängt damit zusammen, dass Prozesse und Mechanismen der phonetischen Interferenz und ihr Einfluss auf die mündliche Kommunikation noch immer nicht ausreichend erforscht sind. (Potapova 108) Das Problem der phonetischen Interferenz bekommt besondere Aktualität im Zusammenhang mit der Frage nach der Akzeptanz oder Nichtakzeptanz von konkreten phonetischen Abweichungen in der gesprochenen Fremdsprache, die oft zu einem Schwerpunkt erfolgreicher Kommunikation wird,

auch unter sozialen Aspekten. Die Feststellung phonetischer Interferenzen, ihrer Ursachen und ihrer Einflüsse auf die Kommunikation sind wichtige Aufgaben für Sprechwissenschaftler, Phonetiker und im Bereich Deutsch als Fremdsprache tätige Wissenschaftler und Lehrende. Dies betrifft insbesondere die phonetischen Erscheinungen in der vergleichenden Typologie des Deutschen und der Muttersprache.

Im Leben eines Individuums in der Gesellschaft erfüllt die Sprache zwei außerordentlich wichtige und kaum lösbare miteinander verbundene Hauptfunktionen: die kommunikative Funktion und die kognitive Funktion. Einerseits ermöglicht die Sprache den Austausch von Mitteilungen unter den Menschen und den Austausch von Gedanken. Die Menschen kommunizieren miteinander mit Hilfe der Sprache. Das bedeutet, dass die Sprache eine von Tätigkeiten des Menschen ist und zwar die kommunikative Tätigkeit. Andererseits bildet die Sprache eine Form, in der das menschliche Denken verläuft. Alle Dinge und Erscheinungen, alle Prozesse und Eigenschaften, alle Sachverhalte und Beziehungen der objektiven Welt, die der Mensch irgendwie zum Gegenstand seiner Mitteilung macht, werden durch die Sprache ausgedrückt. Dabei erfolgt ein Erkenntnisprozess: zuerst erkennt der Mensch ein Fragment der objektiven Welt, das mit Hilfe der Sprache zum Ausdruck gebracht wird. Das ist die sogenannte kognitive Funktion der Sprache.

Die Sprache ist ein System, aber kein starres System, denn sie entwickelt sich; sie ist auch kein einheitliches System, weil sie aus mehreren Teilsystemen besteht. Wie jedes System hat die Sprache zwei Dimensionen: einerseits besitzt sie einen ungeheueren Vorrat an einzelnen Komponenten: Phonemen, Morphemen, Lexemen, Wortformen usw.; andererseits hat die Sprache ihre Struktur. Unter der Struktur der Sprache versteht man die strukturelle Gestaltung der Verbindungen und Beziehungen der ungeheueren Anzahl von Elementen der Sprache. Die vergleichende Typologie ist ein besonderer Teil der Sprachwissenschaft. Sie ist die Lehre über die Sprachtypen und über die Typen der Sprachstruktur.

Man unterscheidet gewöhnlich zwei Zweige der linguistischen Typologie: allgemeine Typologie und einzelne Typologie. Die allgemeine Typologie befasst sich mit der Lehrforschung der allgemeinen Probleme von Gemeinsamkeiten und Unterschieden verschiedener Sprachsysteme, z.B., man kann das germanische Sprachsystem mit dem slawischen Sprachsystem oder mit dem gagausischen Sprachsystem vergleichen.

Auf die Notwendigkeit allgemeiner typologischer Untersuchungen hat zum ersten Mal B. de Courtenay hingewiesen [B. de Courtenay 1963, 265-347]. Die einzelne Typologie beschäftigt sich mit dem Studium einzelner Teilsysteme verschiedener Sprachen, z.B., man kann das phonologische System oder das morphologische System des Deutschen mit dem Russischen oder Gagausischen vergleichen. Man kann auch eine Erscheinung des phonetischen, grammatischen oder lexikalischen Systems mit dem Russischen oder Gagausischen vergleichen. Hier ist es zweckmäßig, die Typologie der Subsysteme zu betrachten. In der Linguistik wird diachrone und synchrone Typologie unterschiedet. Die diachrone Typologie bedeutet, die Vergleichsmöglichkeiten der Makro- und Mikrosysteme der Sprachen aus diachroner Sicht. Unter synchroner Typologie versteht man Sprachvergleich aus synchronischer Sicht. Folgende Arten der linguistischen Typologie sind zu unterscheiden: 1. Strukturelle Typologie, bei der die strukturelle Seite einer oder mehrerer Sprachen verglichen wird. 2. Semantische Typologie,

wenn die semantische Kategorien und die semantischen Typen einer oder mehrerer Sprachen verglichen werden. **3. Funktionale Typologie**, wenn die Unterschiede des Funktionierens von verschiedenen Sprachformen einzelner Sprachsysteme festgelegt und untersucht werden. Dabei werden auch die Unterscheidungsmerkmale festgelegt. (Trubetzkoy 77)

2. Aus der Geschichte der sprachtypologischen Untersuchungen

Ende des 18. und Anfang des 19. Jh. zeigten europäische Linguisten großes Interesse für Sanskrit. Sanskrit war eine flektierende Sprache mit einem reichen Nominal- und Verbalsystem. Sanskrit war die Sprache des alten Indiens, die Sprache der heiligen Schriften der alten Indier. Der deutsche Sprachforscher Fr. Schlegel, der sich aktiv für das Sanskrit und für die Kultur des alten Indiens interessierte, hat im Buch "Über die Sprache und Weisheit der Indier". (Schlegel, 1808) zum ersten Mal auf den Unterschied in der Struktur der Sprache hingewiesen. Morphologisch teilte er die Sprachen in zwei Typen: **a)** Sprachen mit Affixen - *affigierende Sprachen*, welche die Beziehungen zwischen den Wörtern ganz mechanisch drücken; zu diesen Sprachen zählte Fr. Schlegel türkische Sprachen, polynesische Sprachen und die chinesische Sprache. **b)** *flektierende Sprachen*, welche die grammatischen Beziehungen durch die Flexion (Suffixe, Präfixe) drücken; zu den flektierenden Sprachen zählte er die deutsche, französische Sprache und die semitischen Sprachen.

August Schlegel hat diese morphologische Klassifikation der Sprachen umgearbeitet. Er schlug drei Klassen von Sprachen vor: **1.** Sprachen ohne grammatische Struktur; **2.** affigierende Sprachen; **3.** flektierende Sprachen. Nach seiner Meinung sollen die chinesische Sprache und die polynesischen Sprachen in eine besondere Gruppe ausgesondert werden, weil die Flexion in diesen Sprachen fehlt und die grammatischen Beziehungen durch die Wortfolge ausgedrückt werden. Von August Schelegel stammt auch die Theorie, daß die Sprachen in früherer Zeit flektierend (synthetisch) waren, die in späterer Zeit analytisch wurden.

Der eigentliche Begründer der Sprachtypologie als Teilgebiet der Sprachwissenschaft ist Wilhelm von W. Humboldt (1767-1835). W. Humboldt war Sprachwissenschaftler und Staatsmann. Er beherrschte eine große Anzahl von Fremdsprachen einschließlich Sprachen der amerikanischen Indianer und der Völker von Polynesien. W. von Humboldt unterstützte die vorgeschlagene typologische Klassifikation von August Schlegel. Aber er hatte schon seine eigene Klassifikation, wo die Sprachen von ihm in vier Gruppen eingeteilt wurden:

1) Flektierende Sprachen, wo die grammatischen Beziehungen durch die Flexion und Affixe ausgedrückt werden. Das sind die indoeuropäischen Sprachen und die semitischen Sprachen. **2)** Isolierende Sprachen, die keine formbildenden Affixe besitzen, z.B., die chinesische Sprache. **3)** Agglutinierende oder agglutinative Sprachen, die die grammatischen Beziehungen durch eindeutige Morpheme (mechanisch) ausdrücken, z.B., die türkischen Sprachen. **4)** Als eine besondere Gruppe wurden die Sprachen der amerikanischen Indianer ausgesondert, in denen die Wörter als Sätze auftreten, wenn sie die grammatischen Beziehungen ausdrucken. Diese Sprachen nannte Humboldt inkorporierende Sprachen.

Nach W. von Humboldt spielte in der Entwicklung der Sprachtypologie G. Steintal eine große Rolle. Er berücksichtigte bei der morphologischen

Klassifikation der Sprachen auch die Besonderheiten der Syntax. In der amerikanischen Linguistik leisteten zur Entwicklung der Sprachtypologie solche hervorragende Sprachforscher wie E. Sepir, J. Grinberg, R. Jakobson und andere einen großen Beitrag. In der Sowjetlinguistik befaßten sich mit den Problemen der Sprachtypologie solche Sprachforscher wie das Akademiemitglied I. I. Meschtschaninow. Von ihm stammt die Theorie der syntaktischen Typologie. Auf dem Gebiet der Typologie haben große Verdienste die Sprachwissenschaftler, Y.D. Roshdestwenskiy, M.M. Guhmann, B.I. Yarzewa u.a. B.I. Yarzewa hat auf dem X. Linguistenkongress in Bukarest 1967 folgende Prinzipien der Sprachtypologie vorgeschlagen, die bis heute von großer Bedeutung sind. (Yarzewa 206-212): **1.** Der Sprachvergleich ist eine universale Methode der Sprachforschung. **2.** Das Ziel der typologischen Forschungen ist die Erschließung der Gemeinsamkeiten und Unterschiede der Makro- und Mikrosystemen von verschiedenen Sprachen. **3.** Es ist nicht nur das Vorhandensein der Spracherscheinungen, sondern auch ihre Leistungen (Funktionen) im System der Sprache zu berücksichtigen. **4.** Es sind die Invarianten der Sprachstrukturen festzulegen. **5.** Die Beschreibung einer Sprache durch die Termini der anderen Sprache ist nach Menschenswert, denn das schafft eine unvermeidliche Willkür. **6.** Es ist ein Modell zu gründen, das als Metasprache dienen konnte. **7.** Es sind nicht einzelne Spracherscheinungen, sondern Mikrosysteme zu vergleichen. **8.** Es ist vom Sprachvergleich mit dem Vergleich von Mikrosystemen anzufangen. **9.** Für den syntaktischen Sprachvergleich muß man nicht den Satz, sondern die Einheit einer niedrigen Ebene wählen (die Wortgruppe). **10.** Es sind alle differenzierenden Merkmale der vergleichenden Mikrosysteme festzulegen. **11.** Obwohl die typologische Analyse auf Grund der formalen und funktionalen Merkmale vorgenommen wird, sollen einzelne individuelle Merkmale der vergleichenden Sprachen berücksichtigt werden. **12.** Es ist ein großes Wort auf die funktionale Seite der vergleichenden Systeme zu legen. **13.** Beim Sprachvergleich muß man auf die Funktionen einzelner Spracheinheiten auf der Textebene berücksichtigen.

Die Typologie ist nach W. Skalizka, eines der ältesten und zugleich am besten erforschten Teilgebiete der Sprachwissenschaft. Es ist schwer, heute einen allgemeinen Überblick über die Lage der Typologie zu geben, da ältere und auch moderne Werke auf diesem Gebiet meist nur Einzelprobleme behandeln. Selbst das Forschungsobjekt der Typologie ist nicht immer genügend klar umrissen. Verschiedene Richtungen definieren den Begriff der Typologie unterschiedlich umfangreich.

Die typologische Sprachbetrachtung begann sich fast gleichzeitig mit der historisch-vergleichenden Sprachwissenschaft zum Anfang des XIX Jh. zu entwickeln. Begünstigt wurde dieser Prozess durch die von den Brüdern A. und W. Schlegel vorgeschlagene Sprachklassifikation. Eine bedeutende Rolle spielte W. von Humboldt, den man heute als Begründer der modernen Typologie betrachtet.

Das Ziel der typologischen Forschung war die Festlegung der Besonderheiten einzelner Sprachstrukturen, welche die Schaffung von Klassifikationssystemen der Sprachen unabhängig von ihrer genetischen Verwandtschaft zu ermöglichen und gestatten, die Sprachen von einander zu unterscheiden. Der Sprachtyp wurde anfänglich als bestimmte Eigenart der morphologischen Struktur betrachtet. Obwohl schon A. Schlegel und später W. von Humboldt die Polytypologie der Sprache unterstrichen, ging man bei den

typologischen Untersuchungen des XIX Jh. in erster Linie von dem Prinzip der Monotypologie der Sprache aus. Die Grundtypen des Sprachbaus jedoch wurden richtig bestimmt.

Der Gedanke, Sprachen zu vergleichen, ist schon sehr alt und erlebt im XIX Jh. eine Höhe. Schon J. A. Baudouin de Courtenay bestimmt den Aufgabenkreis der typologischen Forschung folgenderweise: a) Vergleichende typologische Analyse von Sprachen unterschiedlicher Herkunft; b) Typologische Analyse verwandter Sprachen; c) Typologische Analyse von Sprachen, die territorial verbunden sind. Solche Sprachvergleiche bilden, nach der Meinung von B. der Courtenay, die Grundlage für linguistische Verallgemeinerungen sowohl auf dem Gebiet der Phonetik, als auch auf dem Gebiet der Morphologie und sogar der Semasiologie.

N. W. Kruschewski versucht die Theorie des Lautwandels in bestimmten Zeitabschnitten nicht nur für verwandte Sprachen anzuwenden und findet interessante typologische Parallelen in den phonetischen Systemen nicht verwandter Sprachen. Das Vorhandensein gewisser Gemeinsamkeiten in der Entwicklung von Lauten und Lautsystemen verwandter und nicht verwandter Sprachen erklärt er durch das Bestehen bestimmter Gesetzmäßigkeiten in den Lautsystemen, die die Parallelen in der Entwicklung phonetischer Systeme erklären. Auf diese Art und Weise wird durch die Anerkennung bestimmter allgemeiner Lautgesetze das Vorhandensein sprachlicher Universalien als Kennzeichnen aller Sprachen bestätigt.

Schon in den 20er Jahren führte der russische Sprachforscher W. A. Bogoroditzki vergleichende Untersuchungen allgemeiner Strukturmerkmale auf dem Gebiet der Phonetik, Morphologie und Syntax verwandter und nicht verwandter Sprachen durch. Der bekannte Sprachforscher E. D. Polivanow bewies, daß bei verschiedenen binären Sprachvergleichen, jedes Mal die "Schwierigkeiten" wechseln und neue Schwierigkeiten auftauchen. Das hängt damit zusammen, dass alle Sprachen als Systeme idiomatisch sind. Mit dem Problem der syntaktischen Typologie befaßte sich bekanntlich auch J. J. Meschtschaninow. Als erster hat er für den Vergleich Sprachen unterschiedlicher Strukturtypen gewählt - Kaukasische, Polyasiatische u.a. Er schuf eine auf dem Unterschied der Satzstruktur basierende typologische Klassifikation der Sprachen. Er zeigte, daß für alle Sprachen bestimmte Gesetzmäßigkeiten innerhalb des Satzes bestehen, z.B., Subjekt - Objektverhältnisse u.a. Nach J. J. Meschtschaninow tragen die in allen Sprachen vorhandenen Begriffskategorien universalen Charakter, unterscheiden sich jedoch in ihren formalen Ausdrucksformen. Auf dieser Grundlage unterscheidet er Sprachen mit amorphen, syntaktisch - morphologischen und morphologischen Satzkonstruktionen.

Die Vertreter der Prager Schule (W. Mathesius, W. S. Kalivska) betonten, daß jede Erforschung des Sprachsystems einer beliebigen Sprache streng synchron typologisch durchgeführt werden muß, d.h. durch Vergleich von Sprachen verschiedener Typen, ohne Berücksichtigung ihrer genetischen Beziehungen. Die Tätigkeit der Prager Schule hat bedeutend dazu beigetragen, das Interesse für typologische Sprachuntersuchungen zu verstärken. Eine zweite Entwicklungslinie der vergleichenden Typologie ist mit dem Namen L.W. Stscherba verbunden. 1937 erschien seine "Phonetik der französischen Sprache", in der durchgängig die französische und die russische Aussprache verglichen werden.

Die vergleichenden Sprachforschungen in den USA sind mit den Namen von Ch. Fries und R. Lado verbunden. R. Lado zeigte am Beispiel aus dem Englischen und Spanischen typische Abweichungsmöglichkeiten zwischen zwei Sprachen: Unterschiede in der Form, in der Bedeutung und in der Distribution.

Später (1959) wurden Gleichheit und Unterschiede zwischen Englischen als Muttersprache und Deutsch, Französisch, Italienisch, Russisch und Spanisch als Fremdsprachen herangestellt.

3. Typologische Analyse. Ebenen und Methoden

Ausgehend vom gesetzten Ziel kann man die typologischen Forschungen auf folgenden Ebenen durchführen: a) auf der phonetischen Ebene; b) auf der phonologischen Ebene; c) auf der Morphemebene; d) auf der morphologischen Ebene; e) auf der Wortebene; f) auf der syntaktischen Ebene. Das Endziel der typologischen Forschung ist die Erschließung der linguistischen Universalien. Bei den typologischen Forschungen unterscheidet man hauptsächlich 2 Methoden:

1. Der Sprachvergleich zwei oder mehrerer Sprachen wird miteinander verglichen. Das Wesen dieser Methode besteht in der Festlegung der Übereinstimmungen und Unterschiede der Makro- und Mikrosysteme von Sprachen. In diesem Zusammenhang schreibt das Akademiemitglied D. N. Jartzewa mit Recht: "Das Ziel der typologischen Beschreibung der Sprachen der Welt ist die Erschließung der Summe von Gemeinsamkeiten und Unterschieden, die ihre Systeme charakterisieren" [Jartzewa, 1967 206-212]. 2. Die Methode der typologischen Indexe. Diese Methode stammt von dem amerikanischen Sprachforscher J. Grinberg. Dieser Methode liegen quantitative Merkmale zugrunde. Das sind Zahlenindexe. Die Methode der Indexbezeichnung wurde später von dem tschechischen Linguisten B. Krupa weiterentwickelt.

4. Das deutsche Vokal- und Konsonantsystem im Vergleich zum Russischen

Die Vokale sind reine Stimmtonläufe. Bei ihrer Hereinbringung streift die Luft vom durch das Ansatzrohr, ohne auf ein Hindernis in Form einer Enge oder eines Verschlusses zu stoßen. Deshalb entsteht kein Geräusch.

Das deutsche Vokalsystem ist ziemlich kompliziert und besteht aus 19 Vokalphoneme (16 Monophthongen und drei Diphthongen), aber 7 Vokalen *a, o, u, i, e, ö, ü*.

Für alle Sprachen gelten spezielle starke Positionen der Vokale. Die deutschen langen Vokalphoneme und die Diphthonge haben ihre spezielle starke Position in einer betonten Silbe, die öfter relativ offen ist. z.B. *ba-den, we-hen, das Brot, heute, der Weizen usw.*

Die kurzen Vokale treten im Deutschen nur in geschlossenen Silben auf und klingen ebenfalls am deutlichsten in der betonten Silbe, falls sie nicht im Anlauf stehen. Deshalb gilt die geschlossene betonte Silbe als starke Position der kurzen Vokalphoneme: *fast, dort, der Ausnahme, der Ort*. Die russischen Vokalphoneme haben andere spezielle starke Position als die deutschen. So klingen die Vokalphoneme der mittleren und hinteren Reihe am deutlichsten, wenn sie in einer betonten Silbe in der Umgebung von nicht palatalisierten Konsonanten stehen: z.B., *aa, oo, oo*. In sonstigen Positionen werden die Vokalphoneme der hinteren

und mittleren Reihe stark reduziert. Als spezielle starke Position der russischen Vokalphoneme der vorderen Reihe gilt die Stellung nach einem palatalisierten Konsonanten in einer betonten Silbe: z.B. *oa*, *aaa*, *ieia*. In sonstigen Positionen klingen die Vokale der vorderen Reihe offener: z.B. *yoi*, *eaa* geschlossener *ieou*, *iyou* offener.

Im deutschen Vokalsystem können fünf phonologische Merkmale differenzierend wirken: 1) lang/kurz (reine Unterschiede in der Qualität). 2) geschlossen lang/offen kurz (Gegensätze in Qualität und Quantität zugleich). 3) gleitend/nicht gleitend (Gegensätze in veränderlicher und unveränderlicher Qualität). 4) gerundet/ungerundet (Gegensätze in der Lippenartikulation). 5) kompakt/diffus (Gegensätze, die sich durch verschiedene Resonanzräume mit verschiedenen Eigentonen ergeben).

Durch reine Qualität - lang/kurz zwei Oppositionspaare differenziert: (a:), |a| und |e:| |e| Vgl. *Staat - Stadt; stehlen - stellen*.

Sechs Oppositionspaare unterscheiden ihre Glieder durch das differenzierende Merkmal geschlossen lang/offen kurz:

die Miete - die Mitte, das Beet - das Bett, die Höhle - die Holle, dem Sohne - die Sonne

Durch das differenzierende Merkmale gleitend/ nicht gleitend können voneinander ähnlich klingende Monophthonge unentschieden werden:

kein - Kahn, kaum - kam, Beute - Boote

Das differenzierende Merkmal gerundet/nicht gerundet dient zur Unterscheidung der Glieder folgender Oppositionspaare:

Züge - Ziege, lösen - lesen, küsselfen - Kissen, können - kennen

Die Konsonanten unterscheiden sich von den Vokalen vor allem durch ihre Bildungsweise. Während der Luftstrom bei der Vokalbildung frei durch das Ansatzrohr geht, das nur als Resonanzraum dient, stellen sich dem Luftstrom bei der Bildung der Konsonanten verschiedene Hindernisse in den Weg. Die Konsonanten entstehen bei der Überwindung dieser Hindernisse.

Im deutschen Konsonantensystem sind sechs differenzierende phonologische Merkmale zu unterscheiden: 1) stimmlos gespannt/stimmhaft ungespannt; 2) abrupt/dauernd; 3) abrupt/gleitend dauernd; 4) dauernd/gleitend dauernd; 5) nasal/oral; 6) kompakt/diffus.

Nach dem Merkmal stimmlos gespannt/stimmhaft ungespannt stehen einander gegenüber:

Rein - Bein, Tier - dir, Kern - gern, fehl - Wahl, Haar - Jahr, reißen - reisen.

Durch abrupt/dauernd werden unterschieden:

Pilz - Filz, kalt - halt, nackt - Nacht, nickt - nicht; Latten - lassen, Band - Wand, die - sie; rief - lief

Das differenzierende Merkmal abrupt/gleitend dauernd ergibt folgende Oppositionspaare:

Posten - Pfosten, Tal - Zahl, matt - Matsch

Als dauernd/gleitend dauernd stehen einander gegenüber:

Flug - Pflug; heißen - heizen; waschen - watschen

Durch das Merkmal nasal/oral werden folgende Konsonanten differenziert:

mein - Bein; kein - dein; Mann - wann, Nacht - Rat, nah - sah, Enge - Egge, Not - Lot, bring - brich Als Kompakt/diffus stehen einander gegenüber:

Kanne – Tanne, Dach – das, singen – sinnen, Recht – Rest, hacheln – hätscheln

5. Typologie der phonologischen Systeme (artikulatorische, phonetische und phonologische Basis der deutschen und der russischen Sprache)

Jede Sprache hat ihr besonderes Lautsystem und bedient sich des Sprachapparats auf entsprechende Weise. Spricht man Englisch, so ist die Zunge weiter nach hinten verlegt, als wenn man Russisch oder Deutsch spricht. Beim Russischen ist die Zunge im Allgemeinen weiter nach hinten gezogen als beim Deutschen. Die Lippenaktivität ist im Deutschen stärker als im Russischen. Im Russischen ist dagegen die Anpassung eines Lautes an den anderen mehr verbreitet als im Deutschen.

Die Träger einer Sprache stellen also die Sprachorgane beim Sprechen auf ihre besondere Weise ein. Die charakteristische Einstellung der Sprachorgane beim Sprechen nennt man artikulatorische Basis oder Artikulationsbasis.

Die Artikulationsbasis lässt die artikulatorischen Besonderheiten einer Sprache durch den Vergleich mit den artikulatorischen Besonderheiten einer anderen Sprache verallgemeinern und klassifizieren. Die wichtigsten Merkmale der Artikulationsbasis der deutschen Sprache im Vergleich zur russischen sind folgende: 1. stärkere Muskelspannung und stärkerer Atemdruck, wodurch die Behauchung, der Geräusch der stimmlosen Engelaute und der Affrikaten erzielt wird. 2. geringere Aktivität der Stimmbänder bei der Bildung der stimmhaften Verschlußlaute. 3. keine Palatalisierung der Konsonanten durch eine zusätzliche Hebung des vorderen Zungenrückens. 4. keine Velarisierung der deutschen Konsonanten durch eine zusätzliche Artikulation des hinteren Zungenrückens zum Velum. 5. Bildung der Vorderzungengonsonanten an den Alveolen der oberen Zähne. 6. Beteiligung des Gaumensegels, des Zäpfchens und der hinteren Wendung der Rachenhöhle an der Bildung einiger deutscher Konsonanten |x| |h| |R|. 7. Die beharrende (progressive) Einwirkung eines stimmlosen Verschlußlautes auf den folgenden stimmhaften Verschlußlaut. Das Buch |das bu:x|. 8. Anpassung der Hinterzungengonsonanten |k|, |g|, |j|, |x| an die vorhergehenden Vokale der vorderen Reihe durch Verlegung der Artikulationsstelle nach vorn. 9. vorgerückte Zungenlage bei der Aussprache der deutschen Vokale. 10. starke Lippenaktivität, Lippenrundung mit Vorstulpung. 11. gleitende Artikulation bei der Aussprache der Diphthonge. 12. exakte Aussprache der Monophthonge ohne merklichen Anglitt und Abglitt. 13. fester Anschluß der kurzen Vokale an den folgenden Konsonanten. 14. neuer Einsatz bei betonten Vokalen im Silbenlaut des Stammes und der Präfixe. 15. keine merkbare Einwirkung der Konsonanten auf die Qualität der Vokale. 16. leichte Einwirkung der Vokale auf die Qualität der vorhergehenden Konsonanten.

Es ist möglich auch von einer russischen Sprache zu sprechen. Jede Sprache hat jedoch ihr besonderes phonematisches System mit ihren eigenartigen Unterscheidungsmerkmalen. Im Vergleich zum Russischen sind dem Deutschen folgende binäre Unterscheidungsmerkmale eigen: a) Länge/Kürze bei Vokalen; b) Lippenrundung mit Lippenvorstulpung/ Fehlen der Lippenrundung mit Lippenvorstulpung; c) nichtgleitende/gleitende Artikulation bei Monophthongen und Diphthongen; d) Lange/kurze verbunden mit geschlossener/offener Qualität; e)

Stimmlosigkeit/Stimmhaftigkeit verbunden mit Stärke/Schwäche bei der Bildung der Verschlußlaute.

Es fehlen im Vergleich zum Russischen Oppositionen von nichtpalatalisierten/palatalisierten Konsonanten. Dies sind die wichtigsten Unterscheidungsmerkmale zwischen dem deutschen und dem russischen Phonemsystem.

6. Die Bedeutung und angewandte Aufgaben der vergleichenden Typologie für den FSU

Eine Fremdsprache wird zur bereits praktisch beherrschten Muttersprache hinzugelernt. Die Muttersprache übt demzufolge einen Einfluss auf den Erwert der Fremdsprache aus. Während eines Fremdsprachenunterrichts bedarf es immer eines systematischen synchronischen Vergleichs von Mutter- und Fremdsprache. Solch ein Vergleich ermöglicht Fehler vorauszusagen und zu erklären. Das auf Grund des Sprachvergleichs gewonnene und aufbereitete Sprachmaterial kann jedoch wieder allein noch primär die Stoffauswahl und die Methode der Vermittlung bestimmen. Die Ergebnisse der vergleichenden Typologie müssen viel mehr unter Berücksichtigung didaktisch - methodischer Prinzipien für den Unterricht ergänzt und bearbeitet werden und kommen daher nur mittelbar zur Geltung.

Die vergleichende Typologie hat nicht nur theoretische, sondern auch wichtige praktische Bedeutung. Der Sprachvergleich ist gegenwärtig ein allgemein erkanntes, notwendiges und verbreitend methodisches Prinzip. Man bezeichnet sie sogar als "Nebenproblem der modernen Theorie im Fremdsprachenunterricht".

Die praktischen und angewandten Möglichkeiten der vergleichenden Typologie der Mutter- und Fremdsprache sind vielfältig: **1.** Sie untersucht zwischensprachliche Kontraste und stellt solche Kontraste fest. **2.** Sie ist ein grundlegendes Instrument beim Erlernen von Fremdsprachen. **3.** Sie ist sehr wichtig bei der Übersetzung. **4.** Das theoretische Mittel kontrastiver Analyse sieht vor, durch Vergleiche äquivalenter Subsysteme Ähnlichkeiten und Verschiedenheiten zwischen den zu vergleichenden Sprachen festzustellen.

7. Hauptschwierigkeiten der deutschen Sprache

Die Hauptschwierigkeit beim Erlernen der deutschen Sprache entwickelt sich auf Grund der Zugehörigkeit der gagausischen Sprache zur türkischen Sprachgruppen und der Zugehörigkeit der deutschen Sprache zur germanischen Sprachgruppe der indoeuropäischen Sprachfamilie. Nach der typologischen Klassifikation gehört gagausische Sprache zu dem agglutinierenden und Deutsch zu dem flektierenden Sprachtyp. Diese Unterschiede erschweren das Erlernen der deutschen Sprache.

Die Schwierigkeiten resultieren zunächst einmal aus den auffallenden Gegensätzen der grammatischen Strukturen zwischen den zu vergleichenden Sprachen. Sie ergeben sich aus den Unterschieden zwischen den agglutinierenden und flektierenden Sprachen. Die wichtigsten darunter sind im Bereich der Phonetik und Phonologie: **a)** Für die deutsche Sprache ist das Vorhandensein der Kategorie der Länge und der Kürze im System der Vokale. Also die Vokale unterscheiden sich nach der Qualität und Quantität (Dauer). Diese distinktiven Merkmale sind im Gagausischen und Russischen irrelevant. **b)** Der Unterschied zwischen Graphemen

- Phonemen - Beziehungen in den zu vergleichenden Sprachen. Im Unterschied zum Gagausischen (und teilweise auch zum Russischen) drücken viele Buchstaben im Deutschen mehrere Laute aus, z.B. der deutsche Buchstabe "s" kann die Laute "c, z, ʒ" bezeichnen: *was, sagen, Masse, Sport, Student.* c) Alle drei Sprachen weisen fast unterschiedliche Akzent- und Intonationsregeln auf. 4. Die Erscheinungen der inneren Flexion im Deutschen- der Umlaut, der Ablaut und die Brechung sind dem Gagausischen völlig fremd.

8. Der Begriff „Interferenz“ und ihre Erscheinungsformen

Man unterscheidet folgende Interferenzformen: a) das Problem der sprachlichen Interferenz; b) interlinquale und innerlinquale Interferenz; c) phonetische Interferenz; d) grammatische Interferenz; e) semantische Interferenz; f) stilistische Interferenz.

Das Problem der sprachlichen Interferenz ist nicht neu, aber noch aktuell. Selbstverständlich, dass die Muttersprache kommende undfordernde Einflüsse auf das Erlernen einer Fremdsprache ausübt. Unter Interferenz versteht man die Verletzung einer sprachlichen Norm unter dem Einfluß der Muttersprache auf der sprachlichen Norm einer Fremdsprache, d.h. die Einwirkung der Muttersprache beim Erlernen einer Fremdsprache.

Dabei ist zwischen 1. interlingualer und 2. zwischenlingualer Interferenz zu unterscheiden. Man versteht unter interlingualer Interferenz die Beeinflussung durch Elemente derselben Sprachen. Unter zwischenlingualer Interferenz versteht man die Beeinflussung durch Elemente einer anderen Sprache. Man unterscheidet zwei Arten der Einwirkungen: 1. Einwirkung der Muttersprache auf die Fremdsprache; 2. Einwirkung der Fremdsprache auf die Muttersprache.

Interferenzfehlerquellen sind durch einen Vergleich der Systeme zweier Sprachen voraussagbar. Der Vergleich zeigt, z.B., daß das nominale Prädikat in der deutschen und gagausischen Sprache typologische Übereinstimmungen aufweisen, wo das Prädikativ, in Kurzform gebraucht wird, von der russischen Sprache abweichend:

Dieser Student ist fleißig. Diese Studenten sind fleißig.

Es gibt folgende Richtungen der Interferenz: 1. Bei der Produktion fremdsprachiger Äußerungen: Muttersprache ↔ Fremdsprache. 2. Bei der Rezipierung fremdsprachiger Äußerungen: Muttersprache ↔ Fremdsprache.

Man unterscheidet gewöhnlich eine phonetische, grammatische, semantische und stilistische

Interferenz. Bemerkenswert wird es hier die phonetische Interferenz zu betrachten.

9. Die phonetische Interferenz

Sie erfolgt, wenn eine lautliche Eigentümlichkeit der Ausgangssprache in der Zielsprache nicht vorhanden ist. So, z.B., die Zahl der Laute (der Phoneme) und die Zahl der Buchstaben in den zu vergleichenden Sprachen stimmt nicht überein.

Buchstaben:	Laute: Vokale: Konsonanten:
im Deutschen:	26 42 19 (15-1-3) 23

im Gagausischen:	40 (38)	18 2	22
im Russischen:	33 (31)	41 6	35

Im Gagausischen, Russischen und Deutschen stimmen Schreibweise und Aussprache häufig nicht überein. Im Deutschen und Russischen kann ein Laut durch verschiedene bzw. mehrere Buchstaben bezeichnet werden. Im Gagausischen dagegen gibt jeder Buchstabe einen Laut wieder.

Im Deutschen werden die Doppelkonsonanten wie ein Laut ausgesprochen, (Mappe, kommen) im Gagausischen und Russischen – zwei Laute (eaooa, iiiie). Im Unterschied zum Deutschen und Russischen ist die Betonung im Gagausischen irrelevant. Die Akzentverlegung wirkt in der Regel nicht sinnunterscheidend. Vorwiegend werden im Gagausischen die letzten Silben im Wort betont, denn in meisten Fällen sind es die Affixe, die im Gagausischen wie Regel betont sind. (Pokrovskaja 69) Es soll den Lernenden von den Deutschlehrern erklärt werden, dass „der Wortakzent im Deutschen auf der ersten, der zweiten, der dritten, der....nten Silbe liegen kann. Er ist also nicht fest. Er kann aber auch nicht auf eine beliebige Silbe gelegt werden. Es gibt feste Regeln für die Betonung von Silben im Wort.“ (Dieling, Hirschfeld 101)

Man unterscheidet zwei Hauptgruppen der typischen Fehler beim Erlernen einer Fremdsprache: 1. Reine phonetische Fehler 2. Phonologische Fehler. Zu den reinen phonetischen Fehlern beim Erlernen der deutschen Sprache gehören: 1. Die Aussprache der deutschen Vokale und Konsonanten ohne starke Muskelspannung und ohne starken Atemdruck. 2. Die Aussprache der deutschen stimmlosen Konsonanten ohne Behandlung. 3. Die stimmhafte Aussprache der deutschen stimmlosen Konsonanten im Auslaut und nach stimmlosen Konsonanten. 4. Die Aussprache des |r| im Wort - und Silbenauslaut. 5. Die falsche Betonungsstellung. 6. Die falsche Palatalisierung und Intonierung.

Zu den phonologischen Fehlern gehören: 1. Die Nichtdifferenzierung der Länge und der Kürze der deutschen Vokale. 2. Die Ersetzung der deutschen Affrikaten durch Monophthonge. 3. Die Ersetzung der Phoneme *o*, *u* durch ähnliche in der deutschen Sprache und ihre Diphthongierung.

10. Fazit

Bei den Kontaktprozessen beeinflussen die Systeme der verwandten und nichtverwandten Sprachen, es erscheinen verschiedene Typen von Interferenzen und „Mischprozessen“. Es ist zweckmäßig, mit den Deutschlernenden verschiedener Stufen in den gagausischen Lehreinrichtungen bezüglich der oben genannten Fragestellungen die Untersuchungen (mit Hilfe quantitativer und qualitativer Forschungsmethoden) durchzuführen. Man soll dabei eine quantitative Auswertung den Schwerpunkt auf den Zusammenhang von Aussprache und Sprachkompetenz legen in Berücksichtigung die Typologie der nichtverwandten Sprachen aufgenommen zu haben.

Literaturangaben

- Anderson S. R. „On the typology of phonological rules“, *Papers from the parasession on natural phonology*. Chicago (III): Chicago Linguistic Society. 1974.
 Dieling, H., Hirschfeld, U. *Phonetik lehren und lernen*. München, 2004.

- Duden. *Das Aussprachewörterbuch*, Wien-Zürich: Mannheim, 1990.
- Groß, H. *Einführung in die germanische Linguistik*, München: Judicium-Verlag, 1998.
- Schröder, I. *Interferenzuntersuchungen: eine Form linguistischer Vorarbeit zur Effektivierung des Fremdpracheunterrichts*, In DaF I, 1976.
- Schlegel, Fr. *Über die Sprache und Weißheit der Indier*, Heidelberg, 1808.
- Pokrowskaja, L. A. *Grammatik der gagausischen Sprache, Phonetik und Morphologie*, Moskau: Verlag „Wissenschaft“, 1964.
- Pokrowskaja, L. A. *Moderne gagausische Sprache*, Comrat: Vorlesungenkurse, 1997.
- Potapova, R. K. & Potapov, V.V. *Problemy ritma nemeckoj zvučaščej reči/ Voprosy jazykoznanija 6*, (2001) s. 104-122
- Trubetzkoy, N. S. *Grundzüge der Phonologie*, Prag., 1939.
- Абдуазизов, А. А. *Типология фонологических систем*, Москва, 1974.
- Бодуэн де Куртенэ, И.А. «Опыт теории фонетических альтернаций», Бодуэн де Куртенэ И.А. *Избр. труды по общему языкознанию*, Москва: Изд-во АН СССР, 1963. Т.1.- С. 265-347.
- Зеленицкий, А. Л., Монахов, П. Ф. *Сравнительная типология нем. и рус. языков*. Москва, 1983.
- Ярцева, В. Н. *Принципы типологического исследования родственных и неродственных языков*, Доклад на X международном Конгрессе лингвистов. Москва: 1967, с. 206-212.

COMMUNICATION AND MASS-MEDIA
COMUNICARE ȘI MASS-MEDIA

MASS-MEDIA, MEDIATOR AL COMUNICĂRII INTERCULTURALE ÎN EPOCA GLOBALIZĂRII

Ludmila LAZĂR

Universitatea Liberă Internațională din Moldova

The media exert a great influence, not only on what we believe, but equally on the way we act, so the social responsibility in this area is extremely high. Elucidating the intercultural issues represents a challenge for actual media. On the one hand, existing ethical norms, increasing ethical requirements in journalism, on the other hand the necessity of marketing media products creates situations where media hardly deals with its role of mediator in intercultural communication. Starting from the specificities of intercultural communication in the Republic of Moldova, we tried to identify the modalities of media coverage of this phenomenon in both successful experiences and existing deficiencies in order to elucidate its role in optimizing communicational processes in the society.

Key words: *intercultural communication, mass-media, conflict mediation.*

Les médias exercent une grande influence, non seulement sur ce que nous croyons, mais aussi sur la façon dont nous agissons, de sorte que la responsabilité sociale dans ce domaine est extrêmement élevé. Élucider les questions interculturelles représente un défi pour les médias réels. D'une part, les normes éthiques existantes, l'augmentation des exigences éthiques du journalisme, d'autre part la nécessité de produits médiatiques de marketing créent des situations où les médias ne réussissent pas à jouer leur rôle de médiateur dans la communication interculturelle. A partir des spécificités de la communication interculturelle dans la République de Moldova, nous avons essayé de définir les modalités de la couverture médiatique de ce phénomène dans les deux expériences réussies et les lacunes existantes afin d'élucider son rôle dans l'optimisation des processus communicationnels dans la société.

Mots-clés : *la communication interculturelle, les médias de masse, la médiation des conflits.*

Fiindu-i atribuită calitatea de „centru vital al vieții publice”, mass-media joacă un rol crucial în societatea actuală, devenind o putere crescândă și indispensabilă ce exercită o influență puternică asupra segmentelor societății. Comunicarea interculturală reprezintă o provocare a epocii globalizării, iar reflectarea ei în mass-media comportă riscuri și o responsabilitate socială sporită. Pe de o parte normele deontologice existente, creșterea cerințelor de ordin etic în jurnalism, iar pe de altă parte necesitatea comercializării produselor media creează situații în care presa cu greu face față rolului său de mediator în comunicarea interculturală.

Sintagma mass-media conține cuvântul latin *media*, pluralul substantivului *medium* (intermediar, transmițător, mijloc, mediu – fizic sau spiritist). În sensul cel mai răspândit, prin “**medium**” înțelegem canalul prin care mesajul parurge distanța dintre emițător și receptor sau chiar distanța dintre sursă și destinatar. Astfel rolul de intermediar sau **mediator** al comunicării sociale este un rol intrinsec al mass-mediei. Aceasta este un termen care **definește mass-media** și presupune crearea unui spațiu simbolic în care sensurile sunt comunicate dincolo de constrângerile comunicării „face-to-face” și care devin importante pentru desfășurarea vieții publice, instituționale și private.

Medierea prezintă procesul dialectic în care mass-mediile instituționalizate sunt implicate în circulația generală a simbolurilor în viața socială. După Roger Silverstone medierea se referă la ceea ce face mass-media și la ceea ce facem cu mass-media. Această definiție implică în procesul de mediere atât producătorii, cât și consumatorii de produse media. Cititorii, telespectatorii și alte segmente de public fac parte din acest proces de mediere, deoarece aceștia sunt receptivi, fiind influențați de ceea ce văd și aud pe multitudinea de ecrane și boxe. (Silverstone 57)

În termeni conventionali, medierea se referă la procesul de soluționare alternativă a litigiilor în care o parte neutră contribuie la negocierea unui acord între cele două părți aflate în litigiu. În medierea ce ține de mass-media, rolul de „terță” parte este un concept-cheie, care explică rolul presei în comunicarea interculturală. Desigur, în calitatea sa de instituție comercială presa are de câștigat de pe urma reflectării conflictelor și mai degrabă ar contribui la menținerea și escaladarea lor decât la pacificare. În goana după audimat, după cum menționează Pierre Bourdieu în tratatul său *Despre televiziune*, mass-media face concesii zi de zi unei viziuni înguste și îngust-naționale asupra politiciei, prin tratamentul rezervat autorilor unor discursuri și acte xenofobe și rasiste”. (6) Explaziile de xenofobie și naționalism care au putut fi observate în Turcia și Grecia, dar și în fostă Iugoslavie, în Franța și aiurea rezidă tocmai în posibilitățile de exploatare la maximum a pasiunilor primare puse la dispoziție de către mijloacele moderne de comunicare. (*ibidem*: 7) Așa s-a întâmplat, de exemplu, în anii 1987-1991 în Republica Moldova, când mass-media a contribuit la polarizarea comportamentului cetățenilor după criterii etnice. O parte din cetățeni, copleșiți de oferirea posibilității de a-și exprima liber opinii înbăușite pe parcursul anilor, a reacționat foarte emoțional la refuzul și impedimentele ridicate în fața cerințelor firești de oficializare a limbii lor natale. O altă parte a cetățenilor a extrapolat intențiile primei categorii dincolo de limite, după care fobiile au generat agresivitate reciprocă. Astfel, urmând logica bazată pe principiul acțiune – reacție, s-a atins o stare avansată a unui conflict interetnic, care a degenerat în acțiunile violente ale războiului transnistrean. (Boțan 3)

Totuși jurnalismul are exemple benefice de experiențe inedite în medierea și rezolvarea unor litigii serioase cu dimensiune interculturală bine pronunțată. Pe 14 noiembrie 1977, prezentatorul de știri de la CBS Walter Cronkite a operat interviuri separate cu Președintele egiptean Anvar Sadat și premierul israelian Menachem Begin, care au condus în mod direct la vizita istorică a lui Sadat la Ierusalim. În 1985, Ted Koppel a găzduit prima conversație formală între reprezentanții Congresului Național African și susținătorii sistemului de apartheid din Africa de Sud într-o serie de emisiuni *Nightline* la postul ABC. Aceste cazuri emblematici servesc drept exemplu pentru jurnalismul contemporan, în condițiile când responsabilitatea socială a mass-mediei este în creștere.

Potențialul pacificator al jurnalismului, capacitatea lui de facilitare a comunicării interculturale au fost puse în valoare în anul 2001 în Declarația universală UNESCO privind Diversitatea Culturală, precum și în Convenția din 2005 asupra protecției și promovării diversității expresiilor culturale. Noua paradigmă a dialogului dintre civilizații a condus la apariția unei agende globale, în care comunicarea a devenit un principiu superior în relațiile între civilizații, culturi și popoare.

Utilizarea informației și comunicării este esențială pentru a asigura spațiu diferitor culturi de a se exprima liber, în conformitate cu propriile norme, este

critică în promovarea înțelegerii reciproce între popoare și între culturi. Mass-medierele au capacitatea de a facilita dialogul intercultural. Putem considera aceasta o nouă funcție a mass-mediei. Contestând atitudinile comune și percepțiile preconcepute cu privire la numeroși „ceilalți” în lumea noastră, mass-media poate depăși imaginile prestabilite și îndepărta ignoranța care dau naștere neîncrederii și suspiciunii, promovând astfel toleranța și acceptarea diferențelor și valorificând diversitatea ca sursă de înțelegere. Desigur, diversitatea poate fi o sursă de divizare, intoleranță și violență chiar, dar mass-media liberă, pluralistă și profesionistă oferă spațiu pentru negocierea non-violentă a acestor diferențe. Prin punerea în scenă a dialogului public la care iau parte diversele grupuri de interes, mass-media trebuie să joace și un rol direct în căutarea unor domenii de înțelegere și compromis. (Curran 142)

Riscurile comunicării interculturale în mass-media sunt în mare parte legate de respectarea uneia dintre libertățile fundamentale ale omului – dreptul la libera exprimare. Una dintre principalele dificultăți în promovarea libertății de exprimare, și un obstacol de multe ori întâlnit în calea toleranței și înțelegerii, este tensiunea care se creează atunci când o expresie ofensează sau contestă cultura sau identitatea altuia. Cazul „caricaturilor daneze” (2005) este un exemplu și o sursă de numeroase dezbateri asupra acestui tip de tensiune. În septembrie 2012 revista franceză de satiră Charlie Hebdo publică caricaturi, reprezentându-l pe Profetul Mahomed, provocând un val de proteste în lumea arabă.

Desigur, susținerea libertății de exprimare într-un spirit de respect reciproc și a înțelegerii reciproce solicită la rândul său respect reciproc pentru diversitatea culturală, convingerile religioase și simboluri religioase. Astfel, mass-media poate accentua diferențele sau contribuie la o cunoaștere mai bună a celuilalt, a istoriei sale pentru a îmbunătăți comunicarea interculturală.

Jurnalistul canadian Ross Howard consideră că medierea conflictelor reprezintă o extensie a funcțiilor jurnalismului contemporan. Acesta funcționează ca un canal de comunicare care contracarează percepțiilor greșite, analizează conflictul, identifică interesele, elimină neîncrederea etc. Jurnalismul urmărește în acest cauza standardele internaționale de etică, cum ar fi acuratețea, imparțialitatea sau echilibrul, și responsabilitatea socială. (3-4)

Potențialul de mediere al comunicării interculturale a mass-media poate fi valorificat prin diverse metode, pe care am încercat să le identificăm.

- *Facilitarea medierii prin intervenția neutră și interviewarea separată a părților, acestea primind informația odată cu distribuirea ei către publicul larg.*

- *Prin ascultarea părților, asigurând link-ul dintre părțile opuse și oferindu-le ocazia de a se vedea nu ca forțe malefice, ci ca actori cu strategii proprii și contribuind, de regulă, la un comportament civilizat în comunicare. Astfel jurnalistul este involuntar atras în rolul de mediator, fiind un câine de pază al integrității procesului de comunicare. Putem urmări la posturile de televiziune din Republica Moldova – de exemplu Jurnal TV, Publika TV – invitați care reprezintă minorități naționale și religioase, care își expun pozițiile asigurându-li-se libertatea de expresie.)*

- *Aranjarea condițiilor favorabile comunicării. Medierea necesită un timp și loc care să conducă la comunicare eficientă. Regula standard este de a oferi fiecărei părți un loc egal în studio și pe ecran, iar*

mediatorul (jurnalistul) să fie echidistant față de actorii comunicării. Talk-show-urile de la posturile de televiziune din Republica Moldova în mare măsură respectă această regulă, de exemplu, emisiunile Fabrica (postul TV Publikă), În oglindă (postul Eu TV, Triunghi (postul ALT TV), Replica (postul Prime TV). Totodată, în emisiunea Buna Seară de la postul public de televiziune Moldova1 invitații sunt așezăți în fotoliu, dar totodată este asigurată și o canapea pentru invitați speciali sau experți. Uneori asistăm la discuții dintre reprezentanți ai diferitor partide, grupuri sociale cu viziuni contradictorii, când unii din ei sunt instalati pe canapea, iar emisiunile degenerăză în schimburi violente de replici.

• *Jurnalista creează condiții propice pentru promovarea participării și comunicării. Televiziunea poate crea condiții pentru dialog prin teleconferințe, intervenții telefonice etc. chiar și atunci când fizic el este imposibil. Aceeași abilitate de a oferi spații sigure și echitabile pentru orice număr de participanți la dezbatere prin plasarea lor pe paginile unui ziar sau în timpi de antenă a unei emisiuni de știri care presă scrisă și radioul. Mass-media creează punți de comunicare chiar atunci când medierea propriu-zisă și contactele oficiale devin imposibile.*

• O problemă esențială în realizarea funcției de mediere a mass-mediei este definirea în termeni neutri a comunicării interculturale. Aceasta se referă la titlurile materialelor jurnalisticice în presă scrisă, precum și în emisiunile de știri etc. Analiza de conținut a 5 zile de referință din Republica Moldova din luniile august-septembrie 2012 denotă că o parte din articolele cu tematică interculturală poartă un caracter conflictual, fiind vehiculate stereotipuri și prejudecăți cu caracter etnic, titlurile fiind sugestive: *Nastuplenie storonnicov vozroșdenia natsizma – Nezavisimaya Moldova (12 octombrie 2012); Hoteat li russkie voini? – Timpul (9 octombrie 2012); Russkie i țigane soșlisi stenca na stencu – Komsomolskaya Pravda v Moldove (19 august 2012); Rusofilia lovește omenia – Jurnal de Chișinău (3 august 2012); Mămăligă popușoi./ Maldavan durak bolșoi! – Timpul (12 octombrie 2012).*

• *Totodată, emisiunile de știri de la noile posturi de televiziune – Publikă, Jurnal TV – abundă în titluri cu caracter conflictual. Putem menționa că presă din Republica Moldova încă n-a conștientizat în deplină măsură rolul de mediator în comunicarea interculturală, fiind presată de realitățile pieții.*

Desigur că procesul de mediere prin intermediul presei are specificul său. Diferența esențială a acestei medieri este caracterul public al comunicării spre deosebire de cel privat în cazul medierii clasice. Astfel actorii comunicării poartă o responsabilitate publică pentru afirmațiile făcute. Dacă scopul final al medierii este rezolvarea unei dispute, atunci în journalism medierea conduce doar la o mai bună informare a publicului și la o prezentare mai amplă și detaliată a poziției părților implicate.

Totuși, tradiționaliștii în journalism consideră că reporterii nu trebuie să riste obiectivitatea lor de grija rezultatelor practice ale povestile lor sau să ia parte la proiectarea soluțiilor. Cu toate acestea, ziarele care au căutat în mod activ soluții pentru rezolvarea conflictelor comunitare au fost printre câștigătorii premiului Pulitzer (de ex., The Akron Beacon Journal's Race Relations Project în 1994).

Mass-media poate contribui la o comunicare interculturală eficientă prin abordarea problemelor existente, oferind părților suport în atingerea unui grad mai mare de claritate cu privire la sine și un grad mai mare de responsabilitate față de celălalt prin concentrarea la aspectul comunicării între părți. Accentul pus pe rolul de mediator al mass-mediei se bazează pe potențialul de influență asupra publicului pe care îl modeleză și este o orientare de perspectivă pentru un jurnalism corect și responsabil în epoca globalizării.

Referințe bibliografice

- Boțan, Igor. „Harmonization of interethnic relations-challenges and opportunities”, p.3. Available at <http://www.ipp.md/download.php?file=cHVibGljL2JpYmxpb3RlY2EvMzYvcm8vTWlub3JpdGF0aSBCb3Rhbi5kb2M=> (vizited August 27, 2012)
- Bourdieu, Pierre. *On television*, București: Editura ART, 2007.
- Curran, James. „Rethinking Media and Democracy”, *Mass-media and Society*, third edition, London/New York, 2000.
- Howard, Ross. *An Operational Framework for Media and Peacebuilding*, Vancouver: IMPACS, 2002.
- Silverstone, Roger. „Media and communication in a globalised world.” Barnett, Clive and Robinson, Jennifer and Rose, Gillian, (eds.) *A demanding world*. Open University Worldwide, Milton Keynes, 2006.
- Jurnal de Chișinău*, 3 august 2012.
- Timpul*, 9 octombrie 2012, 12 octombrie 2012.
- Независимая Молдова /Independent Moldova*, 12 octombrie 2012.
- Комсомольская правда/Komsomolskaia Pravda*, 19 august 2012.

ICONOTEXTUL ÎN BLOGUL JURNALISTIC

Irina BREAHNĂ
Universitatea de Stat din Moldova

By introducing the concept of iconotext, as a form of semantic syncretism, we can approach the relationship between the text and image. In the journalistic weblogs the iconic elements take over some functions of the discourse in order to confirm, complete or contrast the textual context. The editorial norms of the journalistic discourse set the framework for the study of iconic elements and of their convergence with the text.

Key words: *weblog, discursive genre, iconotext, online journalism, syncretism, text.*

En introduisant le concept de l'iconotexte comme une forme du syncrétisme sémantique on peut analyser les rapports entre le texte et l'image. Dans le cadre du blog journalistique les éléments iconiques assument une partie des fonctions discursives, afin de confirmer, compléter ou contraster les contenus scripturaux. Les normes éditoriales du discours journalistique offrent un cadre de référence pour l'étude de l'iconique et de sa convergence avec le texte.

Mots-clés : *blog, genre discursif, journalisme en ligne, iconotexte, syncrétisme, texte.*

Una dintre cele mai interesante evoluții înregistrate de obiectele textuale în mediul digital vizează dimensiunea lor vizuală. Efectele vizuale de natură iconică, tipografică sau cromatică, invadă spațiul scriptural, creând efecte de sincretism sau, dimpotrivă, producând disonanțe.

În comunicarea prezentă ne propunem să studiem acest raport între imagine și text în cadrul blogului jurnalistic francofon. Identificarea obiectului și materialului de studiu a fost condiționată de următoarele constatari:

1) Blogurile jurnalistice instituționale (precizăm în cele ce urmează ce presupune această categorie) au moștenit la nivel conceptual caracteristicele „textului mozaic”, derulat în spațiul paginei de ziar.

2) Raportul dintre text și imagine este cu atât mai pertinent, cu cât se urmăresc nu doar efecte estetice dar și informative.

3) Sistemele de gestionare a conținutului, cu ajutorul cărora se creează un blog, permit o manipulare simplă și rapidă a textului și a imaginii.

4) Componenta vizuală constituie unul dintre elementele de bază în identificarea blogurilor în raport cu alte conținuturi numerice, conform studiilor pe bază de corpus. (Yus)

Raportul dintre text și iconic a fost exprimat prin termenul „iconotext”, propus de M. Nerlich și R. Kruger, în 1985, pentru a defini, în special, opera poetică în care mai multe mijloace de expresie (iconice și scripturale) contribuie la organizarea unei substanțe sincretice. Astăzi prin „iconotext” se înțelege sinteza dintre text și ilustrație, dintre legendă și fotografie, dintre cuvânt și imagine etc., realizând transpoziții vizual-cognitive de la text la imagine și invers, în unitatea semantico-sintactică a expresiei. (Corjan 15)

După cum am remarcat, posibilitatea de a identifica obiectul de studiu iconotext în cadrul blogului reprezintă o consecință a evoluției tehnologice înregistrate de conținuturile numerice. Blogul reprezintă o formă discursivă profund marcată și modelată de epoca în care a apărut (mijlocul anilor '90), epoca

tehnologiilor de vârf. Forma și conținutul acestora, cât și popularitatea lor, a fost direct determinată de evoluția platformelor pentru bloguri. Evoluția calitativă și cantitativă, ilustrată în tabelul 1, a dus și la o deplasare a axelor de interes ale acestora. Noile posibilități oferite de sistemele informatiche au permis o trecere de la conținuturi scripturale la cele scriptural-iconice, și mai nou, preponderent iconice. Astfel de la primele bloguri în stil „filtru”, elementul constitutiv al căror era conexiunea spre o informație din internet, considerată pertinentă/interesantă de către autorul blogului, și anumite idei, comentarii exprimate de acesta pe marginea subiectului în cauză, s-a trecut la blogurile în stil „jurnal”, care pot conține orice gen de informație, din orice domeniu, însă după cum o indică și denumirea lor, aceasta este reflectată prin prisma propriilor trăiri, valori, imperitive.

Tabel 1. Evoluția tehnologică și cantitativă a blogurilor

Perioadă	Utilizatori	Numărul de bloguri
1996 – 1999	Blogurile puteau fi create doar de persoane care știau deja să creeze site-uri web.	Câteva zeci
2011 (lansarea serviciilor Blogger, Pitas, Groksoup, Edit This Page, etc)	Orice persoană cu un minimum de cunoștințe în domeniu.	156 milioane, cifra atestată în februarie 2011 de Blogpulse, motor de căutare și sistem analitic dedicat blogurilor.

La ora actuală, masa eterogenă a producțiilor de tip blog poate fi caracterizată și definită în modul următor: o publicație pe web ce conține articole periodice sau/și cu actualizare neîntreruptă, de obicei cu caracter personal. De regulă, actualizarea blogurilor constă nu în modificarea directă a textului existent, ci în adăugiri de texte noi, asemenea unui jurnal de bord, toate contribuțiile fiind afișate în ordine cronologică inversă. Forma canonica a unui articol sau postare pe blog conține textul propriu-zis, titlul și data/ora. (Vuorinen 5) Doar articolele recente apar pe pagina principală a blogului, celelalte postări sunt păstrate în arhivă. În mod normal, acest gen de publicații web sunt accesibile publicului larg. Obiectivele blogurilor variază foarte mult, de la jurnale personale și până la „arme” publicitare ale campaniilor politice, ale programelor media inițiate de companii comerciale. De asemenea, ele variază și în funcție de autor – de la unul singur la o comunitate întreagă. Blogurile pot constitui și o sursă importantă de venituri pentru cei care le administreză. (Blood)

Avându-și începuturile în rânduri populare, blogging-ul a reușit deja să-și transcendă originile și să evolueze în ceea ce unii cercetători consideră un nou gen jurnalistic, unul care deține toate elementele necesare pentru a deveni principala forță motrice a site-urilor moderne de știri.

Popularitatea blogurilor, și pătrunderea acestora pe piața jurnalismului online, a fost generată de doi factori importanți. Primul factor ține de numeroasele inovații tehnice care au dus la o simplificare considerabilă a practicilor de publicare pe web. Al doilea factor, de natură ideologică, își are originea într-o concepție despre Internet drept teren dedicat expresiei individuale, într-un climat democratic și cooperativ. În virtutea acestor beneficii practice și ideologice, numeroase

instituții media, dar și actori sociali, nu au întârziat să recupereze această formă mediatică, pentru a o integra unei oferte editoriale proprii. Deschiderea unui spațiu dedicat blogurilor în cadrul publicațiilor online ale ziarelor, revistelor, portalurilor de știri sau pe cont propriu, are și o valoare de modernitate și actualitate. Posibilitatea „jurnalistului” de a se exprima într-un cadru supus mai puțin constrângerilor editoriale și materiale, impuse pe de o parte de politica editorială a instituției media, iar pe de altă parte, de limitele suportului hârtie, se înscrie și într-o strategie de reînnoire a jurnalismului. În spiritul acestei strategii este exploatață și componenta interactivă a blogului – dialogului cu cititorul. Cum am menționat mai sus, numărul și diversitatea tematică a blogurilor creează o masă de conținuturi extrem de eterogene. Ceea ce se desemnează în mod tradițional prin „blog jurnalistic” reprezintă o comunitate de obiecte online ce variază semnificativ în funcție de numeroși parametri ce țin atât de practica jurnalismului, cât și de caracterul instituțional al acestuia. Astfel, declarațiile entuziasmate precum blogurile ar fi o nouă formă de jurnalism trebuie înțelese drept unele bloguri fac jurnalism, cel puțin o parte din timp. (*ibidem*)

În cercetarea noastră, vom adopta clasificarea propusă de David Domingo și Ari Heinonen. Tipologia propusă identifică 4 cazuri posibile de bloguri jurnalistic, în funcție de gradul de instituționalizare a acestora. (Domingo, Heinonen 7-11)

1) Blogurile „cetățenilor”: bloguri jurnalistic scrise de public în afara instituțiilor media. Așa-numitele „bloguri de gardă”, care își propun să monitorizeze activitatea jurnalismului profesionist, descoperind erori, favoritisme, argumentări nefondate, etc. Un alt gen din această categorie sunt și blogurile reporterilor „de cartier”, cronică ale evenimentelor locale, cât și blogurile specialiștilor dintr-un anumit domeniu, care își împărtășesc prin intermediul blogurilor interesul și experiența vizavi de acesta.

2) Blogurile „audienței”: bloguri scrise de public în cadrul instituțiilor mass-media. Pentru a promova o relație interactivă cu audiența lor, unele instituții media au incorporat pe site-urile publicațiilor online și bloguri aparținând neprofesioniștilor.

3) Blogurile jurnaliștilor: bloguri scrise de jurnaliști în afara instituțiilor media. Mulți jurnaliști profesioniști s-au lăsat rapid seduși de posibilitățile oferite de bloguri: libertate editorială, spațiu nelimitat, promovarea unei poziții personale, etc. Totuși, nu toate instituțiile media acceptă astfel de practici, impunând adesea un șir de restricții/interdicții editoriale colaboratorilor săi.

4) Media bloguri: bloguri scrise de jurnaliști în cadrul instituțiilor mass-media. Companiile media care și-au dorit să profite de pe urma impactului blogurilor, fără a pierde controlul editorial asupra conținuturilor vehiculate în acestea, au optat pentru crearea blogurilor în cadrul publicațiilor online pe care le dețin. Acestea sunt întreținute de jurnaliștii care activează la publicațiile în cauză.

Aparent eterogen, acest grup de bloguri, aparținând publicului, jurnaliștilor sau instituțiilor media, au în comun un șir de caracteristici care justifică clasificarea lor sub denumirea de bloguri jurnalistic. Deși pot să nu urmeze cu strictețe practicile jurnalistiche tradiționale, aceste bloguri promovează o activitate clară de colectare, studiere și interpretare a evenimentelor curente, în adresa unui public larg, realizând astfel o funcție socială și discursivă similară instituțiilor media.

În calitate de practică socio-discursivă, blogul jurnalistic este considerat de numeroși specialiști drept un nou gen în cadrul instituțiilor mass-media. Trăsăturile de bază ale acestuia sunt o vizibilitate mai mare a autorului și un stil mai personal.

Lipsa unei revizuiri editoriale înainte de publicare, este adesea compensată de jurnalist prin corectări transparente și rapide, drept răspuns la comentariile relevante ale cititorilor. În cercetarea noastră, am optat să studiem blogurile jurnalistic din cea de-a patra categorie, care reunesc atât trăsăturile enumerate mai sus, oferind o arie nouă de cercetare, cât și caracteristici tradiționale discursului jurnalistic, ce pot servi drept puncte de reper pentru comparații și evoluții.

O astfel de delimitare este pertinentă dacă introducem dimensiunea tipologică în calitate de parametru pentru sincretismul dintre text și imagine. Corespondența dintre text și imagine poate fi evaluată în funcție de congruența motivelor, temelor, etc. între scriptural și iconic. Totuși, această congruență poate fi studiată și la nivel de gen discursiv, de tipologie textuală. Genul jurnalistic este suficient de stabil pentru a permite interpretări tipologice. Această stabilitate a permis transferarea normelor editoriale și în cadrul conținuturilor jurnalistic numerice. Aceste norme, care țin de accesibilitatea, substanțialitatea și originalitatea investigației jurnalistic, sunt garantate de apartenența și amplasarea blogului în spațiul numeric al unei instituții media (ziar, revistă, portal, etc.)

Este cunoscut faptul că textele jurnalistic, inclusiv cele care fac conținutul blogurilor, nu reflectă o realitate dotată cu sens unic și imuabil, nu o redau în forme transparente de limbaj (se selectează forme retorice care să influențeze sensul acestora) și nu au scopul unic de a informa (activitatea de informare este orientată de o strategie de influențare a receptorilor). Altfel spus, mesajele transmise prin mass-media au în afară de o funcție autoreferențială, și una de persuașiune, care subordonează elementele de informare. (Blood) Această strategie a persuașiunii mediatice este cu atât mai pregnantă în blogurile jurnalistic, cu cât acestea oferă considerabil mai mult spațiu și libertate de exprimare decât paginile unui ziar tradițional, fie el și electronic, transformându-se astfel într-o tribună de la care autorul își poate promova ideile, proiectele, previziunile dintr-o dublă dorință, de demarcare, și de constituire a unei mase de susținători, pe de o parte din perspectiva ziarului/revistei pe care o reprezintă, pe de altă parte din dorința de autopromovare a propriei creații jurnalistic în contextul unei mari concurențe în domeniul, care opune atât profesioniști, cât și amatori. În unele domenii de specializare ale blogging-ului jurnalistic, cum ar fi cel al culturii, aceste strategii comportă și o fațetă economică: un anumit spectacol/concert/tablu X, o carte/expoziție/arhitectură Y sunt potențiale produse pe piața artistică. A scrie în termeni elogioși, sau, dimpotrivă, denigratori despre ele, fie și din postura cunoșătorului dezinteresat, constituie deja pentru o mare parte a cititorilor blogului în cauză, o recomandare spre consum. Amatorul de muzică clasică va considera un blog din domeniu asemenea unui ghid, cu singura diferență, ca acesta mai este și interactiv, și îi oferă posibilitatea de a împărtăși propriile impresii, decepții, etc. La acest al doilea nivel de impact, blogul ne apare drept un instrument mediatic foarte democratic, deși la o prima etapă, raporturile autor-cititor sunt mai puțin echilibrate. Sinteza dintre text și imagine își aduce contribuția sa în acest context.

Din perspectivă descriptivă, blogul poate fi abordat ca o entitate tehnospatială, unde creativitatea la nivel iconic și la nivel textual fluctuează de la posibilitățile tehnice ale sistemelor de gestiune până la imaginația și estetismul autorului/autorilor. Sinteza dintre imagine și cuvânt creează un limbaj complex, orientat către promovarea blogului ca produs și a blogului-conținut, de esență editorială, și se bazează pe strategii verbal-iconice polisemantice. (Corjan)

Putem specifica în cadrul prezentei cercetări, că iconotextul blogului jurnalistic reprezintă o entitate relațională dinamică care vizează structura blogului, atât la nivel de produs integrul, cât și la nivel de intrări (textele propriu-zise). În această comunicare ne-am propus să studiem aceste raporturi pe un corpus format din intrările a șase bloguri jurnalistice francofone, axate preponderent pe conținuturi cu tematică culturală: *Drôles de gammes* de Nathalie Kraft (Rue 89.com), *Amateur d'Art* de Marc Lenot alias Lunettes Rouges (Le Monde.fr), *Du fil à retordre*, Sébastien Le Fol (Figaro.fr), *Musique-Opéra-Danses* de François Delétrez (Figaro.fr), *Culture Intensive* de Eric Libiot (LEXPRESS.fr), *Le Blogue d'Alain Brunet* (cyberpresse.ca).

Textul și elementele iconice s-au dovedit a fi proporționate variabil. Totuși, putem constata echilibrul lor dacă le raportăm, funcțional, unul la celălalt, ele determinându-se și presupunându-se reciproc într-o coerentă unitate discursivă. Astfel am putut determina existența unor raporturi de acțiune reciprocă:

- Confirmare (insistență, redundanță);
- Complementaritate;
- Opoziție

Am putut constata că la nivel de structură, relația text-imagine este bazată pe confirmare, ceea ce se explică prin dorința de tematizare, deja de la etapa vizuală. După cum se observă din figura 1, titlul blogului este preluat de elementul iconic, creându-se astfel o echivalență între cele două elemente. În figura 2, procedeul utilizat reamintește de jocul caligramelor. Semnele lingvistice converg semantic atât la nivel de semnificat, cât și la nivel de semnificant.

Fig. 1

ACCUEIL

D'RÔLES DE GAMMES

Nom d'utilisateur ou adresse e-mail : *

Mot de passe : *

Connexion

Nouveau compte

Mot de passe oublié

Le blog

DROLES DE GAMMES

Dix ans après, la musique d'Olivier Graïf sort du silence

DOUBLES CROCHES

- ▶ John Malkovich dans la peau d'un tueur en série
Le 13 mai prochain, John Malkovich monte sur la scène de l'Opéra Garnier pour la « Comédie infernale » de Michael Sturminger, un ...
- ▶ Le chef Lionel Bringuier quitte l'Orchestre de Bretagne
Samedi soir, à Arradon, petite cité balnéaire au bord du golfe du Morbihan, Lionel Bringuier a fait ses adieux à l'Orchestre de Bretagne dont il ...
- ▶ « Massacre » à la Cité de la Musique
La Cité de la Musique, à Paris, accueille ce week-end le festival « Massacre », qui réunit les meilleurs orchestres de l'Europe.

Fig.2

La nivel de conținut (intrări), relațiile dintre lingvistic și iconic se construiesc fie pe raporturi de complementaritate, fie pe cele de opozitie. Pertinența acestui gen de relații relevă din natura domeniului de studiu, cel al artelor, care prin definiție este unul axat pe senzorial la nivel de receptare, și doar mai apoi pe lingvistic, la nivel de conceptualizare și evocare. Iconicul oferă complementaritate semnificațiilor lingvistice, informațiile autonome în expresie fiind convergente în conținut, sau plasându-se în opozitie. Imaginile din figura 3, însotesc textul „[La mise à l'index](#)”, din blogul Du fil à retordre, de Sébastien Le Fol : „une époque ne se résume pas seulement à ses idées et ses humeurs. Elle s'exprime aussi beaucoup dans ses gestes et ses attitudes physiques. Aujourd'hui nous sollicitons sans cesse notre index. Non plus pour compter des billets de banque, mais pour tourner des pages virtuelles sur des écrans. Après l'iPhone, l'iPad, cette tablette sacrée du XXIe (Steve Jobs, le patron d'Apple, dévoilant sa nouvelle invention, faisait songer à Charlton Heston (Moïse) dans Les dix commandements de Cécil B. DeMille)”. Rolul iconicului constă în completarea referințelor din text, dar și în ilustrarea acestora pentru a obține o pertinență optimală a mesajului transmis. În afară de paralela deja ilustrată în text, între Steve Jobs și Moise, în una dintre cele mai cunoscute ecranizări, în cazul căreia putem identifica un raport de confirmare, celelalte două imagini, se raportează la text într-o relație de complementaritate. Celebrul fragment „Crearea lui Adam” din fresca lui Michelangelo și nu mai puțin celebra scenă din filmul „E. T.”, consolidează afirmația autorului despre gradul de infiltrare culturală a gesturilor ce implică degetul arătător.

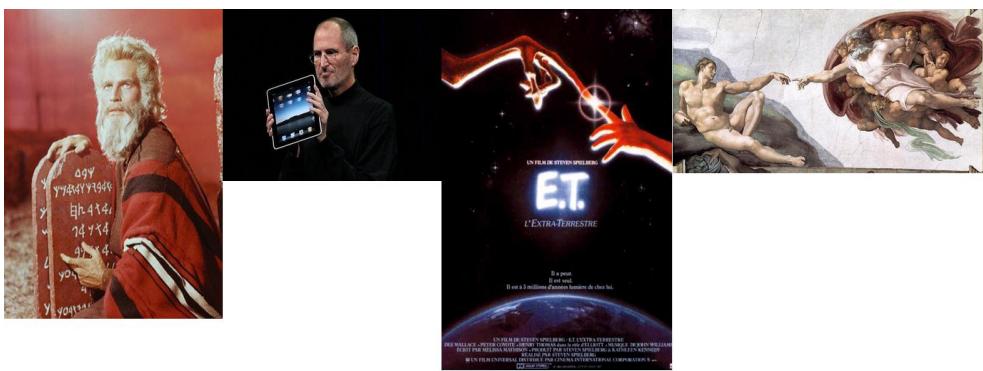

Fig. 3

Imaginea din figura 4, însoțește următorul fragment de text publicat în cadrul blogului Rue 89.com, cu titlul „Une opérette entre les murs du camp de Ravensbrück”: „Le « Verfügbar aux enfers », l'opérette écrite à Ravensbrück par Germaine Tillion, sera donné le 17 avril prochain dans l'enceinte même de ce camp de concentration destiné aux femmes.”

Fig.4

În acest caz, putem constata un raport de opoziție între text și imagine. În timp ce semnul lingvistic face referință la un lagăr de concentrare și mobilizează la nivel de procesare anumite ipoteze și cunoștințe ale cititorului în legătură cu acest fenomen, semnul iconic produce efecte cognitive de anulare a acestor ipoteze. Această opoziție între iconic și scriptural există la nivel de proces de interpretare printr-un mecanism ce presupune un transfer de seme. Sensul iconicului primește semul „lagăr de concentrare” iar conceptul de lagăr de concentrare este supus unei extinderi pentru a desemna, în acest caz, particular și o construcție modificată pentru a servi unor activități artistice de comemorare. Sensul final derivat din procesarea iconotextului nu este unul conflictual, ci, dimpotrivă, finit și armonios.

În concluzie, putem afirma că verbalul și iconicul converg spre o maximizare a efectelor cognitive în procesul de interpretare a conținuturilor de tip blog. Mesajul transmis prin intermediul dimensiunii scripturale este confirmat, completat, sau contrastat prin elemente iconice ce se înscriu în strategii generale de informare, argumentare și persuasiune, vehiculate de discursul jurnalistic. În același timp, iconotextul servește drept element de identificare a blogului în masa obiectelor de același tip, având o dimensiune informativă, cu referință la domeniul, identitate sau subiectele tratate. Un studiu statistic și tipologic al elementelor iconice și al relațiilor dintre text și imagine, ar putea releva fenomene de evaluare a genului de conținut numeric în baza iconotextului. O analiză în termeni de informație procedurală și conceptuală, inspirată din Teoria Pertinenței, ar fi o posibilă abordare a modului în care distribuția elementelor iconice și vizuale contribuie la perceperea blogului jurnalistic în calitate de gen aparte în masa publicațiilor online, participând în același timp la construirea unui sincretism semantic.

Referințe bibliografice

- Blood, Rebecca. "Weblogs : a history and perspective". 12 martie 2010
<http://www.rebeccablood.net/essays/weblog_history.html>
- Corjan, Ionel C. și Liviu D. *Iconotextul mediatic și publicitar. Analize semio-retorice*. Suceava: Editura Mușatinii, 2004.
- Corjan, Ionel C. *Semiotica limbajului publicitar: textul și imaginea*. Suceava: Editura Universității din Suceava, 2004.
- Domingo, David și Ari, Heinonen. "Weblogs and Journalism", *Nordicom Review*, 29, 2008, p. 3-15.

Sitewebografie

- Vuorinen, Kimmo. "Using Weblogs for Discussion." MA diss., University of Tampere, 2005. 26 iulie 2013 <http://www.cs.uta.fi/research/theses/masters/Vuorinen_Kimmo.pdf>
- Yus, Francisco. " Weblogs: Web pages in search of a genre?", *The texture of internet*/ed. S. Posteguillo, Newcastle: Cambridge Scholars Press: 2008, p. 118-142.

Corpus de exemple

<http://blog.lefigaro.fr/le-fol/>
<http://blog.lefigaro.fr/deletraz/>
<http://blogs.lexpress.fr/culture-intensive/>
<http://blogues.cyberpresse.ca/brunet/>
<http://www.rue89.com/droles-de-gammes>
<http://lunettesrouges.blog.lemonde.fr/>

POLITICĂ, DEMOCRAȚIE ȘI RELAȚII PUBLICE

Lucia GROSU
Academia de Științe a Moldovei

Public Relations are an old and noble profession that can only flourish in a democracy. This article explores the most important relationship public relations has – the connection with democracy – and asks what benefits or costs it brings to political process. Public relations' relationship with democracy and politics is complex, at the same time positive and negative, and requires careful examinations. In particular, are analyzed the two sides of the debate over the role of public relations in democratic society. First there are the supporters of public relations who believe it is a valuable activity making a significant contribution to society. Then are the critics of public relations who believe it is a shadowy force working to craftily engineer consent for the activities of government and business. From this debate it is clear that public relations have the potential to be used both for and against the public interest.

Key words: *public relations, democracy, politics, public opinion, mass media, consensus, political communication.*

Les relations publiques ont toujours été considérées comme un attribut des sociétés ouvertes et démocratiques. Le contenu du texte met l'accent sur la contribution des relations publiques au processus démocratique moderne. En particulier, il est important d'analyser la connexion entre les relations publiques et la démocratie, insistant sur l'évaluation des avantages et des coûts dans le processus politique en général. La relation entre la démocratie et les relations publiques est assez complexe, tout en ayant des significations positives et négatives. En ce sens, l'article met en évidence l'analyse des tendances « favorables » ou « optimistes » et « critique » ou « pessimiste » sur le rôle des relations publiques dans une démocratie. Dans une perspective « favorable », les relations publiques peuvent apporter une contribution légitime, vraiment essentiel, pour le processus démocratique. Les partisans du courant critique, en revanche, soutiennent que la position centrale que les relations publiques occupent dans le processus politique, entraîne une dégradation de celle-ci, ce qui compromet sa spécificité démocratique.

Mots-clés : *les relations publiques, la démocratie, la politique, l'opinion publique, les mass media, le consensus, la communication politique.*

Relațiile Publice reprezintă un domeniu controversat, care de-a lungul timpului a avut de înfruntat multe critici și care, încă poate da naștere unor confuzii, în special, în ceea ce privește definirea termenului. John Marston, un recunoscut specialist în domeniu, menționa, cu referință la contextul american, că oamenii de Relații Publice sunt o breaslă care numără aproximativ 100.000 de membri și care au în comun aceeași profesie, dar și blestemul de a nu fi în stare ca măcar doi dintre ei să cadă de acord asupra a ceea ce este de fapt această profesie. (6) În unison cu opinia lui Marston, Rex F. Harlow, unul dintre principalii teoreticieni și practicieni, care a participat activ la modelarea domeniului, scria într-un articol publicat în revista *Public Opinion Quarterly*: „Toată lumea vorbește despre Relații Publice, dar se pare că puțini cunosc semnificația acestui termen”. (17) După câteva decenii de când a fost pronunțată, această afirmație este încă de actualitate, mai cu seamă, fiind aplicată realităților domeniului din Republica Moldova.

Relațiile Publice circumscriu un domeniu în care sunt integrate numeroase tipuri de activități, unele specifice, altele comune cu alte domenii. Din această cauză, Relațiile Publice sunt adesea confundate fie cu publicitatea, marketingul, lobby-ul, afacerile publice, fund-raising-ul etc., fie cu acțiuni precum cele de propagandă, manipulare, promovare a unor interese etc.

În opinia autorului român Remus Pricopie, modelul epistemic complicat al Relațiilor Publice ar fi prima sursă de confuzii în delimitarea ariilor de acțiune ale domeniului. (84) La acesta se mai poate adăuga și utilizarea unui instrumentar comun, care poate fi explicat prin faptul că Relațiile Publice se diferențiază de alte zone ale comunicării, ale științelor sociale sau economiei, în principal, în raport cu obiectivele lor și mai puțin prin formele de manifestare. Așa cum preciza și autorul de origine canadiană Bernard Dagenais, Relațiile Publice sunt “o stare de spirit și o funcție” în exercitarea cărora se face apel adesea la tehnici utilizate în egală măsură de jurnaliști și de experții în publicitate, marketing sau propagandă etc. (23)

În esență lor, Relațiile Publice sunt un produs american, care, sub presiunea globalizării, manifestată tot mai puternic începând cu a doua jumătate a secolului XX, a fost importat masiv de către alte țări ale lumii. Dezvoltarea acestui fenomen comunicațional, mai cu seamă, în context american, este legată de apariția marilor trusturi industriale în ultimele două decenii ale secolului al XIX-lea și în primii ani ai secolului XX. Este vorba despre o perioadă importantă în dezvoltarea Statelor Unite ale Americii în calitate de centru al capitalismului în ascensiune, odată cu explozia fără precedent a industriei, a căilor ferate și a domeniului utilităților publice.

Un număr mare de studii privind Relațiile Publice, realizate mai ales în Statele Unite, arată că această practică poate exista numai în anumite condiții, printre care se numără, în general, democrația, libertatea economică, libertatea presei și libertatea civică. Istoricul Alan R. Raucher atribuie dezvoltarea mai rapidă a Relațiilor Publice în SUA, decât în celealte țări, atât climatului social, politic, cultural și economic al națiunii, cât și puterii presei de a vulnerabiliza toate instituțiile politice mari în fața opiniei publice.

În lucrarea sa, “Opinia publică”, Walter Lippmann sublinia că, la începutul anilor '20 ai secolului trecut, procesul democratic ajunsese să fie caracterizat, la un nivel fără precedent în istoria omenirii, de cerința ca actorii politici să-și elaboreze strategii clare de persuasiune, aceasta devenind o artă în sine și un instrument uzual al guvernării populare. (5) De asemenea, Lippmann anunță venirea unei noi generații de profesioniști în managementul opiniei, prin care “arta generării consimțământului în rândul celor guvernați”, se va dezvolta dincolo de orice evoluție prevăzută în organizarea politică a afacerilor umane, subliniind și faptul că revoluția majoră a epocii moderne nu este de natură industrială, economică sau politică, ci este revoluția care se petrece în arta creării consensului în rândul celor guvernați. (*ibidem*) Această clasă specializată de manageri ai opiniei a fost definită de Lippmann prin termenul de agent de presă sau de publicitate, iar de către Edward Bernays, un alt specialist notoriu în domeniu, consilier de Relații Publice.

În anii '20 ai sec. XX, în Statele Unite exista deja o industrie considerabilă de management al opiniei publice, reprezentată prin experți, angajați, în mare măsură, de către marile corporații pentru a le promova interesele în fața unui public devenit din ce în ce mai instruit și mai activ politic. Capitalismul din secolul XX, menționat în acest sens E. Bernays, a adus cu sine sporirea disponibilității

publicului, datorată expansiunii alfabetizării și a formelor democratice de guvernământ, să credă că este îndreptățit să-i spună părerea în privința conducerii marilor colective politice, capitaliste sau muncitorești. (114)

În aceste condiții, într-un climat politic, caracterizat de extinderea dreptului de vot și de ținerea sub observație publică a activităților corporatiste, politicienii americani au conștientizat destul de rapid importanța managementului de opinie și n-au întârziat să preia tehnicele și metodele Relațiilor Publice corporative în activitățile guvernamentale și în campaniile politice. Acest fapt a generat ascensiunea noii clase profesionale de “agenți de publicitate” (în expresia lui Lippmann) sau “consilieri în Relații publice” (în expresia lui Bernays), plasați între organizațiile politice și instituțiile mediatice, a căror scop era să influențeze reportajele de presă despre clienții lor și, în felul acesta, opinia publică.

Astăzi, la începutul secolului XXI, aceste tendințe s-au accelerat și amplificat, în măsura în care nu numai ”practica democrației”, ci și politica sub toate formele sale a ajuns să se desfășoare înaintea unui public de masă. Așa cum rolul jucat de mijloacele de informare ca mediator între politicieni și public a sporit în intensitate, tot astfel a crescut și importanța acelor agenți de publicitate sau a consilierilor în Relații Publice, în cadrul a ceea ce am putea numi industria Relațiilor Publice de natură politică. În acest sens, cercetătorul englez Brian McNair menționa că, organizația care se aventurează în arena politică contemporană fără o înțelegere mai mult sau mai puțin sofisticată a modului de funcționare a mijloacelor de comunicare și a mașinăriei profesioniste de Relații Publice, capabile să fructifice o asemenea înțelegere, poate fi considerată temerară și, probabil condamnată la eșec. (10) Toți actorii politici, de la președinți și prim-ministrați până la lideri de sindicat și teroriști, recunosc astăzi în această înțelegere una dintre condițiile esențiale pentru o intervenție reușită în dezbaterea publică și în luarea deciziilor la nivel guvernamental.

Astfel, „crearea consensului” a devenit, în prezent, parte integrantă a procesului politic, iar importanța Relațiilor Publice în conducederea și managementul afacerilor politice – interne și externe – nu mai este contestată. Ceea ce-i îngrijorează, însă, pe observatori și pe analiști, este impactul pe care această evoluție a avut-o asupra proceselor politice, în special, asupra capacitații cetățenilor de a beneficia de informații obiective despre politică și de a acționa în mod rațional, în consecință. Trebuie menționat, că această îngrijorare nu este lipsită de temei, or, din momentul lansării Relațiilor Publice în sfera politică și până în prezent, acestea au servit scopurilor, care au variat de la cele mai nobile până la cele mai reprobabile. În opinia unora, Relațiile Publice își aduc o contribuție legitimă, cu adevărat esențială, la procesul democratic. Aceștia salută creșterea rolului politic jucat de Relațiile Publice, în care văd un semnal al extinderii participării democratice. În opinia multora, însă, poziția tot mai centrală, pe care Relațiile Publice o ocupă în procesul politic, provoacă degradarea acestuia din urmă, subminându-i specificul democratic și transformându-l într-un spectacol lipsit de sens și conținut.

Aceste considerente au și determinat caracterul ambiguu și chiar controversat al interpretării activității de Relații Publice politice și încadrarea acestei interpretări într-o logică „pro” sau „contra” referitoare la contribuția Relațiilor Publice adusă procesului politic și democrației, în general.

Adepuții curentului favorabil sau optimist au văzut utilizarea Relațiilor Publice în politică drept un instrument de neînlocuit în opera de promovare a unor

principii democratice majore, adjudecând pentru acestea chiar statutul de „garant al democrației”. Printre aceștia se remarcă J. Pimlott, care a susținut (cu referire la cazul american), în deja consacrată lui carte „Public Relations and American democracy”, că practica Relațiilor Publice este esențială pentru funcționarea democrației. (34) *Relațiile Publice sunt una dintre metodele prin care societatea se adaptează la schimbări și rezolvă conflictele dintre atitudini, idei, instituții, persoane opuse.* (Grunig 3) Aceeași părere este împărtășită și de către alții experți americani, care consideră că Relațiile Publice au avut întotdeauna și încă mai au un rol în societățile libere și în procesul democratic. (Newsom 55) *Părerile expuse de specialiști converg, de fapt, în a afirma că Relațiile Publice sunt un factor de sprijinire a democrației, asigurând „transparența proceselor, comunicarea corectă și egală, încrederea reciprocă”.* (Coman 18-19)

În același context, Asociația Americană de Relații Publice într-o declarație oficială din noiembrie 1982 preciza că „Relațiile Publice ajută societatea noastră complexă și pluralistă să funcționeze într-un mod mai eficient, contribuind la înțelegerea reciprocă dintre grupuri și instituții”. (Pricopie 33) Unul dintre principiile de conduită în cadrul activității de Relații Publice, elaborat de aceeași organizație, caracterizează Relațiile Publice ca pe o „valvă a democrației”, care oferă mijloace de corelare reciprocă, reducând şansele de apariție a unor acțiuni arbitrate sau coercitive. (*ibidem*)

Un alt punct de vedere destul de optimist în privința contribuției Relațiilor Publice la procesul democratic, aparține politicianului american Stanley Kelley, care scria cu mai bine de cincizeci de ani urmă că problema Relațiilor Publice în domeniul politic a rezultat dintr-o apropiere a democrației de idealul său. (*apud* Pop 121) Din această perspectivă (împărtășită și de alții practicieni), dezvoltarea Relațiilor Publice în domeniul politic este o consecință inevitabilă a procesului prin care și mass-media a devenit mai importantă ca oricând în formularea opinioilor și în luarea deciziilor în plan politic.

Din altă perspectivă, dar în aceeași ordine de idei, adeptii curentului critic sau pesimist referitor la rolul Relațiilor Publice în democrație ajung la părerea că dezvoltarea Relațiilor Publice politice a semnalat o sinistră corupere a democrației. În acest sens, Camelia Beciu susține că Relațiilor Publice li se reproșează că dezvoltă comercializarea politicului; că, pe baza unui sistem de seducție sofisticat, publicul este „îndoctrinat” nu cu ideologii, ci cu „imagini” și „pseudorealități”. (31) Cu alte cuvinte, prea multă „comunicare” elaborată scenic și prea puțină substanță politică, exact în conformitate cu tendințele actuale observate de „spectacularizare” a acțiunii politice prin exploatarea resurselor mediatiche. (Moraru 38)

Se confirmă astfel opinia lui Jürgen Habermas (și a altor cercetători) despre faptul că dezvoltarea mass-mediei (și, implicit, a activităților de Relații Publice) a transformat în mod hotărâtor statutul de bază al sferei publice, acela de forum al dezbatelor raționale, într-o arenă dominată de valorile spectacolului și a consumului. Stilul unei manifestări politice, modelat și influențat de Relațiile Publice, a început să fie mai important decât esența politicii. Discursul politic a fost redus la o serie de pseudo-evenimente, fabricate cu scopul de a atrage atenția mass-media și, în special, a televiziunii, după cum sugerează Daniel Bernstein. Profesioniștii Relațiilor Publice au devenit creatori de imagine, manipulatori și producători de evenimente, poziționându-se între politicieni și mass-media și profitând de relația de interdependență ce există între aceștia. (*apud* McNair 123)

Cercetătorul englez Nicholas Garnham ajunge la concluzia că dezvoltarea Relațiilor Publice reprezintă un control direct al intereselor private sau de stat asupra fluxului de informații publice, nu în slujba discursului rațional, ci a manipulării. (*apud* Pop 121) Din această perspectivă, idealul burghez inițial privind sfera publică a fost deformat datorită comercializării și trivializării culturii maselor și a sofisticării crescânde a sferei managementului de opinie. Mai mult, sfera publică este compusă, pe de o parte, din mijloace de informare dominate ideologic de interesele proprii, și, pe de altă parte, este condusă de operatorii Relațiilor Publice (manifestând interesul particular), fără să ofere în schimb speranțe în vederea consolidării unei democrații autentice.

Liderul dezbatelor despre postmodernism, Jean Baudrillard adoptă o poziție diferită în cadrul acestei deliberări – nici optimistă – referitor la potențialul democratic al mediatizării politiciei (și, totodată, a Relațiilor Publice), - nici pesimistă – în raport cu efectele distructive asupra sferei publice. Într-un eseu publicat la începutul anilor '80, Baudrillard acceptă faptul că marea masă a populației statelor capitaliste a devenit o “majoritate tăcută”, aparent pasivă, care nu dorește să participe la procesele guvernării. (*apud*, Pop 124) Totuși, aceasta nu este o consecință a impactului mediatizării politicului, ci reprezintă o strategie conștientă a rezistenței față de structurile politice burgheze. În opinia lui Baudrillard, democrația liberală este doar un simbol ce semnifică puterea poporului, dar fără a fi aproape de realitate. Oamenii își dau seama de acest lucru și rezistă integrării în ritualul participării politice, pe care îl privesc ca pe un spectacol. În ciuda celor mai mari eforturi de a comunica mesajul politic (prin reclamă, Relații Publice și.a.) prin „injectarea lor cu informații”, masele își exercită singura putere reală pe care o au: puterea de a nu participa și astfel de a priva sistemul de legitimitate. (*ibidem*)

În acest sens, este relevant și punctul de vedere exprimat de Camelia Beciu, care menționa că modul în care un politician își organizează comunicarea politică poate fi adesea crucial în ceea ce privește răspunsul electoratului. (33) În mod cert, avem de-a face cu un puternic mecanism de influențare. Este însă greu de susținut o legătură cauzală între modalitatea de a comunica acțiunea politică și comportamentul electoral. Istoria recentă arată că electoratul nu este atât de ușor “manipulabil”; acțiuni politice extrem de bine orchestrate din punct de vedere comunicativ, de mai multe ori, nu au primit aprobarea electoratului. O dovedă a faptului că electoratul nu se află la dispoziția mașinăriei de produs “oferte” politice o constituie și cota redusă de participare la vot în societatea americană, adică exact acolo unde a luat naștere modelul Relațiilor Publice politice. Dacă ne raportăm numai la ultimii zece ani, media participării la vot în SUA se situează în jurul a 45 %. (Beciu 33) Această stare de lucruri este specifică, de altfel, și pentru Republica Moldova. Oamenii reacționează la comunicarea politică, dar nu neapărat în scopurile proiectate de politician.

În concluzie, este important să menționăm că efectele contradictorii ale Relațiilor Publice politice rezidă în faptul că acestea sunt un fenomen care poate să democratizeze, dar și să confiște acțiunea politică. Totul depinde de cei care le utilizează, de tipul de democrație care se practică în societatea respectivă, precum și de gradul de democratizare a societății. În măsura în care politicienii au un proiect democratic, mai bine spus, dacă ei valorizează în primul rând valorile democrației înaintea „ofertei politice”, în măsura în care există o mentalitate

---

democratică, Relațiile Publice nu pot „vasaliza” relația dintre actorul politic și electorat.

Prin urmare, miza Relațiilor Publice într-o societate democratică este enormă, ea fiind direct legată de starea de „sănătate” socială a societății, iar societatea este „sănătoasă” atunci când cetățenii comunică liber între ei și cu instituțiile publice.

Referințe bibliografice

- Beciu, Camelia. *Politica discursivă. Practici politice într-o campanie electorală*. Iași: Polirom, 2000.
- Bernays, Edward. *Cristalizarea opiniei publice*. București: Comunicare.ro, 2003.
- Coman, Cristina. *Relațiile publice: principii și strategii*. Iași: Polirom, 2001.
- Dagenais, Bernard. *Profesia de relaționist*. Iași: Polirom, 2002.
- Grunig, James E., Hunt Todd. *Managing Public Relations*. Orlando FL: Harcourt Brace Jovanovich College Publishers, 1984.
- McNair, Brian. *Introducere în comunicarea politică*. Iași: Polirom, 2007.
- Moraru, Victor. „Current Political Stratagems: Spectacularisation of Politics”, *The Republic of Moldova on the path of transformation: socio-humanistic aspects*. Chișinău: IIEŞP, 2011, p. 38.
- Newsom, Doug. *Total despre relațiile publice*. Iași: Polirom, 2003.
- Pimlott, John Alfred Ralph. *Public Relations and American Democracy*. Princeton, NJ: Princeton University Press, 1951.
- Pop, Doru. *Introducere în teoria relațiilor publice*. Cluj-Napoca: Dacia, 2003.
- Pricopie, Remus. *Relațiile publice. Evoluție și perspective*. București: Tritonic, 2005.
- Theaker, Alison, Yaxley, Heather. *The Public Relations Strategic Toolkit: An Essential Guide to Successful Public Relations Practice*. New York: Routledge, 2013.

PROFIL INSTITUTIONAL
Institutul de Limbi Moderne Apollonia (ILMA)
Universitatea Apollonia, Iași

INSTITUTUL DE LIMBI MODERNE APOLLONIA – ILMA

Calina GOGĂLNICEANU
Universitatea „Apollonia”, Iași, România

Institutul de Limbi Moderne Apollonia (ILMA) a fost înființat pe data de 27.04.2012 în ședința Senatului Universității Apollonia din Iași, fiind o structură în cadrul universității subordonată decanatelor, Rectoratului și Senatului. Institutul are un director, un director adjunct și mai mulți membri, între care și cadre didactice la Facultatea de Științe ale Comunicării și *Jurnalism*.

Director: Prof. Dr. Călina Gogălniceanu

Director adjunct: profesor gradul I Narcis Manoliu

Dotarea ILMA cu materiale didactice și echipamente tehnice este asigurată la standarde internaționale. În cadrul ILMA sunt condiții foarte bune pentru cercetare, instruire și testare, scopul principal fiind acela de a oferi pasaportul lingvistic indispensabil pregătirii profesioniștilor autentici în contextul globalizării.

Institutul are drept obiectiv concentrarea în aceeași unitate structurală a specialiștilor din universitate, antrenați în activități ce privesc domeniul limbilor moderne, inclusiv cel al limbii, culturii și civilizației României.

Institutul funcționează cu două departamente:

1. *Departamentul de Limbi Moderne, care coordonează predarea limbilor moderne pentru studenții români și străini și predarea limbii engleze conform planului de învățământ universitar.*
2. *Departamentul de Limbă, Cultură și Civilizație Română, care are drept scop organizarea activității de învățare a limbii române și implicit a civilizației și culturii române, bazându-se pe metodologia specifică pentru studenții străini.*

Departamentul de Limbi Moderne - *scopul principal al activităților desfășurate este de a asigura condiții optime pentru desfășurarea procesului de predare și învățare a limbilor străine, astfel încât studenții să dobândească cunoștințe lingvistice care să le permită comunicarea fluentă într-o limbă străină și accesul la valorile culturii și civilizației a căror limbă se studiază. Studenții vor atinge un nivel de performanță în limba străină studiată care să le permită comunicarea cu alte universități din străinătate, să stabilească legături de colaborare la proiecte de cercetare și, de asemenea, să le faciliteze integrarea pe piața muncii europene.*

Colectivul responsabil de activitățile organizate în cadrul departamentului este format din cadre didactice specializate în predarea limbilor străine și cu o bogată experiență în acest domeniu.

Având în vedere profilul și specializările din cadrul Universității Apollonia din Iași, se urmărește, în permanență, predarea limbajelor de profil medical, tehnică dentară, BFKT, comunicare, jurnalism.

Universitatea Apollonia a realizat un parteneriat cu Universitatea Cambridge din Marea Britanie, fiind atestată ca Centru de pregătire pentru cursuri și certificare Cambridge ESOL.

ILMA asigură predarea orelor de limba engleză conform standardelor Cadrului Comun European de Referință pentru limba engleză.

Departamentul de Limbă, Cultură și Civilizație Română – are drept scop organizarea activității de învățare a limbii române și, implicit, a culturii și civilizației române, bazându-se pe metodologia de predare specifică pentru studenții străini. Se urmărește, de asemenea, predarea limbajelor de specialitate în limba română pentru profilul medical, tehnică dentară, BFKT, comunicare și mass media pentru studenții străini veniți la studii în România. Acest departament este specific spațiului universitar și facilitează școlarizarea studenților străini înscrise la Universitatea Apollonia din Iași, precum și a studenților din alte structuri academice care doresc să cunoască limba, cultura și civilizația română.

Cele două departamente organizează cursuri de limbi străine și limba română pentru nivelul incepător, intermediu, avansat, pentru terți, atât pe perioada anului universitar, cât și în cadrul școlii de Vară organizate de Universitatea Apollonia.

Specializările oferite cuprind domeniile: medical, juridic, tehnic, administrativ, militar, turism și afaceri.

La finalizarea acestor cursuri, se acordă Certificate de absolvire recunoscute de Ministerul Educației, Cercetării, Tineretului și Sportului și de Ministerul Muncii, Familiei și Protecției Sociale.

Activitatea de cercetare Științifică

ILMA a organizat următoarele manifestări științifice:

18 -19 octombrie 2012

Simpozionul

Medierea Lingvistică și Culturală: Competențe în Comunicare

Manifestarea s-a desfășurat ca parte a Zilelor Academice Ieșene, Ediția a XXVII-a, ale Filialei Iași a Academiei Române, și a avut un caracter teoretic și practic interdisciplinar, urmărind transferul de inovație și cercetare internațională la nivel de specialiști (profesori din învățământul universitar și preuniversitar, cercetători, lingviști, sociologi, istorici) din domeniul comunicării internaționale plurilingve și abordarea interculturalității din perspectivă socio-lingvistică, fapt ce a justificat componenta interdisciplinară a acestuia.

În cadrul simpozionului a fost semnat un important *Acord de colaborare* între Universitatea Liberă Internațională din Republica Moldova și Universitatea Apollonia din Iași.

9-10 noiembrie 2012

In cadrul *Scolii de Studii Avansate*,

Simpozionul Studiilor Culturale. Diversitate Culturală

Manifestarea a avut ca tematică comunicarea interculturală și identitatea și integrarea socială în lumea globală contemporană. Au participat ca invitați comunicatori rectorul de la Ateneo Pontificio din Roma, profesor Dr. Padre Pedro Barrajon, profesorul Dr. Antonio Marturano de la Swiss School of Management, Roma, Italia și directorul de la Swiss School of Management, profesor Dr. Massimiliano Bracale. Simpozionul a cuprins în tematica sa teme de interes pentru epoca actuală, în care globalizarea se confruntă și cu păstrarea identității naționale. Identitatea și integrarea socială din perspectiva postmodernă au constituit cadrul unor discuții interesante, iar leadershipul și etica au fost abordate și din perspectiva contextelor culturale.

7-9 martie 2013

Universitatea Apollonia împreună cu Academia Oamenilor de Știință din România a organizat Congresul Internațional

Pregătim Viitorul, Promovând Excelență

ILMA a apărat la organizarea și desfășurarea lucrărilor congresului, în special la Secțiunea Vocea Umană.

Manifestarea s-a bucurat de participarea unui număr impresionant de personalități de valoare, academicieni, profesori universitari, cercetători din țară și din străinătate din domeniul medicinei, sociologiei, științelor comunicării, jurnalismului, muzicii.

ILMA a inițiat tema de cercetare

Dezvoltarea competențelor lingvistice și de comunicare interculturală în vederea inserției pe piața muncii europene

Pornind de la datele concrete, obținute din liceele din județul Iași și din județele învecinate, s-a făcut o analiză a metodelor de predare a limbilor străine, a calității materialelor incluse în manualele de limbi moderne, folosite în școli și feedback-ul de la elevii și profesorii implicați în această cercetare.

Pe baza acestor date, ILMA și-a propus să adapteze predarea limbilor moderne la cerințele naționale și europene prin elaborarea unor manuale pentru limba engleză, structurate pe diferite domenii tehnice.

Colectivul de cercetare din cadrul institutului, împreună cu un grup de profesori de elită din învățământul preuniversitar din Iași, a elaborat două manuale în limba engleză: *English for Tourism, English for Economic*.

În prezent ILMA are ca tema de cercetare **Relația dintre științe (medicina, filosofie, psihologie)-arte (literatură, muzică, arte plastice)**.

Activitatea culturală

Pe parcursul unui an calendaristic ILMA a marcat pentru fiecare lună cele mai importante evenimente, abordate în cadrul unor conferințe, mese rotunde,

---

întâlniri cu personalități culturale și din domeniul istoriei, prezentări de filme, programe artistice, audiuții muzicale, vizionări de filme.

Activitate de traduceri și interpretariat

Membrii ILMA traduc în limba engleză articolele care se publică în cele trei reviste ale Universității Apollonia, precum și diferite documente solicitate de conducerea universității.

Membrii ILMA asigură interpretariatul în cadrul tuturor manifestărilor la care sînt invitați oaspeți străini.

THE LANGUAGE OF ADVERTISING

Adrian BRUNELLO

Institute of Modern Languages, Apollonia University of Iași, Romania

Florina-Elena BORŞAN

"Al. I. Cuza" University of Iași, Romania

This article focuses on the relationship between advertising and its language. This language is of course a loaded language. Different speech figures are influential in determining the advertising language. Brand names also play a significant role. They communicate both denotative and connotative. Furthermore, the article deals with the role of advertising language, figurative language and key words. It ends with a discussion on calligraphy, which basically means a presentation of different products directly without the use of words.

Key words: *advertising, advertising language, figurative language, brand names, calligraphy.*

Cet article présente la relation entre la publicité et son langage, qui est un langage très difficile. Il y a de différentes figures de style qui jouent un rôle essentiel dans la présentation du langage publicitaire. Les noms des différentes marques sont aussi très importants. Ils communiquent du point de vue dénotatif et connotatif. En plus, l'article présente le rôle du langage figuratif et des mots clés. Finalement, on parle sur la calligraphie, ce qui suppose pratiquement une présentation des différents produits sans l'utilisation des mots.

Mots-clés : *publicité, le langage publicitaire, langage figuratif, noms de marques, calligraphie.*

The primary aim of the advertising language is to attract our attention and dispose us favourably towards the product, service or offer. Advertisers use language quite distinctively: there are certainly advantages in making bizarre and controversial statements in unusual ways as well as communicating with people using simple, straightforward language. Copy-writers are well known for playing with words and manipulating or distorting their everyday meanings; they break the rules of language for effect, use words out of context and even make up new ones. Plain and direct language and modes of address can still be used to attract attention and add emphasis to a picture. The use of the imperative mode is of course very common in advertising: "Buy this", "Try some today", "Don't forget...", "Treat yourself", as well as plays on words or puns are: "Short, Black and Sides", "Black hander", "Black on the map", etc., have appeared in a campaign for cigarettes. Of course some ads are completely devoid of language or speech, relying on the visual image of the product to speak for itself.

Catching our attention and imagination and aiding memory are perhaps the primary functions of advertising language: unusual or stylish words and short, crisp sentences are easy to repeat and remember. And our memories are also served by brand names, slogans and catch-phrases, rhythm and rhyme, alliteration, snatches of song or verse and of course endless repetition. In addition to conveying meanings and feelings through the judicious and experimental use of vocabulary and syntax, language can function not just as a sign system but also as a sign itself.

For instance, some ads rely more on the style of language than its actual content. In ads for, say, a foreign product like French cheese, wine or cigarettes, the speech or writing might be in the French language. We are not really expected to understand the literal meaning of the words used or to decipher the details of the sales message but merely to recognize that it is French – a sign in itself that signifies “Frenchness”. Similarly, colloquial language can be used to indicate everyday life, and childish language to connote childishness. Different typographical and calligraphic techniques can also be used as signifiers so that language can signify the product directly by uniting language and product.

Brand names

Brand names communicate denotatively and connotatively. When it comes to naming the product in the first place, there is considerable scope to invest it with particular meanings and associations. The manufacturer has to give a product a distinctive name in a mass market. The name should do more than just label or identify the product; it should also bring flattering associations to mind, associations which will help sell it. The names given to cosmetics and other beauty products frequently recall images of beauty, cleanliness, sophistication and naturalness: Moondrops, Natural Wonder, Rainflower, Sunsilk, Skin Dew. Sometimes the names of products convey scientific authority: Eterna 27, Clinique, Endocil, Equalia. Men's toiletries also have evocative names: Brut, Cossak, Denim, Aramis, Devin. And it doesn't take much imagination to work out why cigarette brands are called by such names as Piccadilly, Embassy Sovereign, Consulate, State Express, Lambert and Butler, nor why there are cars called Jaguar, Mustang, Triumph, and Princess.

A popular identifying technique is the deliberate misspelling of words in brand naming to give product uniqueness while at the same time allowing it to retain some recognizable elements. In the names Rice Krispies, Ryvita and Brylcreem, the elements “Krisp”, “Ry” and “creem” are still meaningful although they are not spelled correctly.

The role of advertising language

Advertising language is generally informal and colloquial. Sentences are usually simply constructed and short. Imperative clauses are frequent. The prospective customer is continually exhorted: “Buy X”, “Discover Y”, “Find out about . . .”, “Try it today”, “You'll feel better for it”, “Don't ask a man to drink and drive”, “Don't be vague. Ask for Haig”.

In TV commercials there is an even greater tendency towards the abbreviated or disjunctive mode of discourse. Time is short (some commercials are only seven or fifteen seconds long), and the spoken word often plays a relatively minor role because of the combined power and impact of visual and auditory material. There are even commercials with no speech at all or just an end-line of slogan: “X, the name you can trust”, or “Big on convenience. Smaller in size. New all around.”

Of course not the whole advertising consists of direct address where the advertiser seems to be communicating directly with the audience. Often an advertisement will have a presenter who does a monologue on behalf of the

---

advertiser or there might be a dialogue, where two secondary participants (actors) talk to each other. The most common type of advertising dialogue is the domestic playlet, where the dramatis personae are ordinary men, women and children - mothers, fathers, neighbours and shopkeepers - and the "plot" is an unremarkable happening in everyday life, the theme being the excellent qualities of the product. This situation gives the viewer the position of an eavesdropper; it has often been argued that people enjoy watching other people, preferably ordinary people, going about their day-to-day business.

Another common form of advertising is the dialogue interview with an "ordinary" customer. Interviews which act as testimonials for products can be very effective, particularly when the interviewer is an experienced broadcaster or celebrity and is able to extract what look like spontaneous remarks from the "man-in-the-street". But some interviews can involve fictional participants or even be jokes or parodies of real interview styles. Another familiar type of commercial is the monologue testimonial by a celebrity, showing him or her in suitably expensive or luxurious surroundings.

Sometimes advertisers use the interior monologue technique which conveys the inner thoughts of the person seen in the ad using the product. The viewer is invited to identify herself or himself with a secondary participant and see the product through her or his eyes. This technique is more suggestive than overtly persuasive. The speech style is usually impressionistic and like a stream of half-formed thoughts rather than a connected line of argument. It may be used in advertising which uses appeals associated with dreaming and fantasy, where rational judgement is suspended in favour of indulgent instincts.

Advertising also borrows the styles and idioms of other types of discourse, such as scientific or legal language. In other words, an ad might use particular linguistic features which are more appropriate in a different context. In private conversation we might borrow someone else's language for sarcastic reasons. In literature, language is borrowed for artistic purposes; in comedy, language-borrowing is a form of parody. There are many advertisements which use features strictly appropriate to another role.

Role-borrowing often disguises the sales message and persuades the public into thinking that the message is a disinterested and not a "loaded" piece of writing. Some commercials, for instance, have all the trappings of a TV documentary using neutral-sounding but earnest omniscient commentary, and "objective" film techniques which one might expect to find in "factual" news or current-affairs programmes. In magazines it is not difficult to make an ad look like a feature article, because some publications have tended to adopt the visual and linguistic techniques of ads for all kinds of material. Another kind of disguised sales message can be found in those ads which present a piece of general knowledge. "In 1849 Charles Dickens wrote David Copperfield, and it remains a classic . . ." leads to a selling proposition which is linked only tenuously to the body copy: "Today the art of fine writing lives on in Johnson's novel!"

Key words

If you listen to any commercial or glance at advertisements in magazines, you will be subjected to a liberal sprinkling of adverbs and adjectives. These are the key parts of speech for advertisers. They are the trigger words because they can

stimulate envy, dreams and desires by evoking looks, touch, taste, smell and sounds without actually misrepresenting a product. Words like "big", "small" and "long" are relatively easy to imagine in connection with a product, but "elegant", "superb", "enchanting", "discreet", "sheer", "intriguing", "captivating", are vague, cannot easily be checked upon and are often a matter of opinion rather than of fact. A rush of adjectives often substitutes for clear and reasonable description in advertising:

The most common adjectives used in advertising are good/better/best, free, fresh, delicious, full, sure, clean, wonderful, special, fine, big, great, real, easy, bright, extra, rich and golden. But "new" is probably the favourite. It is used in connection with almost every type of product or service, from insurance to fish fingers, and applies to any number of their features: size, shape, colour, formula, and so on. One might also have noticed unfamiliar adverbs and adjectives in advertising copy. These have usually been coined for the occasion and do not have any value in standard English. For instance, advertisements often contain words like: "tomatoful", "teenfresh", "temp-tational", "flavoursome", "cookability", "peelability", "out-door bite-ables", "the orangemostest drink in the world".

Advertisers often use verbs and nouns unusually, in emotive rather than accurate ways. To a certain extent, of course, the emotional use of words is also favoured by poets; but if we were to make a distinction between a poet's use of language and an advertiser's, we could argue that the poet wants to create an impression, pin-point or sum up a feeling in the interests of an emotional 'truth' rather than to paint a falsely glowing picture.

Figurative language

Advertising language is sometimes quite standard and unobtrusive, but more often it attracts attention to itself by being highly colourful and imaginative, and it sometimes involves stretching or breaking the rules or conventions of normal language. In addition, advertising copy sometimes breaks grammatical rules and uses words incorrectly (semantic mistakes) as for example in the slogans "liquid engineering" (oil), "liquid Tchaikovsky" (vodka). This unorthodox use of language is sometimes called figurative language. There are other ways of exploiting language to create particular effects and enlarge it as a means of expression. Double meanings and puns are often used in advertisements and so are rhyme, alliteration and other types of repetition designed to attract attention and arouse emotions. Figurative language is rhetorical language in that it tries to create effects by breaking or exploiting language rules. We use language figuratively every day; communication would be very dull if we didn't. Some figurative or rhetorical expressions have passed into daily use and as a result are less surprising and memorable. We all accept that expressions like "musical taste", "I'll eat my words", or "chewing over an idea", are not to be taken too literally; we interpret them in a figurative sense. They are examples of metaphor, where a word acceptable in one context is transferred to another context. Eating words is an absurd proposition unless we interpret the phrase in a figurative, non-literal way. Interpreted figuratively, this metaphor suggests the right kind of association: eating - swallowing - taking in - taking back - retracting. In other words, we see a symbolic identity or connection between the literal and figurative meaning of a word. In the following slogan, the copy-writer has used the word "sizzle"

inappropriately: “Taste that sizzle - Hear it say ...” Taste has been joined to sizzle, which is an abstract noun and not an edible object. “Eat a bowl of sunshine” - a slogan for a breakfast cereal - is an example of a metaphor.

Copy-writers also explore the ambiguous properties of language. Ambiguity can either be used for humorous reasons or to provoke interest in the ad. A statement could be said to be ambiguous if different meanings can be expressed by using the same word or if different meanings are expressed by words that are alike in spelling and pronunciation. Puns or plays on brand names are particularly popular. In the advertisement for More Cigarettes, the name of the product is linked to a quality or idea. “More” the product is made synonymous with “more” the measure of quantity. The ambiguity in the word does not allow us to separate the product from the fact that these cigarettes are longer, slimmer, milder.

The “absence” of language – calligraphy

Language is of course a primary reference system in communication. Language functioning as a sign can be used in the same way as pictorial signs; it can be there to be deciphered or absent to be filled in by the spectator/reader. But, in some ads language is used to signify the product directly through calligraphy. This is an extension of showing the product (or sign of the product) directly without any words. The product of an ad can be made to be its language, e.g. when the word KITKAT is made up of pictures of the bar of chocolate wafer biscuit. This is not a new idea. In the nineteenth century copy-writers tried to beat the newspapers’ column width rule by building up the names of their products with letters in order to comply with the size of the newspaper column and also to attract attention.

Ads which use calligraphy suggest that the language is absent and that the product speaks for itself; that it can signify without being named. It is a way for language to deal with absence of language; like other hermeneutic systems, the calligram tries to unite the sign and its referent and give the impression of transparent meaning.

Bibliographical references

- Barthes, Roland. *The Rhetoric of the Image*, in *Image Music*. London: Fontana, 1977.
- Buterfield, Leslie. *Excellence in Advertising*. Oxford: Heinemann, 1999.
- Cook, Guy. *The Discourse of Advertising*. London: Routledge, 1992.
- Cronin, Anne M. *Advertising and Consumer Citizenship. Gender, Images and Rights*. London: Routledge, 2000.
- De Lautetis, Teresa. *Technologies of Gender*. Basinstoke: Macmilian, Indiana University Press, 1989.
- Dyer, Gillian. *Advertising as Communication*. London: Routledge, 1986.
- Gombrich, E. H. *Art and Illusion*. London: Phaidon 1977.
- Hofstede, Geert. *The Cultural Relativity of Organizational Practices and Theories*. Journal of International Business Studies, 1983.
- Hofstede, Geert. *Culture's Consequences*. London: Sage, 1980.
- Jekkins, Frank. *Advertising*. London: Prentice Hall, 2000.
- Jones, John Philys (ed.). *International Advertising. Realities and Myths*, London: Sage, 2000.

- Marshall, T. H. *Citizenship and social class*. London: Pluto Press, 1992.
- McClintock, Anne. *Imperial Leather: Race, gender and sexuality in the colonial conquest*. London: Routledge, 1995.
- Paterman, Carole. *The Sexual Contract*. Oxford: Blackwell, 1988.
- Thompson, J. O. *Advertising's rationality*. in M. Alvarado and J. Thompson (eds) *The Media Reader*, London, 1990.
- Trompenaars, Fans, and Peter Waaliams. *Marketing Across Cultures*. West Sussex: Capstone Publishing, 2004.
- Turner, Bryan S. *Citizenship and Social Theory*. London: Sage, 1993.

REASONS AND PRINCIPLES FOR TEACHING READING

Marius Narcis MANOLIU
Apollonia University of Iasi, Romania
“Emil Racoviță” National College, Iasi

The primary function of a language is being effective in communication. It means that students must interact in activities in solving different tasks they are assigned. Attempts to communicate must be encouraged right from the beginning the main purpose being the expression if meaning. Most of the tasks are based on reading, the information provided leading to an opinion gap which can be solved through interaction and communication.

The reading activities should be relevant and meaningful in order to motivate the students to actively participate. The teacher has to be aware of the students' needs in approaching reading and guide them in agreement with the type of reading: reading comprehension followed by specific tasks, reading to develop vocabulary, reading and retelling, reading for self-development, etc. The class procedures should reflect the purpose of the reading tasks in which the student is engaged with the text and its message.

Key words: *effective communication, types of reading, self-development.*

La fonction principale d'une langue est d'être efficace dans la communication. Cela signifie que les élèves doivent interagir dans des activités pour résoudre différentes tâches qui leur sont confiées. Les tentatives de communication doivent être encouragées dès le début, le but principal étant l'expression d'un sens. La plupart des tâches sont basées sur la lecture, les informations fournies conduisant à un écart d'opinion qui peut être résolu grâce à l'interaction et à la communication. Les activités de lecture doivent être pertinentes et significatives afin de motiver les élèves à participer activement. L'enseignant doit être conscient des besoins des élèves en lecture et les guider en accord avec le type de lecture : la compréhension en lecture suivie des tâches spécifiques, comme la lecture pour développer le vocabulaire, la lecture et réécriture, la lecture pour l'auto-développement, etc. Les activités de classe doivent refléter l'objectif des tâches de lecture dans lesquelles l'étudiant est engagé par le texte et son message.

Mots-clés : *communication efficace , les types de lecture, l'auto-développement.*

There is no reading, outside the written text in general and the literary text in particular . We hereby distinguish between marginal, aesthetic, consumer text , and the aesthetic, central, literary text. The literary text is recognized in the discourse as that text which reveals at least two meanings having the enhanced availability to bridge over the transfer from one meaning to another.

The literary theory distinguishes four approaches to interpreting literary texts : the approach focused solely on the text, mainly concerned with the problem of text materiality, a language and style analysis, the formal structure of literary works; the context approach places the literary texts on the historical, social or political background trying to classify the texts accordind to genre and historical periods; the approach which focuses on author tries to establish links between the work of art and the biography of its creator; the reader -oriented approach focuses on text reception by the reader.

Reader-centered approach , also called the reception theory and he aesthetics of reception theory assumes that there is a new text with every reading process . In

other words, at each stage of the reading process the text brings about in the reader' mind certain expectations which are then either satisfied or not, the expectations being the foundation for the interpretation of the text at any level of reading.

From the pragmatic perspective , the text appears as an instrument of linguistic communication between the transmitter and the receiver, the communication being achieved through a message . During the reading process the text message is never the same for the transmitter and the receiver, and it goes without saying, for different receivers who take simultaneous contact with the text. " As many receivers as many texts", says Plett in 'The Text Analysis - the Pragmatic Dimension.' This different reception process remains true even when the author and recipient are one and the same person. It is the time factor, in such instances the time factor is held responsible for the different perspective we have on what we, sometime ago, wrote and the fact that we somehow do not recognize it anymore or we give it a different interpretation. The temporal distance between the conception and the reception of text that is called by Plett 'communicative difference', a distance in time that enable us, as creators of texts, to have new approaches to our own work.

Julia Kristeva would define the text as 'manifested productivity' even during the reading practice its writing essentially being the activity/process of reading . In other words, the author is the reader of his own work who witnesses the making of the work of art . The author encodes, and the reader decodes the message, only that, the specific of the work of art is to continuously escape its whole knowledge, understanding, always growing, developing by allowing new interpretations of the text, other fresh knowledge, never exhausted. At this point we should also mention U. Eco's definition of reading as being 'a permanent movement between denotation and connotation' in deciphering the deep meaning of the aesthetic message.

Reading is defined as 'all perception and cognitive activities regarding the identification and the cognitive comprehension of messages sent in written form' the reader, being the agent of the reading, an activity through which a text updates its significance.

According to the theory of message reception, the reader participates in the construction of meanings of the text. The literary work becomes concrete, materializes, only through reading . This can be recreated , rebuilt through the reading process . The reader, having an active role, becomes a participant in the creation of a meaning, or its modification through reading.

Stanley Fish states that 'literature is the result of a way of reading'; on the other hand the meanings are not fixed and intrinsic characteristics of the texts or the readers but of the 'interpretative communities' that determine the way readers should read as well as the aesthetic status of literary texts. The reader is the bearer of an universe of one's own knowledge and data who receives the literary work according to his own expectations, thus participating in its reconstruction through meanings that the author might not have intended. If the artistic text 'writes itself' as a 'reading' of all the known texts by the author, the reader, going through the text triggers a lot of other texts that constitute his universe of experience and thus, in this process, he is building, creating new meanings .

The reader's reception of the literary text is conditioned by different factors such as: its type of sensitivity, aspect determined by a number of elements such as the historical era the socio -professional affiliation, the culture, the individual

---

characteristics of the reader – for example the vision of the modern reader on the ancient texts.

The mood of the reader, his state of mind as well as his spiritual sensitivity when reading may influence the degree of revealing the author's intention through the text. Different moods lead to different interpretations of the same text. Mentalities, moral and religious education are also limitations that influence reading.

Reasons for reading.

Literary texts are a teaching resource for stimulating language activities and then getting into the finer meanings of the texts.

Literary texts, in terms of language offer genuine samples of a wide range of styles, registers and text-types at many levels of difficulty.

Any literary text is open to multiple interpretation, so one can hardly find two readers who would understand and react in the same way while or after reading the text. Hence, literary texts offer a ready-made opinion gap in the interpretation of the text of different readers. Literary texts are powerful motivators because they touch upon themes to which learners can bring their own personal response out of their own experience. Readers often, while reading a literary text, identify themselves with the characters or at least find some common features. Readers are expected to show the understanding of attitude, detail, implication, main idea, opinion, purpose, specific information, text organization features, tone and text structure.

'Read not to contradict and confute; nor to believe and take for granted; nor to find talk and discourse; but to weigh and consider. Some books are to be tasted, others to be swallowed, and some few to be chewed and digested; that is, some books are to be read only in parts; others to be read but not curiously; and some few to be read wholly, and with diligence and attention.'

Bacon's approach to the purpose of reading, by appealing to our senses, to our taste, mostly to the pleasure of eating or lack of it, shows the nature of the reading process, a very concrete one, the text choice. We read because we have to or because we enjoy it, a significant factor in the development of reading. Reading may provoke controversy, which is welcome, since the objective of reading is not to produce stereotypical attitudes, but not its main purpose. 'Some books also may be read by deputy, and extracts made of them by others; but that would be only in the less important arguments, and the meaner sort of books; else distilled books are like common distilled waters, tasteless things.'

The interest is vital, for it increases motivation, which in turn is focussing on individual case-studies and throwing some light on the quality of books. Again the reference to taste points out Bacon's 'natural' approach to reading books, the natural characteristic of real reading:

Reading make a full man; conference a ready man; and writing an exact man. And therefore, if a man write little, he had need have a great memory; if he confer little, he had need have a present wit; and if he read little, he had need have much cunning, to seem to know that he doth not.

Progress in reading is not simply a matter of accumulating knowledge based on the information, it is also about our contribution through our prior experiences. Efficiency in reading brings about our personal development, help the reader acquire extensive experience of life, other than his own.

Histories make men wise; poets witty; the mathematics subtle; natural philosophy deep; moral grave; logic and rhetoric able to contend “Abuent studia in mores”: (Studies develop into manners)” Francis Bacon “Essays or Councils, Civil and Moral”- Of Studies.

Growth in reading involves the lecturer in a reconstruction process, his participation in writing the message, in predicting and in developing a set of expectations. Language ability, with emphasis on fostering communication skills, will be effective if the reader expends his range of reading to a variety of books, of literary texts, and not only. What other better reasons could one think of to persuade our students to take up reading if not Bacon’s councils. Then another question arises concerning our need for reading, that is what do we look for in a book if not the pursuit of knowledge? Reading, Bacon says, makes a full man if he wants to learn from other people’s experiences of life found in books. On the other hand there are those who don’t read, who just pretend to know what they don’t. Beware of these people because they have much cunning.

In connection with Bacon’s classification of books he seems to find the flaws in man’s intellect but also the cures. Bacon’ reference to senses serves his purpose to turn the abstract into concrete. How else could we explain the meaning of books to be tasted, books to be swallowed and books to be chewed and digested, if not thinking about the types of readers, the reader for pleasure who seeks the joy of reading the pleasure he discovers in the text, or the professional, specialized reader who undergoes a minute analysis of the text, looking for what is valuable in the text. But we also have to bear in mind the quality of the written material, because ‘distilled books are like common distilled waters, tasteless things.’

Principles for teaching reading

1. The communication principle states that reading should trigger activities that involve real communication in order to promote learning.
2. The texts should be motivating and interesting. A text that is interesting and meaningful motivates the student to read and thus the learning process is supported.
3. Reading should be the main activity of a reading lesson. The students must be assigned reading tasks which they should accomplish followed by spoken or written activities.
4. Development of students’ vocabulary, acquisition of language structures, stylistic and rhetorical patterns. Students must be aware that developing fluency and proficiency depends on the acquisition of knowledge through reading. There is no better way to develop vocabulary than through reading texts.
5. As stated before any literary text builds, in the process of reading, an opinion gap that may be bridged over through interaction. Engaging students interactively with the text, with other fellow students in the performance of tasks involving literary texts will get them into developing both reading and speaking skills.
6. The main roles of the teacher should be those of a facilitator, of an organizer and of a guide within class procedures and activities. He should encourage pair/ group work as a follow-up of the individual reading activity.

7. Focus on different types of reading- silent reading vs. loud reading. Silent reading allows the students to get a close insight of the text, at his own pace, leading to the deep understanding of its meaning. The loud reading focuses especially on pronunciation, stress, intonation. It leads to self-observation, self-evaluation of the reading skill.

8. The reading activities should offer many opportunities for the students to contribute and share their own experiences, opinions because literary texts give access to worlds of personal experience which every student carries within.

9. The task principle states that reading activities in which language is used for carrying out meaningful tasks promote learning. The text should suggest the type of activity. Many activities may not have questions yet the task can not be completed unless the text has been understood.

10. Authentic, from life materials, reading materials such as newspapers, magazines, advertisements, booklets etc. will help a learner become a proficient reader if he enjoys doing it and as long as they are part of his universe.

A major way to develop comprehension is by training and helping students with prediction, giving them hints as to what can be predicted: content- what happened before, what follows next, the story, the style, and so on. Therefore the choice of the text is very important, especially when the students are not used to prediction activities.

Prediction of ideas before approaching a text by discussing the title, how it could be meaningful for the story. The discussions may have image support to induce ideas in connection with the subject, the characters, possible facts.

While using the text, different comprehension and prediction activities may be used such as: suggesting a suitable title, multiple choice, gap-filling, note taking, reading between the lines.

The main issue here is the student's ability to analyse language explicitly enough to be able to understand and to convey meaning and for the teacher to check understanding, being prepared to accept that interpretations are variable and unpredictable.

Bibliographical references

Plett, Heinrich F. *Stiința textului și analiza de text*. București: Univers, 1983.

Eco, Umberto. *Lector in fabula*, București: Univers, 1991.

Bacon, Francis. *Essays and Councils, Civil and Moral*, 1597-1623

Kisteva, Julia. *Desire in Language- A Semiotic Approach to Literature and Art*. Columbia University Press, 1980.

Fish, Stanley. *The Authority of Interpretative Communities*. Cambridge: Harvard University Press, 1980.

Carter, R.A. & Burdon, D. *Literary Text And Language Study*. London: Edward Arnold, 1982.

THE FRACTAL IDENTITY IN JEAN RHYS'S *VOYAGE IN THE DARK, AFTER LEAVING MR. MACKENZIE AND GOOD MORNING, MIDNIGHT*

Cristina-Georgiana VOICU
Apollonia University of Iași, Romania

This article touches upon a rhetorical discourse on cross-cultural identity or so-called *fractal identities*. The individual's discursive construction of its own identity is emphasized, our identity is constructed and we are positioned through texts written by other people. Situated between Benítez-Rojo's chaotic postmodern perspective and Edouard Glissant's classical modern rhizomic one (according to which the subject remains in its integral dimensionality), the fractal imagery of identity or the notion of 'cultural fractality' or *identitarian fractality*, which we intend to introduce begins to emerge from the fractal geometry proceeding from the contrary fact that the identitarian dimensions can be non-integral, some of them being fractional. Thus, the cultural dimensions, in this light, are fractional, one being 'in-between' them. Where fractality prevails, the repeated magnification of its representation reveals each finer level of details that remains constant through successive magnifications. The conceptual leap the reader is asked to make is to accept that cultural patterns are more like coast lines or speech waves than the fixed Euclidian figures (squares or circles).

Key words: *fractal identities, cultural fractality, intersubjectivity, syncretism, hybridity, postcolonialism, kaleidoscopic identity, fractalization, split-personality.*

Cet article propose une prospection sur l'identité interculturelle ou les identités dites fractales. L'article met en évidence la construction discursive par l'individu de sa propre identité. Dans la construction discursive, notre identité se construit et nous sommes positionnés à travers des textes écrits par d'autres personnes. Située entre la perspective de Benítez-Rojo, chaotique post-moderne et celle classique rhizomatique moderne d'Edouard Glissant (selon lequel le sujet reste dans sa dimension intégrale), l'imagerie fractale de l'identité ou de la notion de « fractalité culturelle » ou fractalité identitaire commence par sortir de la géométrie fractale qui procède du fait contraire à ce que les dimensions identitaires peuvent être non entières, certaines d'entre elles étant fractionnées. Ainsi, les dimensions culturelles, dans cette optique, sont fractionnaires, un être étant « entre-deux ». Où la fractalité prévaut, l'agrandissement répété de sa représentation révèle à chaque niveau plus de détails qui restent constants à travers les agrandissements successifs. Le saut conceptuel que je demande maintenant au lecteur de faire est nécessaire pour accepter le fait que les schémas culturels sont plus que des lignes de côte, des vagues de la parole ou des chiffres euclidiens fixes (carrés ou des cercles).

Mots-clés : *identités fractales, fractalité culturelle, intersubjectivité, syncrétisme, l'hybridité, postcolonialisme, identité kaléidoscopique, fractalisation, double personnalité.*

1. Introduction

The pattern regarded as a model of identitarian fractality is that of an 'artificial intersubjectivity', itself reposing, in its turn, on the principle that memory and cognition of the cultural identity are fractally structured in clusters within clusters...within clusters.

In this article, it is shown how this process of identity (re)construction can be viewed as a complex system. In other words, the "self" is constructed through the

---

emergence of several other “selves”; each of these selves interacts with the others, influencing and being influenced by them. In this respect, we can say it is a complex system, once it is compounded by several parts. However, the occurrence of these many selves, does not only cause the fragmentation of the social identity, but also helps create a sense of “wholeness”.

In our interpretive paradigm, we also introduce the concept of *fractal identity*, an identitarian hologram the parts of which, when broken or destroyed, ‘identically’ preserve the features of the whole. The premise from which we started was that the literary work, seen as a form generated by the principle of diversity and structural complexity, can be interpreted as a fractal model (applied to Rhys’s characters), meeting specific compositional rules defined by Mandelbrot’s theory. Thus, all the five fractal principles (primacy detail, non-linearity, the primacy of contemplation, internal omotetia and fractal dimension) were to be found in Jean Rhys’s fiction. In this sense, the fractal perspective on Jean Rhys’s characters restored the link between *I* and *Other*; the fractal dimension of the self integrated the presence of a fluid continuum, the ego no longer being an individual, but a knot of identitarian relations. In this sense, We suggest using the notion of ‘fractaled identities’ instead of ‘fragmented identities’ due to the fact that the word “fragmented” refers to “broken pieces”, as if the emerged identities were considered isolated constructions of one’s self. Taking into account the properties of fractals (e.g. socio-historical location, internal subdivision and self-similarity), we can also find out a possible analogy with the identity system. As in a fractal, there are infinite possibilities of *identity fractalization*, as it is also infinite the number of possible discourses Rhys’s characters may have access in her fiction. Finally, based on the “butterfly effect” and thinking of identity as a complex system, we can think about a new metaphor to describe the process of identity reconstruction. Thus, borrowing the properties of fractals, We suggest the term *fractaled identities* to emphasize that the process of identity emergence through Jean Rhys’s discourse does not fragment the individual into pieces, but just makes the self more complex.

However, while the internal fragmentation of the self has no connection with the external factors such as one’s *sociohistorical location* (first property of fractals), the second property of the fractals, *self-similarity*, evokes the idea of the whole. In other words, no matter the number of internal fractalizations, the parts are interconnected into a whole which is self-similar to the parts. According to Wenger “[identity] is neither unitary nor fragmented; it is an experience of multimembership, an intersection of many relationships that you hold into the experience of being a person at the same time one and multiple.” (Wenger 135) From this quotation, we can acknowledge that the fractal identities influence each other in order to form a sense of ‘wholeness’. Based on these considerations we can say that each fractal identity has all the properties of all the other fractals, and the identity as a whole keeps all the features of its component parts. Therefore, We argue for the usage of the metaphor “fractaled identities” to refer to the process of identity emergence and reconstruction. The understanding of identity as a complex system also enables us to acknowledge the fact that one of the reasons that each human being is unique in some way is because he / she is socially constituted. Moreover, it is also important to emphasize the value of bifurcation points in the cultural identity trajectory.

2. Cultural Fractality

If culture is organized fractally, then the identitarian fractality which strongly occurs in Jean Rhys's middle novels as we shall notice in the following analysis, implies a continually recursive *mise-en-abyme*, in which the images of the cultural identities, exposed to the hegemonic forces, dissolve and resolve into another infinitely layered realm of self-similar images. To return to the Caribbean paradigm, we can say that there is admittedly, no intrinsic reason why the Caribbean is a better place than elsewhere to talk about cultural fractality. Paradoxically, the prominence of the Caribbean cultural identities is largely a backhanded effect of Eurocentrism. Yet what Benítez-Rojo called the 'supersyncreticism' of the Caribbean does justify its relevance as paradigm. Thus, the prefixes of *supersyncreticism* and *hyperhybridity* are, in this context of fractality, exponential, and so interfere with the simple basis of their roots. Once hyperhybridity obtained, a window into cultural fractality opens. Though fractal boundaries (to keep working the same metaphoric vein) are extremely complex, the vast majority of the remaining 'identitarian fractality' can be quickly divided into *in's* and *out's*. So, it would seem that the analogous dichotomy of the cultural identities in the Caribbean region can be phrased as one between *have's* and *have not's*, or between *us* and *them*:

If someone needed a visual explanation, a graphic picture of what the Caribbean is, I would refer him to the spiral chaos, of the Milky Way, the unpredictable flux of transformative plasma that spins calmly in our globe's firmament, that sketches in an 'other' shape that keeps changing, with some objects born to light, while others disappear into the womb of darkness; change, transit, return, fluxes of sidereal matter. (Benítez-Rojo 4)

A close reading of this extended passage reveals the Caribbean interconnectivity through a 'scientific' imagery reminiscent of fractals. Thus:

"...transcultural narratives might be possible as the ability of one narrative to create an emotional response in more than one culture, even if the character of this response will vary from culture to culture. In this case transcultural narrative understood as a narrative common to two cultures is indeed still an impossibility, but the ability of a narrative to be translated and proliferated across cultures with differing functions would be possible." (Pan 19)

From here there is a short step to the notions of 'identity narrative' and 'narrative as identity' proposed for cross-cultural identity by Charles Taylor who explores narrative as the most proper way to make sense of identity and by Paul Ricoeur, who argues that identity is actually quite self-narrative. Once again, narrative, and therefore identity, is conceived of as formally idealist: "It is indeed in the story recounted, with its qualities of unity, internal structure, and completeness which are conferred by employment, that the character preserves throughout the story an identity correlative to that of the story itself" (Ricoeur 143).

For Benita Parry, the cross-cultural identity is not regarded as some sort of hybrid identity, but as a "being in becoming". (Parry 102). She also offered for the

---

transcultured self the following definition which could serve very well for intertextuality as well:

As a working definition, the transcultured self may be described as one who... can dwell in travel, that is, who can temporarily acculturate to the other's world, but without losing hold of the self. It is not a hybrid identity, but a being in becoming, one which is brought to a fuller recognition of itself through confrontation with difference and, simultaneously, to the sense of its own limitations (102)

3. Transcultured Identities in Jean Rhys's *Voyage in the Dark, After Leaving Mr. Mackenzie* and *Good Morning, Midnight*

Now, it is important to notice how these fractal identities interact in a way that gives a sense of "wholeness". For example, in her narrative, *Wide Sargasso Sea*, after mentioning several of her identity fractals (Tia, her black friend, Christophine, her nurse, Rochester, her husband), the protagonist makes a final strong statement before the end of the book: "Now at last I know why I was brought here and what I have to do." (WSS 155-156) With this statement she shows that the sense she has of herself was constructed from the interaction of her fractal identities. She also mentions the fact that all the knowledge acquired by these fractals is going to be used in the emergence of a forthcoming fractal identity: "a West Indian Creole woman", not quite English, not quite native, which she mentions when she talks about her leaving to England. Finally, at the end of Antoinette's narrative, we can 'listen' to the dialogue that is established between the narrator and the prospective readers. As Bakhtin has stated, all utterances have a conclusive character in the sense that they allow for a response from one "other". Moreover, the narrator constructs her own voice with the voices of her previous narrators.

In this respect, We try to demonstrate here in which way the Caribbean paradigm might contribute in constructing the narratives of fractal identity in three of Jean Rhys's novels. For example, in *After Leaving Mr. Mackenzie*, Rhys begins to raise more the issues of non-British, non-European origins. She intensifies the dislocation of her heroine, much of Julia's private and social identity appearing to have been erased as a result of her displacement: "It was always places that she thought of, not people." (ALM 9) Likewise, her appearance proves to be strangely disconnected from traditional markers of identity: "Her career of ups and downs had rubbed most of the hall-marks off her, so that it was not easy to guess at her age, her nationality, or the social background to which she properly belonged." (ALM, 125)

In her second novel, *Voyage in the Dark*, originally called "Two Tunes", Jean Rhys recounts Anna Morgan's experiences in a modernist language that reflects the fragmented identity of the typical de-centered modernist subject. As in many other modernist texts, the heroine of the novel goes through authentic extremes. We see in Anna's existence a juxtaposition common to the modernist form, in this case of the exotic and the urban, along with the multiplicity of voices in the novel that represent Anna's fragmented identity. What is interesting is to look at the different voices that constitute Anna's identity and how she ends up in an inner space of illness where she can be safe from the real world. Anna Morgan's

life is a continuous search for her identity. Within the entire novel she is an observer of her own split self. She masks her own identity by trying to be what others expect her to be. Her cross-cultural identity is constructed through the fragmentation or disembodied images of different narrative voices. Anna is thus portrayed through different tones and voices articulated within her consciousness that try to usually define Anna's identity as a child or a virgin. This contradictory experience that Anna suffers in her own flesh leads her towards a dark existence that will eventually give rise to a state of unconscious illness. This state of unconsciousness is her mask of sanity through which she tries to unmask her contradictory identity. Her masks are given by characters such as Walter, Muddy, Ethel or Laurie.

The novel starts with a reference to the main spaces where Anna feels the major split of her identity: England and the West Indies. This can be considered the *first bifurcation*, namely, the West Indies which represents this idealized world where Anna feels herself in opposition to the world in England where she has to pretend to be someone different all the time: "Not just the difference between heat, cold; light, darkness; purple, gray. But a difference in the way I was frightened and the way I was happy." (VID 1)

One of the narrative voices that Anna perceives in this "English world", namely Maudie, characterizes Anna from the beginning as a "lady": "There is one thing about you, you always look ladylike." (*ibidem*: 12) Anna's reaction is that nobody wants to look like this, but throughout the novel she will try to conform this identity that she is given. The *second bifurcation* takes place when Anna is named "Hottentot", in order to construct her identity. In our opinion, this is even a more pejorative way to portray Anna for the racist connotation this term carries, "She was born in a hot place (...) the girls call her the Hottentot" (*ibidem*: 13); in other words there was not quite a true bifurcation of her identity system at this point. Anna is not even the one that utters the adjectives by which she is addressed; the other characters speak for her most of the time. Like Walter, Anna keeps silent while he "smiled as if he had sized me up." (*ibidem*: 14) Up to this point, Anna has been portrayed as a child, Hottentot, a lady, or virgin: "The virgin she calls me." (*ibidem*: 16) Throughout the entire novel Anna tries, at least before Walter leaves her, to conform to the different identities she is given. Yet, her feelings do not harmonize with her external way of acting: "I was thinking it was funny I could giggle like that because in my heart I was always sad [...]" (*ibidem*: 15) This contradictory life is slowly killing Anna. The *third bifurcation* happens when Walter leaves her and a new fractal identity emerged with new patterns of behaviors. She does not have anything to fight for and she starts receding into her illness, which is a kind of salvation.

The "looking-glass" (the meta-symbol of her consciousness) is a recurrent image that reflects the way Anna feels when she is constantly portrayed as what she is not: "I walked up to the looking glass and put the lights on over it and stared at myself. It was as if I was looking at somebody else." (*ibidem*: 23) Anna cannot recognize herself because she is defined by others. "Have you ever noticed how different some looking glasses make you look?" (*ibidem*: 38) She is not being able to recognize herself because she is what others want her to be. As much as Anna gets involved with Walter, she becomes even more his creation. "I want to be with you. That is all I want" (*ibidem*: 50) "When he kisses me, I am hopeless, resigned, and utterly happy. Is that me?" (*ibidem*: 57) Anna is afraid of being rejected, of

being seen as “Other”, of not knowing who she is, “I’d been afraid for a long time. There is fear, of course, with everybody. But now it had grown [...]” (*ibidem*: 96) Here, the *fourth bifurcation* point occurs and we see the contradiction of her fractal identity. Anna shows here that she is not what others want her to be.

According to Laing’s analysis of the split-personality or fractal identity in *Good Morning, Midnight*, aspects of Anna’s identity conflicts become part of her life narrative. Here, Rhys, beyond the experience of fragmentation, suggests that the complex world of Sasha Jensen’s psyche mirrors the portrayal of Laing’s schizophrenic initial sense of a divided self, from the network of intra-psychic relationships that replace the relationships with the external world. As Laing explains:

“The individual’s self-relationship becomes a pseudo-interpersonal one, and the self treats the false selves as though they were other people whom it depersonalizes... From within, the self now looks out at the false things being said and done and detests the speaker and doer as though he were someone else. In all this there is an attempt to create relationships to persons and things within the individual without recourse to the outer world of persons and things at all. The individual is developing a microcosmos within himself...” (Laing 128)

The real action of *Good Morning, Midnight* occurs in Sasha’s cross-cultural microcosmos, where the most important identitarian actors are her different selves and the other actors catalysts of her internal drama. Sasha’s first reference to her past suggests the complex self-relations that underlie the surface of her aimless stay in Paris:

“Saved, rescued, fished-up, half-drowned, out of the deep, dark river, dry clothes, hair shampooed and set. Nobody would know I had ever been in it. Except, of course, that there always remains something...Never mind, here I am, sane and dry, with my place to hide in. What more do I want?... I’m a bit of an automaton, but sane, surely – dry, cold and sane. Now I have forgotten about dark streets, dark rivers, the pain, the struggle and the drowning...” (GMM 45)

The metaphor of drowning used by Rhys is aimed at introducing Sasha’s crossed/fractal identity; she is literally ‘half-drowned’ and she has gained her sanity at the cost of her emotional life. Throughout the entire novel, Rhys plays with this image of a carefully maintained body (“a bit of an automaton”) and a self that has split off from it and remains at some distance. Thus, Laing’s analysis must be seen as the key to the consequences of Sasha’s split relationships with others. According to him, the split of the mental self from the physical body deprives it of contact with the underlying reality; the mental self renounces the chance to ‘realize’ itself through actual relationships and in time, the original threat of a hostile reality is made of the fear that any real experience will compress the transcendent self into a real one.

4. Conclusions

To conclude, we may say that the identity paradigm and the cultural fractality in Jean Rhys's novels remain bound or framed within the limits of existing power relations, despite the harmonious impressions left by the images of a 'kaleidoscopic identity' that the rhizome of the identitarian discourses might suggest.

Bibliographical references

- Bakhtin, Mikhail. *The Dialogic Imagination: Four Essays*. Trans. by Caryl Emerson. Austin: University of Texas Press, 1981.
- Benitez-Rojo, Antonio. *The Repeating Island*. London: Duke University Press, 1996.
- Glissant, Édouard. *Poetics of Relation*. Trans. by Betsy Wing. London: Penguin, 2005.
- Laing, R.D. *The Divided Self: An Existential Study in Sanity and Madness*. Harmondsworth: Penguin, 1960.
- Mandelbrot, Benoit. *The Fractal Geometry of Nature*. Freeman: San Francisco, 1982.
- Pan, D. "J.G. Herder, the Origin of Language, and the Possibility of Cross-cultural Narratives". *Language and Intercultural Communication* 4 (2004): 10-20.
- Parry, Benita. *Postcolonial Studies: A Materialist Critique*. London: Routledge, 2004.
- Rhys, Jean. *After Leaving Mr. Mackenzie*. Harmondsworth: Penguin, 1971.
- . *Voyage in the Dark*. Harmondsworth: Penguin, 1969.
- . *Good Morning, Midnight*. Harmondsworth: Penguin, 1969.
- . *Wide Sargasso Sea*. Harmondsworth: Penguin, 1969.
- Ricoeur, Paul. *Oneself as Another*. Trans. by Kathleen Blamey. Chicago and London: University of Chicago Press, 1992.
- Wenger, Etienne. *Communities of Practice. Learning, Meaning and Identity*. Cambridge: Cambridge University Press, 1998.

KARL JASPERS – CONȘTIINȚA ÎN PROCES CU ISTORIA

Nicoleta DABIJA

Universitatea „Apollonia”, Iași, România

It may seem inappropriate or surprising to remember an author who thought and said what he had to say in a different era than the one that he had to live. It is also possible that the idea of re-resurrection, re-formulation of such an issue, as the guilt of the accused and the victim in their way through history, to depart. This text is to fix on Jaspers and his Consciousness fault in their historical approach to restore the philosopher's conception with time dimension of metaphysics, but in the concrete of everyday, without losing sight of how his ideas on the Second World War will remain important, not because they are still valid, but rather because they are universal for the human being.

Key words: *Jaspers, conception, historical approach, metaphysics.*

Il peut sembler inapproprié ou surprenant de se rappeler d'un auteur qui a pensé et dit ce qu'il avait à dire à une époque différente de celle qu'il avait à vivre. Il est également possible que l'idée de re-résurrection, de re-formulation - de la culpabilité de l'accusé et de la victime le long de l'histoire, doit être dépassé. Ce texte veut se fixer sur Jaspers et sa faute de conscience dans une approche historique pour restaurer la conception du philosophe avec la dimension temporelle de la métaphysique, mais aussi dans le concret de la vie quotidienne, sans jamais perdre de vue la façon dont ses idées sur la Seconde Guerre mondiale restent importantes, non pas parce qu'elles sont toujours valables, mais plutôt parce qu'elles sont universelles quand il s'agit d'un être humain.

Mots-clés : *Jaspers, conception, approche historique, métaphysique.*

1. Scurte observații asupra poziției lui Jaspers în cultura germană

Între intelectualii care s-au angajat fervent în Renașterea spirituală a Germaniei în perioada de după război, Karl Jaspers pare situat cel mai bine moralicește, el constituind pentru popor o autoritate legitimă, în condițiile în care, raportat la regimul nazist, a refuzat susținut și sistematic orice compromis (spre deosebire de Heidegger, de exemplu, care a ales colaborarea), a fost constant în opoziție și a suportat consecințele fără să cedeze ori să fugă din țară (cum a procedat Thomas Mann). Implicit, în scris, s-a ținut la distanță de cauza tiraniei.

La încheierea războiului, s-a implicat cu dedicație să ajute Germania în refacerea ei culturală și politică. Anii 1945-1948 îl aduc recunoașterea intelectuală în Germania de Vest. A avut parte, totuși, de o ascensiune controversată, provocată de două evenimente, primul legat de apariția cărții *Conștiința culpei* (1946), cel de-al doilea referitor la emigrarea, în 1948, la Basel, în Elveția. Aparent bizară, dar în fapt de înțeles, este luciditatea pronunțată, trezită după sfârșitul dictaturii, care s-a reflectat în „părăsirea” temporară a lumii spiritului pentru reflecțiile de natură politică și implicarea efectivă în istorie. Cât vremurile au fost dramatice, activitatea filosofică era preocuparea esențială, ajutându-l probabil să reziste psihic și spiritual la conjunctura de teroare, când amenințarea însă a dispărut, Jaspers a intrat în lume, cu rezervele sale sufletești și cu învățătura la îndemână pentru o participare benefică la regenerarea națiunii germane.

Dacă privim ceva mai înainte, în anii premergători și cei atinși de cel de-al Doilea Război Mondial, Jaspers a întruchipat pentru regimul nazist nu numai rolul

unui oponent ferm, dar și pe cel de victimă. La 25 iunie 1937, el primește o notă oficială de la Ministerul Culturii și Educației prin care este înștiințat că trebuie să se retragă din activitatea de profesor la Universitatea din Heidelberg. De asemenea, pentru că a refuzat să divorțeze de soția sa, evreică la origine, Jaspers riscă și pedeapsa fizică. Cei doi apăreau pe o listă de expediere în lagărul de concentrare de la Ravensbrück, programată pentru aprilie 1945, fiind salvați doar de eliberarea Heidelbergului de către armata americană cu o lună mai devreme.

Cel de-al treilea Reich a fost pentru filosof un timp în care și-a privit dezamăgit, dar prudent neputință, „un timp al reflecției” la situația istorică în derulare, atent să nu spună vreun cuvânt ori să comită vreun act pe care nu l-ar fi putut argumenta. Sfârșitul „coșmarului” îi orientează reflecția către moștenirea culturală, fundamentală pentru tradiția Germaniei. Pornind de la premsa că poporul lui trebuia luat ca o entitate spirituală, că avea nevoie înainte de orice altceva de o transformare morală și culturală, filosoful își propune să înceapă cu reconstruirea universităților. Ajutat de popularitatea dobândită în urma publicării cărții *Conștiința culpei*, el își permite să fie mediator între ocupația americană și lumea academică germană. S-a constituit atunci un Comitet pentru Reconstrucția Universității, alcătuit din 13 membri, în structura căruia Jaspers deținea rolul de leader. Participă la procesul în cauză cu toată convingerea că prescripțiile sale sunt juste. Deși manifestă înțelegere și toleranță pentru complexele emotionale pe care le aveau încă germanii, firești până la un punct, păstra speranța că aceștia vor învăța cu timpul ce anume au de făcut și cum pot să răspundă personal problemei vinei, analizată în paginile lucrării sale.

Din 1945, își reluase și seminariile de filosofie, ținea de asemenea lecturi publice, scria eseuri despre relevanța libertății politice, se implica mult în presa germană. În 1947, i se acordă Goethe Prize. Totuși, în 1948, filosoful decide să părăsească Germania pentru Elveția, acceptând un post de profesor la Universitatea din Basel. A continuat să fie cu ochii deschiși spre țara de origine, dar nu s-a mai angajat în politica ei de renaștere. Justificarea acestei plecări, care îi atrage acuzațiile compatrioților (devine nepopular, este numit „trădător” sau „dezertor”). I se reproșează și că a abandonat mizeria din Germania pentru o viață comodă), se leagă de sănătatea de-acum precară, dar și de sentimentul de deznașdejde care l-a prins treptat observând insensibilitatea germanilor la ce aveau de făcut. „Profetul fără onoare” (Mark W. Clark) se declară dezamăgit de indisponibilitatea și indiferența auditoriului său la mesajul transmis și de constatarea unei „eternizări” a spiritului german, cultivat și cristalizat în timpul regimului nazist.¹

2. Despre *Conștiința culpei*

Lucrarea apare în 1946, conținutul ei reluând prelegerile lui Jaspers ținute în fața studenților de la Heidelberg în anul ulterior înfrângerii Germaniei naziste. Ea identifică o chemare, utopică în parte, spre autoanaliză, în vederea depășirii haosului, a sentimentului de vinovăție care păreau să fi pus sub stăpânire sufletele germanilor. La acea vreme, dezorientarea colectivă era accentuată deopotrivă de scoaterea la suprafață, prin Procesul de la Nürnberg, a tragediilor care se petrecuseră sub decizia și acțiunile naziștilor, în teritoriile ocupate și în lagările de concentrare.

Jaspers, un personaj moral exemplar și un filosof cu o anumită autoritate, scrie cu intenția „de a promova, ca german între germani, claritate și unanimitate și

de a participa, ca om între oameni, la străduința noastră pentru adevăr”². Demersul său livresc nu-și propune să caute justificări ori să absolve de vină nația germană, dorința lui este mai curând de a determina pe fiecare cetățean în parte să devină atent la vocea conștiinței proprii, să intre în conversație cu sine însuși, să se dedubleze în acuzator și acuzat totodată. Nu există în interpretarea lui Jaspers o altă soluție pentru „renașterea civică a germanilor” decât „prefacerea lăuntrică radicală”, fapt realizabil prin analiza vinei personale și apoi prin străduința spirituală de a o depăși, recunoscând-o înainte de orice act.

După încheierea celui de-al Doilea Război Mondial, lucru știut sau în orice caz suficient studiat, de pretutindeni curg acuzații împotriva Germaniei și a populației ei. Termenii de „vină individuală” și „vină colectivă” sunt pe buzele tuturor. Mulți se pricep îndeosebi să acuze, fără să revadă în prealabil propria vină, absolvindu-se în principiu de ea. În plan colectiv, populația Germaniei traversează o perioadă tulburătoare, derulantă, ea suferă cel mai mult concret, suferință care diminuează sensibilitatea la acuzațiile care i se aduc. Când îți lipsește o locuință care să te adăpostească, când te îngrijorează cum vei trăi mâine, din ce, interesul tău se limitează simțitor la nevoile personale. Nu mai au mulți disponibilitatea înțoarcerii spre trecut, asumarea vreunei vini, majoritatea se cere ieșită din istorie, afară de sub vigilența sau teroarea vremurilor. Nu reflectă coordonează zilele celor preocupați cu prioritate să supraviețuiască. Absența celor necesare traiului anunță mai curând impresia de victimă a istoriei, or victimă nu mai îndură și încrinătirea, se aşteaptă dimpotrivă, să fie alinată, poate chiar răspălită.

Jaspers atrage însă atenția germanilor asupra neglijenței pe care o au în fața acuzațiilor. Acestea nu trebuie să lase nici un om indiferent. Nu trebuie să lași doar pe celălalt să acuze, să te acuze, trebuie tu însuți să evaluezi cu toată claritatea unde este vina, care este culpa personală și cea colectivă, cum anume trebuie ele înfruntate și, de asemenea, cum pot fi depășite. Înainte de a fi germani sau de altă origine, înainte de a lua în calcul vina de ordin politic, suntem oameni, așa ar trebui să gândească fiecare dintre noi. Și pentru om, mai ales în împrejurări istorice grave, preocuparea esențială trebuie să fie de „prefacere lăuntrică”, de angajare în dialogul cu sine însuși pentru dobândirea unei viziuni corecte în problema culpei, una care poate fi luminată prin mijlocirea filosofiei ori teologiei.

În acest scop filosoful distinge între patru concepte ale culpei, patru moduri în care ea poate fi perceptă și asumată. Primul tip este numit „culpa criminală” și vizează crimele ce pot fi verificate obiectiv, prin încălcarea unor legi clare. Tribunalul reprezintă în acest caz instanța care judecă, care stabilește vina și aplică pedeapsa. Urmează „culpa politică”, cea referitoare la acțiuni înfăptuite de oamenii de stat, care trebuie să suporte consecințele, sau realizate în calitate de cetățean al unui stat, indirect aşadar, căci fiecare om participă și poartă un fel de vină pentru modul în care este guvernat. În situația în care această vină este dezvăluită, ea trece în grija învingătorului, lucru valabil deopotrivă în politica internă și în cea externă. A treia este „culpa morală”, ea se oprește la faptele personale, indiferente de regimul politic, pentru care porți o răspundere. În spațiul ei, scuza adesea folosită, „ordinul este ordin”, nu are acoperire. Fie că ai acționat prin alegerea ta sau ca un instrument într-o armată și pentru o autoritate, conștiința este acum o instanță care te mustă și-ți cere socoteală, întruchipată de tine, de prieteni, de cei dragi, de semeni. În sfârșit, ce-a de-a patra culpă este „metafizică” și poate fi tradusă printr-o solidaritate între oameni în virtutea faptului că împărtășesc toți o natură. Altfel spus, fiecare om este responsabil pentru fiecare nedreptate existentă în lume,

intensitatea vinei fiind tot mai mare pe măsură ce ai cunoștință de răul care vine de la unii oameni și se exercită asupra altora, pe măsură ce participi în calitate de martor direct sau de actor la practicarea nedreptății. Ești vinovat de crimele pe care nu le-ai putut împiedica, pentru care nu ai făcut tot ce a fost omenește posibil să le oprești. Din păcate, sunt foarte puțini cei care ajung să înțeleagă acest fel de culpă ori cum anume poate fi ea trăită. Sunt și ei vinovați, că nu duc necondiționat în lume, că nu-l transmit și nu-l fac transparent celorlalți. Instanța poate fi luată în ipostaza divină, în înțelegerea că numai credința autentică te poate face să resimți solidaritatea cu semenii tăi. Încă de lămurit rămâne ideea că nu există nici una din cele patru vini care să acționeze separat de toate celelalte, consecințele unei fapte le antrenează cumva împreună, le amestecă, le asociază.

Revenind la problema Germaniei, împreună cu Jaspers, după Primul Război Mondial, vina i-a fost atribuită prin Tratatul de la Versailles (1920), însă nu s-a vorbit mult de o culpă unilaterală, practic țările „alunecaseră” pe rând în război (în formula lui Lloyd George). După al Doilea Război Mondial, lucrurile se complică, stau în orice caz altfel, căci conflictul este declanșat de Germania hitleristă, în conjunctura în care nici o altă țară nu era deschisă războiului. Vina germanilor se intensifică și funcționează pe mai multe planuri, e drept nu la fel de îndreptățite sau de valabile. Ei sunt responsabili pentru regimul politic pe care l-au tolerat, sunt de asemenea acuzați pentru că au sprijinit evoluția nefastă a dictaturii hitleriste, pentru că au colaborat cu ea. Tot vina lor este că au asistat pasiv la ororile care s-au produs, au participat la crime, drept urmare pot fi urmăriți ca crimiinali.

Învingătorii războiului instituie un tribunal. Procesul de la Nürnberg este deschis în vederea judecării crimelor și devine funcționabil pe două coordonate. Sunt chemeți să dea socoteală indivizii aflați în fruntea regimului nazist, ei sunt acuzați de crimă, nu poporul german. În al doilea rând, suspectii sunt acuzați pentru crime împotriva păcii, crime de război, crime împotriva umanității, stabilite clar în statutul Tribunalului Militar Internațional. Acuzarea nu vizează doar indivizii, ci și organizațiile care pot fi luate drept criminale: guvernul Reich-ului, corpul conducătorilor politici ai NSDAP, SS, SD, Gestapo, SA, Marele Stat Major, Înaltul Comandament al armatelor germane. Procesul trebuie înțeles de cetățeni ca o consecință a faptului că germanii nu s-au eliberat singuri de sub opresiunea regimului nazist, că au așteptat să fie eliberați de Aliați. Fiecare are aşadar o răspundere politică care are răbdare să fie asumată în pofida rușinii, a resimțirii neputinței, a dezonoarei. Rușinea nu stă până la urmă în procesele care au fost intentate, ci în tolerarea regimului opresiv și a faptelor lui. Esențial i se pare lui Jaspers că acest proces să fie înțeles numai ca o verigă dintr-o serie de activități politice constructive. Dificultatea de a-ți asuma răspunderea politică nu vizează însă și sufletul omului, ea înseamnă numai neputința politică a simplului cetățean, constrângerea lui la foame și la frig.

În sens moral sunt vinovați cei capabili de ispășire. Există o situație ce atrag acest gen de vină, Jaspers le enumera atent în cartea lui. În primul rând, purtarea măștii de către cel interesat să supraviețuiască, care constă în declarații de loialitate mincinoase, exercitarea salutului hitlerist, participarea la diferite manifestări publice ale regimului etc. Vine apoi falsa conștiință, impresia că te-ai înșelat în privința scopului pe care-l urmăreai. Există o culpă a celor care s-au lăsat duși de confuzie sau au omis să facă ce era bine. Parțiala aprobare a național-socialismului constituie un alt motiv de acuzație, care ar putea fi redusă la formula „se fac totuși și lucruri bune”. Abandonarea într-o autoamăgire comodă poate fi de

asemenea evaluată ca o situație de condamnat. Așteptarea pur și simplu a clipei căderii regimului, fără ca personal să se ia o atitudine, nu e cea mai potrivită soluție, omul fiind de regulă centrul pe ameliorarea condițiilor de viață individuale. Deși există diferențe majore între cei angajați în acțiunile regimului și cei pasivi, și aceștia din urmă sunt vinovați, căci neputința nu e o scuză pentru nimeni, nu poți evita tot răul, poți cel puțin să acorzi un ajutor minim celui aflat în pericol, să ameliorezi o nedreptate, să încerci o contraacțiune. În sfârșit, faptul de a te fi alăturat puterii, fie și la modul pur exterior, comun multora, trebuie supus conștiinței. Din motive felurite, mulți germani au ales să intre în partidul național-socialist sau în alte grupări formale. Astfel că fiecare cetățean are motive să se supună unui examen moral, nu e nimeni un model „curat”, nu e nimeni capabil să ofere o orientare sigură către transformarea lăuntrică. Ea nu se poate petrece decât în singurătatea omului cu sine, iar în funcție de felul în care fiecare conațional își înfruntă și își rezolvă problema culpei se va contura viitorul sufletului german.

Germanii au fost educați, adaugă Jaspers, în spiritul supunerii, al mentalității dinastice, al insensibilității și neresponsabilității față de politică. Dar nu se poate ajunge la „prefacerea lăuntrică” fără să te simți răspunzător. Temeiul culpei comune nu trebuie căutat în apartenența la un stat, ci în împărtășirea unei vieți spirituale. Aceeași origine înseamnă aceeași limbă și aceeași soartă în cele din urmă. Tradiția cere preluarea și asumarea vinei strămoșilor, vina privește faptul că germanii au creat posibilitatea de existență și dezvoltare a regimului nazist în existența lor spirituală. Acea forță destinală atât de intensă în tradiția poporului îi afectează se pare din când în când moralitatea.³ Nu accidental aduce Jaspers acest argument final, Cioran sesizează de asemenea sensibilitatea germanilor la ideea de destin, pe care-l înțeleg nu ca pe un principiu exterior, care le afectează și coordonează existența din afară, ci ca putere care, reieșită din propria voință le scapă la un moment dat de sub control și se întoarce împotriva lor cu aceeași vigoare⁴.

3. O carte, mai multe controverse

Apariția *Conștiinței culpei* a provocat discuții numeroase, însă nu am putea spune că ecurile au fost adeseori pozitive. Jaspers a primit multe scrisori în care cetățeni germani își exprimau opiniile, criticiile sau rezonanța la ideile expuse în carte. Sufletele celor care se simțeau responsabili pentru răul istoriei au fost afectate de discursul și argumentele filosofului. Jaspers nu răspunde decât în mod excepțional acestor epistole, de exemplu, îi va scrie lui Willy Boepple că el vorbește în carte doar ca individ german și nu ca purtătorul de cuvânt al spiritului german. Studiile incluse în *Conștiința culpei* sunt numai considerația de iubire pentru sufletul german și un fel de a provoca cetățenii la dialog. De asemenea, declarația sa că „trebuie să trăim cu vina noastră” nu este o acuzație, ea trebuie luată doar ca o expresie metafizică de mărturisire a culpei înaintea lui Dumnezeu.

Colegiul de la Universitatea din Heidelberg au întâmpinat, în majoritate, cartea cu reticențe. Un fragment din jurnalul lui Jaspers este grăitor: „Însă în vremea aceea... în catastrofa pricinuită prin propria răspundere, nu se afirma decât voința egoistă de existență, nu și participarea la o voință oarecare de prefacere lăuntrică. Despre crimele în masă ale naziștilor... nu voia nimeni să stie... Am înțeles că în situația dată asemenea discuții nu puteau interesa pe cineva. Nevoia materială era prea apăsătoare. Dar lucrurile au rămas neschimbate și mai târziu”⁵.

O anumită apatie pare a-i fi prins repede pe germani. Filosoful conștientizează că puțini i-au citit realmente cartea și încă mai puțini au ajuns să o înțeleagă. Găsește încă justificată indiferența oamenilor, prin circumstanțele materiale și psihologice de după război. Dar îl neliniștește refuzul de analiză proprie, care se perpetuează, ne-asumarea responsabilității, ne-trăirea experienței de refacere culturală și politică.

Criticile care se formulează sunt legate în primul rând de perspectiva idealistă cuprinsă în premisele cărții lui Jaspers. Herbert Marcuse consideră că lipsește din lucrarea filosofului tocmai concretizarea istoricității, că acesta încheie studiul acolo unde apar de fapt adevăratale probleme, că e oferită cititorului aşadar numai o interpretare abstractă⁶. De asemenea, Kurt Stevenhagen, Heinz Finke, Manfred Schmid, Franz-Josef Krautheuser, îi reproșează filosofului faptul că deși reînnoirea morală este importantă, în condițiile politice și economice existente ea devine ușor utopică, căci nu e de ajuns asumarea vinei pentru a te purifica spiritual. De asemenea, filosoful este prea aspru în criticarea germanilor, tragedia provocată de aceștia se poate compara cu alte tragedii ale istoriei și în orice caz, condamnarea morală nu e urmată și de însiruirea unor fapte concrete pe care germanii ar trebui să le împlinească pentru a se salva. H. Blücher, într-o epistolă trimisă Hannei Arendt, din 15 iulie 1946, susține că dacă Jaspers pretinde purificarea lăuntrică prin solidaritate cu germanul, se poate deduce că ea este valabilă și pentru adeptii național-socialismului. La rândul lui, Jaspers îi plângе aceleiași Hannah Arendt de atacuri. Comuniștii îl numesc „un precoce apărător al Național-Socialismului”, în timp ce un individ aflat în fruntea naziștilor apreciază că este „un trădător al țării mele”⁷.

4. Jaspers versus Heidegger

În 1933, după o vizită la Martin Heidegger, Jaspers constată că național-socialismul s-a transformat într-o betie a întregii populații, una care din păcate prinde și mințile luminate. La întrebarea „cum să conducă un om atât de incult ca Hitler Germania?”, Heidegger îi servește următorul răspuns: „Cultura nu are nici o importanță... uitați-vă ce mâini minunate are”. În luna noiembrie a aceluiași an, Heidegger își încheie „Apelul către studenți” cu următorul mesaj: „Führer-ul însuși și numai el este realitatea germană actuală și viitoare și legea ei”⁸.

În 1945, Hannah Arendt și Jaspers, prietenește, vor ajunge la concluzia că sensibilitatea morală a lui Heidegger nu este pe măsura gândirii sale. Totuși, în 1949, Jaspers intervene pentru acesta, în vederea suprimării interdicției de a predă (acesta își reia cursurile însă abia în iarna 1951/1952, la Universitatea din Freiburg). Procedura de denazificare i se terminase în martie 1949, cu verdictul: „Participant secundar. Fără măsuri punitive”.

Că a întreținut un vis politic și că a ajuns să se îmșele va recunoaște însuși Heidegger într-o scrisoare către Jaspers din aprilie 1950. Ceea ce nu poate însă să admită filosoful este că a judecat greșit din punct de vedere politic pentru că a visat filosofic. Își apără în felul acesta competența sa de interpretare filosofică asupra evenimentelor istorico-politice. Rușinea resimțită pentru colaborarea cu regimul nu era în cazul lui generată de culpa morală, era simpla rușine de a fi greșit, de a fi eșuat în calculele lui interpretative, falsa conștiință, în termenii lui Jaspers. Heidegger continua să credă totuși că antisemitismul era un rău necesar, care trebuia înfăptuit în numele Renașterii naționale a Germaniei⁹.

Poziția lui Jaspers față de angajarea prietenului său în politica regimului a fost mai curând conciliantă. În carte, există referințe la intelectualii care s-au angajat în politica nazistă, este condamnată gândirea lor inflexibilă, diferită de doctrină, dar care reține o atitudine interioară specifică sau convenabilă acesteia. Nu dă însă nume. Ideile lui Jaspers de reformă erau până la un punct în acord cu principiile guvernului și ale lui Heidegger, motiv pentru care îi și susține discursul la investirea în funcția de rector a celui din urmă.

5. Conștiința culpei nu e singură în proces¹⁰

O chestiune se mai cere detaliată. Nu doar Jaspers insistă în imediata apropiere a războiului pe asumarea vinei. Perioada este marcată de discuții centrate pe vina morală cu privire la trecutul nazist, și în mod special cu referire la Holocaust. Avocatul Hans Frank, fost guvernator general în Polonia ocupată de naziști, a scris „Facing the Gallows”, în care vorbește despre sentimentul culpei resimțit în timpul cât a stat în închisoare. Apoi, Traude Junge, unul dintre secretarii lui Hitler, care a participat se pare la sinuciderea acestuia, va scrie „My Time with Adolph Hitler”, în 1946, carte publicată partial abia în 2002. În același an apare și un documentar asupra vieții lui Traude Junge, „Blind Spot”. Iar în 2004, apare un film bazat pe însemnările ei, intitulat „The Downfall: Hitler and the End of the Third Reich”. Nici Frank, nici Junge nu-și asumă răspunderea morală pentru crimele la care au participat. Hans Franke acceptă doar o parte din vină, își exprimă regretul pentru crimele naziste și recunoaște că a avut un rol în desfășurarea acestora. Pe de altă parte, el îl blamează pe Hitler pentru perversa sa politică rasială, dar refuză să se condamne în urma crimelor asupra evreilor și non-evreilor puse sub jurisdicția sa. Junge de asemenea, găsește că sensul responsabilității nu privește acțiunile, colaborarea criminală. Ea crede că a fost într-o amnezie extremă, de aceea scrie acum, pentru a se împăca cu lumea, dar mai ales pentru a face pace cu propria conștiință. Resimte mai curând milă de sine și de soarta ei decât sentimentul culpei. E mai degrabă în discuție un destin nefast, nu fapte greșite – o impresie frecvent întâlnită în rândul populației germane la acea vreme. E mai comodă poziția de victimă și mai greu de îndurat cea de acuzat.

Vina răspândea în masele de oameni indignare. Cum putea fi poporul de rând acuzat de aceste crime oribile? Iar cei implicați vorbeau mai degrabă de rușinea de a-l fi servit pe Hitler, acum damnat. Spre deosebire de rușine, mai lesne practicată, culpa rezulta din violarea normelor legale, era strâns legată de atragerea unei pedepse, care putea lua fie și numai forma responsabilității, va afirma și Gabriele Taylor, în „Pride, Shame and Guilt”.

Între toate, interpretarea Hannei Arendt este se pare cea mai justă¹¹. Încearcă și ea să răspundă la întrebarea „dacă tot colectivul germanilor este vinovat de crimele naziștilor?” și, asemenea lui Jaspers, crede că toți cetățenii trebuie să participe la eliminarea răului făcut de statul lor. Li se cere nu răspundere morală de data aceasta, ci politică. Arendt distinge între responsabilitatea colectivă (întotdeauna politică) și responsabilitatea personală (care este legală sau morală). Spre deosebire însă de Jaspers, ea consideră că sentimentul culpei este dăunător în realizarea libertății politice. Tinerii ar trebui să se preocupe de prezent, să rezolve problemele actuale, să nu stăruie în trecut. Ceea ce în plan personal poate fi asumat (vina morală), poate fi distructiv în plan public. Cetățenii buni sunt cei care prețuiesc mai mult societatea, mersul lumii decât sufletul lor. Când culpa devine

publică trebuie pusă sub semnul îndoielii sinceritatea ei, căci vina este expresia sinelui, în timp ce politica e performativă. Sentimentele morale sunt în principiu antipolitice. Politica privește viața în comun a oamenilor. Se impune aşadar acum nu o învinuire colectivă, ci prezența unor actori politici în stare să lumineze prin cuvinte, să ofere oamenilor înțelegerea de care au nevoie pentru a trăi laolaltă. De dragul lumii în care răul a pătruns, responsabilitatea politică trebuie să unească, în sensul acesta, că cetățenii trebuie să cunoască precis ce a fost, să îndure această cunoaștere și apoi să se pregătească pentru noua realitate politică. Un gând de la care fiecare cetățean al unei țări, oricare, are de învățat.

Note

¹ Mare parte din informațiile acestei secțiuni sunt adaptate după articolul lui Mark W. Clark, „A Prophet without Honour: Karl Jaspers in Germany, 1945-48”, cuprins în *Journal of Contemporary History*, 2002, SAGE Publications, London, Thousand Oaks, CA and New Delhi, vol. 37(2), p. 197-222.

² Karl Jaspers, *Conștiința culpei*, ed. cit.

³ Secțiunea rezumă ideile fundamentale ale lucrării lui Karl Jaspers, *Conștiința culpei*, ed. cit.

⁴ E.M. Cioran, *La tentation d'exister*, Paris : Éditions Gallimard, 1956, p. 58.

⁵ Karl Jaspers, *Texte filosofice*, ed. cit.

⁶ *Ibidem*, ed. cit.

⁷ Criticile sunt rezumate de articolul lui Raphael Gross, „Relegating Nazism to the Past: Expressions of German Guilt in 1945 and Beyond”, *German History*, vol. 25, no. 2, 2007.

⁸ Mărturii cuprinse în monografia lui Rüdiger Safranski, *Un maestru din Germania. Heidegger și epoca lui*, traducere din germană de Ileana Snagoveanu-Spielgeberg, București: Editura Humanitas, 2004.

⁹ Informații care pot fi regăsite în articolul Antoniei Grunenberg, „Arendt, Heidegger, Jaspers: Thinking Through the Breach in Tradition”, *Social Research*, vol. 74: no. 4: Winter 2007.

¹⁰ De care am luat seama din articolul citat al lui Raphael Gross.

¹¹ Poziție surprinsă de articolul citat al Antoniei Grunenberg și de un altul, al lui Andrew Schaap, “Guilty Subjects and Political Responsibility: Arendt, Jaspers and the Resonance of the «German Question» in Politics of Reconciliation”, *Political Studies*, 2001, vol. 49, p. 749-766.

EVENTS AND REVIEWS
EVENIMENTE ȘI RECENZII

**DIMENSIUNEA MODERNISTĂ
ÎN ABORDAREA SONETULUI CA POEZIE.**
Recenzie la culegerea de versuri “Racines écloses”,
autor Paul Miclău – *in memoriam*

Ion GUTU
Universitatea de Stat din Moldova

Rămânând o formă fixă de expresie a sensibilității poetice, sonetul cunoaște, totodată, o revigorare modernistă în calitate de macrosemn sau text cu strucțura și semantică sa, metamorfozele impunându-se cu preponderență la nivel conținutistic. Culegerea de sonete « **Racines écloses** » de Paul Miclău, apărută la editura Ex Ponto, 2002, constituie o dovedă viabilă prin pana lejeră a autorului, distins profesor universitar, lingvist, traducător și scriitor francofon român.

O succintă referință la personalitatea poetului, binecunoscută de specialiștii în materie, ar permite să menționăm că Paul Miclău, actualmente profesor la Catedra de Franceză a Universității din București, este autor a 30 de volume, cu pagini deosebite înscrise nu numai în aria didactică și științei, având la activ pionieratul introducerii cursurilor de semiotică și poetică în România, dar și în cea a literaturii – volumul de proză „**Comoara**” (1989) și ulterior (necenzurat) „**Dislocații**” (1994), inclusiv versiunea sa franceză „**Roumains déracinés**” (1995), pentru care a obținut premiul european al Asociației Scriitorilor de Limba Franceză. Ilustru cunoscător al limbii și literaturii franceze (a profesat la universitățile din Monpellier, Paris IV Sorbona, INALCO), deținător al Palmelor academice, profesorul Miclău este traducător în franceză al poeziei lui Eminescu, Blaga, Voiculescu, Barbu, premiat de două ori de către Uniunea Scriitorilor din România. Și la capitolul traducerii Paul Miclău reprezintă o autoritate de prestigiu, lucru datorat talentului original și experienței profesorale care nu puteau să nu exercite o influență imediată asupra personalității sale complexe, permitându-i astfel să se afirme pe tărâmul scriitoricesc sau al traducerilor (putem vorbi în acest sens despre o realitate întâlnită și în spațiul cultural francez unde mulți dintre scriitori de azi sunt foști profesori, iar în arealul basarabean exemplul elocvent e cel al lui Victor Banaru, profesor universitar, doctor habilitat, traducător și scriitor francofon). Paul Miclău e unul din „monștrii sacri” care a izbutit să se impună atât prin opera creației poetice (culegerea „**Racines écloses**”), cât și prin cea a criticii literare (volumul „**Le poème moderne**”, 2001), dar mai ales prin cea a predării poeticii în toată multitudinea ei conceptuală. Această simbioză îl plasează nu numai în ipostaza de autor-emisător complex, dar și în cea de receptor-cititor rafinat, sensibilizând problematica imediată a frâmântărilor poetice de la acest început de veac și de mileniu.

„**Racines écloses**” (s-ar putea traduce prin „rădăcini înflorite”) reprezintă o „ediție definitivă” a sonetelor lui Paul Miclău, având șapte cicluri în total: **Tunnel**, **Sous le trésor**, **Au bord du temps**, **Esprit saint fécondant**, **Je glisse**, **Sens**, **Racines écloses**, ultimul fiind inedit. Resorturile secrete ale genezei operei sunt multiple și variate, aşa cum de altfel o confirmă însuși autorul în „**Le poème moderne**” – bucuria tristă a plecării, starea angoasăntă, fericirea sau spleen-ul, de ce nu toate la un loc, în fiecare caz respectându-se formula creativă: **pulsiunile + tehnice = poemul**. Tot așa precum misterele poezisului pot fi dezvăluite în versurile din

sonetul „*Les sillons de mon cœur*”: „*Dans mon cœur labouré en inverses sillons, / Sous leurs signes souffrants – chroniques convulsives, / Là s’écrit mon sonnet dans l’attente multiple...*”.

Dominat de laitmotivul rădăcinilor („aux racines du temps”, „aux racines du sens”, „Roumains déracinés”, „racines écloses” etc.), poetul e în căutarea surselor de inspirație și de meditație ale eu-lui liric ce capătă valențe moderniste (fapt iarăși recunoscut de autor în „**Le poème moderne**”), reprezentând o modalitate a spontaneității scrisului: „*Je tombe dans le sens comme l’eau des cascades, / Je m’ouvre dans le temps qui se fend sous mes yeux...*” (*Les cascades du sens*), cu statut mai discret în raport cu subiectivitatea grandilocventă a romanticilor: „*Je sens pousser des fleurs sur les lèvres du temps, / Et le code chiffré dans mon verbe en suspens / Engendre obliquement tes formes embrasées...*” (*Sur les lèvres du temps*). Poezia relevă o perpetuă definire a eu-lui creator prin elogierea verbului cuvânt și acțiune: „*le verbe vertical verse la signification*” (*Corolles*), „*se couche le sens sous mes verbes trembleurs*” (*Cyanure de miel*), „*nos lèvres enflammées sucent le sens du verbe*” (*Et je meurs lentement*); a eu-lui biopsihologic, endogen, deschis și exhaustiv, care-a supraviețuit „tunelul”-ui vietii: „*le tunnel de l’hiver à la fin s’ensoleille... / Où le noyau d’antan cependant se réveille*” (*Tunnel*); a eu-lui social care nu și-a pierdut verticalitatea în pofida intemperiilor politice („*la Sécurité*”, „*la prison*”, „*les wagons macabres*”) și nu a abandonat dulce-amarul gust al răzvrătirii: „*- Maître, ce noir exil, je ne peux l’accepter... / Au nom de ce jour saint, laisse-moi protester!*” (*Pentecôte 1951*); a eu-lui sentimental atemporal: „*alors mon être absent se baigne dans le sens, / Sans aucun souvenir et sans goût de paroles*” (*Outre-sens*). Poezia prezentează transcende parametrii temporali cu deschideri spre eternitate ca o victorie asupra ireversibilității timpului: „*Je verse dans ton sang les gouttes de mes nuits*” (*Les gouttes de nuit*), poetul dizolvă subiectul semantic în favoarea morfosintaxei, eu-l impersonal dispărând în folosul cuvintelor: „*J’ai planté l’arc-en-ciel au cœur de tes voyelles*” (*Flammes écloses*), ceea ce contribuie la realizarea unei poezii latente, cu semantica adiacentă profunzimilor și presupozиțiilor, cu valorificări maximale ale posibilităților de exprimare ale semnelor estetice: „*Sur tes lèvres je bois tout l’alcool du sourire*” (*Flèche de merveille*). Eu-l auctorial e omniprezent, deseori chiar multiplu, fuzionând ba cu păstorul-apostol: „*le berger parcourt immortel la durée, / Lui, le guide vivant, l’apôtre de l’entrée / Aux Carpates....*”, (*Sous le trésor*), ba cu țăranul-filosof: „*Et je descends ainsi sous la racine grise / En paysan que mord le non-sens du jardin*” (*Deux soleils*), ba cu animalul-martir: „*On se frappe la tête / Et on la pleure tous comme une vraie martyre*” (*La mort d’Ella*), intertextualizând la nivel de omofonii cu Victor Hugo („*ombre / sombre*”, „*tombe / catacombe*” etc). Toate acestea îi marchează timpul său interior, reversibil și contradictoriu, redat prin combinații de subînțelesuri ca formă de exploatare modernistă a limbajului, obținându-se variate analogii între cele două lumi - reală și imaginară.

Pluralitatea survine atât la nivel tematic, cât și formal, pentru a se organiza în axe semantice generatoare de izotopii. Aceste reiterări ale unităților cu valori semantice apropiate reies chiar din titlu, structurează ciclurile culegerii și se conturează în jurul dominantelor **racine** (*trace, fond, grand-fond, source*) și **parfum** (*odorat, humeur, odeur, émaner*), dar și a concurenței **coeur** prezentă în variate combinații sintagmatice („*au cœur de l’oranger*”, „*au cœur de l’outre-sens*”, „*tout au fond de ma cœur où se casse ma lyre*”). Anume structurile date

asigură coerență intra- și intertextuală, fiind centrate pe personajul principal sau episodic (*je, Ella, Nina, le berger, le paysan, le village etc*), pe motivele-intrigă (*la mort, le tunnel, la nuit, le sang etc*), pe cronotopi („*au bord du temps*”, „*au carrefour du néant*”, „*au bord du non-étant*”, „*l'espace du plaisir dans nos coeurs se contractent*”) etc. Sub aceste asociatii izotopice se ascunde *vox auctoris* ce exprimă într-un mod simbolico-sugestiv stările sufletești ale autorului în statica și dinamica lor existențială: fuziunea subiectului liric cu natura, trecutul, iubita în scopul potolirii setei de absolut, izbucnită din dorința de a străbate tunelul vieții (*Tunnel*); dorul de locurile natale cu toată polifonia lor sentimentală, rituală, tradițională (*Sous le trésor*); încercarea de a găsi radăcinile timpului prin ontologizarea, spațializarea și antropologizarea acestuia (*Au bord du temps*); rătăcirea prin bogățiile exotice ale naturii, erosului, speciei umane în pornirea nestăvilită de a „strângă în brațe axa timpului pierdut” (*Esprit saint fécondant*); alunecarea în timp și spațiu, în forul interior, în poezie, purtând amprente preponderent pesimiste, absurde, atunci când „sensul și moartea sunt unica simbioză”, autorul fiind obosit de lumea modernă (*Je glisse*); descoperirea sensurilor și senzațiilor prin semnele limbii, naturii, sexului, visului, meseriei, credinței, vârstei, inima „dezamăgită” fiindu-i „înțăpezită” sau chiar „absentă” (*Sens*); tentația renașterii și reînălțării prin supremația sentimentului dragostei, poeziei, misterului (*Racines écloses*). Metamorfozele exhibate transmit doza tensională textului, antrenează lectura lui multiplă și coparticipativă, invitându-ne să desprindem în fiecare unitate poetică delimitată o stare intimă a creatorului.

Modernismul autorului resimte influențe baudelairiene (deci interferențe franceze și nu anglo-saxone), mai cu seamă la nivelul sinestezilor, conotând corespondențe orizontale de tipul: miros - culoare – sunet („*où chantait le soleil sous un parfum bénit*”; „*le parfum de mon chant suicidé*”; „*et goûter le parfum de l'amère descente*”) sau verticale de tipul: spațiu – timp – miros („*Ses gènes des hauteurs accouchent le parfum / Les pétales de l'aube et les chants de la fin*”) și.a. Parfumul, evocat în mod implicit nu doar de titlul culegerii, dar și de cel al textelor (*Nénuphars; Cerisier; Rosier; Herbe* și.a.) devine o dominantă inter-/textuală, un stimul olfactiv și stăpânitor al stării interioare autoriale, contribuind la exteriorizarea viziunii artistice. Această strategie preschimbă variate sensuri estetice vizând permanența cotidianului („*le parfum de café*”), placerea produsului creației („*le parfum de mes vers*”), nostalgia ființei pierdute („*le parfum de son chant*”), bucuria amintirilor („*vingt années de parfum déposées dans mon cœur*”), tristețea trecerii timpului („*le parfum d'une larme*”) și perenitatea naturii („*le souvenir du ciel et le parfum du vent*”). Absența sinestezilor echivalează cu o stare de neliniște și disconfort, ca „sursă a morții” („*sans couleurs, sans échos, sans parfum, il [l'oubli] me ronge*”) sau a decepției multiple („*le parfum est sans fleurs, le goût sans aliments, / Le pur toucher sans seins....*”).

Manevrând cu abilitate stilistica limbii franceze (evidență și a celei române), autorul reușește să creeze figuri inedite, în special metasememe („*Svelte comme un dactyle issu du chant des sphères*”, „*Et le bouquet de sons caresse la fenêtre*”, „*belle comme un sonnet*”), promovând chiar și o modernizare a metalimbajului poeziei („*Aux semèmes peuplés d'atomes mirifiques*”, „*sa syntaxe écrasée grogne comme un goret*”, „*je goûte rarement le miel de la sémirose*”). Nu fără a provoca asociatii estetice suplimentare cu sprijinul exploatarii componentelor ritmului și ale simbolicii sunetelor, variind atât forma tradițională a sonetului: „*L'herbe / De mes étendues / Est une suite ininterrompue / De rouges métaphores dans les verbes /*

Qui grouillent au levant et au ponant touffus..” (Herbe), cât și dimensiunea lui silabică în funcție de „greutatea” ideilor investite în țesutul textual, trecând de la metrul scurt (*Pensées blessées; Couché; Sous*) la alexandrin, preferat de Paul Miclău încă de la începuturile poetice ca o necesitate de a forța discursul să zică „le trop plein”, adică toată profunzimea dramei autoricești, chiar dacă sonetul ar părea să-l „strâmtoreze” prin „barourile” sale. O misiune asemănătoare revine și „structurilor lingvistice subliminale” (R.Jakobson), care, cu sau fără voia autorului sau cititorului, intervin în gama polifonică textuală, cum ar fi cazul aliterațiilor, în scopul augmentării câmpului asociativ-sugestiv cu imitări ale zgomotului naturii: „*Les feuilles fantasmées se font source de nuit*” (*Avant*) sau ale foșnetului cozii animalului: „*Sa belle queue au front rejoint sa chevelure / et se fait un fou fouet fonçant en flots sans fin*” (*Sur le rêve étonné*).

Discursul poetic în varianta Paul Miclău comportă o tensiune semantică evidentă cu un tropeism „milimetric” ancorat pe ambiguități și polivalențe, poezia devenind „une parole signifiante”. Toate acestea invită cititorul la descifrarea ermetismului poetic și la interpretarea valorilor estetice ale sonetului ca poezie în dimensiunea sa modernă, coparticipând la procesul poezisului ca un „frate” sau ca un coautor, întru nevoia de a-i cunoaște dedesubturile și labirinturile procesului de creație. E o nobilă tentativă de a găsi răspuns nu numai la întrebarea „*Ce vrea să spună aceasta?*”, dar și la cealaltă - „*Ce vrea să spună acesta?*”, trecând de la enunț la enunțător în scopul instaurării unei relații complice între autor și cititor.

**”LEXICUL MOȘTENIT – SURSA DE ÎMBOGĂȚIRE
INTERNALĂ ȘI MIXTĂ A VOCABULARULUI ROMÂNESC”
DE CRISTIAN MOROIANU**

(Editura Muzeului Național al Literaturii Române, 2013)

**Ana MIHALACHI,
Dragoș VICOL**

Universitatea Liberă Internațională din Moldova

Lucrarea propusă pentru recenzare reprezintă o cercetare *sui-generis* a vocabularului moștenit din limba latină, realizată în cadrul proiectului postdoctoral „Valorificarea identităților culturale în procesele globale” al Academiei Române.

Studierea lexicului românesc, ereditar din punct de vedere structural și relațional, reliefiază mecanismele de funcționare gramaticală și contextuală a fondului lexical moștenit, diversificarea, modernizarea și remotivarea lexico-semantică și stilistică a lexicului moștenit.

Scopul cercetării scontat este de a evidenția modul în care fondul lexical moștenit a asimilat gradual toate influențele lingvistice externe, noi sau vechi, exercitatate asupra limbii române, integrându-le în structurile sale originare, dezvoltând complexe și relații formale și semantice între cuvinte prin intermediul mecanismelor derivative moștenite etc.

Examinând cu acribie cuprinsul lucrării, constatăm că autorul a valorificat anumite probleme moderne, ca: rafinarea conceptului de familie lingvistică, motivarea etimologică a relațiilor semantice, relaționarea și reposiționarea conceptului de etimologie multiplă, conexiunea dintre cuvinte și variante etc.

Lucrarea „Lexicul moștenit – sursă de îmbogățire internă și mixtă a vocabularului românesc” este structurată în cinci părți.

Prima parte trece în revistă stadiul actual al cercetării și câteva probleme generale, argumentând perseverența fondului lexical ereditar românesc pe cele două căi ale evoluției sale. *Prima cale* este cea populară, de la origini și până în prezent, recepționând cu generozitate diferite și numeroase influențe populare. *A doua cale* este cea cultă, care constituie o opțiune reușită de ridicare a maselor populare prin cultură în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea.

Partea a doua studiază unele probleme de lexicologie și anume cele trei tipuri de familii lingvistice: lexicală, etimologică și lexico-etimologică, evidențiind relațiile semantice și formele care se manifestă în interiorul fiecărui tip de familie.

Partea a treia examinează probleme de etimologie despre originea din mai multe surse interne și mixte și cele două forme de realizare: prin calc lingvistic și prin împrumuturi.

Cea mai voluminoasă parte a lucrării este partea a patra și e consacrată studierii corpusului verbal moștenit, care conține 85 de familii lexicoo-etimologice grupate în jurul a tot atâtea verbe radicale moștenite. Aceste cuvinte moștenite din aceeași rădăcină latină reprezintă nuclee lexicale pentru ample familii lingvistice, fapt care denotă continuitatea caracterului, prin excelență derivativ al limbii latine, regularitatea mecanismelor de creație internă a cuvintelor românești și existența unor relații formale și semantice motivate între componentele moștenite și cele împrumutate.

Partea a cincia a lucrării este destinată analizei lexicologice a familiilor prezentate cu reliefarea problemelor de ordin etimologic, structural, semantic și formal.

Studiul efectuat de către autor demonstrează pregnant evoluția limbii române în decursul secolelor. Cercetătorul a dezvăluit succesiv că limba română s-a constituit treptat prin adăugarea la fondul moștenit, latin și autohton, a unor straturi lexicale, prin subordonarea lor regulilor moștenite de funcționare morfosintactică.

Autorul a cercetat toate etapele de evoluție a limbii române și toate influențele externe lexicale: slave, turcești, neo-grecești, maghiare, germane, italiene, franceze, engleză etc. Fiecare dintre aceste influențe a avut rolul ei în configurarea limbii române. Autorul subliniază că influențele culturale europene, occidentale și orientale se fac simțite odată cu pătrunderea de instituții, acțiuni, obiceiuri, haine, mâncăruri, arme, meșteșuguri etc.

O influență considerabilă asupra limbii literare române au avut scrierile lui Dimitrie Cantemir, primul istoric și scriitor modern, urmat de alți istorici, oameni de știință, prozatori și poeți ai timpului care au contribuit la îmbogățirea și modernizarea vocabularului literar românesc prin apelul la cuvinte vechi, populare și prin îndemnul la împrumuturi din limbile moderne, prin texte literare, traduceri etc.

Cercetarea efectuată de Cristian Moroianu ne demonstrează cu lux de amănunte că împrumuturile lexicale datorate relațiilor geografice, socio-istorice și culturale cu vecinii s-au adoptat modelului structural moștenit, subordonându-se acestuia și contribuind la întărirea structurii originale a limbii române și la perpetuarea caracterului ei latin.

Analiza de față își propune să evedențieze contribuția fondului lexical moștenit, prin mijloace interne și mixte, la îmbogățirea vocabularului românesc. Acest proces s-a manifestat de la origini în varianta orală a limbii populare, a constituit un material lingvistic intern pentru transpunerea în română a numeroaselor modele externe culte, a reprezentat, de asemenea, începând cu epoca modernă, un suport programatic dar practic și eficient pentru adoptarea împrumuturilor mai ales din limbile române – surori, a permis grație conservatismului fonetic originar o relaționare vizibilă între componentele moștenite și cele împrumutate.

În urma analizei efectuate se impun câteva concluzii relevante pentru întregul corpus considerat ca reprezentativ și, în consecință, pentru fondul moștenit în ansamblul său:

- cuvintele moștenite analizate se caracterizează printr-o mare productivitate lexicală internă, prin derivare și conversiune, procedee de îmbogățire a vocabularului moștenit din limba latină. Derivarea moștenită acoperă toate modalitățile de manifestare (progresivă, regresivă...). Conversiunea aparține fondului vechi și celui modern, de la verb la substantiv, de la adjecțiv la substantiv etc.
- derivarea și conversiunea continuă să fie foarte productive, inclusiv în epoca modernă și în perioada actuală, când numeroase modele lexicale externe analizabile sunt calchiate în română preponderent cu ajutorul unor morfeme lexicale și afixele moștenite. Prin intermediul calcului lexical de structură morfematică și al celui lexicogramatical, vocabularul limbii române literare s-a îmbogățit semnificativ cu cuvinte motivate structural,

- fie din categoria derivatelor, fie din cea a omonimelor parțiale obținute prin conversiune după un model extern.
- c) cuvintele moștenite, în mod particular, verbele facilitează, prin paronimie sau omonimie, pătrunderea etimoanelor lexicale și afixale din latina cultă, ceea ce contribuie la întărirea implicită a caracterului latin al limbii noastre în epoca contemporană.
  - d) românizarea împrumuturilor, atât romanice, cât și de alte origini, este unul dintre cele mai des întâlnite procedee de adoptare a neologismelor, fapt care apropie formal și semantic cuvintele moștenite de cele împrumutate.
  - e) multiple cuvinte moștenite intră în relație de duplete etimologice cu elemente de compuneră savantă, prezente în majoritatea limbilor de cultură și de civilizație europene.
  - f) cuvintele moștenite au reprezentat, în multe situații, modele analogice de reinterpretare etimologică a împrumuturilor lexicale.
  - g) relația de paronimie și de omonimie dintre cuvintele moștenite și cele împrumutate din interiorul aceleiași familii lexico-etimologice este vizibilă inclusiv în ceea ce privește existența dubletelor etimologice.
  - h) cuvintele moștenite participă la îmbogățirea și diversificarea semantică a limbii române prin intermediul calculului lexical de structură semantică, fenomen care continuă inclusiv în perioada actuală.

Cartea recenzată prezintă o valoare intrinsecă prin caracterul flexibil al sistemului derivativ românesc moștenit, prin evasiomonia afixelor derivative moștenite și împrumutate, prin atracția formală și semantică, prin românizare, prin fidelitatea ereditară, prin construirea unor familii lexico-etimologice complexe.

Cercetarea denotă pregnant că fondul lexical moștenit și, în mod particular, cel verbal, au exercitat un rol nodal în configurarea limbii române literare, în sensul îmbogățirii formale și semantice, modernizării și organizării sale structurale, deschiderii către formarea de noi unități lingvistice prin mijloace interne și mixte și către împrumuturile din diverse surse externe.

AVATARURILE ROMANULUI BALCANIC: FAȚETELE INSOLITE ALE POSTMODERNISMULUI LATENT

Dragoș VICOL

Universitatea Liberă Internațională din Moldova

Cartea *Ineditul prozei postmoderne în Balcani* scrisă de Maria Alexe și publicată la editura Brumar din Timișoara, colecția *Nous*, reprezintă o invitație de reevaluare a operei unor scriitori postmoderni din perspective apatenenței lor la un spațiu cultural, definit cu exactitate *lumea balcanică*. O nouă carte despre Balcani poate părea, cel puțin pentru unii cititori, un demers inutil în această epocă tulburantă în care se scrie și se vorbește atât de mult despre această zonă „furibundă” a Europei. Subiectul este extrem de generos, chiar dacă multiplele analize și discuții nu prezintă, de cele mai multe ori, Balcanii și cultura pe care zona a generat-o de a lungul timpului, într-o lumină edulcorantă. Fie sunt considerați un loc damnat, un spațiu conflictual pervers și înapoiat (comparativ cu Occidentul), fie se supralicitează aspecte pitorești sau chiar exotice, destinul tragic. În general locul este contemplat adeseori dintr-o perspectivă partizană, neobiectivă care îl situează pe o poziție net inferioară.

Originalitatea demersului critic al autoarei constă în faptul că ea sondează zona balcanică, implicit cultura sa, în profunzime, cu echilibru stenic și înțelegere, considerând că multiplele fațete ce stratifică sfera culturală a acestei regiuni au condus la formarea unui profil identitar bine definit și la conturarea unei noi specii literare – *romanul balcanic*. Dincolo de plăcerea de a descoperi și defini un nou concept cu mijloacele specifice teoriei literare, se observă dorința ardentă autoarei de a decifra un profil identitar și de a-l descrie cu acribie și obiectivitate peremptorie. Demersul critic inițiat într-o epocă considerată a globalizării, a abolirii granițelor, desființării canoanelor evidențiază factorii care facilitează construirea unui profil identitar. Considerat de către unii cercetători responsabil pentru existența unei culturi uniformizatoare ce nu promovează performanța, ci anostul cotidian, postmodernismul este în viziunea sa un factor favorizant ce permite vocilor autorilor din țările balcanice să se afirme pe scena marii literaturi, să depășească condiția desuetă de literaturi regionale și barierele lingvistice.

La prima vedere tema de reflexie propusă pare să aparțină geopoliticii, domeniul în care a și fost definit conceptul de balcanism. Demersul critic surprinde prin faptul că această temă este tratată cu mijloacele teoriei literaturii din perspectivă comparativă. Scrierile propuse spre lectură aparțin unor autori postmoderni din aproape toate țările balcanice, studiul urmărind la nivel sincronic aspecte fundamentale ale prozei, în special romane, scrise în această zonă. Remarcabilă este intenția autoarei de a analiza viziunea scriitorilor selectați asupra mentalității balcanice și a integrării ei în cadrul mai vast al culturii europene. Acest demers este necesar pentru că în acest fel este subliniată corelația dintre diferite literaturi din zona Europei de Sud-Est, raportul lor cu modelele occidentale.

Primul capitol al cărții poate fi considerat un dialog imaginar pe care autoarea îl inițiază cu potențialii săi cititori, oferindu-le argumente în favoarea conceptului pe care îl propune. Conștientă de polemicile pe care tema aleasă ar putea să le suscite, se întrebă retoric *Există o proză balcanică?* Or, se întrebă dacă acest loc special, cu o istorie comună, fascinantă prin complexitatea ei a putut

genera un anumit mod de a scrie și de a nara, mod care să-i individualizeze pe prozatorii din Balcani de alți scriitori din alte părți ale Europei. Este subliniat faptul că acest mod specific de a scrie este rezultatul unui genofond cultural scriptic impetuos edificat de a lungul mai multor secole de coabitare. Din punct de vedere al teoriei literare demersul își găsește justificarea teoretică în manualul de teoria literaturii scris de Wellek și Warren, unde cei doi cercetătorii stabilesc că poate fi vorba de o clasificare a operelor literare dincolo de curente literare. Ei propun studierea literaturii în funcție de limba în care au fost scrise și care prezintă un fond folcloric comun¹.

Analiza continuă cu prezentarea unor *Ipostaze ale romanului balcanic în postmodernitate*. În acest capitol destul de vast sunt analizate din perspectiva apatenenței la sfera culturală balcanică operele unor scriitori ca Ismail Kadare (Albania), Silviu Angelescu, Petru Popescu (Romania), Meto Jovanovski (Macedonia), Nicolae Popa, Dumitru Crudu, Vasile Vasilache (Repubica Moldova), Julia Kristeva (Bulgaria), Orhan Pamuk (Turcia). Selecția aparține autoarei și este realizată pentru a demonstra existența unei noi specii literare în proză-romanul balcanic. Deși analiză are în vedere opere ce pot fi încadrate în postmodernism, remarcă contiguitatea unor scriitori din generații diferite: Mircea Eliade, Ștefan Bănulescu, Constantin Țoiu dar și mult mai tinerii Felix Nicolau și Ioan Groșan. Menționarea lui Eliade poate fi contestată de către unii critici, dar autoarea își justifică opțiunea prin prezența unor topoiuri postmoderne evidente în ultimile nuvele publicate de scriitor, în limba română, în perioada americană.

Sunt reflate scrupular similitudinile ce pot fi stabilite la nivel tematic și stilistic între proza scrisă în perioada postmodernă și literatura Bizanțului sau cea a epocii medievale. Capitolul intitulat *Bizanțul în oglinda contemporaneității*, analizează scările Juliei Kristeva și ale lui Ștefan Bănulescu, opere care valorifică și reinterpretă moștenirea bizanină prin folosirea intetextualității. Sunt scări în care planurile trecut/prezent alternează halucinant, care folosesc mnemotehnici din vechile opere bizantine.

Beneficiind de un aparat critic elaborat, bine legat în consecință de un suport științific foarte riguros ce îi permite o abordare interdisciplinară, exegiza doamnei Maria Alexe este în același timp o lectură plăcută, cititorul parcurgând cu interes paginile care îl poartă prin orașe emblematic ale Balcanilor cum sunt Istanbulul lui Pamuk și Bucureștii lui Țoiu, Eliade și Cărtărescu, prin cetatea legendară din romanul lui Ismail Kadare, *Mesagerii ploii* sau prin Bizanțul imperial din carteaua Juliei Kristeva. Remarcabile sunt și paginile în care Dumitru Crudu se plimbă printr-un Chișinău sfâșiat de dispute politice vindicative și confruntări între alolingvi și români, titlul *Oameni din Chișinău* amintind până la un punct nevralgic de Dublinul lui Joyce.

Cărțile enunțate oferă exemple emblematic pentru ilustrarea mentalității balcanice, paradoxului și ironiei postmoderne. Demersul critic surprinde prin originalitatea viziunii și prin modul intrinsec în care sunt asociate anumite titluri și personalități.

¹ Wellek și Warren sugerează existența unei unități definite prin folosirea limbilor slave (Wellek, Warren - 1969, p. 81)

UN DICTIONAR CU MULTE DESCHIDERI TEORETICE ȘI PRACTICE

*(Dicționar de termeni lingvistici român-francez
de Z. Radu, A. Vulpe - Chișinău: ULIM, 2012)*

Anatol LENȚA
Universitatea de Stat din Moldova

Certains mots déchirent et explosent dans la tête [...], d'autres allument une flambee qui ne s'éteindra jamais. Il y en a qui brillent, il y en a qui brûlent, il y en a qui étincellent, il y en a qui s'éteignent avant même d'être terminés.

/Marie Cardinal, Le passé empiété/

Unele cuvinte sfâșie și explodează în cap [...], altele aprind o vâlvătaie ce nu se va stinge niciodată. Sunt cuvinte ce sclipesc, sunt care sclipesc, sunt care ard, sunt care strâlusesc, sunt care se sting chiar înainte de a dispare.

Orice publicație este un eveniment. Un eveniment remarcabil atât pentru autor și cititor, cât și pentru chiar publicație.

După nopți nedormite, trăiri intense și retrăiri multiple, autorul își vede materializat rodul muncii sale: ideile lui, confuze de la început, timide uneori când ele au existență doar mnemonică, de îndată ce își găsesc formele de expresie lexicală, gramaticală, stilistică, turnate în propoziții, fraze sau texte, devin realitate. Ele se deprind astfel de creator, și prin publicarea lor, ele încep să-și ducă propria viață: ele se înscriu mai departe în paradigma altor idei, și astfel își măsoără valoarea, "consistența", comparându-se cu alte idei, cu alte valori din alte câmpuri conceptuale, ele reînvie sau sting din ideile deja prezente, sau date uitării. Iar autorul rămâne în căutarea altor idei, altor trăiri și retrăiri, calitativ noi, mai "încăpătoare", mai originale; creatorul, deoarece e creator, va da la iveală în continuare noi categorii, mai profunde, mai nuanțate, mai cuprinzătoare, creând noi lumi, noi dimensiuni conceptuale.

Publicația este un eveniment și pentru cititor/destinatar: acesta află ceva nou, original care sau îi lărgește orizonturile, sau rămâne flămând (cf.: *rester sur sa faim*); el are posibilitatea să-și măsoare anvergura propriilor concepții cu cele ale autorului publicației, să și le revadă din temei sau parțial, să le retușeze, dacă resimte necesitatea.

Nu mai puțin importantă este însăși publicația ca eveniment. Din momentul apariției, publicația își începe viața proprie: ea poate ocupa un loc de frunte pe masa de scris al unui însetat de cunoștințe, pe rafturile unei biblioteci publice sau personale, și astfel devine un prim ajutor în cele mai variate situații: de creație, de specificare al unui conținut necunoscut, de revigorare sau împrospătare a unei noțiuni, sau dimpotrivă, ea este uitată și aruncată în cel mai îndepărtat colț al unui cufăr prăfuit. De aceea vezi unele cărți cu paginile neatinse, deși îngălbenește de timp, dar și cărți copertate, legate din nou, în care se deslușesc cu greu literele, fiind foarte de solicitate...

Ca și altă publicație, un Dicționar de specialitate își are și el soarta lui. Si aceasta în funcție de posibilitățile, sau valențele expresive ale unităților terminologice pe care le reunește. Sunt termeni care rămân "cantonăți" într-un

domeniu conceptual restrâns, rămânând „comoara” unei singure școli, unei ramuri științifice foarte concrete. Ne gândim aici la unii termeni din lingvistică, și în primul rând la unele unități terminologice ale glosematicii lui L. Hjelmslev (*plerem, cenem*), la unii termeni propuși de Louis J. Prieto (*noem*, de exemplu). Aceste unități nu au reușit să treacă pragul unei singure teorii și să intre în spațiul conceptual al celorlalte mari teorii lingvistice.

Din contra, unii termeni prind rădăcini viguroase și devin unități indispensabile în descrierea realității lingvistice pe care le întâlnim în aparatul conceptual al mai multor teorii despre limbă. Cuvintele *sem, semem; hiponim, hiperonim; sintagmă, paradigmă* și a., de exemplu, sunt preferatele semanticii europene și le găsim în scrierile lui A. Greimas, B. Pottier, E. Coșeriu, ale altor cercetători, dar și în majoritatea Dicționarelor de referință.

Să luăm, de exemplu, doar câteva tipuri de Dicționar de specialitate. De exemplu, opera lui J. Marouzeau, renumitul *Lexique de la terminologie linguistique*. – Paris, Geuthner, 1950, și valoroasa operă lexicografică a lui J. Dubois e.a. *Dictionnaire de linguistique*. – Paris, Larousse, 1973. Ultimul dicționar, ca și primul, “ne vise pas à être l’expression exclusive d’une école, d’une tendance, d’une personne, encore moins d’une simple opinion” [p. VIII], și de aceea termenii inclusi oglindesc „...les grands courants actuels” ale lingvisticii. Este greu astăzi să-ți imaginezi un studiu științific serios, fără să faci referire, sub o formă sau alta, la aceste lucrări lexicografice. Circulația intensă a termenilor au, deci, impact imediat asupra Dicționarului care le explică.

Și totuși, de obicei, fiecare orice orientare teoretică și metodologică, zisă și școală lingvistică de anvergură – gramatica logică din Port-Royal (Franța), structuralismul distribuțional, structuralismul funcțional francez - și-au creat propria terminologie și au reușit pe această cale să-și delimitizeze câmpul conceptual, întemeindu-și teoriile. Sunt de remarcat la acest capitol *Dictionnaire encyclopédique des sciences du langage*. – Paris, Ed. du Seuil, 1972 (O. Ducrot & Tz. Todorov), dar și *Dictionnaire d’analyse du discours*. – Paris, ed. du Seuil, 2002 (P. Charaudeau & D. Maingueneau), atât de necesare pentru o analiză pertinentă a limbii în procesul de comunicare. Aceste Dicționare ne arată care este locul temenilor *coezione și coerentă, deixis, anaforă și cataforă, textualitate și enunțare* și a. în discurs; ele reprezintă importante jaloane lăsate de promotorii lor pe parcursul trecerii în timp a gândirii științifice și propun pe această cale clare perspective de gândire și interpretare teoretică a realității lingvistice în funcționare.

Urmărind specificul de întrebuițare a lexicului terminologic, se creează impresia că uneori nu atât specialistul lingvist propune termenii, cât concepția lui cere termenul sau termenii respectivi. Prof. Gr. Cincilei a propus o serie de termeni (*temem, structem, metamotivăție*) dar și o paradigmă valoaroasă de forme ~ *oid*-ale (*afixoid*; care îi nuanțează foarte reușit vizuirea științifică. La rândul lor, termenii *subducție, incidență, cronogeneză* și a. explicitează perfect teoria psihosistematică și psihomecanică a creatorului lor, G. Guillaume. Acești termeni arată limpede limitele și posibilitățile explicative ale întregii teorii guillaumiene.

Un Dicționar de termeni lingvistici este opera unor specialiști temerari. Mai întâi, el este orientat spre un cercetător mai mult sau mai puțin avizat, specializat și punte la îndemâna persoanelor care fac sau au făcut deja studii lingvistice sau literare și au un anumit nivel de cultură lingvistică o sursă prețioasă de informații. Alcătătorii acestui tip de dicționare vor continua a alege judicios și cât mai exact fenomenul sau realitatea lingvistică tratată.

Mai apoi, autorii unui astfel de Dicționar vor stăru asupra alegerii unităților lingvistice și le vor da o interpretare explicită și clară.

Dicționarele bilingve terminologice ocupă un loc aparte în literatura lexicografică: în ele se pun față în față unități din diferite limbi, fie chiar și din limbi înrudite, și astfel ei bravează multe pericole de ordin conceptual, doctrinar și metodologic. Termenii fixați într-un dicționar bilingv lingvistic cer nu numai să contureze cât mai exact, mai deplin un anumit fenomen sau o anumită realitate lingvistică din cele două limbi, dar și să țină cont de gradul de coincidență al acestora, să respecte gradul de coincidență al celor două tradiții lingvistice, al modalităților de abordare conceptuală din ambele universuri de activitate cognitivă. Drept exemplu în această privință poate fi citat termenul *atribut* din gramatica limbii române și echivalentele lui din gramatica limbii franceze.

Dicționarul de termeni lingvistici român-francez al doctorilor în filologie Z. Radu și A. Vulpe (Chișinău: ULIM, 2012, 105 p.) este opera a două personalități, a doi cercetători temerari, și aceasta grație: a) alegerii unităților terminologice din limba de intrare; b) scopurilor pe care și le-au pus alcătuitorii; c) modalităților de alegere a echivalențelor din limba franceză, limba țintă. După cum menționam mai sus, alcătuitorii unui Dicționar specializat vor fi foarte atenți la alegerea unităților din limba de intrare. Acestea vor avea întrebuițare maximal ridicată, necesare structurării celor mai accesibile texte.

În pofida proporțiilor relativ reduse (circa 4000 termeni și îmbinări terminologice), *Dicționarul* capătă pondere și valoare, dacă ținem cont de domeniile din care sunt luate unitățile terminologice. Lista sferelor de activitate științifică este destul de bogată: lingvistică generală, fonetică, lexic, stilistică, semantică, traductologie, morfologie, sintaxă, ortografie, punctuație. Si nu numai, am zice noi. Găsim în Dicționar și termeni necesari analizei structurii comunicative a propoziției, termeni proprii textologiei, teoriei literare și a.

În al doilea rând, importante sunt și scopurile vizate de *Dicționar*. După cum susțin autorii, “Dicționarul își propune drept scop esențial să satisfacă necesitățile, în primul rând, ale celor legați nemijlocit de sfera lingvisticii românești și franceze, specialiștilor în materie”. (p. 6)

În al treilea rând vom remarca de asemenea modalitățile de alegere a sinonimelor ca echivalente semantice ale termenilor din limba-sursă. În cele mai dese cazuri, termenii din ambele limbi coincid și la nivel de formă, și la nivel de conținut. De exemplu *rom. adjectiv verbal – fr. adjectiv verbal; rom. exprimare coerentă – fr. expression cohérente*, și a.

Nu este de uitat nici aspectul didactic al *Dicționarului* vizat. Lexicul terminologic leagă două tipuri de activități distințe, și anume lingvistica și didactica. Si aceasta în măsura în care termenii contribuie concomitent atât la o înțelegere și o tratare maximal adecvată a realității examineate, cât și la o expunere nonechivocă și exhaustivă a acestei realități la orele de curs. Anume în acest ultim aspect a și fost concepută, bineînțeles, *Dicționarul* dat; anume din acest ultim aspect și îi vedem importanța și perspectivele deschise.

La capătul acestor câteva gânduri exprimăm sincera speranță că *Dicționarul de termeni lingvistici român-francez* a doamnelor Z. Radu și A. Vulpe va permite utilizatorilor să trateze cu succes realitatea lingvistică și să devină cartea necesară și dorită a tuturor celor care merg sau doresc să pornească la drumul lung și plin de dulci surpirze, de împliniri plenare pe care le poate da o adevărată cercetare lingvistică.

VICTORIA FONARI – AVENTURI POETICE PE ALEILE DE CORALI

Diana UNGUREANU
Universitatea de Stat din Moldova

Volumul de poezie *Aleile de corali* (Alba Iulia: Gens Latina, 2012), semnat de Victoria Fonari surprinde cititorul printr-un suflu nou, împrospătat de realitatea mereu schimbătoare și de o concepție despre lume care planează între abstract și concret, între fantastic și real, să facă cititorul să redescopere lumea înconjurătoare, să uimească prin accesibilitatea la o asemenea comoară literară și prin predispoziția meditativă. Fiind volumul cel mai așteptat de până acum, după cum a mărturisit însăși autoarea la lansare, *Aleile de corali*, evocă momente poetice care provoacă „scânteie de contemplare” atunci când sunt absorbite de către cei care lecturează. Acestea nu sunt poeme „pătimașe” de iubire sau poeme ce ar „lumina” cititorul în privința unei existențe metafizice, avem de a face cu o altă spătă lirică. Universul este re-creat, nu este nici creat, nici restabilit – experiențe care au fost sondate până acum. Rădăcinile poetice sunt consacrate, văstările sunt inediți. De departe de dulcegării, poezia Victoriei Fonari este una intelectualizată, cu o varietate stilistică atent și fin selecționată, sintetizând elemente clasice, baroce, impresioniste, expresioniste, romantice, simboliste, plasându-se, în acest mod, între modern și tradițional.

Lecturând poemele din volumul curent, ne-am pomenit într-un mediu aproape neexplorat, dar în care, într-un mod inexplicabil, ne simțim confortabil, familiar. Absolutul, care se metamorfozează în diverse chipuri, apare într-o lumină aparent mai accesibilă, reușind totuși să-și păstreze straiele misterului existențial. Este o reconstrucție a noțiunii blagiene de *cunoaștere luciferică*, regăsit fragmentar în mai multe texte, concluzia fiind unanimă: „Suntem infiniti/ În cunoaștere, în emoție;/ Suntem nelimitați în simțire,/ După cum nu putem măsura/ Adâncimea privirii,/ Pipăi ideea,/ Depăși cuvântul.” (*Infinit spațial*).

Autenticitatea conceptualizării absolutului este demonstrată prin poemul *Eu sunt absolutul*, prin care este prezentată sintetic viziunea și atitudinea față de acest concept, precum și metamorfozele prin care trece absolutul: eul = absolut, universul = absolut, cunoașterea = absolut, spațiul = absolut, timpul = absolut, dragostea = absolut, creația/poezia = absolut. „Vorbim, în fond, în acest poem, *Eu sunt absolutul*, semnificativ plasat la început de volum, de o geneză ori de o ruptură și, evident, de o victorie specifică mereu oricărora începuturi, fie ele din planul concret-fizic al lumii, fie din cel imaginar” (Prefață// *Aleile de corali*, p. 6), afirmă cercetătoarea Terezia Filip în prefața volumului. Poema poate fi luată drept o bruscare a cititorului pentru că a pătruns într-un spațiu interzis, dar ne tentează să credem, mai degrabă, că dincolo de această falsă agresivitate (care, pe parcurs, se dizolvă și dispără complet) este sugerată ideea de pătrundere a nepătrunsului, de străbatere a absolutului fapt neconceput până la acest moment.

Ideea de creație ca absolut este dezvoltată în textul imediat următor *Pânza*, aceasta dezvăluind o parte din enigmă, dar lăsând spațiu pentru continuitate, reflectare, interpretare artistică. Poeta parcă se pregătește să se joace cu cuvintele precum un pictor se joacă cu paleta de culori, creând nuanțe artistice impecabile.

Pânza este instrumentul primar de creare, iar împreună cu pensula înmuiată în culori, dă naștere unui întreg univers, închis în limitele fizice, dar deschis spre ochiul metafizic, spre redescoperire continuă, spre gravarea în eternitate. Sărutul face ca cele două elemente să devină ca doi îndrăgostiți, care numai împreună pot crea minuni. Maestrul, în acest caz, se transformă într-un zeu al destinului, ce pictează viața operei sale de artă. Aflăm aici, într-un final, crezul poetic al eului empiric (al doilea, după *Eu sunt absolutul*).

În *Impresionism maritim, Reflecție solară, Prin foi și interjecții, Paradisul cifrelor impare, Pentru poezie, Pictură* același concept este dezvoltat pe rând în domeniile artei: pictură, muzică și poezie. Liniile poetice nu sunt abandonate, ele sunt desfășurate cu fire lirice fine, întreținând continuitatea ideilor și spațiilor de meditare postlectorală.

Poezia cu titlul analog volumului – *Pe aleile de corali* – constituie punctul de pătrundere în atmosfera lirică personală, exprimând legătura dintre cele evocate anterior și propriul univers poetic. Aici se contopesc imaginația cu realitatea, cunoașterea este proiectată în artistic, are loc distrugerea limitelor impuse de cotidian, de rutina care riscă să transforme existența în banalitate. Poeziile formează „alei de corali”, prin care cititorul poate să-și permită o promenadă imaginară, să-și suprime frontierele care îl marginalizează, să planeze în libertatea mișcării creatoare. Orice limită este anulată de sentimentul acut, trăire sufletească profundă, sugerată de *adâncul oceanului* evocat din start. Elementele exotice sunt omniprezente, începând cu simbolul coralului, spațiul oceanului, aricii de mare și terminând cu parfumul de orhidee. Elementul orhideei – floare viu colorată și plăcut mirositoare, poartă în sine conotația de complexitate, superioritate, vitalitate, fiind simbol al iubirii și al regalității.

Elementul acvatic reprezintă un liant care apropie două universuri antinomice: teluric și celest. Această deplasare este ușor realizabilă în contextul acvatic, care reliefază profunzimea, permite zborul și planarea în spațiu, reîntoarce libertatea de mișcare, anulând orice limită. Deși este un univers nou, care le sintetizează artistic pe celelalte două, confortul spiritual este același. Siguranța vine din optica genezei, dar și din desființarea legii inerției – un univers ideal pentru eul liric dornic de plutire liberă într-un cuprins fără margini. Totuși setea de absolut nu neagă zborul cosmic, ceea ce face ca autoarea să nu renunțe total la spațiul terestru și la cel interstelar. Forțele de atracție către aceste două spații sunt deopotrivă pronunțate: de o parte, este realitatea, cotidianul din care omul se rupe cu greu, pe de altă parte, este imaginația și dorul de absolut, care cheamă eu liric între stele, spre infinit, prin vis și reverie, momente surprinse în *Silaba, Sunt ploaia*.

Fenomenul de apropiere a universurilor prin componenta acvatică transpare, de regulă, în poeziile cu tendințe tipic moderne: „*Marea pictează drumul lunii...*”, „*Ea pictează cu nisip, apă, sare/ Nori și răsărit, și corăbii, pești și oameni*” (*Impresionism maritim*); „*Infinitul leagă corabia de mare*” (*Reflecție solară*); „*Orizontul – linia/ Unde scoica cerului/ Cuprinde scoica pământului/ Iar între – / O mare de sărutări*” (*Sărutul orizontului*); „*Fie că e răsărit sau asfințit de soare:/ „Veniți spre adânc în mare”, „În mare zborul este simțit/ Privirea libertății/ Ne cheamă spre infinit*” (*Fulgere în mare*) etc.

Cromatica este un constituent de concepere și zugrăvire a ambianței lirice, prin ea sunt create imagini exceptionale. Invocarea spațiului maritim/oceanic, a celui cosmic, nocturn, determină prezența preponderentă a culorilor reci (barbă

albastră, întuneric, umbră = gri, smarald, mugure = verde, frunze verzi etc.), deși în poezia cu tentă tradiționalistă putem regăsi nuanțe solare, moi (raze de soare = galben, veverițe = roșcat etc.), în lirica cu predispoziție romantică sau expresionistă se oferă prioritate culorilor aprinse (roșu, galben), care conferă vitalitate, plenitudine tablourilor surprinse. Sunt de nelipsit albul și negrul, care au funcția de a crea antiteză (lumină/ întuneric), contururi (orizontul), reliefuri (pânza), accente pe anumite elemente (gaura albă, luna/ drumul lunii). Interesantă este și introducerea aurului ca element cromatic, care vine din accepția alchimistă de a transforma totul în aur. Redescoperim prezența acestui element în mai multe stări de agregare: sare, lichid, solid, iar uneori pare că atmosfera este și ea molipsită de obsesia aurului. Diversitatea și complexitatea imaginilor compuse din paleta diversă de culori determină cititorul să simtă și să savureze din plin voluptatea poetică.

Universul liric se axează pe simboluri precum *primăvara, marea, scoica, sărutul, mugurele, șarpele, noaptea, lumina, absolutul, luna, ploaia*. Acestea vin să construiască scheletul formal al volumului, în jurul acestor puncte de referință se dezvoltă conținutul conceptual. Primăvara este, de facto, starea de spirit predispusă la veșnicie și la o valabilitate și prospetime permanentă, mugurele este analog cu semnificația de renaștere, paralel se trece la dominantă maritimă – marea și scoica, cu simbolizări similare, transpuze în mediul acvatic. Șarpele este corespondent al timpului, al infinitului, al absolutului. Noaptea și lumina sunt cele două limite antinomice, dar prin îngânarea uneia cu cealaltă, ele se completează reciproc. Luna și ploaia migrează între simbolistica de origine romantică, expresionistă, impresionistă. În fond, toate acestea încifrează, sintetizează ideile principale, reprezentând totodată căile de deschidere și pătrundere în atmosfera poetică proprie. De aici apropierea de suflet, ambiția intimă, tratarea specifică a problemelor general umane și a celor de rutină zilnică, care ne fac să privim lucrurile printr-o optică destul de complexă și multilaterală. Cititorul nu este doar un spectator, un ascultător sau un simplu lector, el devine actantul poeziei, parte din împrejurările create și din întreg universul liric. Eul conțopește în sine nu doar stări, sentimente, întreaga ființă este absorbită și valorificată, astfel încât receptarea și înțelegerea se transformă în ceva firesc. Iar acest proces începe încă din primul discurs liric, prin titlul „Eu sunt absolutul” – este vorba anume despre acest eu, care include orice persoană.

Intimitatea se realizează nu numai prin apropierea sufletească și conceptuală, ea este impusă și de faptul că cititorul este martor la dragostea pătimășă dintre două inimi consonante. Atmosfera fierbinte se încinge, mai ales, în momentul sărutului asupra căruia se revine cu instanță. Erotismul incită lectorul să se delecteze din scenele sentimentale de iubire, care se desfășoară în niște momente de tensiune ce atinge culmi impresionante. Sentimentele sunt materializate diferit, uneori prin invocarea unui mediu sacrilizat, alteleori prin procese energice și jucăuze. În rezultat, are loc experimentarea unui dialog al îndrăgoșitilor ce denotă obsesia afectivă a partenerilor. A doua parte a cărții se lecturează într-un registru tradiționalist, eul liric coborând parcă pe pământ și meditând asupra problemelor sociale. Se resimt unele modificări și în maniera scriiturii, care nu se mai orientează să fie complicată, trăită intens, ci, mai degrabă, prezintă niște reflecții ale unui cuget lucid. Existența se transformă din dinamică și energetică în statică, pasivă, alimentată din amintiri, reverii, îndrumări, conversații cu un alter ego: *Vara, Fulgere de meteori, Săruturile, Caiete de copilărie,*

Oamenii, În noi e existența, Frământări, Un zâmbet de copil, Dor de soare etc. Titlurile vorbesc de la sine. Apar dedicații care oglindesc aducerii-aminte, momente petrecute frumos. Suntem martori la metamorfoza eroului poetic, la revenirea lui în spațiul pământesc, la schimbarea dominantelor valorice, conștientizarea propriului loc în lume și, în ultimă instanță, la descoperirea unei alte părți a caracterului scriitoarei.

Mișcările lirice, deși reduse la niște reflecții înfățișate distant, aparent fără prea mari emoții, trădează încercarea eului de a rămâne pe pozițiile clasice, de a da dovadă de un comportament model pentru societatea noastră căzută în disperare. Frământările sunt cauzate de o instanță exterioară, fapt care condiționează apropierea de lume mai mult ca oricând, spre deosebire de poemele din prima parte, unde spațiul era locuit de una sau două persoane, izolate în interiorul sentimentelor proprii. Așadar, în acest segment avem o poezie mai accesibilă și mai facilă, dar care nu-și pierde din autenticitate, complexitate și eleganță.

Originală este intervenția intertextului, care echilibrează doza de modernitate a poeziei. Aici se cuprind cele mai neașteptate promptitudini: a) opere și personalități marcante: „Patratul” lui Kadinski, „În căutarea timpulu pierdut” de Marcel Proust, Diogene Cinicul, Derrida; b) termeni din diferite domenii: avitaminoză (med.), tact, allegretto (muz.), fotoni (fiz.), prezent continuu (gram. engl.); c) inserțiuni în limbi străine: happy end, peach (engl.), Je viens/ Tu viens (fr.), Terra finibus (it.); d) mituri/ personaje mitologice (mai ales, grecești): Eros, Icar, minotaurul, Zeus, pasărea Phoenix, Cronos, Pygmalion, Galateea, Meduza Gorgona, Calea Lactee. Inserarea și dezvoltarea miturilor antice produc un efect de intelectualizare și culturalizare a liricii. Personajele mitologice au fost preluate prin două procedee destul de complexe, deseori utilizate de către autori în texte, fiind foarte productive în sporirea expresivității – remitizare și demitizare. Victoria Fonari remodeleză unele mituri, cum ar fi cel al lui Eros, al lui Zeus, al Meduzei Gorgona, Icar, minotaurul. Acest proces are loc în contextul înnoirii sensurilor vechi, adăugându-le, pe lângă ambianța modernă, o serie de calități care să contribuie la descifrarea ideii.

Demitizarea a atins crunt pasărea Phoenix, care nu a făcut față timpurilor industriale ale contemporaneității: „memoria este turnată în forme/ creând emoțiile păsării Phoenix/ aripile nu mai pot fi create decât din piesele industriale/ de aceea doar ghearele păsării Phoenix/ au rămas ca un foarfec medical/ în corpul nostru de Creator.” (Ghearele păsării Phoenix) Pasărea Phoenix pare să fi pierdut, până la urmă, bătălia cu timpul, ceea ce duce la constatarea motivului *fortuna labilis*, care se referă deopotrivă la toți, oameni și zei. Cronos, deși nu este amplasat în aceleași condiții, este cel puțin coborât de pe tronul lui și adus la condiția umană. Or, în ultimă instanță, timpul lucrează pentru om, nu împotriva lui: „*Și Cronos e sentimental/ Și plânge mult când nu-nțelege/ De ce îl văd doar un dușman?/ De ce îl simt ca un rival?*” (Cronos) Totuși cele mai semnificative modificări le-au suferit Galateea și Pygmalion, care s-au transformat din creator și operă divină în cameleon/ degradat și un vis care este obligat să se supună celui dintâi: „*El fuma numai în ceață/ de aceea părea/ că intr-adevăr/ el -/ predecesor de-al lui Pigmalion -/ o crea/ Iar ceață -/ materie ascultătoare -/ devinea femeia visului/ [sau visul îi era cameleon/ al dorinței]/ Spre ziua/femeia dispărea*” (Cameleonul și Galateea). Într-un final, ne dăm seama că acest mit demitizat până la nerecunoaștere nu este, altceva decât realitatea societății contemporane, care variază între divin grotesc.